

Ministerie van Buitenlandse Zaken

Genel resmi bildirim Türkiye
Şubat 2025

Kolofon

Konum
Taraından
hazırlanmıştır
Sürüm numarası

Lahey
Resmi Tebligatlar Dairesi Başkanlığı
(DAF/AB)
1.0

İçerik

Kolofon.....	3
1 Ülke bilgileri.....	9
1.1 Siyasi bağlam	9
1.1.1 Giriş	9
1.1.2 Yerel Seçimler	9
1.1.3 HDP'den DEM'e	10
1.1.4 Yeni anayasa ve yakınlaşma çağrıları	12
1.2 Deprem bölgesindeki durum	14
1.3 Güvenlik durumu	15
1.3.1 Giriş	15
1.3.2 PKK	15
1.3.3 IS(KP)	18
1.3.4 DHKP/C	19
2 UYAP.....	20
3 İnsan hakları (genel)	21
3.1 Giriş	21
3.2 Yargı	21
3.3 Kanunlar ve yönetmelikler	24
3.4 İnsan hakları örgütleri ve savunucuları	24
3.5 Basın ve ifade özgürlüğü	27
3.5.1 Giriş	27
3.5.2 İşaatla Mücadele Yasasının Detaylandırılması	30
3.5.3 Başkan'a hakaret	31
3.5.4 İnternet özgürlüğü daha fazla baskı altında	33
3.5.5 Sosyal medya ve cep telefonu trafiğinin devlet tarafından izlenmesi	35
3.6 Çıkış yasakları	37
3.7 Tutuklamalar, gözaltılar ve tutuklamalar	37
3.7.1 Giriş	37
3.7.2 Tutuklamalar ve gözaltılar	38
3.7.3 Cezaevi koşulları	39
3.8 İstismar, işkence ve yasal koruma	43
4 Gülenciler.....	45
4.1 Giriş	45
4.2 Kovuşturmanın kapsamı	46
4.3 Gülen hareketine katılım	49
4.4 Yasal süreç ve toplum	50
4.5 (İddia edilen) Gülencilerin akrabaları	52
4.6 Yurtdışındaki Gülenciler	53
5 Kürtler.....	55
5.1 Giriş	55
5.2 Kürtçe baskı altında	55
5.3 Toplumdan Kürt karşıtı şiddet	57
5.4 DEM	58
5.4.1 Kısaca DEM	58
5.4.2 Davalar	58

5.4.3	Belediye başkanlarının yerini kayyumlar aldı	60
5.4.4	Uygulamada DEM baskısı	63
5.4.5	DEM üyelerinin yakınlarına yapılan muamele	65
5.4.6	Toplumun DEM'e karşı hoşgörüsüzlüğü	65
5.5	PKK aile üyelerinin tedavisi	66
6	Diğer etnik ve dini azınlıklar	67
6.1	Giriş	67
6.2	Aleviler	67
6.3	Armenen	69
6.4	Yahudiler	72
6.5	Protestanlar	73
7	Kadınlar	75
7.1	Giriş	75
7.2	Kadına yönelik şiddet	76
7.3	Kadınlar için yasal koruma	78
7.4	Kadın hareketinin bastırılması	80
7.5	Kadınlar için resepsiyon	81
8	Cinsel azınlıklar (İhbtq+)	83
8.1	Giriş	83
8.2	İhbtq+ hakları hareketinin bastırılması	85
8.3	Toplumdan gelen antipati ve saldırganlık	87
8.4	İhbtq+ için yasal koruma	88
8.5	Transgender bireyler için durum	89
9	Askerlik hizmeti	91
9.1	Giriş	91
9.2	Askere alınanların ve firarilerin durumu	92
9.3	Kürt askerler	93
9.4	Askerlerin hareket özgürlüğü	93
10	Düzensiz göçmenler, sığınmacılar ve statü sahipleri	95
10.1	Giriş	95
10.2	Yasal çerçeve	95
10.3	Afganlar	97
10.4	İranlılar	98
10.5	Uygurlar	98
10.5.1	Giriş	98
10.5.2	İkamet gerekçeleri ve Türk vatandaşlığı	99
10.5.3	Jeopolitik dinamikler	99
10.6	Filistinliler	101
10.7	Suriyeliler	102
10.7.1	Suriyelilerin Kayıt Altına Alınması	102
10.7.2	Suriyelilerin Vatandaşlığa Alınması	103
10.7.3	Suriye karşıtı duygular	104
10.7.4	Sınır dışı edilen Suriyeliler	105
10.7.5	Gönüllü geri dönüşler ve Esad'ın düşüşü	106
11	Dönüş	109
12	Ekler	110
12.1	Kısaltmalar ve yabancı dilde terimler	110

12.2	Gazeteler ve haber platformları.....	112
12.3	Kitaplar.....	114
12.4	Raporlar ve diğer yayınlar.....	114

Giriş

Bu resmi rapor, Adalet ve Güvenlik Bakanlığı'nın *İş Tanımı*'nda (İş Tanımı) yer alan sorular ve ilgi çekici noktalar temel alınarak hazırlanmıştır.⁽¹⁾ Bu resmi rapor için İş Tanımı 28 Haziran 2024 tarihinde oluşturulmuştur. Bu İş Tanımı, resmi bildiri ile birlikte merkezi hükümet web sitesinde yayınlanmıştır.

Bu genel resmi rapor, Türkiye'deki durumu, bu ülkeden gelen kişilerin sığınma başvurularının değerlendirilmesi ve reddedilen Türk sığınmacıların geri gönderilmesine ilişkin kararların alınmasıyla ilgili olduğu ölçüde açıklamaktadır. Bu resmi rapor, Ağustos 2023 tarihli genel resmi raporu güncellemektedir. Raporlama dönemi Eylül 2023'ten 20 Şubat 2025'e kadar olan dönemi kapsamaktadır.

Türkiye'deki Uygur diasporasına ilişkin bölüm farklı bir raporlama dönemine sahiptir. Daha önce bu konu Çin genel resmi raporunda yer alıyordu. Çin'in son genel resmi raporu Aralık 2022 tarihli'dir. Dolayısıyla, Türkiye'deki Uygurlarla ilgili raporlama dönemi Aralık 2022'den 20 Şubat 2025'e kadardır.

Bu resmi rapor, münferit güvenlik olayları ve insan hakları ihlalleri açısından kapsamlı olma iddiasında değildir; özel olarak bahsedilen olaylar, daha genel bir tabloyu doğrulamak ve göstermek için aktarılmıştır.

Bu resmi rapor, soruşturulan dönemdeki bulguların gerçeklere dayalı, tarafsız ve objektif bir anlatımıyla ilgilidir. Bir politika belgesi değildir ve Hollanda hükümetinin görüşlerini ya da herhangi bir ülke veya bölgeye yönelik politikasını . Resmi rapor, göç politikasına ilişkin hiçbir sonuç içermemektedir.

Bu resmi rapor, özenle seçilmiş, analiz edilmiş ve doğrulanmış bilgiler kullanılarak kamuya açık ve gizli kaynaklardan hazırlanmıştır. Raporun hazırlanmasında sivil toplum kuruluşlarından (STK) alınan *bilgiler*, Avrupa *Menşe Ülke Bilgisi* (COI) servislerinden alınan raporlar, profesyonel literatür, medyada yer alan haberler ve ilgili devlet kurumları kullanılmıştır. Bu resmi rapordaki pasajlar, aksi belirtilmedikçe veya genel olarak tartışmasız gerçekler söz konusu olduğunda birden fazla kaynağa dayanmaktadır. Metin, kaynakların bir sentezidir. Niteliklerin verildiği yerlerde, bunlar kaynaklara kadar izlenebilir. Başvurulan kamu kaynakları bu resmi raporun on ikinci bölümünde listelenmiştir.

Başvurulan kamu kaynaklarının bazıları Türkçe yazılmıştır. Bu metinler Bakanlığı tercüme servisi tarafından Hollandaca'ya çevrilmiştir. Çeviriler, bu resmi bildiri ile aynı zamanda ayrı bir dosyada yayınlanmıştır. Sadece bilgilendirme amacıyla yapılan bu çevirilerden herhangi bir hak talep edilemez.

¹ Şimdiki adı İltica ve Göç Bakanlığı.

Kullanılan gizli bilgilerin bir kısmı Kasım 2024'te İstanbul ve Ankara'da gerçekleştirilen bir bilgi toplama misyonu sırasında elde edilmiştir. Buna ek olarak, Hollanda'nın Ankara ve İstanbul'daki diplomatik temsilciliklerinden elde edilen bilgiler ve gizli görüşmeler ve yazışmalar kullanılmıştır. Bu toplanan bilgiler esas kamuya açık bilgilere dayanan pasajları desteklemek ve tamamlamak için kullanılmıştır. Kaynaklar 'gizli kaynak' olarak işaretlenmiş ve dipnotlarda tarihlendirilmiştir. Tek bir kaynağa dayanan bilgilerin yer aldığı yerlerde bu durum açıkça belirtilmiştir.

Bu, başka kaynaklar tarafından teyit edilemeyen raporlanabilir bir bilgidir.

Birinci bölüm siyasi bağlamı ve gelişmeleri, özellikle de Mart 2024'teki yerel seçimleri kapsamaktadır. Bu bölümde ayrıca ülkedeki güvenlik durumu, özellikle de Türk devleti ile Kürdistan İşçi Partisi (PKK) arasında Türkiye topraklarında yaşanan silahlı çatışma anlatılmaktadır. İkinci bölümde Türk hükümetinin yasal bilgi sistemi olan UYAP ele alınmaktadır. Üçüncü bölümde Türkiye'deki genel insan hakları durumu anlatılmaktadır. Dördüncü bölümde (sözde) Gülemlerinin durumu anlatılmaktadır. Beşinci bölüm Kürtlerin ve onların siyasi temsilcilerinin, özellikle de ilerici sol muhalefet partisi DEM'in durumunu incelemektedir. Altıncı bölüm diğer etnik ve dini azınlıkların durumunu incelemektedir. Yedinci bölüm kadınların durumunu ele almaktadır. Sekizinci bölüm cinsel azınlıkların (lhbtiq+) durumunu özetlemektedir. Dokuzuncu bölüm askerlikten kaçanlar ve firariler konusunu ele almaktadır. Onuncu bölüm, Türkiye'deki düzensiz göçmenlerin, sığınmacıların ve statü sahiplerinin durumunu açıklamaktadır. On birinci bölüm, Türkiye'ye geri dönen (zorunlu olarak) Türk vatandaşları için olası riskleri tartışmaktadır. Son olarak, on ikinci bölümde kısaltmalar ve yabancı dildeki terimlerin bir listesi ve bir kaynakça yer almaktadır.

1 Landen bilgi

1.1 Siyasi bağlam

1.1.1 Giriş

Bir önceki rapor döneminde, Türkiye siyasetine büyük ölçüde Mayıs 2023'te yapılan cumhurbaşkanlığı ve parlamento seçimleri damgasını vurmuştur. Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan² cumhurbaşkanlığı seçimlerini kazandı ve Haziran 2023 başında Türkiye'nin cumhurbaşkanı olarak yeniden yemin etti. Adalet ve Kalkınma Partisi (AKP)⁴ liderliğindeki Cumhuriyet Halk Partisi (CHP)⁹ ülkenin en büyük muhalefet partisidir. En çok oyu %37,8 ile CHP almıştır. AKP %35,5'ini aldı.¹⁰ CHP sadece Ankara, İstanbul ve İzmir gibi büyük şehirlerde değil, aynı zamanda AKP'nin daha önce en büyük parti iç kesimlerde de kazandı.⁽¹¹⁾

1.1.2 Yerel Seçimler

Türkiye'de 31 Mart 2024 tarihinde yerel seçimler . Katılım oranı, Mart 2019'da yapılan bir önceki yerel seçimlere göre %6 düşüşle %78⁷ olarak gerçekleşmiştir.⁸ Cumhuriyet Halk Partisi (CHP)⁹ ülkenin en büyük muhalefet partisidir. En çok oyu %37,8 ile CHP almıştır. AKP %35,5'ini aldı.¹⁰ CHP sadece Ankara, İstanbul ve İzmir gibi büyük şehirlerde değil, aynı zamanda AKP'nin daha önce en büyük parti iç kesimlerde de kazandı.⁽¹¹⁾

Analistler ve yorumcular AKP'nin seçim yenilgisini çeşitli nedenlere bağladılar. İktidar partisine verilen desteğin azalması, diğer nedenlerin yanı sıra, ekonomik kötü gidişattan ve yükselen enflasyondan duyulan memnuniyetsizliğin bir tezahürü olarak anlaşılabilir.⁽¹²⁾ Bir diğer önemli faktör de Yeniden Refah Partisi'nin (YRP) seçim başarısıydı.⁽¹³⁾ Bu parti, AKP'den memnun olmayan nispeten büyük sayıda dindar Müslümanı kendisine çekmeyi başardı.⁽¹⁴⁾ YRP %6,2 oy oranıyla üçüncü büyük parti oldu.⁽¹⁵⁾

² Bazen RTE' olarak kısaltılır.

³ AKP muhafazakar-İslami bir partidir ve İngilizce'de *Adalet ve Kalkınma Partisi* olarak bilinir. *Parti*.

⁴ Bu ittifak İngilizce ve Türkçe'de *Cumhur İttifakı* veya *Public Alliance* ve *Cumhur İttifakı* olarak bilinmektedir.

⁵ Türk parlamentosunun tam adı Türkiye Büyük Millet Meclisi'dir (TBMM). İngilizce'de TBMM, *Türkiye Büyük Millet Meclisi* (Grand National Assembly of Turkey, GNAT) olarak bilinir. TBMM hakkında daha fazla bilgi için <https://global.tbmm.gov.tr> adresine bakınız.

⁶ Bakanlık, *Türkiye Genel Resmi Raporu*, Ağustos 2023, s. 9 ve 13.

⁷ Bianet, *Rakamlarla Türkiye'nin yerel seçimleri: AKP 195 belediye kaybetti, CHP varlığını ikiye katladı*, 1 Nisan 2024. Duvar English, *CHP yerel seçimlerde 35 il belediyesi kazandı, AKP 24 belediye aldı, seçim kurulu başkanı söyledi*, 1 Nisan 2024.

⁸ Hürriyet Daily News (HDN), *YSK yerel seçimlerde ilk sonuçları açıkladı*, 1 Nisan 2024.

⁹ Bakanlık, *Türkiye Genel Resmi Raporu*, Ekim 2019, s. 7. Duvar English, *Türkiye'deki yerel seçimlerde CHP 35 il belediyesini kazandı, AKP 24'ünü aldı*, 1 Nisan 2024.

¹⁰ CHP laik bir toplum istemektedir ve İngilizce'de *Cumhuriyet Halk Partisi* olarak bilinmektedir.

¹¹ The Economist, *An electoral bruising for Recep Tayyip Erdogan in Turkey*, 31 Mart 2024. POLITICO, *Türkiye'nin Erdoğan, laik muhalefetin yükselişiyle kritik belediye başkanlığı seçimlerinde darbe aldı*, 1 Nisan 2024.

¹² The Guardian, *Turkey's opposition party sweeps to local elections victory in snub to Erdoğan*, 31 Mart . POLITICO, *Turkey's Erdoğan suffers blow in crucial mayoral elections as laular opposition surgen*, 1 Nisan . Nieuwe Rotterdamse Courant (NRC), *Muhalefetin Erdoğan'a karşı güçlü zaferi; Türkiye Erdoğan'ın AKP'si zayıfladı, muhalefet güçlendi*, 2 Nisan 2024. Gizli kaynak, 5 Nisan 2024.

¹³ Financial Times (FT), *The mis-steps behind Erdoğan's electoral defeat*, 1 Nisan . Allegiance, *Erdoğan yenilgiye rağmen dizginleri elinde tutuyor*, 3 Nisan 2024. Gizli kaynak, 5 Nisan 2024. Al Jazeera, *Analiz, İktidar partisinin hataları Türkiye'nin muhalefetine gelecek için umut veriyor*, 16 Nisan .

¹⁴ YRP siyasal İslam'dan kaynaklanmaktadır ve İngilizce'de *New Welfare Party* olarak bilinmektedir.

¹⁵ FT, *Erdoğan'ın seçim yenilgisinin ardındaki yanlış adımlar*, 1 Nisan . Gizli kaynak, 5 Nisan .

¹⁶ HDN, *YSK yerel seçimlerde ilk sonuçları açıkladı*, 1 Nisan 2024.

Mayıs 2023'teki cumhurbaşkanlığı ve parlamento seçimleri teknik açıdan nispeten verimli geçmiştir. Ancak, iktidar ittifakı ile muhalefet partileri arasında eşit olmayan bir oyun alanı vardı. Örneğin, kamu yayıncıları açık bir şekilde Cumhurbaşkanı Erdoğan ve Cumhurbaşkanlığı İttifakı'ndan yanaydı.⁽¹⁶⁾

Mart 2024 sonundaki yerel seçimlerin de benzer bir dinamiğe sahip görülmektedir.¹⁷ Avrupa Konseyi'nin (AK) ön bulgularına göre¹⁸ bu seçimler teknik olarak iyi organize edilmiş ve yürütülmüştür.¹⁹ Yine eşit olmayan bir oyun alanı söz konusudur. 1 Ocak ve 10 Şubat 2024 tarihleri arasında Türk devlet yayın kuruluşu TRT, AKP'ye 1.945 dakika (32 saatten fazla) ve CHP'ye 25 dakika yayın süresi ayırmıştır.²⁰

1.1.3

HDP'den DEM'e

Demokratik Partisi (HDP)²¹, diğer konuların yanı sıra Türkiye'deki Kürtlerin siyasi ve kültürel haklarını savunan sol-ilerici bir muhalefet partisiydi. Mayıs 2023 parlamento seçimlerinden hemen önce yasaklanma tehlikesiyle karşı karşıya kalan HDP, *Yeşil Sol Parti* (YSP)⁽²²⁾ bayrağı altında kararı aldı. YSP de siyasi yelpazenin sol tarafında yer²³.

YSP, 15 Ekim 2023 tarihinde parti kongresini gerçekleştirmiş ve adını Halkların *Eşitlik* ve Demokrasi *Partisi* (HEDEP) olarak değiştirme kararı almıştır.²⁴ Tülay Hatimoğulları²⁵ ve Tuncer Bakırhan yeni eş genel başkanlar olmuştur.²⁶ Cinsiyet eşitliği bağlamında, partinin genel başkanlığı bir kadın ve bir erkek eş genel başkan tarafından yürütülmektedir.²⁷

Yüksek Mahkeme²⁸ Kasım 2023'te 'HEDEP' kısaltmasının 1994-2003 yılları arasında faaliyet gösteren Kürt yanlısı bir parti olan HADEP'e çok benzediğine karar verdi. Bunun üzerine parti 11 Aralık 2023 tarihinde tam adını korumaya, ancak bundan sonra 'DEM' kısaltmasını karar vermiştir. Bu kısaltma, parti adının bir parçasını oluşturan 'demokrasi' kavramına atıfta bulunmaktadır.²⁹

¹⁶ Bakanlık, *Türkiye Genel Resmi Raporu*, Ağustos 2023, s. 14.

¹⁷ Gizli kaynak, 1 Nisan . Gizli kaynak, 5 Nisan 2024.

¹⁸ AK-İngilizce ve Fransızca'da *Avrupa Konseyi* (AK) ve *Conseil de l'Europe* olarak bilinmektedir. AK hakkında daha fazla bilgi için <https://www.coe.int/en/web/portal/home> adresini ziyaret edin.

¹⁹ AK, *Avrupa Konseyi Kongresi: Türkiye'deki yerel seçimler genel olarak iyi organize edilmiş ve halkın iradesine saygı gösterilmiştir. seçmenler*, 1 Nisan 2024.

²⁰ Bianet, *Kamu yayıncısı TRT 40 günde AKP'ye 32 saat ayırırken CHP'ye sadece 25 dakika ayırdı*, 12 Şubat . Duvar English, *Türk devlet televizyonu iktidar partisine 1.945 dakika, ana muhalefete 25 dakika ayırdı*, 14 Şubat 2024.

²¹ İngilizce ve Kürtçe'de *Demokratik Halk Partisi* ve *Partiya Demokratik a Gelan* olarak bilinmektedir.

²² İngilizce ve Kürtçe'de *Yeşil Sol Parti* (LP) ve *Partiya Çep a Kesik* olarak bilinmektedir.

²³ Bakanlık, *Türkiye Genel Resmi Raporu*, Ağustos 2023, s. 11.

²⁴ İngilizce ve Kürtçe *Halkların Eşitlik ve Demokrasi Partisi* ve *Partiya Wekhevî û Demokrasiyê ya Gelan* aradı.

²⁵ Hatimoğulları kendisini Arap, Alevi, sosyalist ve feminist olarak tanımlamaktadır. Bakanlık, *Genel resmi rapor Türkiye*, Ağustos 2023, s. 53.

²⁶ HDP, *Yeşil Sol Parti 4. Büyük Kongresini yaptı, Eş Başkanlar ve parti ismi değişti*, 15 Ekim . Duvar English, *Muhalefetteki Yeşil Sol Parti isim değiştirdi, HDP ile daha benzer hale geldi*, 15 Ekim 2023. HDN, *YSP, HEDEP olarak yeniden markalaşıyor*, 15 Ekim 2023. Bianet, *Yeşiller ve Sol Gelecek Partisi adını HEDEP olarak değiştirdi*, 16 Ekim 2023.

²⁷ Bakanlık, *Türkiye Genel Resmi Raporu*, Ağustos 2023, s. 53.

²⁸ Yargıtay, Türkiye'deki ceza davalarında en yüksek mercidir. Bölge mahkemeleri temyiz davalarına bakar. Yargıtay'a temyiz başvurusunda bulunulabilir. Gizli kaynak, 10 Şubat 2025. İngilizce'de bu mahkeme *Court of Cassation* olarak bilinmektedir. Türkçe yerel dilde bu mahkemeye *Yargıtay* . Yargıtay hakkında daha fazla bilgi için <https://www.yargitay.gov.tr> adresine bakınız.

²⁹ Bianet, *Top court rejects new acronym for pro-Kurdish party*, 23 Kasım 2024. Duvar Türkçe, *HEDEP, üst mahkemenin 'kapatılan Kürt yanlısı partiye benzerlik' itirazının ardından kısaltmayı değiştirecek*, 24 Kasım 2023. Duvar English, *Türkiye'nin Kürt yanlısı HEDEP'i üst mahkemenin talebi üzerine kısaltmayı değiştiriyor*, 11 Aralık 2023.

Mart 2024'te yapılacak yerel seçimler öncesinde DEM, seçmenlerin kayıt altına alınmasıyla ilgili endişelerini dile getirmiştir. Partiye göre, Türkiye'nin güneydoğusunda 54.000 seçmen kayıtlı iken, bu seçmenlerin ülkenin başka yerlerinde ikamet ettiği bildirilmiştir. Bu seçmenlerin birçoğunun Türk güvenlik birimleri için çalıştığı bildirilmiştir. DEM, bu durumun geleneksel olarak güçlü bir desteğe sahip olduğu Güneydoğu'daki seçim performansını olumsuz etkileyeceğinden korkmuştur.³⁰ Bu nedenle 54.000 seçmenin kaydedilmesini protesto etmiştir. İlçe düzeyindeki seçim konseyleri seçimlerde hile yapıldığına karşı çıktı. Türkiye'nin güneydoğusunda seçimlerin huzurlu ve güvenli geçmesini sağlamak üzere güvenlik görevlilerinin kayıt altına alındığına dikkat çekmişlerdir. Onlara da oylarını kullanmaları için fırsat verilmelidir.³¹

Mart 2024'teki yerel seçimlerde DEM oyların %5,7'sini kazanmıştır.³² HDP ve YSP gibi bu parti de özellikle Kürtlerin yoğun olarak yaşadığı ülkenin güneydoğusunda güçlü bir destek almıştır. Türkiye toplam 81 ilden oluşmaktadır ve bunlardan 10'unda DEM en büyük parti olmuştur: Ağrı, Batman, Diyarbakır, Hakkâri, Iğdır, Mardin, Muş, Siirt, Tunceli³³ ve Van.³⁴ Tüm bu iller Türkiye'nin güneydoğusunda veya doğusundadır.

Seçimlerin ardından, Türkiye'nin ağırlıklı olarak Kürt nüfusun yaşadığı bölgesinde huzursuzluk patlak verdi. Türkiye'nin doğusundaki Van şehrinde DEM'in belediye başkan adayı Abdullah Zeydan oyların %55,48'ini alarak seçimi kazanmıştı. Ancak il seçim kurulu, Zeydan'ın Türk silahlı kuvvetlerini eleştirdiği için 2016'dan 2022'ye kadar tutuklu kalması nedeniyle belediye başkanlığına aday olamayacağına karar verdi. Bunun üzerine, oyların yüzde 27,15'ini alan AKP adayı belediye başkanlığını kazandı. Bu uygulama şiddetli protestolara yol açmış ve DEM de protesto başvurusunda bulunmuştur. 3 Nisan 2024 tarihinde *Yüksek Seçim Kurulu* (YSK)⁽³⁵⁾ bu kararı iptal etmiş ve Zeydanın görevine devam etmesine izin verilmiştir.³⁶ 2025 yılı Şubat ayı ortalarında Zeydan yine de görevinden alınmıştır (bkz. alt bölüm 5.4.3

İl Seçim Kurulu'nun aldığı kararın ardından binlerce kişi sokaklara . Polis ile çatışmaya girdiler. Polis göstericilere karşı göz yaşartıcı gaz ve tazyikli su kullandı. 4 Nisan 2024 tarihinde Bakanı Ali Yerlikaya 14 ilde 340 kişinin tutuklandığını açıkladı: Adana, Ankara, Antalya, Batman, Bingöl, Diyarbakır, İzmir, Kocaeli, Mardin, Masina, Mersin, ,(37) Şırnak ve Van.⁽³⁸⁾

DEM üyeleri ve destekçilerinin durumu hakkında daha fazla bilgi için bkz. bölüm 5.4.

³⁰ Bianet, *DEM Parti: '54.000 seçmen Kürt illerine nakledildi'*, 6 Mart 2024.

³¹ Duvar English, *Türk seçim kurulları DEM Parti'nin 54.000 sahte seçmen iddiasına ilişkin itirazını reddetti*, 12 Şubat 2024.

³² HDN, *YSK yerel seçimlerde ilk sonuçları açıkladı*, 1 Nisan 2024.

³³ Kürtçe'de *Dersim* olarak bilinir.

³⁴ Duvar English, *'Red-wave' CHP storms Turkey's local elections according to unofficial results*, 1 Nisan 2024.

³⁵ YSK, İngilizce'de *Yüksek Seçim Kurulu* (SEC) olarak bilinmektedir.

³⁶ Duvar English, *DEM'in Van belediye başkanından AKP adayına: 'Düşünlere, taziyelere nasıl katılacaksınız?'*, 2 Nisan . Al Jazeera, *Turkey's election authority reinstates pro-Kurdish mayoral election winner*, 3 Nisan . Duvar English, *Turkey's election council reinstates DEM candidate's mayoralship in Van*, 3 Nisan 2024. Netherlands Broadcasting Foundation (NOS), *Türkiye'nin Van kentinde kazanan Kürt aday belediye başkanı*, 3 Nisan 2024. Bianet, *Türkiye'nin en yüksek seçim organı Van'da DEM adayının galibiyetini yeniledi*, 4 Nisan . British Broadcasting Corporation (BBC), *Turkey reinstates pro-Kurdish election winner Zeydan after days of unrest in Van*, 4 Nisan 2024. FT, *Turkish authorities yield to protesters over local election*, 4 Nisan 2024. HDN, *Election watchdog reinstates DEM Party mayoral win in Van*, 4 Nisan 2024.

³⁷ Halk arasında kısaca 'Urfa' olarak adlandırılır.

³⁸ Duvar English, *Van'daki seçim protestolarıyla ilgili Türkiye'de 14 ilde 340 gözaltı*, 4 Nisan 2024.

1.1.4 Yeni anayasa ve yakınlaşma çağrıları

Önceki raporlama döneminde Cumhurbaşkanı Erdoğan birçok kez yeni bir anayasa yapılması çağrısında bulunmuştur.³⁹ Raporlama döneminde de bu çağrısını birkaç kez tekrarlamıştır. Bunu yaparken Cumhurbaşkanı Erdoğan, mevcut anayasanın 1980 darbesine dayandığını ve ülkenin daha 'sivil' bir anayasaya ihtiyacı vurguladı.⁴⁰ Bu raporun yazıldığı tarihte, yeni anayasanın taslak versiyonu kamuoyuna açıklanmamıştı.⁴¹

Rapor döneminde, Cumhur İttifakı DEM ile yakınlaşma arayışında olmuştur. 1 Ekim 2024 tarihinde, Cumhurbaşkanı Erdoğan'ın siyasi müttefiki ve aşırı milliyetçi Milliyetçi Hareket Partisi'nin (MHP) lideri Devlet Bahçeli⁴² beklenmedik bir şekilde bazı DEM milletvekilleriyle el sıkışmıştır. Bahçeli bu hareketi milli birlik ve kardeşlik çağrısı olarak nitelendirdi. Bahçeli daha önce DEM'in öncülü olan HDP'nin yasaklanması çağrısında bulunmuştu. Cumhurbaşkanı Erdoğan Bahçeli'nin yakınlaşmasını destekledi.⁴³

DEM, 'Kürt meselesinin' çözümü için müzakere etmeye istekli olduğunu gösterdi. Buna bazı koşullar da eklemiştir. Örneğin, *Partiya Karkerên Kurdistanê* (Kürdistan İşçi Partisi, PKK) lideri Abdullah Öcalan'ın⁽⁴⁴⁾ hücre hapsinin kaldırılması gerekiyordu (PKK hakkında daha fazla bilgi için bkz. alt bölüm 1.3.2). Ayrıca DEM, Türkiye'nin Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'nin (AİHM)⁴⁵ bazı kararlarını tanımamasını ve uygulamasını istiyordu (Türkiye'deki AİHM kararları için bkz. bölüm 3.2). Cezaevi koşulları da iyileştirilecekti (Türkiye'deki cezaevlerinin koşulları hakkında daha fazla bilgi için bkz. alt bölüm 3.7.3). Ayrıca, ülkedeki siyasi tutukluların serbest bırakılması gerekiyordu⁴⁶.

22 Ekim 2024 tarihinde Bahçeli, Öcalan'ın hücre hapsinin ancak PKK'nın silah bırakması halinde sona erdirilebileceğini belirtmiştir.⁴⁷ Ertesi gün, Öcalan'ın kuzeni ve DEM milletvekili Ömer Öcalan, Öcalan'ın 1999 yılından beri tutulduğu Marmara Denizi'ndeki İmralı adasını ziyaret etmiştir. Mart 2020'den bu yana Türk makamları ilk kez bir akrabasının Öcalan'ı ziyaret etmesine izin verdi.⁴⁸ Aynı gün PKK Ankara yakınlarında bir saldırı gerçekleştirdi (bkz. alt bölüm 1.3.2).⁴⁹

³⁹ Bakanlığı, *Türkiye Genel Resmi Raporu*, Ağustos 2023, s. 9.

⁴⁰ HDN, *Türkiye yepyeni bir sivil tüzüğü hak ediyor, diyor Erdoğan*, 12 Eylül . Gizli kaynak, 10 Ekim . HDN, *Erdoğan yeni anayasa çağrısını yeniledi*, 18 Eylül 2024. HDN, *Erdoğan yeni ve sivil bir anayasa için bastırıyor*, 22 Aralık 2024.

⁴¹ Gizli kaynak, 6 Aralık .

⁴² MHP, İngilizce'de *Nationalist Movement Party* veya *Nationalist Action Party* olarak bilinmektedir.

⁴³ HDN, *DEM Parti ile el sıkışmak 'milli birliği' gösterir: Bahçeli*, 8 Ekim 2024. Al-Monitor, *Turkey mulls peace talks with Kurds amid fears of Israeli strike on Iran*, 10 Ekim . Duvar English, *Bahçeli, Erdoğan'dan DEM Parti ile şartlı uzlaşma sinyali*, 10 Ekim 2024. Duvar Türkçe, *Erdoğan Kürtlerle olası yeni barış süreci için yeni anayasayı işaret etti*, 13 Ekim 2024.

⁴⁴ PKK İngilizce'de *Kurdistan Workers' Party* olarak bilinmektedir.

⁴⁵ AİHM, İngilizce ve Fransızca'da *Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi* (HM) ve *Cour européenne des droits de l'homme* (CEDH) olarak bilinmektedir. AİHS hakkında daha fazla bilgi için <https://www.echr.coe.int> adresine bakınız.

⁴⁶ Bianet, *Türkiye yeni bir barış sürecine doğru mu gidiyor?*, Kürt yanlısı DEM Partisi 'Uzatılan eli geri çevirmeyiz' dedi, 19 Ekim 2024. Duvar English, *DEM Party co-chair urges peace talks with jailed PKK leader Öcalan on Kurdish issue*, 19 Kasım 2024.

⁴⁷ Al-Monitor, *In shift, Erdoğan's top ally says Öcalan's life sentence can be reassessed if PKK disbands*, 22 Ekim . Bianet, *Erdoğan, Bahçeli'nin Kürtlerle diyalog girişimini 'tarihi fırsat' olarak değerlendirdi*, 22 Ekim 2024. Duvar English, *Bahçeli, PKK lideri Öcalan'ı 'terörü bitirmek' için meclise davet etti, cezaevinden çıkabileceğinin ipuçlarını verdi*, 22 Ekim 2024. HDN, *MHP liderinden PKK'ya silah bırakma çağrısı*, 22 Ekim 2024. Rûdaw, *MHP'li Bahçeli'den Öcalan'a PKK'nın tasfiyesi için Meclis'te konuşma çağrısı*, 22 Ekim 2024.

⁴⁸ Bianet, *PKK lideri Öcalan'a 2020'den bu yana ilk kez aile görüşüne izin verildi*, 24 Ekim 2024. HDN, *Öcalan'a 43 ay sonra ilk cezaevi ziyareti*, 25 Ekim 2024.

⁴⁹ Bianet, *Pro-Kurdish DEM Party condemns Ankara attack amid discussion over potential peace process*, 23 Ekim . Daily Sabah, *İlk kez tüm ilgili taraflar terörsüz Türkiye için süreci destekliyor*, 24 Ekim 2024.

Cumhur İttifakı ile DEM arasındaki yakınlaşma süreci, 4 Kasım 2024 tarihinde Türkiye'nin güneydoğusundaki üç DEM belediye başkanının hükümet yanlısı yöneticilerle değiştirilmesinin ardından daha da baskı altına girmiştir (bkz. alt bölüm 5.4.3). DEM, demokratik yollarla seçilmiş yetkililerin Türk makamları tarafından görevden alınması halinde yakınlaşma olamayacağını belirtmiştir⁵⁰.

26 Kasım 2024 tarihinde Bahçeli, Öcalan ve DEM arasında doğrudan görüşmeler yapılması çağrısında bulunmuştur. DEM, 'Kürt sorununa' barışçıl bir çözüm bulunmasına ve Türkiye'nin demokratikleşmesine katkıda bulunmaya hazır olduğunu ifade etti. Aynı gün DEM, Öcalan'ı ziyaret edebilmek için Adalet Bakanlığı'na bir talepte bulundu.⁵¹ Bir gün sonra Cumhurbaşkanı Erdoğan MHP liderinin talebini destekledi.⁵² 27 Aralık 2024'te Bakanı Yılmaz Tunç DEM'in talebinin kabul edildiğini açıkladı.⁵³

28 Aralık 2024 tarihinde iki DEM milletvekili Pervin Buldan ve Sırrı Süreyya Önder Öcalan'ı ziyaret etti. Ziyaretin ardından DEM heyeti geleceğe dair umutlarını dile getirdi. Öcalan 'Kürt sorununun' çözümüne olumlu katkıda bulunma arzusunun dile getirmişti. Bunu yetenek ve iradeye sahip olduğunu söyledi.⁵⁴ Cevdet Yılmaz, Türkiye'nin başkan yardımcısı Bahçeli ve Cumhurbaşkanı Erdoğan DEM'in Öcalan'a yaptığı ziyaretin sonucunu memnuniyetle karşıladı.⁵⁵

Bu arada, Cumhuriyet İttifakı yakınlaşma sürecine *terörsüz Türkiye girişimi* adını verdi.⁽⁵⁶⁾ Bu girişime daha fazla destek sağlamak amacıyla, bir DEM heyeti Ocak 2025'in başlarında MHP, AKP ve CHP de dahil olmak üzere çeşitli siyasi partileri ziyaret etti.⁽⁵⁷⁾

POLITICO, *Türkiye'nin yasadışı Kürt isyancı lideri geri döndü - can düşmanı sayesinde*, 24 Ekim 2024. The New York Times, *Ölümçül saldırıya rağmen Türkiye Kürt militanlarla açılım peşinde*, 24 Ekim 2024. ND, *Terör PKK ile yakınlaşmayı bozdu*, 25 Ekim 2024. Allegiance, *Ankara saldırısından sonra PKK ile barış şansı yine belirsiz*, 25 Ekim 2024. The Economist, *Türkiye yakında Kürtlerle tarihi bir barış anlaşması yapabilir*, 31 Ekim 2024.

⁵⁰ Bianet, *Görevden alınan Kürt belediye başkanı 'Kayyum atarken barışı konuşamazsınız' dedi*, 4 Kasım 2024. Duvar English, *DEM Parti Eş Başkanı Hatimoğulları: 'Kayyumla iç barış mümkün değil'*, 4 Kasım 2024.

⁵¹ Bianet, *Bahçeli'den PKK lideri Öcalan ile Kürt yanlısı DEM Partisi arasında acil görüşme çağrısı*, 26 Kasım 2024. HDN, *MHP liderinden DEM Partisi ile PKK lideri arasında acil görüşme çağrısı*, 26 Kasım 2024. Duvar English, *Erdogan's far-right ally pushes for Kurdish politician's meeting with jailed PKK leader*, 27 Kasım 2024.

⁵² Bianet, *Erdoğan'dan olası Öcalan-DEM diyalogu hakkında şaşırtıcı yorum*, 27 Kasım 2024. HDN, *Erdoğan, Bahçeli'nin DEM Parti-PKK görüşmeleri çağrısına destek verdi*, 27 Kasım 2024.

⁵³ Al Jazeera, *Türkiye to allow pro-Kurdish party to visit jailed PKK leader*, 27 Aralık . Bianet, *Adalet Bakanlığı görüşmesine izin verdi* 27 Aralık 2024 tarihinde yayınlandı 30 Aralık 2024 tarihinde güncellendi. Daily Sabah, *Türkiye, DEM Parti'nin PKK'nın hapisteki lideri Öcalan'ı ziyaret etmesine izin verdi*, 27 Aralık 2024. Duvar English, *Gov't allows pro- Kurdish DEM Party to visit jailed PKK leader Öcalan*, 27 Aralık 2024. HDN, *Türkiye DEM partisinin hapisteki PKK lideriyle görüşmesine izin verdi Cumartesi*, 28 Aralık 2024.

⁵⁴ Bianet, *Öcalan: Bu dönem Türkiye ve bölge için barış, demokrasi ve kardeşlik dönemidir*, 29 Aralık 2024 tarihinde yayınlandı, 30 Aralık 2024 tarihinde güncellendi. Daily Sabah, *PKK's Öcalan confirms support for terror-free Turkey initiative*, 29 Aralık 2024. Duvar English, *Jailed PKK leader says ready to 'take necessary positive step'*, 29 Aralık 2024. HDN, *DEM Parti heyeti hapisteki PKK lideriyle görüştü*, 29 Aralık 2024. Bianet, *Buldan ve Önder: Önceki süreçlere göre çok daha umutluyuz*, 30 Aralık 2024. FT, *Turkey bets on jailed Kurdish militant to revive peace process*, 30 Aralık 2024. HDN, *DEM Parti Öcalan'la nadir görüşmelerden sonra 'daha umutlu'*, 30 Aralık 2024.

⁵⁵ Daily Sabah, *Turkey welcomes jailed PKK leader's support for terror-free push*, 30 Aralık . Daily Sabah, *Turkish govt ally says Öcalan's call spurs 'a good beginning'*, 31 Aralık 2024. HDN, *Bahçeli says Öcalan talks mark an 'auspicious beginning'*, 31 Aralık 2024. Daily Sabah, *Erdoğan hails terror-free Turkey initiative for a good outcome*, 5 Ocak 2025.

⁵⁶ Daily Sabah, *Terörsüz Türkiye: PKK şiddetini sona erdirmek için bir girişim*, 10 Ocak 2025.

⁵⁷ Daily Sabah, *Terörsüz Türkiye planı hız kazanırken DEM Parti hükümet müttefikleriyle görüşüyor*, 2 Ocak . Duvar English, *MHP lideri Bahçeli, tarihi bir ziyaretle DEM Partili siyasetçilerle bir araya geldi*, 2 Ocak 2025. HDN, *DEM Parti Öcalan ile görüştüğten sonra görüşmelere başladı*, 2 Ocak 2025. Daily Sabah, *Terror-free Turkey push advances as DEM lawmakers meet AK Party*, 6 Ocak 2025. HDN, *DEM Partisi Öcalan ziyaretinin ardından AKP ile görüşmelere başladı*, 6 Ocak 2025. Bianet, *İmralı Heyeti ile CHP Lideri Özgür Özel'in görüşmesi başladı* 7 Ocak 2025. Daily Sabah, *Ana muhalefet terörsüz Türkiye girişimini temkinli bir şekilde destekliyor*, 7 Ocak 2025. Duvar English, *Kürt yanlısı DEM Parti, PKK lideriyle görüştüğten sonra partileri ziyaret etti*, 7 Ocak 2025. HDN, *CHP terörle mücadele çabalarına destek sözü verdi*, 7 Ocak 2025. Duvar English, *Öcalan parlamentodaki görüşmelerin ardından PKK'ya silahsızlanma çağrısı yapabilir*, 8 Ocak 2025.

DEM heyeti 11 ve 12 Ocak 2025 tarihlerinde, 2016'dan bu yana tutuklu bulunan HDP'nin iki eski eş başkanı Selahattin Demirtaş ve Figen Yüksekdağ'ı cezaevinde ziyaret etmiştir. Demirtaş ve Yüksekdağ da olumlu ve sempatik konuştu.⁵⁸

DEM partisi 20 Ocak 2025 tarihinde Adalet Bakanlığı'na İmralı'da Öcalan'la ikinci bir görüşme için yazılı talepte bulunduğunu açıklamıştır.⁽⁵⁹⁾ 22 Ocak 2025 tarihinde DEM heyeti Öcalan'ı ikinci kez ziyaret etmiştir⁽⁶⁰⁾.

Yakınlaşma süreci ivme kazanıyor gibi görünürken, Şubat 2025'te beş günlük bir tutuklama dalgası . Türk polisi, aralarında Ankara, Diyarbakır ve İstanbul'un da bulunduğu 51 farklı ilde 282 PKK şüphelisini gözaltına aldı. Tutuklananlar arasında akademisyenler, gazeteciler, insan hakları savunucuları, siyasetçiler ve DEM gibi solcu ve Kürt yanlısı muhalefet partilerinin üyeleri de vardı. Tutuklananlardan biri de gazeteci ve İhbtq+ hakları aktivisti Yıldız Tar'dı.⁶¹

1.2 deprem bölgesindeki durum

Bir önceki raporlama döneminde, 6 Şubat 2023 tarihinde Türkiye'nin güneydoğusunda şiddetli depremler meydana gelmiştir. Bu olayda 50.000'den fazla kişi hayatını kaybetmiştir.⁶²

Rapor döneminde, depremlerin etkileri hissedilmeye devam etmiştir. Mayıs 2023'te yapılacak cumhurbaşkanlığı ve milletvekili seçimleri öncesinde Cumhurbaşkanı Erdoğan bir yıl içinde 319.000 yeni konut inşa edileceği sözünü vermişti. Türkiye Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı'na göre, yaklaşık bir yıl sonra, Şubat 2024'ün başlarında, 46.000 konut iskân için tamamlanmıştı.⁽⁶³⁾ Başka konutlara taşınamayanlar konteyner evlerde kalıyordu. Kızıl Haç'ın Şubat 2024 başında yaptığı tahminlere göre 430.000 kişi konteyner evlerde kalmıştır. Bu konteyner evler depremlerden ciddi şekilde etkilenen 11 vilayete yayılmıştır. Aynı uluslararası yardım kuruluşu, deprem bölgesinde yüz binlerce insanın yardıma muhtaç durumda olduğunu bildirmiştir.⁶⁴

⁵⁸ Duvar English, *Hapisteki siyasetçi Demirtaş, PKK lideri Öcalan'ın barış çabalarına 'tam destek' verdi*, 11 Ocak 2025. Duvar English, *DEM Parti heyeti, barış çabaları kapsamında tutuklu HDP Eş Genel Başkanı Figen Yüksekdağ'ı ziyaret etti*, 12 Ocak 2025. HDN, *DEM Parti heyeti hapisteki eski liderle görüştü*, 12 Ocak 2025.

⁵⁹ Bianet, *Heyeti ikinci Öcalan görüşmesi için Bakanlığa başvurdu* 20 Ocak 2025. HDN, *DEM Parti grubu Öcalan'a ikinci ziyareti istiyor* 20 Ocak 2025.

⁶⁰ Daily Sabah, *Turkish lawmakers pay critical visit to jailed PKK leader Öcalan*, 22 Ocak 2025. Duvar İngilizce, *DEM Parti, hapisteki PKK lideri Öcalan'ı ikinci kez ziyaret etti*, 22 Ocak 2025.

⁶¹ Al Jazeera, *Türkiye arrests 282 amid to reconcile with PKK*, 18 Şubat 2025. Bianet, *Kürt yanlısı ve sol grupları hedef alan baskınlarda onlarca gözaltı*, 18 Şubat 2025. Daily Sabah, *Türkiye PKK'lı teröristlere yönelik baskınlarda 282 şüpheliyi yakaladı*, 18 Şubat 2025. Duvar English, *Turkey detains around 300 people in raids on PKK suspects, including opposition figures and journalists*, 18 Şubat 2025. HDN, *Police detain 282 over suspected terror links*, 18 Şubat 2025. Kaos GL, *KaosGL.org Genel Yayın Yönetmeni Yıldız Tar gözaltına alındı*, 18 Şubat 2025. Kaos GL, *Kaos GL Derneği'nden açıklama: 'Yıldız Tar'ın derhal serbest bırakılmasını talep ediyoruz'*, 18 Şubat 2025. The Independent, *Turkey detains 282 suspects in a dayslong operation against Kurdish insurgents*, 18 Şubat 2025.

⁶² Bakanlık, *Türkiye Genel Resmi Raporu*, Ağustos 2023, s. 12.

⁶³ İngilizce'de Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı olarak bilinir.

⁶⁴ The Independent, *A Turkish family is still afraid to go home one year after deadly earthquake*, 1 Şubat . The Guardian, *Still in ruins, The 2023 Turkish earthquake - then and now*, 2 Şubat . NRC, *Türkiye'deki depremden bir yıl sonra bile bir Müslüman 'sabırlı ve minnettar'*, 5 Şubat . NIS, *Türkiyedepremlerden bir yıl sonra: 'Sanırım hala '*, 6 Şubat .

Depremlerden iki yıl sonra, Şubat 2025 başında, Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığı (AFAD)⁽⁶⁵⁾ toplam 450.000 konutun yeniden inşa edilmesi gerektiğini ve o tarihte halihazırda Bunların 201.000'i yeniden inşa edilmişti.⁶⁶

1.3 V güvenlik durumu

1.3.1 Giriş

Raporlama döneminde Türkiye topraklarında üç devlet dışı aktör siyasi şiddet eylemleri gerçekleştirmiştir: PKK, İslam Devleti (İD)⁶⁷ ve *Devrimci Halk Kurtuluş Partisi/Cephesi* (DHKP/C).⁽⁶⁸⁾ Her üç aktör de hem Avrupa Birliği (AB) hem de Türk makamları tarafından terör örgütü olarak tanımlanmıştır. Türk makamları PKK'yı *Bölücü Terör Örgütü* (BTÖ) olarak adlandırmaktadır.

Bu bölüm sırasıyla PKK, İD ve DHKP/C'yi incelemektedir. Bunu yaparken, her bir aktörün uyguladığı şiddeti ve Türk makamlarının buna nasıl karşılık verdiğini tartışmaktadır.

1.3.2 PKK

PKK, Kürtlerin yaşadıkları ülkelerde kendi kendilerini yönetmelerini amaçlamaktadır. PKK 1984 yılından bu yana Türk devletine karşı silahlı mücadele yürütmektedir.⁶⁹ Bir önceki rapor döneminde PKK Türk sınırlı şiddet eylemleri gerçekleştirmiştir.⁷⁰

Bu durum raporlama döneminde de değişmemiştir. *Uluslararası Kriz Grubu*'na ICG⁽⁷¹⁾ göre, 1 Eylül 2023 ile 5 Ocak 2025 tarihleri arasında Türkiye topraklarında bir köy korucusu,^(73 72) bir Türk askeri, 19 sivil ve 60 PKK savaşçısı öldürülmüştür. ICG verileri, Türk devleti ile PKK arasındaki çatışmalar sonucunda ölenlerin sayısının, 2022'deki hafif bir artış dışında, 2021-2024 döneminde keskin bir şekilde azaldığını göstermiştir.⁷⁴ Aşağıdaki grafik bu gelişmeyi göstermektedir.

⁶⁵ Bu devlet kurumu İngilizce'de *Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığı* olarak bilinmektedir. AFAD hakkında daha fazla bilgi için <https://en.afad.gov.tr> adresini ziyaret edin.

⁶⁶ Die Welt, *Başka bir deprem korkusu, Türkiye'deki şiddetli depremlerden iki yıl sonra, Erdoğan hükümeti hızlı yeniden yapılanma ile övünüyor, ancak gerçek çok farklı*, 7 Şubat 2025.

⁶⁷ İD, İngilizce, Arapça ve Türkçe'de sırasıyla *İslam Devleti*, *D'esh* ve *DEAŞ* olarak bilinmektedir.

⁶⁸ DHKP/C İngilizce'de *Revolutionary People's Liberation Party/Front* olarak bilinmektedir.

⁶⁹ Bakanlık, *Türkiye Genel Resmi Raporu*, Ağustos 2023, s. 15.

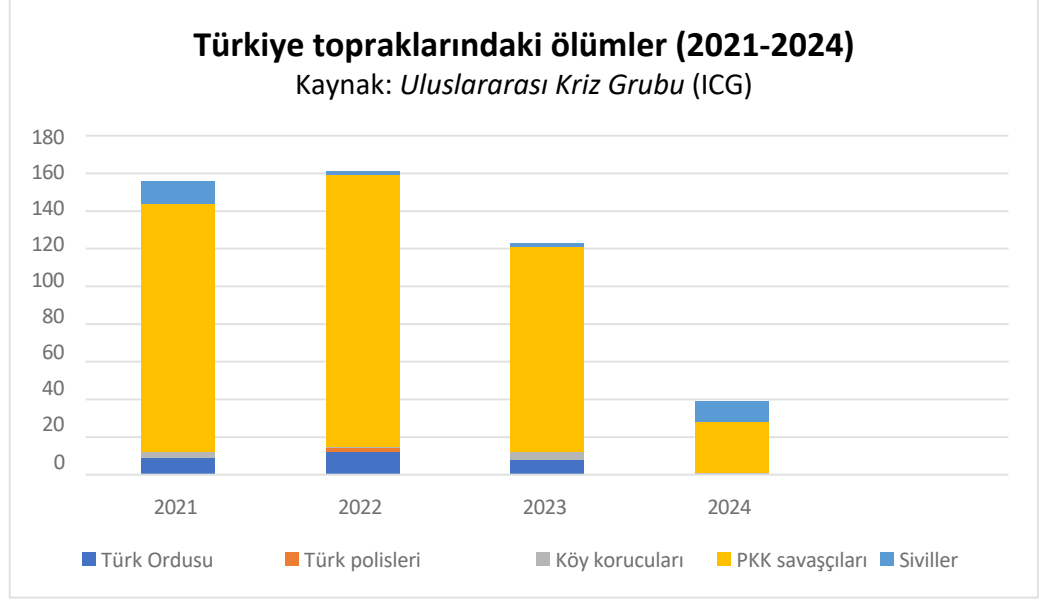
⁷⁰ Bakanlık, *Türkiye Genel Resmi Raporu*, Ağustos 2023, s. 15.

⁷¹ ICG, çatışmaların önlenmesi ve çözümü konusunda çalışan uluslararası bir STK'dır. ICG hakkında daha fazla bilgi için www.crisisgroup.org adresini ziyaret edin.

⁷² Köy korucuları, paramiliter güçler olarak PKK'ya karşı Türk silahlı kuvvetleriyle birlikte savaşan Kürtlerdir. Türk devleti tarafından maaşları ödenmekte ve silahlandırılmaktadırlar. Köy korucuları İngilizce ve Türkçe'de *köy korucuları* ve *korucular* (tekil: *korucu*) olarak bilinmektedir. Gültan Kışanak (ed.), *Kürt siyasetinin mor rengi, Kadın siyasetçiler cezaevinden yazıyor*, 2022'de yayınlandı, s. 147.

⁷³ ICG, *Fatalities Database, Türkiye & Kuzey Irak / Temmuz 2015 - günümüz*, erişim tarihi 22 Ocak 2025.

⁷⁴ ICG, *Fatalities Database*, erişim tarihi 22 Ocak 2025.

Aşağıda, rapor döneminde Türkiye topraklarında meydana gelen şiddet olaylarından bazı örnekler verilmiştir. Bunlar kapsamlı olarak değerlendirilemez.

4 Ağustos 2023 tarihinde, insan hakları konularına geniş yer veren bağımsız bir haber platformu olan *Bianet*,⁷⁵ Şırnak'ın güneydoğusunda bir tarafta Türk askeri ve köy korucuları, diğer tarafta ise PKK savaşçıları arasında çatışma yaşandığını bildirmiştir. Bu süreçte PKK tarafından yedi savaşçının öldürüldüğü bildirildi.⁷⁶ 29 Ekim 2024 tarihinde hükümet yanlısı *Daily Sabah* gazetesi Türk güvenlik güçlerinin Siirt'in güneydoğusunda iki PKK savaşçısını öldürdüğünü bildirdi.⁷⁷

10 Ağustos 2023 tarihinde Türk askeri, Bitlis'in güneydoğusundaki Söğütlü köyünde sekiz köylüyü gözaltına aldı. Bu kişilerin PKK'yı desteklediğinden şüpheleniliyordu. Gözaltı sırasında bir köylüye işkence yapıldığı bildirildi. İşkence sonucunda yüzünde çürükler oluştuğu ve iki kaburgasının kırıldığı bildirildi.⁽⁷⁸⁾ Bu köylülerin neden PKK ile işbirliği yaptığından şüphelenildiği raporda açık değildi. Bu tür olayların ne sıklıkta meydana geldiği de belli değildir.

İstanbul'da 13 Kasım 2022 tarihinde gelen bombalı saldırıda altı kişi öldü, 81 kişi yaralandı. Türk makamları saldırıdan PKK'yı sorumlu tutmuş, ancak PKK saldırıyı gerçekleştirdiğini reddetmiştir. Saldırıdan bir gün sonra Türk polisi, baş şüpheli olan Ahlam Albashir isimli Suriyeli bir kadının saldırıyı itiraf ettiğini bildirdi.⁷⁹ 26 Nisan 2024 tarihinde bir Türk mahkemesi kadını ömür boyu hapis cezasına çarptırdı.⁸⁰ Son

⁷⁵ *Bianet* hakkında daha fazla bilgi için bkz. <https://bianet.org/english>.

⁷⁶ *Bianet*, Şırnak'ta operasyon bölgesinden hastaneye getirilen yedi kişinin cenazesi, 3 Ağustos 2023.

⁷⁷ *Daily Sabah*, Türkiye'nin doğusunda en çok aranan 2 PKK'lı terörist etkisiz hale getirildi, 29 Ekim 2024.

⁷⁸ *Bianet*, Tatvan'da gözaltına alınan köylüler jandarma karakolunda ifade verdi, 14 Ağustos 2023.

⁷⁹ Bakanlık, Türkiye Genel Resmi Raporu, Ağustos 2023, s. 16.

⁸⁰ *Bianet*, 2022 İstanbul bombalaması davasında mahkeme sanıklara ceza verdi 26 Nisan 2024. Duvar English, Turkish court convicts Syrian woman over fatal 2022 Istanbul bombing, 26 Nisan 2024. HDN, İstanbul'daki bombalı saldırıdan birden fazla müebbet hapis cezası aldı 26 Nisan 2024. NIS, Suriyeli kadın İstanbul saldırısından müebbet hapis cezasına çarptırıldı, 26 Nisan 2024. The Independent, A Turkish court sentences a Syrian woman to life in prison for a bombing in Istanbul in 2022, 26 Nisan 2024.

Aralık 2024'te Türk güvenlik birimleri iki kişiyi gözaltına aldı. Bu kişilerin Albashir'in yasadışı girişine, İstanbul'a nakline ve saklanmasına yardımcı olduklarından şüpheleniliyordu.⁽⁸¹⁾

1 Ekim 2023 tarihinde iki saldırgan Ankara'da parlamento binası bir intihar saldırısı gerçekleştirdi. Bu sırada saldırganlardan biri kendini havaya uçurdu. Polis diğer saldırganı vurarak öldürdü. Polis tarafında ise iki kişi yaralandı. Saldırıyı PKK üstlendi. Tarih bilinçli olarak seçilmiş gibi görünüyordu çünkü o gün yaz tatili sona erdi ve Türk parlamentosu.⁸²

Ankara'daki canlı bomba saldırısının ardından Türk güvenlik birimleri ülke çapında güvenlik operasyonları düzenledi. İçişleri Bakanı Yerlikaya'ya göre, 928 kişi yasak silah bulundurma ve kaçakçılığı şüphesiyle, 67 kişi ise PKK ile bağlantılı oldukları şüphesiyle tutuklanmıştır. Ekim 2023 başında tutuklanan PKK şüphelilerinin sayısı 90'a yükseldi.⁸³

23 Ekim 2024 tarihinde, biri kadın biri erkek iki silahlı kişi Ankara yakınlarındaki bir savunma şirketine saldırmıştır. Bu şirket *Türk devletine aittir ve Türk Havacılık ve Uzay Sanayii Anonim Şirketi* (TUSAŞ) olarak adlandırılmaktadır.⁸⁴ Saldırıda bir taksi şoförü, beş TUSAŞ çalışanı ve iki saldırgan olmak üzere yedi kişi hayatını kaybetmiştir. Ayrıca 22 kişi de yaralanmıştır. Türk hükümeti saldırıdan PKK'yı sorumlu tuttu.⁸⁵ 25 Ekim 2024 tarihinde PKK saldırının sorumluluğunu üstlendi. Bunu yaparken, saldırının alt bölüm 1.1.4'te açıklandığı üzere yaklaşma sürecinden⁸⁶ ayrı olduğunu belirtmiştir.

TUSAŞ kompleksine yapılan saldırının ardından ülke genelinde bir tutuklama dalgası yaşandı. Yerlikaya, batıda İzmir'den doğuda Kars'a kadar 31 ilde 176 PKK şüphelisinin tutuklandığını açıkladı. Doğudaki Mardin ilinde bir tutuklama, şüphelinin öldürüldüğü bir çatışmayla sonuçlandı.⁸⁷

PKK üyelerinin aile üyelerine yönelik muamele hakkında bilgi için Bölüm 5.5'e bakınız.

⁸¹ Daily Sabah, *Turkey captures 2 PKK suspects for aiding İstiklal attack bomber*, 30 Aralık 2024. HDN, *Türkiye 2022 İstiklal bombalamasıyla bağlantılı 2 terör şüphelisi yakalandı* 30 Aralık 2024.

⁸² Al Jazeera, *Turkey's Ankara hit by suicide blast*, 1 Ekim 2023. NIS, *Ankara'daki intihar saldırısında polisler yaralandı, PKK sorumluluğu üstlendi*, 1 Ekim 2023. FT, *Turkey detains 20 people linked to Kurdish militants over Ankara bombing*, 2 Ekim 2023.

⁸³ Al Jazeera, *Turkey detains 90 people over suspected PKK links after Ankara bomb attack*, 3 Ekim 2023. NIS, *Türk polisi yüzlerce kişiyi silah bulundurmak ve PKK ile bağlantılı olmak suçlamasıyla gözaltına aldı*, 3 Ekim 2023.

⁸⁴ TUSAŞ, diğer şeylerin yanı sıra insansız hava araçları ve savaş uçağı parçaları üretmektedir ve İngilizce'de *Turkish Aerospace Industries Al*) olarak bilinmektedir.

⁸⁵ Al-Monitor, *At least 7 killed, 22 injured in attack on Turkey's defence company TUSAS*, 23 Ekim. Bianet, *Turkey's defence minister blames PKK for Ankara attack*, 23 Ekim 2024 tarihinde yayınlandı, 24 Ekim tarihinde güncellendi. Duvar English, *Attackers kill 5, injure 22 at Turkish aviation site*, 23 Ekim 2024. The New York Times, *Türkiye'deki militan saldırısı hakkında bildiklerimiz*, 24 Ekim 2024.

⁸⁶ Al Jazeera, *PKK claims attack on Turkish defence company near Ankara that killed five*, 25 Ekim. Al-Monitor, *PKK, Türkiye'nin başkentindeki TUSAŞ saldırısını üstlendi*, 25 Ekim 2024. BBC, *Türk havacılık firmasına yapılan saldırının arkasında Kürt militan grup var*, 25 Ekim 2024. Bianet, *PKK Ankara saldırısını üstlendi, son barış görüşmeleriyle ilgili olmadığını söyledi*, 25 Ekim 2024. NIS, *PKK claims attack at aviation firm Turkey*, 25 Ekim 2024. The Independent, *Kurdish militants claim responsibility for deadly attack on Turkish defence firm*, 25 Ekim 2024.

⁸⁷ Daily Sabah, *Hundreds of PKK suspects nabbed in nationwide raids after Ankara attack*, 25 Ekim 2024. FT, *Türkiye, Ankara saldırısının ardından Kürt ayrılıkçılara karşı sert önlemler aldı*, 25 Ekim 2024.

1.3.3 IS(KP)

İD cihatçı bir harekettir. İD, 2014 ve 2017 yılları arasında Türkiye'de saldırılar gerçekleştirmiştir. Örneğin, Özbekistan vatandaşı ve İD destekçisi Abdulkadir Masharipov,⁽⁸⁸⁾ 1 Ocak 2017 tarihinde İstanbul'da bir gece kulübünde 39 kişiyi vurarak öldürmüştür. Masharipov, 2020 yılında 40 müebbet ve 1.368 yıl hapis cezasına çarptırılmıştır.⁸⁹ 21 Ocak 2025 tarihinde Yargıtay, Masharipov'un müebbet hapis cezasını temyizde onamıştır.⁹⁰

İD tehdidinin tamamen ortadan kalkmadığı 28 Ocak tarihinde açıkça görülmüştür. Bu tarihte, iki saldırgan Pazar ayını sırasında İstanbul'daki Santa Maria kilisesine .⁽⁹¹⁾ Kiliseye gidenlerden biri Türk polisi iki şüpheliyi . Bu kişilerin Tacik uyruklu Amirjon Khalikov⁹² ve Rus David Tanduev olduğu ortaya çıktı. Saldırısı İD üstlendi.⁽⁹³⁾

Daily Sabah saldırıyı özellikle *İslam Devleti Horasan Vilayeti'ne* ⁽¹⁹⁴⁾ *slamic State in Khorasan Province*, ISKP) atfetmiştir. Bu, İD'nin bölgesel bir koluna atıfta bulunmaktadır. *Horasan*, kabaca bugünkü Afganistan, İran, Pakistan ve Türkmenistan'ın bir kısmını kapsayan tarihi bir bölgeyi ifade etmektedir. ISKP 'ana örgüt' İD'den destek almaktadır ve sınır ötesinde faaliyet gösterme kapasitesine sahiptir.⁽⁹⁵⁾

Saldırının ardından bir tutuklama dalgası yaşandı ve 51 şüpheli tutuklandı. Şüphelilerden 23'ünün saldırıya karışmadığı ortaya çıktı. Bu kişiler sınır dışı işlemlerinin başlatıldığı bir sınır dışı merkezine⁹⁶ sevk edildi. Geri kalan 28 kişi gözaltında kaldı ve ifade vermek zorunda kaldı.⁹⁷ Haberlerde 23 kişinin hangi milletten olduğu ve neden sınır dışı edilme tehlikesiyle karşı karşıya oldukları açık değildi.

15 Eylül 2024 tarihinde *Daily Sabah*, Çeçen kökenli bir ISKP üyesi olan Viskhan Soltamatov'un tutuklandığını bildirdi. Soltamatov'un İstanbul'daki kiliseye yönelik saldırıyı planladığı ve saldırganlara silah temin ettiği iddia edilmiştir.⁽⁹⁸⁾ Savcılık Soltamatov hakkında ağırlaştırılmış müebbet hapis cezası talep etmiştir.⁽⁹⁹⁾ 26 Aralık 2024 tarihinde aynı gazete Türk polisinin bir başka Çeçen İD şüphelisini tutukladığını bildirmiştir.⁽¹⁰⁰⁾

⁸⁸ Hollanda medyasında Abdoelkadir Masharipov' olarak yazılmıştır.

⁸⁹ Bakanlığı, *Türkiye Genel Resmi Raporu*, Mart 2021, s. 14.

⁹⁰ Daily Sabah, *Türkiye'nin yüksek mahkemesi DAEŞ tetikçisine verilen müebbet hapis cezasını onadı*, 21 Ocak 2025. Duvar English, *Top Turkish court onsen jail sentences of 32 defendants for 2017 New Year nightclub shooting in Istanbul*, 21 Ocak 2025.

⁹¹ 'İtalyan Kilisesi' olarak da adlandırılan bu ibadethane İngilizce'de *Saint Mary Kilisesi* olarak bilinmektedir.

⁹² 'Kholikov' olarak da yazılır.

⁹³ Bianet, *İŞİD Pazar günü Saint Mary Kilisesi saldırısını üstlendi*, 29 Ocak 2024. The Standard, *Türkiye'deki İtalyan kilisesine saldırıda ölü sayısı*, 28 Ocak 2024. NIS, *İstanbul'daki kiliseye saldıran iki şüpheli tutuklandı*, 28 Ocak 2024. The New York Times, *İstanbul'daki kiliseye düzenlenen silahlı saldırıda maskeli iki saldırgan 1 kişiyi öldürdü*, 28 Ocak 2024. HDN, *İstanbul'daki Katolik kilisesine ateş açan iki şüpheli yakalandı*, 29 Ocak 2024. The New York Times, *Salırganlar İstanbul'daki bir kilisede adam öldürdü*, 29 Ocak 2024. Nederlands Dagblad (ND), *Türkiye'deki kiliseye saldırı hakkında bilinenler*, 30 Ocak 2024. HDN, *İstanbul kilisesi ölümcül saldırının ardından yeniden açıldı*, 25 kişi tutuklandı, 2 Şubat 2024. Trend Haber Ajansı, *Türkiye, İstanbul'daki terör saldırısında şüpheli Tacik vatandaşının ismini açıkladı*, 3 Şubat 2024.

⁹⁴ Daily Sabah, *İŞİD'in kilise saldırısının planlayıcısı olduğu iddia edilen kişi Türk istihbaratı tarafından yakalandı*, 15 Eylül 2024.

⁹⁵ Bakanlığı, *Genel resmi rapor Afganistan*, Haziran , s. 17 ve 18. NRC, *Hollanda da IS-K'yi iki kez hedef almıştır*, 26 Mart 2024. Dışişleri Bakanlığı, *Genel resmi rapor Pakistan*, 5 Temmuz 2024, s. 19.

⁹⁶ İngilizce medyada *geri gönderme merkezi* veya *sınır dışı etme merkezi* olarak anılmaktadır.

⁹⁷ Bianet, *Kilise saldırısı*, 51 gözaltı, 29 Ocak 2024.

⁹⁸ Daily Sabah, *İŞİD'in kilise saldırısının planlayıcısı olduğu iddia edilen kişi Türk istihbaratı tarafından yakalandı*, 15 Eylül 2024. Duvar İngilizce,

Türkiye, İŞİD'in İstanbul kilisesine saldırı planının arkasındaki şüpheliyi tutukladı, 15 Eylül 2024.

⁹⁹ Duvar English, *Turkish prosecutor seeks hapis cezası for 43 suspects linked to ISIS Istanbul church attack*, 5 Ekim 2024.

¹⁰⁰ Daily Sabah, *Interpol tarafından aranan DAEŞ bağlantılı Çeçen şüpheli İstanbul'da yakalandı*, 26 Aralık 2024.

1.3.4 DHKP/C

Aşırı sol DHKP/C silahlı mücadele yoluyla Türkiye'de sosyalist bir devlet kurmak istemektedir.¹⁰¹

DHKP/C en son 2015 yılında Türkiye bir saldırı gerçekleştirmiştir. 6 Şubat 2024 tarihinde, İstanbul'da bir adliye binası yakınındaki kontrol noktasında iki saldırgan ile arasında silahlı çatışma yaşanmıştır. Bir erkek ve bir kadından oluşan saldırganların DHKP/C'ye mensup oldukları anlaşılmıştır. Çatışmada her iki saldırgan da öldürülürken üç polis ve üç sivil yaralandı. Yaralı polislerden biri daha sonra kaldırıldığı hayatını kaybetti.¹⁰²

¹⁰¹ Bakanlığı, *Türkiye Genel Resmi Raporu*, Mart 2022, s. 14.

¹⁰² Al Jazeera, *İstanbul adliyesine düzenlenen saldırıda bir kişi öldü*, 6 Şubat 2024. Bianet, *İstanbul'da adliye önünde silahlı saldırı* 6 Şubat 2024. The Independent, *Türkiye'de adliyeye düzenlenen saldırıda 1 kişi öldü, 2 saldırgan vurularak öldürüldü*, 6 Şubat 2024.

2

U YAP

UYAP, Türk hükümetinin bir yasal bilgi sistemidir ve açılımı *Ulusal Yargı Ağı Projesi*'dir. İngilizce'de *Ulusal Yargı Ağı Projesi* olarak çevrilebilir. Farklı müşteri gruplarının her biri UYAP sistemine kendi portalı üzerinden erişebilmektedir. Örneğin, vatandaşların bir vatandaş portalı, avukatların ise bir avukat portalı bulunmaktadır.¹⁰³

Bir ceza soruşturması sırasında belgelerin UYAP'ta görüntülenebilir olup olmaması davanın niteliğine bağlıdır. Türk makamları davanın 'hassas' olduğunu,¹⁰⁴ belgeler UYAP'ta görünmeyecektir. Dava hassas ilmezse, soruşturma aşamasında belgelere UYAP'ta erişilebilir. Yetkili bir avukatın bunlara erişimine izin verilebilir. Bu olasılık vatandaş portalı için geçerli değildir. Sanık gerçekten suçlandığında ve bir ceza davası, UYAP¹⁰⁵'teki belgelere hem avukat hem de sanık tarafından başvurulabilir.

Hakkında ceza soruşturması veya davası devam eden ve UYAP'ta belgeleri bir kişinin Türkiye'yi yasal olarak terk etmesi mümkündür. Bunun nedeni, cezai kovuşturmalar ile ülkeden yasal olarak çıkabilmenin iki farklı konu olmasıdır. Bir kişi hakkında yurt dışına çıkış yasağı veya gözaltı kararı gibi bir tedbir uygulandığında, bu kişi yasal olarak ülkeyi terk edemez.¹⁰⁶

Bir kişi hakkında ceza davası devam ediyorsa ve 'ye döndüğünde hakkında yakalama emri çıkarılmışsa, dönüşte tutuklanacaktır.¹⁰⁷ Dönüşte olası riskler hakkında daha fazla bilgi için 11. Bölüme bakınız.

Raporlama döneminde, medyada UYAP'ta yolsuzluk yapıldığına dair haberler yer almıştır. Bu haberlere göre, Türkiye'de yolsuzluk yapan avukat ve savcılardan oluşan bir ağ mevcuttu. Bu ağ, bir ücret karşılığında Avrupa veya Amerika Birleşik Devletleri'ndeki (ABD) Türk sığınmacılar için hayali tutuklama veya arama emirleri oluşturuyordu. Sığınma başvurusu kabul edildikten sonra, hayali yakalama emri UYAP'tan kaldırılıyordu.¹⁰⁸

¹⁰³ Bakanlık, *Türkiye Genel Resmi Raporu*, Ağustos 2023, s. 18. Gizli kaynak, Ekim 2023.

¹⁰⁴ Bu durumda, örneğin üst düzey bir Gülençi veya Kürt militan ya da siyasetçi hakkında soruşturma açılması düşünülebilir.

¹⁰⁵ Bakanlık, *Türkiye Genel Resmi Raporu*, Ağustos 2023, s. 18. Gizli kaynak, Ekim 2023. Gizli kaynak, 11 Eylül 2024. Gizli kaynak, 12 Şubat 2025.

¹⁰⁶ Bakanlık, *Genel resmi rapor Türkiye*, Ağustos 2023, s. 18. Gizli kaynak, 30 Ağustos . Gizli kaynak, 11 Eylül . Gizli kaynak, 18 Aralık .

¹⁰⁷ Gizli kaynak, 30 Ağustos . Gizli kaynak, 11 Eylül 2024.

¹⁰⁸ Tages-Anzeiger TA), *Flucht in die Schweiz, Türken sollen mit falschen Haftbefehlen Asyl bekommen - SEM widerspricht*, 11 Aralık 2023. Appenzeller Zeitung, *Asylschwindel mit falschen Haftbefehlen*, 11 Aralık 2023.

3 İnsan hakları (genel)

3.1 I giriş

Bu bölümde Türkiye'deki genel insan hakları durumu anlatılmaktadır. Bir önceki raporlama döneminde altındaydı.¹⁰⁹ Bu durum raporlama döneminde de devam etmiştir,¹¹⁰ bu durum aşağıdaki paragraflarda açıklığa kavuşturulmaktadır.

Bölüm 3.2'de Türkiye'de yargının örgütlenmesi ve ne ölçüde bağımsız kaldığı anlatılmaktadır. Bölüm 3.3, insan hakları durumuyla ilgili olarak kanun ve yönetmeliklerde herhangi bir değişiklik olup olmadığını incelemektedir. Bölüm 3.4 insan hakları örgütlerinin ve savunucularının durumunu incelemektedir. Bölüm 3.5 ifade özgürlüğü ve (çevrimiçi) medya özgürlüğü ile ilgilidir. Burada özellikle Kürt medyası ve gazetecilerin durumu, Dezenformasyonla Mücadele Yasası'nın etkisi ve hakaretin cezai kovuşturmayaya tabi tutulması ele alınmaktadır. Bölüm 3.6 çıkış yasaklarını tartışmaktadır. Bölüm 3.7'de tutuklama uygulamaları ve gözaltı merkezleri ile cezaevlerindeki koşullar anlatılmaktadır. Bölüm 3.8 kötü muamele ve işkenceyi ve vatandaşların bu tür uygulamalara karşı yasal korumadan ne ölçüde yararlandıklarını tartışmaktadır.

3.2 Yargı gücü

Hâkimler ve Savcılar Kurulu (HSK)⁽¹¹¹⁾ hâkim ve savcılarının seçimi ve atanmasından sorumludur.¹¹² HSK'nın işleyişi *Hâkimler ve Savcılar Kurulu Kanunu*'nda (Kanun No. 6087 düzenlenmiştir. *Hâkimler ve Savcılar Kanunu (2802 sayılı Kanun)* hâkim ve savcılarının nasıl işe alınacağını belirlemektedir.¹¹³

Anayasa Mahkemesi (AYM)¹¹⁴ Türkiye'deki en yüksek mahkemedir ve 15 üyeden oluşmaktadır. Bunların 10'unu Cumhurbaşkanı Erdoğan, ikisini selefi Abdullah Gül ve üçünü de TBMM atamıştır. Bir AYM üyesinin görev süresi 12 yıldır.¹¹⁵

Yargının bağımsızlığı Türk anayasasında güvence altına alınmıştır. Raporlama döneminde Türkiye'de hukukun üstünlüğü altındaydı.¹¹⁶ Yargı üzerindeki siyasi etki çeşitli şekillerde kendini göstermiştir.

Aşağıda bazı açıklayıcı örnekler verilmiştir. Bunlar hiçbir şekilde kapsamlı olarak değerlendirilemez.

¹⁰⁹ Bakanlık, *Türkiye Genel Resmi Raporu*, Ağustos 2023, s. 19.

¹¹⁰ Agos, *Haklar için endişe verici bir yıl*, 9 Şubat 2025.

¹¹¹ HSK, İngilizce'de *Council of Judges and Prosecutors* (CJP) olarak bilinmektedir. HSK hakkında daha fazla bilgi için <https://www.cjp.gov.tr> adresini ziyaret edin.

¹¹² Gizli kaynak, 4 Aralık . CJP, *Hakkımızda*, tarihsiz, erişim tarihi 5 Aralık 2024.

¹¹³ Gizli kaynak, 4 Aralık .

¹¹⁴ AYM, İngilizce'de *Constitutional Court* (CC) olarak bilinmektedir. AYM hakkında daha fazla bilgi için <https://www.anayasa.gov.tr/en/home-sayfasini/> ziyaret ediniz.

¹¹⁵ Bakanlık, *Türkiye Genel Resmi Raporu*, Ağustos 2023, s. 35. Gizli kaynak, 4 Aralık 2024.

¹¹⁶ İşkenceye Karşı Komite (Committee against Torture, CAT), *Türkiye'nin beşinci periyodik raporuna ilişkin nihai gözlemler Türkiye*, 14 Ağustos 2024, s. 11. Gizli kaynak, 3 Eylül . Gizli kaynak, 14 Kasım 2024. Gizli kaynak, 4 Aralık .

Rapor döneminde, alt mahkemelerin AYM'nin kararlarını her zaman uygulamadığı durumlar olmuştur. Can Atalay'ın davasında bu durum AYM ile Yüksek Mahkeme arasında hukuki-siyasi bir güç mücadelesine yol açmıştır. Mayıs 2023 parlamento seçimlerinde Atalay, *Türkiye İşçi (TİP)*¹¹⁷ adına güneydeki Hatay ilinden milletvekili seçildi. Ancak 2022'de, 2013'teki hükümet karşıtı protestolara katıldığı gerekçesiyle 18 yıl hapis cezasına çarptırılmıştı.⁽¹¹⁸⁾ *Türkiye*'de parlamenterlerin dokunulmazlığı olmasına rağmen, Türk makamları onu serbest bırakmadı. 25 Ekim 2023 tarihinde AYM, Atalay'ın haklarının ihlal edildiğine ve derhal serbest bırakılması gerektiğine karar verdi. Kararı uygulamak zorunda olan alt mahkeme kararı . Anayasa Mahkemesi 8 Kasım 2023 tarihinde AYM'nin kararını . Yüksek Mahkeme bunu yaparken AYM'nin üstün otoritesini tanımamıştır. Ayrıca Yüksek Mahkeme, Atalay karar veren AYM üyeleri hakkında suç duyurusunda bulunmuştur. Yüksek Mahkeme'nin kararı Türkiyeyargı ve siyasi düzeninde şok etkisi yarattı. *Türkiye Barolar Birliği* (TBB) veya ulusal barolar birliği başkanı¹¹⁹ "anayasal düzene karşı açık bir isyandan" söz etti.¹²⁰ TBMM, Anayasa Mahkemesi kararına dayanarak Atalay'ın milletvekilliğini iptal etme kararı aldı.¹²¹

1 Ağustos 2024 tarihli Resmi Gazete'de¹²² AYM'nin Atalay'ın milletvekilliğinin düşürülmesini iptal eden kararı yayımlanmıştır.¹²³ Bu kararın ardından TİP, 5 Ağustos 2024 tarihinde Atalay'ın milletvekilliğinin iade edilmesi için TBMM'ye talepte bulunmuştur.⁽¹²⁴⁾ Bu yazının kaleme alındığı sırada TİP'in talebine henüz bir yanıt gelmemişti⁽¹²⁵⁾.

Eylül 2024'te Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi (AİHM) Türk hükümetinden Atalay'ın devam eden tutukluluğuna açıklık getirmesini istedi. AİHM, Türkiye'den Atalay'ın haklarının ihlal edilip edilmediğini öğrenmek istedi. Bu haklar arasında kişi özgürlüğü ve güvenliği hakkı ile seçme ve seçilme hakkı da yer alıyordu.¹²⁶ Bu yazının yazıldığı sırada Türkiye hala bir yanıt hazırlıyordu.¹²⁷

Önceki raporlama dönemlerinde Türkiye, bazı AİHM kararlarını göz ardı etmiştir. Örneğin, Aralık 2019'da AİHM, aktivist, hayırsever ve iş adamı Osman Kavala'nın hukuka aykırı bir şekilde tutuklu hükmetmiştir. Bu Türk makamlarını Kavala'yı gözaltında tutmaktan alıkoymadı.¹²⁸

¹¹⁷ TİP sol görüşlü bir muhalefet partisidir ve İngilizce'de *Workers' Party of Turkey* olarak bilinir. TİP hakkında daha fazla bilgi için <https://tip.org.tr/en/> adresine bakınız.

¹¹⁸ 2013 yılında, İstanbul'un merkezindeki az sayıdaki yeşil alandan biri olan Gezi Parkı'ndaki yapılaşma planlarına karşı çevreciler tarafından yerel bir protesto eylemi gerçekleştirilmiştir. Bu eylem, farklı inanç, geçmiş ve motivasyonlara sahip çok sayıda insanın katıldığı, ülke çapında hükümet karşıtı bir protesto dalgasına yol açtı. Türk güvenlik güçleri protestolara müdahale ederek en az 11 kişinin ölümüne ve binlerce kişinin neden oldu. Bakanlık, *Türkiye Genel Resmi Raporu*, Ağustos 2023, s. 22.

¹¹⁹ TBB, İngilizce'de *Union of Turkish Bar Associations* olarak bilinmektedir. TBB hakkında daha fazla bilgi için <https://www.barobirlik.org.tr/en#> adresine bakınız.

¹²⁰ Gizli kaynak, 10 Kasım .

¹²¹ Bianet, *Can Atalay milletvekilliğini kaybetti*, 30 Ocak 2024. Duvar English, *Türk hükümetinin müttefikli Bahçeli'den bir kez daha Anayasa Mahkemesi'nin kapatılması*, 10 Şubat . Gizli kaynak, 3 Eylül .

¹²² Türk hükümetinin gazetesi İngilizce ve Türkçe olarak *Resmî Gazete* ve *Resmî Gazete* olarak bilinir. *Gazete*.

¹²³ Bianet, *Constitutional Court declares revocation of Can Atalay's MP status 'null and void'*, 1 Ağustos . Duvar English, *Turkey's Constitutional Court rules Parliament's decision to strip jailed opposition MP's status unlawful*, 1 Ağustos 2024.

¹²⁴ Duvar English, *TİPAYM kararı üzerine Atalay için Meclis'e başvurdu* 6 Ağustos 2024.

¹²⁵ Gizli kaynak, 6 Aralık .

¹²⁶ Bianet, *Avrupa mahkemesi tutuklu milletvekili Can Atalay için Türkiye'den yanıt istedi*, 16 Eylül 2024.

¹²⁷ Gizli kaynak, 6 Aralık .

¹²⁸ Bakanlık, *Türkiye Genel Resmi Raporu*, Ağustos , s. 22 ve 23.

Yukarıdaki durum raporlama döneminde de devam etmiştir.¹²⁹ 28 Eylül 2023 tarihinde Yargıtay Kavala'nın müebbet hapis cezasını temyizde onamıştır.¹³⁰ 13 Ekim 2023 tarihinde Avrupa Konseyi Parlamenterler Meclisi (AKPM)⁽¹³¹⁾ Türkiye'ye Kavala'yı derhal serbest bırakması çağrısında bulunmuştur. Bunu yaparken Kavala'nın tutukluluğunu 'hukuksuz' olarak nitelendirdi.¹³² Türk Dışişleri Bakanlığı AKPM'nin çağrısını 'tarihi bir hata' olarak nitelendirdi.¹³³

Raporlama döneminde Türkiye'nin göz ardı ettiği bir başka AİHM kararı da Yüksel Yalçınkaya adlı Gülenli bir öğretmenle ilgilidir. Bölüm 4.4'te bu durum daha ayrıntılı olarak ele alınmaktadır.

Siyasi muhalefet ve bağımsız medya için savcı Akın Gürlek'in eylemleri Türk hukuk devletinin işleyişine ilişkin endişeleri de artırdı. Cumhuriyet Halk Partisi (CHP) lideri Özgür Özel, Gürlek'i "mobil giyotin" olarak tanımladı. Bu tanımlama, Gürlek'in bir ilçeden diğerine geçerek her seferinde önde gelen muhalifleri yargılamasına atıfta bulunuyordu. İstanbul'da başsavcı olarak, İstanbul'un batısındaki Esenyurt ilçesinin CHP'li belediye başkanı Ahmet Özer'e karşı açılan ceza davasına nezaret etmiştir (bu dava hakkında daha fazla bilgi için bkz. alt bölüm 5.4.3)⁽¹³⁴⁾

20 Ocak 2025 tarihinde polis, CHP'nin gençlik kolları lideri Cem Aydın'yı bir ceza soruşturması kapsamında tutukladı. Aydın, Gürlek ile ilgili olarak sosyal medyada "mobil giyotin" ifadesini tekrarlamıştı. Bunun üzerine, görev başındaki bir yetkiliye hakaret etmek ve yetkilileri hedef almakla suçlandı. Aydın'a yurt dışına çıkış yasağı getirildi (yurt dışına çıkış yasakları hakkında daha fazla bilgi için bkz. bölüm 3.6)⁽¹³⁵⁾

Eleştirel gazeteci Furkan Karabay bazı makalelerini ve sosyal medya paylaşımlarını Gürlek'in karıştığı ceza davalarına ayırdı. Bunun üzerine Karabay, bir yetkiliye hakaret etmek, dezenformasyon yaymak ve yetkilileri hedef göstermekle suçlandı.¹³⁶ Basın özgürlüğü hakkında daha fazla bilgi için bkz. bölüm 3.5.

Vatandaşların yasal korumaya ne ölçüde erişebildiklerine dair bilgi için bölüm 3.8'e bakınız.

¹²⁹ Gizli kaynak, 11 Kasım . Gizli kaynak, 14 Kasım .

¹³⁰ Daily Sabah, *Türkiye'nin Temyiz Mahkemesi Gezi protestoları davasında kararı onadı*, 28 Eylül 2023. Duvar English, *Türkiye'nin en yüksek temyiz mahkemesi, milletvekili Atalay da dahil olmak üzere Gezi Parkı davasında beş sanığın cezalarını onadı*, 28 Eylül 2023. Wed, *Türkiye'nin en ünlü mahkumu Osman Kavala ömür boyu hapis yatacak*, 30 Eylül 2023.

¹³¹ AKPM Fransızca'da l'Assemblée parlementaire du Conseil de l'Europe (APCE) olarak bilinir. AKPM hakkında daha fazla bilgi için <https://pace.coe.int/en/> adresini ziyaret edin.

¹³² COE, *AKPM Türkiye'ye 'hukuksuz bir şekilde tutuklu bulunan Osman Kavala'nın derhal serbest bırakılması' çağrısında bulundu*, 13 Ekim 2023.

¹³³ Daily Sabah, *Kavala'nın serbest bırakılması için Avrupa'dan gelen karar Türkiye'yi kızdırdı*, 13 Ekim 2023.

¹³⁴ Bianet, *Türkiye'nin muhalefeti tarafından 'mobil giyotin' olarak adlandırılan üst düzey yargı yetkilisi Akın Gürlek kimdir*, 7 Kasım . Gizli kaynak, 14 Kasım . Gizli kaynak, 4 Aralık .

¹³⁵ Bianet, *CHP Gençlik Kolları Başkanı 'Akın Gürlek' paylaşımı nedeniyle gözaltına alındı*, 20 Ocak 2025. Duvar English, *CHP gençlik kolları başkanına İstanbul savcısını eleştirdiği için soruşturma*, 20 Ocak 2025. Türkiye Today, *Türk ana muhalefet gençlik lideri kamu görevlisine hakaretten gözaltına alındı*, 20 Ocak 2025.

¹³⁶ Bianet, *Gazeteci Furkan Karabay başsavcıyı eleştirince şafak baskınıyla gözaltına alındı*, 8 Kasım 2024. Bianet, *Gazeteci Furkan Karabay belediye devirleriyle ilgili haber ve sosyal medya paylaşımları nedeniyle tutuklandı*, 11 Kasım 2024. Gizli kaynak, 14 Kasım 2024.

3.3 Kanun ve yönetmelikleri

kadarıyla, rapor döneminde ülkedeki insan hakları durumu üzerinde doğrudan etkisi olan yeni bir yasa kabul edilmemiştir¹³⁷.

Kanun ve yönetmeliklerle ilgili olarak, aşağıdakilerden de . 13 Ekim 2022 tarihinde Türk hükümeti sosyal medyaya ilişkin mevzuatı daha da . Önlemler paketi 'Dezenformasyonla Mücadele Kanunu' olarak bilinmeye başlandı. Bu değişiklikler, dezenformasyonu alenen yayınlamayı ve paylaşmayı cezalandırır hale getirmiştir. Tasarıda dezenformasyonun tanımı belirtilmemiştir. Siyasi muhalefet ve sivil toplum, Dezenformasyonla Mücadele Yasası'na yönelik eleştirilerini dile getirmiş ve yasadan bir 'sansür yarası' olarak bahsetmiştir.¹³⁸

18 Ekim 2022 tarihinde CHP, 13 Ekim 2022 tarihli Dezenformasyonla Mücadele Kanunu'nun iptali için Anayasa Mahkemesi'ne (AYM)¹³⁹ başvuruda bulunmuştur. 8 Kasım 2023 tarihinde AYM söz konusu talebi . Böylece Dezenformasyonla Mücadele Kanunu kalmıştır.¹⁴⁰ Alt bölüm 3.5.2'de bu kanunun basın özgürlüğü üzerindeki etkisi ele alınmaktadır.

Raporlama döneminde, halihazırda mevcut olan casuslukla mücadele yarasını sıkılaştırmak için yasa tasarıları dolaşıyordu. Bunlar ülkenin iktidar partisi olan Adalet ve Kalkınma Partisinden (AKP) geldi. Bu tasarıların merkezinde *Etki Ajanı* ya da *Nüfuz Ajanı* kavramı yer alıyordu. Bu, yabancı bir aktörün emriyle ya da yabancı bir aktörün çıkarları doğrultusunda hareket eden ve Türk devletinin güvenliğini ve siyasi çıkarlarını tehdit eden bir kişi anlamına geliyordu. Suçlu bulunan bir ajan veya nüfuz sahibi 12 yıla kadar hapis cezasına .¹⁴¹ Siyasi muhalefet ve sivil toplum, eleştirel seslerin alanını daha da kısıtlayacağı endişesiyle tasarıya ilişkin kaygılarını dile getirdi. Haziran 2024'te Türk parlamentosu tasarıyı reddetmiştir. Kasım 2024'te meclis teklifi ikinci reddetti.¹⁴²

3.4 İnsan hakları örgütleri ve - savunucuları

Daha önceki resmi raporlarda Türkiye'deki insan hakları örgütlerinin baskı altında olduğu belirtilmişti. Örneğin, Kitle İmha Silahlarının Finansmanının Önlenmesine Dair Kanun ya da kısaca 7262 sayılı Kanun⁽¹⁴³⁾ yüksek mali denetim altındaydılar. Bu kanun insan hakları örgütleri arasında bir korku kültürüne yol açtı ve kapasiteleri üzerinde ağır bir yük oluşturdu. Yasa kapsamında yapılan denetimlerde işbirliği

¹³⁷ Gizli kaynak, 11 Kasım 2024.

¹³⁸ Bakanlıı, Türkiye Genel Resmi Raporu, Ağustos 2023, s. 20 ve 21. Gizli bir kaynak, 4 Kasım 2024.

¹³⁹ Bianet, CHP 'sansür yarasının' kilit maddesinin iptali talebiyle üst mahkemeye başvurdu, 18 Ekim 2022. HDN, CHP dezenformasyon yarasını iptali için Anayasa Mahkemesi'ne sundu, 18 Ekim 2022.

¹⁴⁰ Associated Press AP), Turkish high court upholds disinforation law, The opposition wanted it annaled, 8 Kasım 2023. Duvar English, Türk Anayasa Mahkemesi dezenformasyon yarası'nın iptali talebini reddetti, 8 Kasım 2023. HDN, Üst mahkeme dezenformasyon yarasının hapis cezası düzenlemesinin iptalini reddetti, 10 Kasım 2023.

¹⁴¹ Gizli kaynak, 3 Haziran . Gizli kaynak, 9 Kasım 2024.

¹⁴² Bianet, AKP muhalefete danışmak için 'etki ajanları' tasarısını erteledi, 13 Kasım 2024. HDN, Meclis casusluk yasa tasarısını yeniden görüşölmek üzere geri çekti, 13 Kasım 2024. Duvar English, Turkish gov't withdraws 'agents of influence' bill, 14 Kasım 2024. Daily Sabah, Türkiye'nin casuslukla mücadele yarasını değıştiren tasarı Meclis'te geri çekildi, 15 Kasım 2024.

¹⁴³ İngilizcede Kitle İmha Silahlarının Yayılmasının ve Finansmanının Önlenmesine İlişkin Kanun olarak bilinir.

Yani zaman alıcı ve emek yoğun.¹⁴⁴ Bu durum incelenen dönemde de devam etmiştir.¹⁴⁵

Türk makamları ayrıca Kitle İmha Silahlarının Finansmanının Önlenmesi Kanunu'nu siyasi mahkumlara para aktaran kişileri cezai kovuşturmaya tabi tutmak için kullandı. Bu kişilerin 'terörizmi finanse ettiğinden' şüpheleniliyordu. 7 Mart 2024 tarihinde *İnsan Hakları Derneği* (İHD)¹⁴⁶ mahkumlara para aktaran kişilerin cezai kovuşturmaya tabi tutulmasına karşı bir bildiri yayınladı. İHD bu raporda, diğer hususların yanı sıra, mahkumların parayı cezaevi personelinin gözetimi altında aldıklarını ve harcadıklarını açıkça belirtmiştir. İHD, sırf bu nedenle bile 'terörizmin finansmanı'nın söz konusu olamayacağını söyledi.⁽¹⁴⁷⁾

İnsan haklarıyla doğrudan ya da dolaylı olarak ilgilenen eylem grupları ve örgütler de başka şekillerde Türk makamlarının olumsuz ilgisini çekmiştir.⁽¹⁴⁸⁾ Aşağıda bazı örnekler verilmiştir. Bu örnekler hiçbir şekilde kapsamlı olarak değerlendirilemez.

Raporlama döneminde, de *Tarlabaşı Toplum Merkezi* olarak bilinen *Tarlabaşı Toplum Merkezi* (TTM) Türk makamlarının olumsuz ilgisine kalmıştır. TTM, İstanbul'un bir semti olan Beyoğlu-Tarlabaşı'nda bulunuyordu. Bu semtte yoksulluk, ayrımcılık ve toplumsal cinsiyet eşitsizliği hüküm sürmekteydi. TTM, kadınlar ve çocuklar gibi marjinal gruplara destek sağlıyordu.¹⁴⁹ Çocuklara yönelik bu toplum merkezi, cinsellik ve toplumsal cinsiyet üzerine bir atölye çalışması sunmak istediğinde, 'LGBT propagandası' yapmakla suçlandı. Bunun ardından yetkililer, merkezi kapatmak amacıyla TTM'ye karşı iki dava açmıştır. Bir davada TTM 'sahte bir varoluş' yürütmekle suçlandı. Bu dava 2024 yılı ortalarında reddedilmiştir. Diğer davada ise mahkemeden TTM'nin 'hukuka ve ahlaka aykırı faaliyetler' nedeniyle feshedilmesi istenmiştir.¹⁵⁰ Bu yazının yazıldığı sırada bu dava hala devam etmekteydi.¹⁵¹

Raporlama döneminde Cumartesi Anneleri'nin⁽¹⁵²⁾ durumu . Bu protesto hareketi her Cumartesi İstanbul'da Galatasaray Meydanı'nda toplanmaktadır. Ardından 1990'larda Türk devleti ile Kürdistan İşçi Partisi (PKK) arasındaki çatışma sonucunda kaybolan insanlara barışçıl bir şekilde dikkat çekmektedir. 1995 yılında Cumartesi Anneleri ilk nöbetlerini tuttular.¹⁵³ Başlangıçta hareket, çoğunlukla sol görüşlü Kürt aktivistlerin annelerinden oluşuyordu. Günümüzde, Cumartesi Anneleri'nin ilk kuşağının çocukları ve torunları da harekete katılmıştır ve hareket 'Cumartesi İnsanları' olarak da bilinmektedir. Zamanla Cumartesi Anneleri eylemlerini diğer mağdurları da kapsayacak şekilde genişlettiler. Böylece

¹⁴⁴ Bakanlık, *Türkiye Genel Resmi Raporu*, Ağustos 2023, s. 22.

¹⁴⁵ Gizli kaynak, 14 Kasım 2024. Gizli kaynak, 14 Kasım 2024.

¹⁴⁶ İHD, İngilizce ve Kürtçe'de *İnsan Hakları Derneği* (HRA)'e *Komeleya Mafên Mirovan* olarak bilinmektedir. İHD hakkında daha fazla bilgi için bkz. <https://ihd.org.tr/en/>.

¹⁴⁷ İHD *Mahpuslara para göndermek suç değil* 7 Mart 2024.

¹⁴⁸ Gizli kaynak, 11 Kasım . Gizli kaynak, 14 Kasım .

¹⁴⁹ TTM hakkında daha fazla bilgi için <https://www.tarlabas.org/en/> adresini ziyaret edin.

¹⁵⁰ İngilizce'de *yasal ve etik ihlaller* olarak adlandırılır.

¹⁵¹ Kaos GL, *TTM davası, İçişleri Bakanlığı avukatı derneğin "LGBT propagandası" yaptığını iddia ediyor ve iptalini istiyor*, 7 Mayıs 2024. Medya ve Hukuk Çalışmaları Derneği (MLSA), *Tarlabaşı Toplum Merkezi nasıl hedef haline geldi*, 10 Haziran 2024. Kaos GL, *Tarlabaşı Toplum Merkezi mühürlendi*, 10 Ekim 2024. Kaos GL, *Tarlabaşı Toplum Merkezi'ne açılan kapatma davası 2025'e ertelendi*, 21 Ekim 2024. Gizli kaynak, 15 Şubat 2025.

¹⁵² İngilizce ve Türkçe'de *Cumartesi Anneleri* ve *Cumartesi Anneleri* olarak bilinir.

¹⁵³ Cumartesi Anneleri Arjantin'deki 'Aptal Anneler'den esinlenmiştir. Benzer şekilde Arjantin askeri diktatörlüğünün (1976-1983) kurbanlarına dikkat çekmişlerdir.

Ayrıca kayıp köy korucuları ve hükümet askerlerine dikkat çekiyorlar.¹⁵⁴

Cumartesi Anneleri'nin polis tarafından defalarca gözaltına alındığı, kelepçelendiği, götürüldüğü ve serbest bırakıldığı daha önceki resmi raporlarda yer almıştır.¹⁵⁵ Raporlama dönemi boyunca, Cumartesi günleri İstanbul'daki Galatasaray Meydanı'nda gösteri yapmaları için kendilerine sınırlı alan verilmiştir. Meydana en fazla 10 kişi ile gelip eylem yapmalarına izin verildi.¹⁵⁶

Önceki raporlama döneminde olduğu gibi,¹⁵⁷ insan hakları savunucuları Türk makamlarının olumsuz ilgisini çekmiştir. Bu kişiler cezai soruşturmalara, para cezalarına ve hapis cezalarına maruz kalmıştır.¹⁵⁸ 20 Eylül 2023 tarihinde Türkiye İnsan Hakları Vakfı (TİHV)¹⁵⁹ bir rapor yayınlamıştır. Buna göre, 2022 yılında en az 22 sivil toplum kuruluşunun yönetim kurulu üyeleri, çalışanları ve/veya üyeleri hakkında cezai soruşturma veya kovuşturma başlatılmıştır.¹⁶⁰ TİHV ve İnsan Hakları Derneği'ne (İHD) göre, 2024 yılının ilk 11 ayında insan hakları kuruluşlarının en az 76 (yönetim kurulu) üyesi gözaltına alınmış ve 22'si tutuklanmıştır.¹⁶¹

Öne çıkan vakalardan biri Şebnem Korur Fincancı ile ilgiliydi. Bir önceki raporlama döneminde Türk makamlarıyla zaten sorunlar yaşıyordu. Kendisi hem Türk Tabipleri Birliği (TTB) başkanı¹⁶² hem de TİHV yönetim kurulu üyesiydi. Ekim 2022'de Fincancı, Kuzey Irak'taki Türk kuvvetleri hakkında eleştirel bir açıklama yaptı. Bunun ardından Ocak 2023'te terör propagandası yapmaktan iki yıl sekiz ay 15 gün hapis cezasına çarptırıldı.¹⁶³ 27 Ocak 2024'te bir mahkeme temyiz başvurusunun temelsiz olduğunu ilan etti.¹⁶⁴ Bir kaynağa göre, bu yazının yazıldığı sırada temyiz başvurusu 'da beklemekteydi.¹⁶⁵ Mahkeme kararının ardından, Fincancı da dahil olmak üzere TTB yönetim kurulunun tamamı Kasım 2023'ün sonunda görevden alınmıştır.¹⁶⁶

Bir kaynak, Türk devleti ile PKK arasındaki şiddetin tırmanmasının ardından 2016 yılında Türkiye'nin güneydoğusunda bir konuşma yapan bir insan hakları aktivistinden haberdardı. 2022 yılında yetkililer bu konuşmanın ardından cezai soruşturma karar verdi. Soruşturma sırasında

¹⁵⁴ Dışişleri Bakanlığı, *Türkiye Genel Resmi Raporu*, Ağustos 2023, s. 36. Ercan Şen, Elif Sandal-Önal, Mete Sefa Uysal ve Yasemin Gülsüm Acar (ed.), *Türkiye'de Kürtlerin politik psikolojisi, Kimlik, anlatılar ve direniş üzerine eleştirel perspektifler*, yayımlanmış 2023, s. 32, 129-134 ve 138,

¹⁵⁵ Bakanlık, *Türkiye Genel Resmi Raporu*, Ağustos 2023, s. 36.

¹⁵⁶ Gizli kaynak, 11 Kasım . Gizli kaynak, 14 Kasım .

¹⁵⁷ Bakanlık, *Türkiye Genel Resmi Raporu*, Ağustos 2023, s. 22-24.

¹⁵⁸ Gizli kaynak, 14 Kasım 2024.

¹⁵⁹ TİHV, İngilizce ve Kürtçe'de *Türkiye İnsan Hakları Vakfı* (TİHV) ve *Weqfa Mafên Mirovan a Tirkîyê* olarak bilinmektedir. TİHV hakkında daha fazla bilgi için bkz. <https://en.tihv.org.tr>.

¹⁶⁰ Bianet, *HEDEP milletvekili insan hakları savunucularının korunması için kanun teklifi sundu*, 19 Ekim 2023.

¹⁶¹ Artı Gerçek, *2024 yılında hak ihlali bilançosu... Hem içeride, hem dışarda: Hak ihlalleri 'kaygı verici' boyutta ('Overview 2024 human rights violations, both in prisons and on streets: Human rights violations are at the 'concerning' level')*, 10 Aralık 2024.

¹⁶² TTB doktorlar için kurulmuş bir meslek birliğidir. Bu doktorlar birliği İngilizce'de *Turkish Medical Association* (TMA) olarak bilinmektedir. TTB hakkında daha fazla bilgi için <https://www.ttb.org.tr> adresini ziyaret edin.

¹⁶³ Bakanlık, *Türkiye Genel Resmi Raporu*, Ağustos , s. 31 ve 32.

¹⁶⁴ Anadolu Ajansı AA), *İstinaf, TTB Başkanı Fincancı'ya verilen 2 yıl 8 ay 15 günlük hapis cezasını onadı ('Türk Tabipleri Birliği Başkanı Fincancı'ya verilen 2 yıl 8 ay 15 günlük hapis cezası bölge mahkemesince onandı')*, 27 Ocak . Duvar English, *Türk mahkemesi Tabipler Birliği Başkanı Fincancı'nın hapis cezasını onadı*, 28 Ocak 2024.

¹⁶⁵ Gizli kaynak, 9 Aralık 2024.

¹⁶⁶ BBC, *TTB davasında karar: Merkez Konseyi görevden alındı ('TTB davasında karar: Merkez Yönetim Kurulu alındı')*, 30 Kasım . Bianet, *'Kimyasal savaş' davasında mahkeme Türk Tabipleri Birliği yönetiminin görevden alınmasına karar verdi*, 1 Aralık 2023.

soruşturma kapsamında aktivistin telefon görüşmeleri dinlendi, banka hesapları ve sosyal medya hesapları araştırıldı. Kaynak, 2024 yılında yetkililerin soruşturmayı sonlandırdığını ve başka bir işlem yapmamaya karar verdiğini söyledi.¹⁶⁷

Kadın hakları ve lhbtq+ hakları hareketlerinin durumu için sırasıyla 7.4 ve 8.2 bölümlerine bakınız.

Önceki raporlama döneminde, insan hakları savunucularının aile üyeleri Türk makamları tarafından dezavantajlı duruma düşürülmüştür.¹⁶⁸ Bu durum raporlama döneminde de devam etmiştir. Örneğin, insan hakları savunucularının aile üyelerinin devlet memuru, akademisyen veya doktor olma çabaları engellenebilmiştir.¹⁶⁹ Ayrıca, hapisteki insan hakları savunucularının aile üyelerinin yetkililer tarafından muhbirlik yapmaya zorlandığı örnekler de olmuştur.¹⁷⁰ Bu tür uygulamaların ne ölçekte gerçekleştiği belirsizliğini korumaktadır.

3.5 Basın özgürlüğü ve ifade özgürlüğü

3.5.1 Giriş

Bir önceki rapor döneminde basın ve ifade özgürlüğü altındaydı.¹⁷¹ Rapor döneminde de bu durum devam etti.¹⁷² *Reporters sans frontières*'(Sınır Tanımayan Gazeteciler, RSF)⁽¹⁷³⁾ 'basın özgürlüğü endeksinde Türkiye 2024 158'sırada yer aldı. Bu sıralamada toplam 180 ülke bulunmaktadır¹⁷⁴.

Raporlama döneminde Türkiye'de hapisteki gazetecilerin sayısı azalmıştır. Basın özgürlüğü ve gazeteci hakları için çalışan bir ABD STK'sı olan *Gazetecileri Koruma Komitesi*'ne⁽¹⁷⁵⁾ CPJ'göre, Türkiye'de hapisteki gazeteci sayısı 2022 ve 2023 yılları arasında 40'tan 13'düştü.¹⁷⁶ İnsan Hakları Derneği HD) ve Türkiye İnsan Hakları Vakfı'(TİHV) göre, 2024 yılının ilk 11 ayında 43 gazeteci gözaltındaydı ve 11 gazeteci hapisteydi.¹⁷⁷ İnsan hakları konularıyla yoğun olarak ilgilenen bağımsız bir haber platformu olan *Bianet*, 2024 yılında en az 10 gazetecinin hapiste olduğunu bildirdi. Aynı yıl yetkililer 57 muhabiri ve *YouTube gazetecisini* gözaltına aldı. Diğerlerinin yanı sıra, *Newroz* (Kürt Yeni Yılı) kutlamalarını ve İşçi Bayramı'nı takip ederken gözaltına alındılar (bkz. alt bölüm 3.7.2). Tutuklanan gazeteciler çoğunlukla şartlı tahliye, seyahat yasağı (bkz. bölüm 3.6)¹⁷⁸, raporlama yükümlülükleri veya ev hapsi ile serbest bırakıldı.

¹⁶⁷ Gizli kaynak, 14 Kasım 2024.

¹⁶⁸ Bakanlık, *Türkiye Genel Resmi Raporu*, Ağustos 2023, s. 24.

¹⁶⁹ Yaman Akdeniz ile mülakat (siber haklar aktivisti ve Özgürlük ve Dayanışma Derneği kurucu ortağı)

Görüş Bildirimi, 11 Kasım 2024.

¹⁷⁰ Gizli kaynak, 14 Kasım 2024.

¹⁷¹ Bakanlık, *Türkiye Genel Resmi Raporu*, Ağustos 2023, s. 25-27.

¹⁷² Gizli kaynak, 4 Kasım 2024. Yaman Akdeniz (siber haklar aktivisti ve İfade ve Özgürlük Derneği (İFÖD) kurucularından) ile mülakat, 11 Kasım 2024. Gürkan Öztüran (*Avrupa Basın ve Medya Özgürlüğü Merkezi İzleme Sorumlusu*, ECPMF) ile e-posta yazışması, 13 Şubat 2025.

¹⁷³ RSF, basın özgürlüğüne adanmış uluslararası bir STK'dır ve İngilizce'de *Reporters Sınır Tanımayanlar*. RSF hakkında daha fazla bilgi için <https://rsf.org/en> adresine bakınız.

¹⁷⁴ RSF, *Türkiye, Ülke bilgi dosyası*, tarihsiz, erişim tarihi 6 Aralık 2024.

¹⁷⁵ CPJ hakkında daha fazla bilgi için bkz. <https://cpj.org>.

¹⁷⁶ CPJ, *Drop in jailed Turkish journalists belies a long-simmering press freedom crisis*, 13 Şubat 2024.

¹⁷⁷ Artı Gerçek, *2024 yılında hak ihlali bilançosu... Hem içerde, hem dışarda* ('Overview 2024 human rights violations, both in prisons and on streets'), 10 Aralık 2024.

¹⁷⁸ Bianet, *Hükümet 2024'te gazetecilerin hayatını cehenneme çevirdi*, 24 Ocak 2025.

Daha az gazetecinin cezaevinde olması, basın isyanının yoğunluğunun azaldığı anlamına gelmiyordu. Türk makamları eleştirel ve bağımsız gazetecileri tutuklamaya ve cezai kovuşturmaya hız kesmeden devam etti.¹⁷⁹ Bir basın özgürlüğü STK'sı olan *Uluslararası Basın Enstitüsü*'ne (IPI),⁽¹⁸⁰⁾ göre 2023 yılında Türkiye'de 207 gazeteci cezai kovuşturmaya uğradı. IPI'nin verileri, ceza davalarının ne sıklıkla mahkumiyet veya beraatle sonuçlandığını göstermemektedir.¹⁸¹

Bir önceki rapor döneminde olduğu gibi⁽¹⁸²⁾, özellikle Kürt medyası ve gazeteciler Türk makamlarının olumsuz ilgisini çekmiştir. Yetkililer haber kuruluşlarına baskınlar düzenledi ve Kürtçe haber sayfalarını ve internet alanlarını defalarca engelledi. Kürt gazeteciler sürekli cezai soruşturma ve gözaltı altındaydı.¹⁸³ Bu bağlamda Serdar Altan, yetkililerin bir Kürt gazeteciyi şartlı tahliye ile serbest bırakır bırakmaz başka bir gazeteciyi tutukladığını belirtti.¹⁸⁴ Altan, merkezi Diyarbakır'da bulunan bir gazeteciler cemiyeti olan *Dicle Fırat Gazeteciler Cemiyeti*'nin eş başkanıdır.¹⁸⁵

Kürt medyası ve gazetecilere yönelik baskılara ilişkin aşağıdaki örnekler yalnızca örnek teşkil etmesi amacıyla verilmiştir ve kapsamlı olarak değerlendirilemez.

8 Mart 2024 tarihinde, Türk hükümetinin talebi üzerine, eski adıyla Twitter olan X, Kürt ve Yezidi kadınların haber ajansı olan JINHA'nın Kürtçe hesabını kapattı.¹⁸⁶ JINHA'ya göre, Dünya Kadınlar Günü'ne denk gelen kapatma tarihi bir tesadüf değildi.¹⁸⁷

12 Mart 2024 tarihinde Türk hükümeti, bir Kürt haber platformu olan *Mezopotamya Ajansı'nın* (MA) internet sitesini erişime kapattı.¹⁸⁸ Bunun nedeni, internet sitesinin devlet güvenliği ve kamu düzeni için tehdit oluşturduğunun söylenmesiydi. Bunun ardından MA, internet alan adını değiştirmek zorunda kaldı.¹⁸⁹

23 Nisan 2024 tarihinde Türk polisi Ankara, İstanbul ve olmak üzere üç farklı şehirde dokuz Kürt gazeteciyi gözaltına aldı. 26 Nisan 2024 tarihinde altı gazeteci şartlı olarak serbest bırakılırken, üç gazeteci gözaltında tutuldu.

¹⁷⁹ Bianet, *RSF: Türkiye 2023'te 43 gazeteciyi tutukladı*, 14 Aralık 2023. CPJ, *Hapisteki Türk gazetecilerin sayısındaki düşüş uzun süredir devam eden basın özgürlüğü krizini gizliyor*, 13 Şubat 2024.

¹⁸⁰ hakkında daha fazla bilgi için bkz. <https://ipi.media>. IPI'nin özellikle Türkiye'deki gazetecilerin durumuna odaklanan #FreeTurkeyJournalists adlı bir projesi bulunmaktadır. Bu proje hakkında daha fazla bilgi için <https://freeturkeyjournalists.ipi.media/> adresini ziyaret edin.

¹⁸¹ IPI, *#FreeTurkeyJournalists, Rakamlarla Türkiye'de basın özgürlüğü ihlalleri*, tarihsiz, erişim tarihi 6 Aralık 2024.

¹⁸² Bakanlığı, *Türkiye Genel Resmi Raporu*, Ağustos, s. 26 ve 27.

¹⁸³ Bianet, *RSF: Türkiye 2023'te 43 gazeteciyi tutukladı*, 14 Aralık 2023. CPJ, *Hapisteki Türk gazetecilerdeki düşüş uzun süredir devam eden basın özgürlüğü krizini gizliyor*, 13 Şubat 2024. Yaman Akdeniz (siber haklar aktivisti ve Özgürlük ve İfade Derneği, İFÖD kurucularından) ile mülakat, 11 Kasım 2024. Gürkan Öztüran (*Avrupa Basın ve Medya Özgürlüğü Merkezi İzleme Sorumlusu*, ECPMF) ile e-posta yazışması, 13 Şubat 2025.

¹⁸⁴ CPJ, *Drop in jailed Turkish journalists belies a long-simmering press freedom crisis*, 13 Şubat 2024.

¹⁸⁵ Bu dernek basın özgürlüğünü teşvik etmekte ve gazetecilere hukuki ve psikolojik destek sağlamaktadır. Türkçe'de *Dicle Fırat Gazeteciler Derneği* (DFG) olarak bilinmektedir.

¹⁸⁶ Yezidiler etnik-dinsel bir azınlıktır. Çoğunlukla Kürtçenin Kurmanci varyantını konuşurlar ve senkretik bir dine mensupturlar. JINHA hakkında daha fazla bilgi için <https://jinhaagency.com/en> adresine bakınız.

¹⁸⁷ JINHA, *Jinnews'in Kürtçe X hesabı askıya alındı*, 8 Mart. Yaman Akdeniz ile e-posta yazışması (siber haklar aktivisti ve İfade Özgürlüğü Derneği kurucularından), 11 Aralık 2024.

¹⁸⁸ Türkçe'de MA, *Mezopotamya Ajansı* olarak bahsetmek yaygındır. Türkiye'deki kimlik bilincine sahip Kürtler arasında, Kürtlerin asıl anavatanından 'Mezopotamya' olarak bahsetmek yaygındır. Bu tanımlama çok eskilere dayanıyor ve kullananlar Kürtlerin çok eski zamanlardan beri bu bölgesinde yaşadığını göstermek istiyor. Bu terim, MA örneğinde olduğu gibi, Kürt televizyon ve radyo istasyonlarının, kültür merkezlerinin ve sanat kuruluşlarının isimlerinde yer almaktadır. Dışişleri Bakanlığı, *Türkiye Genel Resmi Raporu*, Ağustos 2023, s. 26.

¹⁸⁹ Bianet, *Mezopotamya Ajansı sansürlendi*, 13 Mart 2024.

Bu kişilerin, bu bağlamda PKK'ya atıfta bulunan bir terör örgütünün üyesi olduklarından şüpheleniliyordu⁽¹⁹⁰⁾.

Raporlama döneminde, özellikle şu konulardaki eleştirel ve uyumsuz haberler Türk makamlarının olumsuz ilgisini çekmiştir: Cumhurbaşkanı Erdoğan ve ailesi, Türk Silahlı Kuvvetleri'nin askeri operasyonları,⁽¹⁹¹⁾ Kürt azınlığın siyasi ve kültürel hakları, Türk devleti ile PKK arasındaki çatışma, merhum Gülen ve takipçileri, İslam, lhbtq+, hükümetin deprem bölgesindeki baskısı ve hükümet çalışanlarının yolsuzluk iddiaları.

Raporlama döneminde Türk makamlarının olumsuz ilgisini çeken İslam'la ilgili uyumsuz bir rapor örneği, Diamond Tema'nın şeriat hukuku hakkındaki eleştirel bir yorumuyla ilgiliydi. Bu YouTuber medyada dönüşümlü olarak ateist ya da agnostik olarak tanımlanmıştır. Haziran 2024'te, Peygamber Muhammed'in şeriat hukuku çerçevesinde altı yaşındaki bir kız çocuğuyla evlenebileceğini ifade etmiştir. Bu açıklaması sosyal medyada heyecan yarattı. Türk makamları kin ve düşmanlık tohumları ektiği gerekçesiyle Tema hakkında yakalama kararı çıkardı.⁽¹⁹³⁾ Tema hem Türk hem de Arnavut vatandaşlığına sahipti ve yakalama kararı çıkarılmadan önce Arnavutluk'a kaçmıştı. İstanbul Barosu Tema'ya yöneltilen suçlamaları reddetti ve ifade özgürlüğünün ihlal edildiğinden bahsetti.⁽¹⁹⁴⁾ Bu yazının yazıldığı sırada davanın durumu belirsizdi.⁽¹⁹⁵⁾

Öne çıkan bir başka vaka da Iris Mozalar isimli bir lhbtq+ aktivistinin sözleriyle ilgilidir. 30 Haziran 2024 tarihinde Kayseri'de Suriye karşıtı ayaklanmalar vermiştir (bkz. alt bölüm 10.7.3). Mozalar sosyal medya üzerinden Suriyeli mülteci topluluğuna yönelik şiddeti kınadı ve hoşgörü çağrısında bulundu. Polis tarafından 10 Temmuz 2024 tarihinde nefret ve düşmanlık tohumları ektiği gerekçesiyle gözaltına alındı ve 12 Temmuz 2024 tarihinde . *İstanbul*'da her yıl Onur Yürüyüşü düzenleyen İstanbul *LGBTİ+ Onur Haftası Komitesi* Mozalar'ın gözaltına alınmasını kınadı. Hükümetin olumsuz ilgisini, Kürt ve Alevi kökenli bir trans kadın olmasına bağlamıştır (Alevilerin ve trans bireylerin durumu hakkında bilgi için bkz. sırasıyla bölüm 6.2 ve 8.5). Bu yazının yazıldığı sırada, ceza davası devam etmekteydi.⁽¹⁹⁶⁾

¹⁹⁰ Bianet, *Ev baskınlarında dokuz Kürt gazeteci gözaltına alındı*, 23 Nisan 2024. Bianet, *Baskınların ardından üç Kürt gazeteci mahkemeye sevk edildi*, 26 Nisan 2024. Duvar English, *Turkish court arrests three journalists over 'terror organization membership'*, 27 Nisan 2024.

¹⁹¹ Bunlar özellikle Suriye'nin ağırlıklı olarak Kürtlerin yaşadığı bölgelerindeki operasyonlardı.

¹⁹² Bianet, *Rapor 2023'te sanatsal özgürlüğe karşı 200'den fazla sansür vakasını belgeliyor*, 26 Mart 2024. Yaman Akdeniz (siber haklar aktivisti ve ve Özgürlük Derneği kurucularından) ile mülakat, 11 Kasım 2024. Gürkan Öztüran (Avrupa Basın ve Medya Özgürlüğü Merkezi İzleme Sorumlusu, ECPMF) ile e-posta yazışması, 13 Şubat 2025.

¹⁹³ İngilizcede halkı kin ve düşmanlığa tahrik etmek olarak bilinir.

¹⁹⁴ Bianet, *YouTuber şeriat yorumları nedeniyle yasal işlemle karşı karşıya*, 18 Haziran 2024. Balkan Insight (BI), *Türkiye'de aranan Türk-Arnavut YouTuber İslam'a hakareti reddetti*, 19 Haziran 2024. Bianet, *İstanbul Barosu, 'Şeriat' tartışması nedeniyle YouTuber'a açılan soruşturmayı eleştirdi*, 20 Haziran 2024. Duvar English, *Türk Adalet Bakanlığı, Hazreti Muhammed yorumu nedeniyle YouTube hakkında yakalama kararı çıkardı*, 20 Haziran 2024. Deutsche Welle (DW), *Türkiye: Demokratik bir gelecek mi, şeriat mı?*, 27 Haziran 2024.

¹⁹⁵ Gürkan Öztüran (Avrupa Basın ve Medya Özgürlüğü Merkezi İzleme Sorumlusu, ECPMF) ile e-posta yazışması, 13 Şubat 2025. Yaman Akdeniz (siber haklar aktivisti ve ifade ve Özgürlük Derneği (İFÖD) kurucularından) ile e-posta yazışması, 13 Şubat 2025.

¹⁹⁶ Bianet, *LGBTİ+ aktivisti Iris Mozalar mültecileri savunan sosyal medya paylaşımları nedeniyle tutuklandı*, 11 Temmuz 2024 tarihinde yayınlandı, 12 Temmuz tarihinde güncellendi. Duvar English, *Turkish court arrests LGBTI+ activist over tweets condemning racist attacks on Syrians*, 11 Temmuz 2024. MLISA, *LGBTQ+ aktivisti Iris Mozalar ırkçı saldırıları kınadığı için tutuklandı*, 12 Temmuz 2024. Kaos GL, *LGBTİ+ hakları aktivisti Iris Mozalar serbest bırakıldı*, 16 Temmuz 2024. Bianet, *'Tutuklanmamla LGBTİ+ hareketine gözdağı vermeyi amaçladılar'*, 6 Ekim 2024. Kaos GL, *Savcı Iris Mozalar'ın cezalandırılmasını talep etti*, 12 Şubat 2025.

3.5.2 İfşaatla Mücadele Yasasının Detaylandırılması

Şubat 2023'te Türkiye'nin güneydoğusunda meydana gelen depremlerin ardından, hükümetin deprem bölgesindeki faaliyetlerini eleştiren gazetecilere ve vatandaşlara karşı Dezenformasyonla Mücadele Kanunu sıklıkla kullanılmıştır.¹⁹⁷ Raporlama döneminde, yetkililer Dezenformasyonla Mücadele Kanunu'nu eleştirel gazeteciler, aktivistler ve 'sıradan' vatandaşlar.¹⁹⁸ Bir kaynağa göre, Ekim 2022 ile Kasım 2024'ün başları arasında en az 30 gazeteci söz konusu yasa kapsamında suçlandı.¹⁹⁹

Örnek olması açısından, aşağıda Dezenformasyonla Mücadele Yasası kapsamında cezai soruşturma veya kovuşturmayla uğrayan gazetecilerden bazı örnekler verilmiştir. Aşağıdaki örnekler hiçbir şekilde kapsamlı olarak değerlendirilemez.

1 Kasım 2023 tarihinde Tolga Şardan dezenformasyon yaydığı şüphesiyle gözaltına alındı. Bu gazeteci, yargıdaki olası yolsuzluklarla ilgili bir haber yapmıştı.²⁰⁰ 6 Kasım 2023 tarihinde şartlı tahliye edildi. Böylece kendisine yurt dışına çıkış yasağı getirildi (yurt dışına çıkış yasakları hakkında daha fazla bilgi için bölüm 3.6'ya bakınız).²⁰¹ Bu raporun yazıldığı sırada Şardan hakkındaki ceza davası devam etmekteydi.²⁰²

Aynı dönemde, Cumhuriyet Savcısı (OM) sol görüşlü bir gazete olan *BirGün*'den üç gazeteci hakkında cezai soruşturma başlattı. Gazeteciler, bir inşaat şirketinin iki arsa alımında hile yaptığına dair haberlere katkıda bulunmuşlardı. Şirketin adı Pasifik İnşaat'tı ve sahibi Fatih Erdoğan'dı.²⁰³ Eşi AKP adına milletvekilliği yapıyordu. Gazetecilerin dezenformasyon yaydığından şüpheleniliyordu.²⁰⁴ Bu yazının yazıldığı sırada soruşturmanın sonucu bilinmiyordu.²⁰⁵

20 Eylül 2024 tarihinde polis, Hakkâri'nin doğusunda fuhuş ve uyuşturucu kaçakçılığı yapan bir çete hakkında bir dizi yazı kaleme alan gazeteci Rabia Öner'in evine baskın düzenledi. Öner'e göre, bu çetenin Türk ordusu ve köy korucularıyla bağlantıları olduğu iddia ediliyor. Bunlar, Türk ordusunun yanında PKK'ya karşı savaşan Kürt paramiliter güçlerdir. Öner dezenformasyon yaymakla suçlandı.²⁰⁶

23 Eylül 2024 tarihinde Evrim Kepenek hakkında bir ceza davası açıldı. Şubat 2023 depremlerinin ardından bu gazeteci X'te eleştirel bir rapor yayınlamıştı. Haberde, jandarmanın çadırlara el koyduğunu bildirmişti.

¹⁹⁷ Dışişleri Bakanlığı, *Türkiye Genel Resmi Raporu*, Ağustos 2023, s. 27, 30 ve 31. Yaman Akdeniz (siber haklar aktivisti ve Düşünce ve Özgürlüğü Derneği (İ kurucularından) ile mülakat, 11 Kasım 2024.

¹⁹⁸ Yaman Akdeniz (siber haklar aktivisti ve Özgürlük Derneği, kurucularından) ile mülakat, 11 Kasım 2024. Gürkan Öztüran (*Avrupa Basın ve Medya Özgürlüğü Merkezi İzleme Sorumlusu*, ECPMF) ile e-posta yazışması, 13 Şubat 2025.

¹⁹⁹ Gizli kaynak, 4 Kasım .

²⁰⁰ Duvar English, *Turkish court arrests journalist over reporting on judicial corruption*, 1 Kasım 2023. Reuters, *Türkiye'nin önde gelen iki muhabirinin tutuklanması ifade özgürlüğü endişelerini artırdı*, 2 Kasım 2023.

²⁰¹ HDN, *Gazeteci Şardan serbest bırakıldı*, 7 Kasım 2023.

²⁰² Yaman Akdeniz ile e-posta yazışması siber haklar aktivisti ve Siber Suçlarla Mücadele Derneği kurucu ortağı¹ Düşünce ve Özgürlüğü, 11 Aralık 2024.

²⁰³ Bilindiği kadarıyla Pasifik İnşaat'ın sahibinin Cumhurbaşkanı Erdoğan ile bir akrabalığı bulunmamaktadır.

²⁰⁴ Bianet, *BirGün'den üç gazeteciye 'dezenformasyon' soruşturması*, 2 Kasım . Duvar İngilizce, *BirGün gazetesi hakkında 'dezenformasyon' soruşturması başlatıldı*, 2 Kasım 2023.

²⁰⁵ Yaman Akdeniz ile e-posta yazışması siber haklar aktivisti ve Siber Haklar Derneği kurucu ortağı¹ Düşünce ve Özgürlüğü, 11 Aralık 2024.

²⁰⁶ Bianet, *Journalist faces disinformation charges after reporting on alleged 'state-linked' criminal gang*, 24 Eylül . Bianet, *Savcı, ev baskınına ve tutuklama kararına rağmen Kürt gazetecinin ifadesini almayı reddetti*, 25 Eylül 2024.

Ulusal Afet Yardım Ajansı (AFAD) tarafından sağlanmayan yardımları almıştır. Kepenek dezenformasyon yaymak suçundan yargılanmıştır.²⁰⁷

22 Kasım 2024 tarihinde savcılık Fatih Altaylı ve İsmail Saymaz hakkında cezai soruşturma başlattı. Bu iki gazeteci, üç eski Milliyetçi Hareket Partisi (MHP)²⁰⁸ milletvekilinin altın kaçakçılığına karıştığına dair yorumlarda bulunmuşlardır. MHP, AKP ile siyasi bir ittifak içinde bulunmaktadır (bkz. alt bölüm 1.1.4). Her iki gazetecinin de dezenformasyon yaydığından şüphelenilmektedir.²⁰⁹

Aralık 2024'te gazeteci Evren Demirdaş dezenformasyon yaymak suçundan beraat etti. Ziver İnşaat adlı bir inşaat şirketine verilen bir ihale prosedürü hakkında eleştirel bir makale yazmıştı. Bu şirketin sahibi Veysel Demirci, AKP ile bağlantılarını sürdürüyordu.²¹⁰

3.5.3

Başkan'a hakaret

Cumhurbaşkanı Erdoğan'ın görevde olduğu süre boyunca (2014'ten günümüze), giderek artan sayıda kişi cumhurbaşkanına hakaret ettikleri gerekçesiyle Türk Ceza Kanunu'nun 299. maddesi²¹¹ kapsamında soruşturuldu, kovuşturuldu ve mahkum edildi. Bu gelişme kısmen 2018 yılında parlamenter sistemden başkanlık sistemine geçilmesinden kaynaklanmıştır. Parlamenter sistemde cumhurbaşkanı esas olarak törensel bir işleve sahipti. Cumhurbaşkanı Türk devletinin ve Türk halkının birliğini temsil ediyordu ve bu nedenle dokunulmazdı. Dolayısıyla cumhurbaşkanına hakaret etmek, devletin ve halkın birliğine ve ahlaki bütünlüğüne hakaret olarak kabul edilmekteydi.

Ceza Kanunu'nun 299. Maddesi cumhurbaşkanını ve dolayısıyla devleti ve halkı bu tür hakaretlerden korumayı amaçlıyordu. Ancak Erdoğan 2018'den bu yana başkanlık sistemi içinde icracı cumhurbaşkanı olarak yönetiyor. Ne zaman iktidar partisinin lideri olarak, ne zaman devletin ve halkın temsilcisi olarak hareket ettiği her zaman net değil. Ayrıca, Cumhurbaşkanı Erdoğan'a yönelik eleştiriler her zaman parti lideri olarak eleştiri ve devletin ve halkın temsilcisi olarak eleştiri olarak ayrıştırılamamaktadır. Bu netlik eksikliği, Ceza Kanunu'nun 299. maddesiyle ilgili dava sayısındaki keskin artışı açıklamaya yardımcı olmaktadır.²¹²

Ceza Kanunu'nun 299. maddesiyle ilgili suçlamaların ve mahkûmiyet kararlarının tam sayısını mümkün olmamıştır. Nitekim Adalet Bakanlığı 2023 yıllık raporunda 299. Madde (cumhurbaşkanına hakaret) ile ilgili istatistikleri 300. Madde (Türk devletinin sembollerine hakaret) ve 301. Madde (Türk milletini, Türk devletini veya devletin kurum ve organlarını aşağılama) ile aynı kategoride değerlendirmiştir. Bu nedenle, sadece 299. maddeyi izleyen bir istatistik mevcut değildir.²¹³

²⁰⁷ Bianet, 2023 depremleriyle ilgili sosyal medya paylaşımı nedeniyle Bianet editörü Evrim Kepenek'in yargılanmasına başlandı, 23 Eylül . Duvar English, *Journalist on trial for 'disinformation' over tweet about Feb. 6 earthquake aid*, 24 Eylül 2024.

²⁰⁸ Bunlar aşağıdaki üç eski milletvekiliydi: Hasan Basri Sönmez, İsmail Akgül ve Mustafa Demir.

²⁰⁹ Bianet, *Milletvekillerine yönelik altın kaçakçılığı iddialarının ardından gazetecilere dezenformasyon soruşturması*, 22 Kasım 2024. HDN, *Gazeteciler Altaylı ve Saymaz hakkında soruşturma başlatıldı*, 22 Kasım 2024.

²¹⁰ Bianet, *Kamu ihalesi haberi nedeniyle soruşturulan gazeteci dezenformasyon suçlamasından aklandı*, 10 Aralık 2024.

²¹¹ İngilizce ve Türkçe'de *Türk Ceza Kanunu* (TCK) ve *Türk Ceza Kanunu* (TCK) olarak bilinmektedir.

²¹² Al-Monitor, *Erdogan may be the world's most 'insulted' leader*, 11 Mart 2020. T24, *İnsanoğlu gariptir her lafı kaldırmaz! ('Halkın ne yapacağı belli olmaz, her söze tahammül edemez')* 24 Ağustos 2024.

²¹³ Gizli kaynak, 3 Eylül 2024.

Türkiye Adalet Bakanlığı'na göre, 2023 yılında 18.866 kişi hakkında 299 ila 301. maddeler kapsamında cezai soruşturma açılmıştır. Bu gruptan 1.602 kişi mahkum edilmiştir. Diğer 1.982 kişi ise ertelenmiş cezalar aldı, yani sadece suçun tekrarı halinde hapse girmeleri gerekiyordu.²¹⁴ İstatistikler ne tür cezalar verildiğini açıkça belirtmedi.⁽²¹⁵⁾

Rapor döneminde, cumhurbaşkanına hakaretle ilgili birkaç dava . Bu vakalar sadece örnek teşkil etmesi amacıyla verilmiştir ve kapsamlı değildir.

12 Ağustos 2024 tarihinde Dilruba Kayserilioğlu alındı. Türkiye'nin batısında, Ege Denizi kıyısındaki bir şehir olan İzmir'de verdiği bir sokak röportajında 'Parlamentar sistem kaldırılırsa ve Türkiye Cumhuriyeti'ni bir teslim ederseniz, babasının çiftliği gibi davranacaktır' demişti. Aynı röportajda, Instagram'ın engellenmesini destekleyenleri 'aptallar' olarak nitelendirmiştir (Instagram'ın geçici olarak engellenmesi hakkında daha fazla bilgi için 3.5.4 numaralı alt bölüme bakınız). Bunun üzerine Kayserilioğlu cumhurbaşkanına hakaret ve kin ve düşmanlık tohumları ekmekle suçlandı. Kendisi 29 Ağustos 2024 tarihinde şartlı tahliye edildi. Bu süreçte yurt dışına çıkışı yasaklandı. 3 Eylül 2024 tarihinde İzmir Asliye Ceza Mahkemesi tarafından 7,5 ay ertelenmiş hapis cezasına çarptırıldı. Kayserilioğlu, cumhurbaşkanına hakaret ve kin ve düşmanlık tohumları ekmekten suçlu bulunmamış, ancak halkın bir kesimine hakaret etmekten suçlu bulunmuştur. Kayserilioğlu, ifade özgürlüğü hakkını kullanarak masum olduğunu iddia etmiştir. .²¹⁶ Bu yazının yazıldığı sırada başvurusu beklemeydi.²¹⁷

Bir başka açıklayıcı örnek, CHP milletvekili Tuncay Özkan'ın durumuyla ilgilidir. 25 Ağustos 2024 tarihinde hakkında cezai soruşturma . Cumhurbaşkanı Erdoğan muhalefeti "elitist" ve "kibirli" olarak nitelendirmişti. Buna karşılık Özkan, Cumhurbaşkanı Erdoğan'ın sarayda yaşayan ve emrinde 13 uçak bulunan bir 'züppe' olduğunu iddia etmiştir. Cumhurbaşkanı Erdoğan, Özkan'a cumhurbaşkanına hakaret ettiği gerekçesiyle dava açtı ve 250.000,00 Türk lirası tazminat talep etti.²¹⁸ Bu yazının yazıldığı sırada soruşturma devam ediyordu ve Özkan hakkında henüz herhangi bir suçlamada bulunulmamıştı.²¹⁹

²¹⁴ T.C. Adalet Bakanlığı, *Adalet istatistikleri, 2023*, Mart 2024, s. 68 ve 100.

²¹⁵ Gizli kaynak, 3 ve 30 Eylül 2024.

²¹⁶ Duvar English, *Turkish court arrests woman for 'insulting President' in street interview*, 13 Ağustos . Bianet, *Instagram yasağı üzerinden Erdoğan'ı eleştiren kadın hapis cezasıyla karşı karşıya*, 16 Ağustos . Bianet, *Instagram yasağı nedeniyle Erdoğan'ı eleştiren kadın tutuklandıktan sonra serbest bırakıldı*, 30 Ağustos 2024. Duvar English, *Türk mahkemesi sokak röportajı nedeniyle tutuklanan kadını serbest bıraktı*, 30 Ağustos 2024. HDN, *Sokak röportajı nedeniyle tutuklanan kadın serbest bırakıldı*, 30 Ağustos 2024. Türkiye Today, *Turkish court sentences woman to 7 months for street interview comments*, 3 Eylül . Duvar English, *Turkish court sentences woman to 7.5 months in jail for 'insulting public' in street interview, postpones ruling*, 4 September 2024.

²¹⁷ Yaman Akdeniz ile mülakat (siber haklar aktivisti ve Özgürlük ve Dayanışma Derneği kurucu ortağı)

Görüş Bildirimi, 11 Kasım 2024.

²¹⁸ Duvar English, *Cumhurbaşkanı Erdoğan'dan CHP'li vekile 'züppe' sözü nedeniyle 250 bin liralık tazminat davası*, 26 Ağustos . Bianet, *Erdoğan'a 'züppe' diyen ana muhalefet milletvekiline soruşturma*, 26 Ağustos 2024. HDN, *Erdoğan'a hakaret eden CHP'li vekil hakkında soruşturma başlatıldı*, 26 Ağustos 2024. T24, *İnsanoğlu gariptir her lafı kaldırmaz* 24 Ağustos 2024. Çevrimiçi bir döviz kuru dönüştürücüsü olan CoinMill.com'a göre, 250.000 Türk lirası 20 Eylül 2024 tarihinde 10.594,23 avro ile aynı değere sahipti.

²¹⁹ Yaman Akdeniz ile e-posta yazışması (siber haklar aktivisti ve Siber Suçlarla Mücadele Derneği kurucu ortağı)

Düşünce ve Özgürlüğü, 11 Aralık 2024.

3.5.4 İnternet özgürlüğü daha fazla baskı altında

Bir önceki rapor döneminde internet özgürlüğü baskı altındaydı. İnternet özgürlüğüne yönelik baskılar mevcut raporlama döneminde de devam etmiştir. İfade Özgürlüğü Derneği (İFÖD), diğer şeylerin yanı sıra, Türk hükümeti tarafından engellenen web sitelerinin ölçeğini gösteren bir Türk STK'sıdır.²²⁰ İFÖD'ün verilerine göre, aşağıdaki grafikte de görüldüğü gibi, engellenen web sitelerinin sayısı artmıştır

Bu grafik İFÖD verilerine dayanmaktadır ve Aralık 2019'dan Aralık 2023'e kadar engellenen web sitelerindeki artışı göstermektedir. 2019 yılı sonunda engellenen web sitesi sayısı 408.494'tü.²²¹ Dört yıl sonra bu sayı 953.415'e yükselmişti. Bu sayı 2024'ün ilk çeyreğinin sonunda daha da artarak 1.043.312'ye ulaşmıştır.²²²

Daha önceki resmi bildirimlerde Türk makamlarının, diğerlerinin yanı sıra, *Voice of America'nın* (VOA) Türkçe bölümünü ve *Deutsche Welle'nin* (DW) tüm internet alanını engellediği bildirilmişti. Gerçekten de, her iki haber platformu da lisans bulunmayı reddetmişti.²²³ Bu yazının yazıldığı sırada, her iki internet alanı da engellenmiş. DW bir itiraz başvurusunda bulunmuş, ancak bu başvurunun temelsiz olduğu açıklanmıştır. Bunun üzerine Alman haber platformu Anayasa Mahkemesi'ne (AYM) başvurdu. VOA'ya gelince, bazı kullanıcılar temyiz başvurusunda bulunmuştur. Bu itiraz da temelsiz bulunmuş ve bunun üzerine dava AİHM'e taşınmıştır.⁽²²⁴⁾

Rapor döneminde, Türk makamları çeşitli dijital platformlara erişimi engellemiştir. 12 Temmuz 2024 tarihinde Türkiye, yazarlar ve okuyucular için çevrimiçi bir platform olan *Wattpad*'e erişimi engelleyen ilk ülke oldu. Yetkililer engelleme için herhangi bir gerekçe göstermedi.²²⁵ Bu yazının yazıldığı sırada Wattpad hala engelli idi.²²⁶

2 Ağustos 2024 tarihinde, *Bilgi Teknolojileri ve İletişim Kurumu* (BTK)⁽²²⁷⁾ adlı Türk telekomünikasyon kurumu Instagram'a erişimi engelledi. BTK'ya göre bu sosyal medya platformunda kumar, alkol bağımlılığı ve çocukların cinsel istismarını teşvik eden içerikler bulunuyordu. Ayrıca, Instagram'da Türkiye Cumhuriyeti'nin kurucusu Mustafa Kemal Atatürk'e hakaret eden içerikler de yer almıştır.²²⁸ Instagram'ın engellenmesi, 61 il barosu da dahil olmak üzere sert eleştirilere yol açtı.²²⁹ 10 Ağustos 2024 tarihinde, bir haftadan uzun bir süre sonra, Türk makamları Instagram'ın engellenmesini kaldırdı.²³⁰

²²⁰ İFÖD, İngilizce'de *Freedom of Expression Association* olarak bilinmektedir. İçin <https://ifade.org/tr/en/> adresini ziyaret edin. İFÖD hakkında daha fazla bilgi.

²²¹ Bakanlık, *Genel resmi rapor Türkiye*, Mart 2022, s. 25. Dışişleri Bakanlığı, *Genel resmi rapor Türkiye*, Ağustos 2023, s. 29.

²²² Yaman Akdeniz ile mülakat (siber haklar aktivisti ve Özgürlük ve Dayanışma Derneği kurucu ortağı)

Görüş Bildirimi, 11 Kasım 2024.

²²³ Bianet, *Türkiye Amerika'nın Sesi'nin Türkçe web sitesine erişimi engelledi*, 30 Ağustos. Bakanlık, *Genel resmi rapor Türkiye*, Ağustos 2023, s. 29 ve 30. Gizli kaynak, 4 Kasım 2024.

²²⁴ Yaman Akdeniz ile mülakat (siber haklar aktivisti ve Özgürlük ve Dayanışma Derneği kurucu ortağı)

Görüş Bildirimi, 11 Kasım 2024.

²²⁵ Duvar English, *Yet again Turkey bans access to a website, this time to story-sharing platform Wattpad*, 17 Temmuz. Bianet, *Türkiye Wattpad'i yasaklayan ilk ülke oldu*, 18 Temmuz 2024.

²²⁶ Yaman Akdeniz siber haklar aktivisti ve Özgürlük ve Dayanışma Derneği kurucularından'ile yapılan röportaj

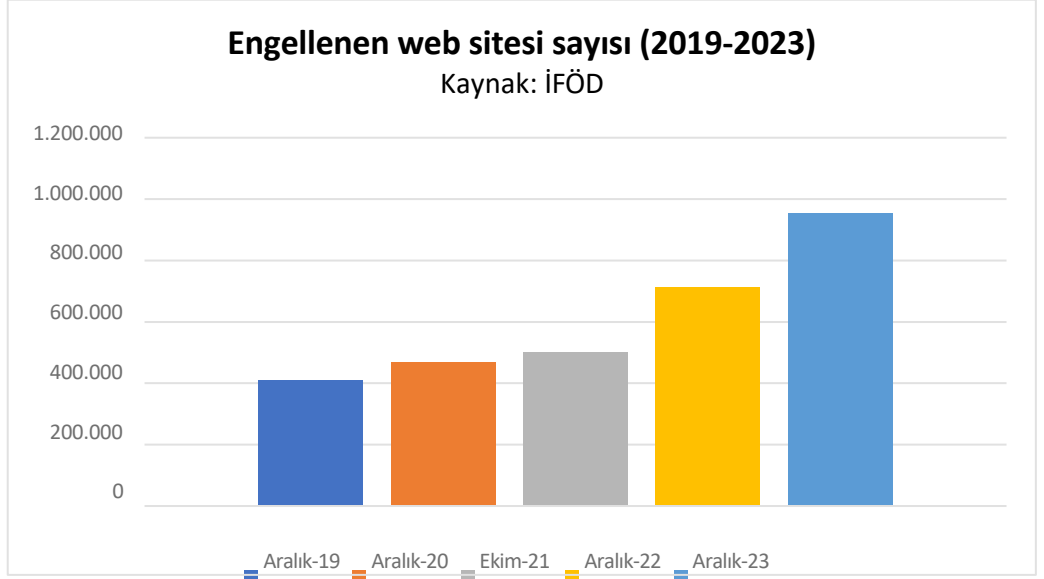
Görüş Bildirimi, 11 Kasım 2024.

²²⁷ BTK, İngilizce'de *Bilgi Teknolojileri ve İletişim Kurumu* olarak bilinmektedir.

²²⁸ *Atatürk*, 'Türklerin Babası' anlamına gelmektedir.

²²⁹ Türkiye'de Barolar il düzeyinde örgütlenmiştir. Bu barolar, 'TBB' kısaltmasıyla bilinen ulusal bir baroda birleşmiştir.

²³⁰ AP, *Turkey blocks access to Instagram, It is in response to removal of posts on Hamas chief, report says*, 2 Ağustos 2024. Duvar English, *Turkey bans Instagram for 'criminal content'*, 2 Ağustos 2024. Bianet, *Sixty-one bar associations in Turkey demand lift of Instagram ban*, 7 Ağustos 2024 tarihinde yayınlandı, 8 Ağustos'ta güncellendi

Bunu 7 Ağustos 2024'te oyuncular için dijital bir platform olan Roblox'un engellenmesi izledi. Türk yetkililere göre platform çocuk istismarına davetiye çıkaran içerikler barındırıyordu.²³¹ Bir kaynak, Cumhurbaşkanı Erdoğan'ın yer aldığı bilgisayar oyunlarının engellenmenin gerçek nedeni olabileceğini belirtti. Bu yazı yazıldığı sırada platform hala engelli idi.²³²

9 Ekim 2024 tarihinde Türk makamları Discord'a erişimi engelledi. Bu çevrimiçi platformda İstanbul'da iki kadının öldürülmesini kutlayan içerikler yayınlanmıştı (bu konuda daha fazla bilgi için Bölüm 7.2'ye bakabilirsiniz).

İstemsiz kısaltılmışı olan *ince*l^{er(233)} kadınlara yönelik bu şiddeti memnuniyetle karşıladı. Bu durum Türk hükümetinin Discord'a erişimi engellemesine yol açtı.²³⁴ Bu yazının yazıldığı sırada platform hala engelli idi.²³⁵

Raporlama döneminde yalnızca engellenen web sitelerinin sayısı değil, aynı zamanda web sitelerinin engellenmesini emretme yetkisi verilen devlet kurumlarının sayısı da artmıştır. Haziran 2023'ün sonunda, 25'ten fazla makam web sitelerinin engellenmesini emretme yetkisine sahipti.²³⁶ Kasım 2024'e kadar bu sayı neredeyse 30'a yükseldi. Diğerlerinin yanı sıra, raporlama döneminde Kültür ve Turizm ile Sağlık Bakanlıklarına da söz konusu yetki verilmiştir. BTK

2024. Bianet, *Turkey restores access to Instagram after Hamas row*, 12 Ağustos 2024 tarihinde yayınlandı, 14 Ağustos 2024 tarihinde güncellendi. NIS, *Turkey lifts blockade on Instagram after more than a week*, 12 Ağustos 2024. The Independent, *Turkiye bir haftadan uzun bir süre sonra aniden Instagram'a erişimi yeniden sağladı*, 12 Ağustos 2024.

²³¹ BI, *Türkiye popüler çevrimiçi oyun platformu Roblox'a erişimi engelledi*, 8 Ağustos 2024. Bloomberg, *Turkey blocks Roblox over child abuse risk, minister says*, 8 Ağustos 2024. Reuters, *Turkey blocks Roblox access over abuse concerns, justice minister says*, 8 Ağustos 2024.

²³² Yaman Akdeniz (siber haklar aktivisti ve Özgürlük ve Dayanışma Derneği kurucularından) ile yapılan röportaj Görüş Bildirimi, 11 Kasım 2024.

²³³ Inceller, internette hiç seks yapmamış ya da uzun süredir seks yapmamış ve bunun için kadınları heteroseksüel erkeklerden oluşan bir alt kültür oluşturur. Özel sohbet gruplarında kadınlara duydukları nefreti dışa vururlar.

²³⁴ BI, *Turkey blocks access to Discord online platform citing child safety concerns*, 9 Ekim 2024. Bloomberg, *Turkey bans Discord platform after outrage over murder comments*, 9 Ekim 2024. NU.nl, *Rusya ve Türkiye sohbet servisi Discord'u engelledi*, 9 Ekim 2024. Reuters, *Türkiye anlık mesajlaşma platformu Discord'u engelledi*, 9 Ekim 2024.

²³⁵ Yaman Akdeniz ile mülakat (siber haklar aktivisti ve Özgürlük ve Dayanışma Derneği kurucu ortağı)

Görüş Bildirimi, 11 Kasım 2024.

²³⁶ Bakanlığı, *Türkiye Genel Resmi Raporu*, Ağustos 2023, s. 29.

Önceki raporlama dönemlerinde olduğu gibi, en çok internet alanını engelleyen devlet kurumu olmaya devam etmiştir.²³⁷

3.5.5

Sosyal medya ve cep telefonu trafiğinin devlet tarafından izlenmesi

Türk polisi sosyal medyayı geniş olarak izliyordu. Bu amaçla, emrinde *Siberay* adında özel bir *siber* departman vardı. Bu birim sadece tanınmış gazeteci ve aktivistlerin sosyal medya hesaplarıyla sınırlı kalmıyor, aynı zamanda 'sıradan' sosyal medya kullanıcılarının hesaplarını da izliyordu²³⁸.

Polisin siber bölümü, sosyal medyadaki tweetlerin ve diğer ifadelerin ekran görüntülerinden oluşan suç kayıtlarını kısa sürede derleyebildi. İFÖD, sosyal medya takibinin kapsamına ilişkin bir resim oluşturabilmiştir. Bakanlığı tarafından yayınlanan verilere dayanmaktadır. 2023 yılında 172.795 sosyal medya hesabı polis tarafından taranmıştır. Aynı yıl 72.727 sosyal medya hesabı cezai soruşturmaya konu oldu.²³⁹ Bir kaynak, genellikle bir paylaşımın içeriğinin bir kişinin hesabının taranmasına yol açtığını ve önceki paylaşımların da incelendiğini söyledi.²⁴⁰

Aşağıdaki grafikler, 2018'den 2023'e kadar olan zaman diliminde sosyal medya hesaplarının hükümet tarafından ne ölçüde izlendiğini göstermektedir. Grafikler İFÖD tarafından toplanan verilere dayanmaktadır.²⁴¹ Kaç vakada cezai soruşturmanın cezai kovuşturma ve mahkumiyetle sonuçlandığı belirsizdir.²⁴²

Türk makamları *içerik verileri* olarak adlandırılan metin mesajları, e-posta ve WhatsApp mesajlarının içeriğini ele geçirememiştir. Bununla birlikte, sözde *trafik verilerini* elde edebilmişlerdir. Bu veriler, örneğin bir cep telefonu görüşmesinin başlangıç ve bitiş zamanı ile süresini içeriyordu.²⁴³

Sosyal medya kullanıcıları Türk hükümetinin sınırı nerede çizdiğinden her zaman emin olamıyordu. Bunun nedeni, terör propagandası ve dezenformasyonu düzenleyen yasa ve yönetmeliklerin geniş ve muğlak bir şekilde formüle edilmiş olmasıydı. Dolayısıyla savcıların cezai bir soruşturma ya da dava açmak için ellerinde çok çeşitli yasal gerekçeler vardı. Eğer mesaj gündemde olan bir konuyu ele almışsa, yetkililer cezai soruşturma başlatmakta gecikmiyordu. Bir kaynak, 'sıradan' vatandaşların çok az ilgi gören konularda haber yapmaları halinde, cezai soruşturmanın bazen birkaç yıl sürdüğü²⁴⁴.

²³⁷ Gizli kaynak, 4 Kasım . Yaman Akdeniz ile mülakat (siber haklar aktivisti ve Düşünce ve Özgürlüğü Derneği, 11 Kasım 2024.

²³⁸ Yaman Akdeniz (siber haklar aktivisti ve İfade ve Özgürlük Derneği, İFÖD kurucularından) ile mülakat, 11 Kasım 2024. Gizli kaynak, 14 Kasım 2024. Gürkan Öztüran (*Avrupa Basın ve Medya Özgürlüğü Merkezi İzleme Sorumlusu*, ECPMF) ile e-posta yazışması, 13 Şubat . Siberay hakkında daha fazla bilgi için bkz. <https://en.siberay.com>.

²³⁹ Yaman Akdeniz ile mülakat (siber haklar aktivisti ve Özgürlük ve Dayanışma Derneği kurucu ortağı) Görüş Bildirimi, 11 Kasım 2024.

²⁴⁰ Yaman Akdeniz ile e-posta yazışması (siber haklar aktivisti ve Siber Suçlarla Mücadele Derneği kurucu ortağı) Düşünce ve Özgürlüğü, 13 Şubat 2025.

²⁴¹ Yaman Akdeniz (siber haklar aktivisti ve Özgürlük ve Dayanışma Derneği kurucularından) ile yapılan mülakat Görüş Bildirimi, 11 Kasım 2024.

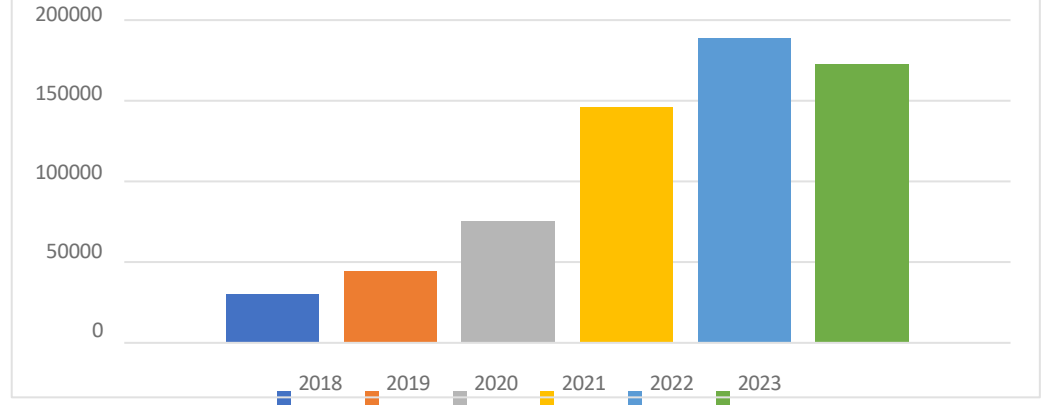
²⁴² Yaman Akdeniz ile e-posta yazışması siber haklar aktivisti ve Siber Suçlarla Mücadele Derneği kurucu ortağı) Düşünce ve Özgürlüğü, 16 Aralık 2024.

²⁴³ Dışişleri Bakanlığı, *Türkiye Genel Resmi Raporu*, Ağustos 2023, s. 33. Yaman Akdeniz (siber haklar aktivisti ve Özgürlük ve İfade Derneği, İFÖD kurucularından) ile mülakat, 11 Kasım 2024.

²⁴⁴ Yaman Akdeniz ile mülakat (siber haklar aktivisti ve Özgürlük ve Dayanışma Derneği kurucu ortağı) Görüş Bildirimi, 11 Kasım 2024.

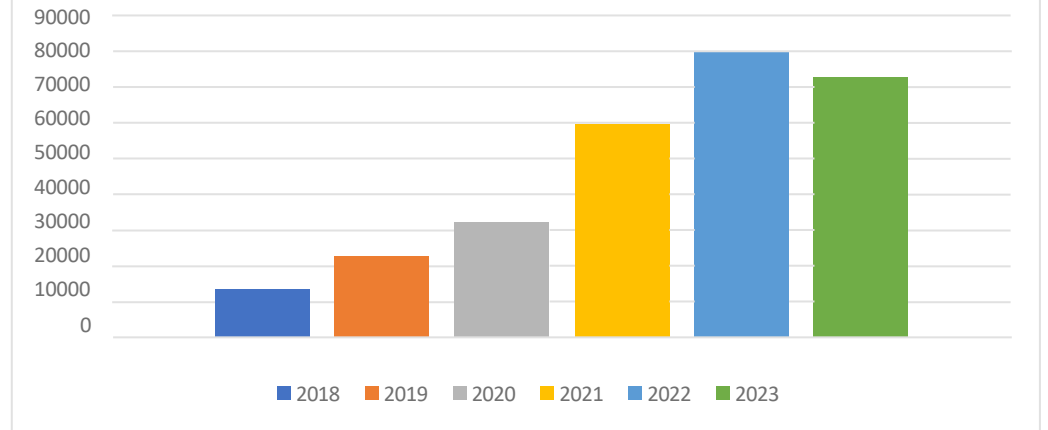
Taranan sosyal medya hesabı sayısı (2018-2023)

Kaynak: İFÖD

Cezai soruşturma sayısı sosyal medya hesapları (2018-2023)

Kaynak: İFÖD

Bir başka kaynak sosyal medya kullanıcılarının bir paylaşımın izin verilebilir olup olmadığını her zaman bilemediğini, zira Türk makamlarının net kurallara sahip olmadığını ve bunları keyfi olarak uyguladığını belirtti. Aynı kaynak, bu durumun sosyal medya kullanıcıları arasında bir korku ve otosansür kültürüne yol açtığını söyledi.

Bazı kullanıcılar anonim hesaplar veya şifreli bir dil kullanmaya başvururken, diğerleri kamusal tartışmadan tamamen çekildi.²⁴⁵

²⁴⁵ Gürkan Öztüran (Avrupa Basın ve Medya Merkezi İzleme Görevlisi) ile e-posta yazışması *Freedom*, ECPMF), 13 Şubat 2025.

3.6 U it seyahat yasakları

Türk Ceza Muhakemesi Kanunu²⁴⁶, bir savcının sanık hakkında yurt dışına çıkış yasağı konulması için mahkemeye başvurabileceğini ve hangi durumlarda yurt dışına çıkış yasağı konulabileceğini düzenlemektedir (Madde 109 ila 112').⁽²⁴⁷⁾

Nihayetinde hâkim, savcının talebi üzerine sanığa yurt dışına çıkış yasağı verilip verilmeyeceğine karar verir. Raporlama döneminde, bu tür bir değerlendirme, davanın özel koşullarına bağlı olmaya devam etmiştir. Bununla birlikte, kaynaklar, Türk ceza hukuku bağlamında 'terör davası' olarak kabul edilen ve siyasi boyutu olan davaların çoğunda yurt dışına çıkış yasağı uygulandığını doğrulamıştır²⁴⁸.

Bir kaynak, siyasi boyutu olan davalarda özellikle Kürt aktivistlerin ve (iddia edilen) Gülencilerin dikkate alınması gerektiğini ekledi. Kaynak, siyasi boyutu olan davalardaki çıkış yasağı sıklığını "yaygın" ve "sistemik" olarak nitelendirdi. Kaynak, siyasi boyutu olan tüm vakalarda otomatik olarak çıkış yasağı uygulanmadığını belirtmiştir. Bu kaynak, çıkış yasağı almamış ve Türkiye dışına yasal yollardan seyahat etmiş *düşük profilli* siyasi aktivistlerden haberdardır²⁴⁹.

Bir başka kaynak ise çıkış yasağının sadece siyasi nedenlerle değil, aynı zamanda etkili bir uygulama aracı olduğunu kanıtladığı için de popüler bir araç olduğunu gözlemlemiştir. Bir şüpheliye ihbar yükümlülüğü getirildiğinde, bu durum ilgili kişinin düzenli olarak ihbarda bulunması gereken ilgili polis karakolunun kapasitesini zorluyordu. Kaynak, çıkış yasağı ile Türk makamlarının, hükümetin daha fazla çaba göstermesine gerek kalmadan bir şüphelinin ülkeyi yasal olarak terk edememesini sağladığını söyledi.²⁵⁰

3.7 Tutuklamalar, gözaltılar ve gözaltılar

3.7.1 Giriş

Bu bölümde tutuklama uygulamaları ve tutukluların gözaltı koşulları daha ayrıntılı olarak ele alınmaktadır (bkz. alt bölüm 3.7.2). Ayrıca cezaevlerindeki koşullar da ele alınmakta (bkz. alt bölüm 3.7.3), özellikle aşırı kalabalık olması, tıbbi bakıma erişimin kapsamı ve (tıbbi gerekçelerle) tahliye fırsatları incelenmektedir. Bu bölüm sadece siyasi inançları ve/veya aktivizmleri nedeniyle tutuklanan veya hapsedilen tutuklu ve mahkumlara odaklanmaktadır.

Türkiye bağlamında, 'gözaltı merkezi', polis karakolu gibi, tutuklanan bir kişinin kısa bir süre için tutulduğu bir yeri ifade eder. Öte yandan 'cezaevi', bir hükümlünün cezasını geçirdiği bir yerdir.

²⁴⁶ İngilizce ve Türkçe'de *Türk Ceza Muhakemesi Kanunu* ve *Ceza Muhakemesi Kanunu* (CMK) olarak bilinmektedir.

²⁴⁷ Türk Ceza Muhakemesi Kanunu'nun İngilizce çevirisine *Birleşmiş Milletler Uyuşturucu ve Ofis'inin* (UNODC) internet sitesinden erişilebilir. Feridun Yenisey, *Türk Ceza Muhakemesi Kanunu, Ceza Muhakemesi Kanunu*, 2009 yılında yayınlanmıştır, s. 112-116.

²⁴⁸ Gizli kaynak, 29 Kasım . Gizli kaynak, 2 Aralık 2024. Gizli kaynak, 18 Aralık 2024.

²⁴⁹ Gizli kaynak, 18 Aralık .

²⁵⁰ Gizli kaynak, 2 Aralık .

hapis cezası veya bir kişinin uzun bir süre .²⁵¹

3.7.2 Tutuklamalar ve gözaltılar

Önceki resmi raporda, tutukluların gözaltına alınmasına ilişkin usul güvencelerine her zaman riayet edilmediği bildirilmiştir. Örneğin, gözaltında tutulanlara kötü muamele edilmiş ve gözaltı merkezlerindeki sağlık kontrolleri sırasında polis memurları veya jandarmalar hazır bulunmuştur. Ayrıca, bu tür sağlık kontrolleri sırasında gerçek bir muayene yapılmamıştır.²⁵²

Bu durum mevcut raporlama döneminde de aynı kalmıştır.²⁵³ Bu bağlamda bir kaynak, gözaltındaki siyasi muhaliflerin ve eleştirmenlerin hakarete uğradığını ve tehdit edildiğini gözlemlemiştir. Bazı durumlarda gözaltındakiler dövülmüştür. Tutuklanan bir kişiye muhbirlik yapması için baskı yapıldığı durumlar da olmuştur (bu uygulama hakkında daha fazla bilgi için alt bölüm 5.4.4'e bakılabilir). İşbirliği karşılığında kişiye serbest bırakılma ya da cezasında indirim sözü veriliyordu. Aynı kaynak, tutuklulara yönelik kötü muamelenin toplam boyutuna ilişkin bir resim elde etmenin mümkün olmadığını, çünkü bu uygulamaya maruz kalan her mağdurun bunu bildirmediğini paylaşmıştır.²⁵⁴

Bir başka kaynak ise 4 Nisan 2024 tarihinde İstanbul'da meydana gelen bir olayı aktarmıştır. O gün polis en az 35 kadını gözaltına almıştır. Bu kadınlar, Van'da DEM belediye başkan adayı Zeydan'ın seçim zaferinin iptal edilmesi kararına karşı gösteri yapıyorlardı bkz. alt bölüm 1.1.3). Kadınlar elleri arkadan kelepçelendi ve polis minibüslerine bindirilerek götürüldü. Karakola giderken ve karakolda kötü muameleye maruz kaldılar. Polis kadınları ertesi serbest bıraktı. Bu yazının yazıldığı sırada, haklarında cezai işlem yapılıp yapılmayacağı belli değildi.²⁵⁵

Daha önceki resmi raporlarda Türk polisinin göstericileri topladığı ve geçici olarak gözaltına aldığı 'sabit' günler olduğu bildirilmişti. Bu durumda bunlar arasında 8 Mart Dünya Kadınlar Günü (bkz. bölüm 7.4), 21 Mart Kürt Yeni Yılı, 1 Mayıs İşçi Bayramı, Haziran Onur Ayı (bkz. bölüm 8.2) ve 25 Kasım Kadına Yönelik Şiddete Karşı Uluslararası Mücadele Günü⁽²⁵⁶⁾ (bkz. bölüm 7.4)⁽²⁵⁷⁾ sayılabilir.

Yukarıdaki uygulama raporlama döneminde de devam etmiştir. Örneğin, 17 Mart 2024 tarihinde İstanbul'da binlerce kişi Newroz'u veya Kürt Yeni Yılı'nı kutladı.⁽²⁵⁸⁾ Bu festival geleneksel olarak baharın kutlanmasıdır, ancak Türkiye'de oldukça siyasallaşmış bir karaktere bürünmüştür. Birçok Türkiyeli Kürt için Newroz, Kürtlük bilincini ve siyasi ve kültürel hak taleplerini ifade etmek için bir fırsattır.²⁵⁹ Polis, kutlama sırasında Kürt bayraklarını geri çevirdi ve 75 ila 100 kişiyi gözaltına aldı. Bu kişilerin sloganları ve pankartlarıyla PKK propagandası yaptıkları ve kamu düzenini bozdukları iddia edilmiştir

²⁵¹ Bakanlık, *Genel resmi rapor Türkiye*, Ağustos 2023, s. 37. Gizli kaynak, 19 Kasım 2024.

²⁵² Bakanlık, *Türkiye Genel Resmi Raporu*, Ağustos 2023, s. 38.

²⁵³ İKK, *Türkiye'nin beşinci periyodik raporuna ilişkin nihai gözlemler*, 14 Ağustos 2024, s. 3.

²⁵⁴ Gizli kaynak, 11 Kasım 2024.

²⁵⁵ Gizli kaynak, 6 ve 12 Eylül 2024.

²⁵⁶ İngilizce'de gün, *Kadına Yönelik Şiddetin Ortadan Kaldırılması İçin Uluslararası Mücadele Günü* olarak bilinmektedir.

²⁵⁷ Bakanlık, *Türkiye Genel Resmi Raporu*, Ağustos , s. 38 ve 39.

²⁵⁸ Newroz kelime anlamı olarak 'yeni gün' demektir ve Türkçe'de Nevruz olarak bilinir.

²⁵⁹ Bakanlık, *Türkiye Genel Resmi Raporu*, Ağustos , s. 51 ve 52.

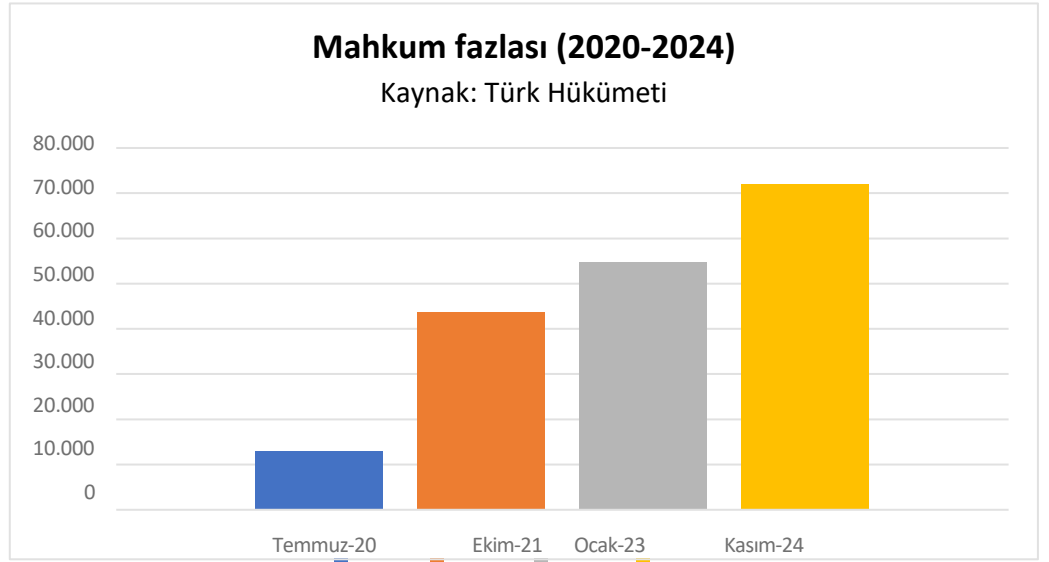
²⁶⁰ Türkiye'deki Kürtlerin durumu hakkında daha fazla bilgi için 5. Bölüme bakınız.

1 Mayıs 2024'te işçi Bayramı göstericileri İstanbul Taksim Meydanı'na ulaşmaya çalıştı. Çevik kuvvet polisi göstericileri plastik mermi ve göz yaşartıcı gaz kullanarak dağıttı. Bu süreçte 200'den fazla kişi gözaltına alındı.²⁶¹

3.7.3

Cezaevi koşulları

Önceki resmi raporlarda Türkiye'deki cezaevlerinin aşırı kalabalık olduğu belirtilmişti.²⁶² Raporlama döneminde de Türkiye'deki cezaevleri aşırı kalabalık olmaya devam etti.²⁶³ Kasım 2024'te Türk cezaevi sistemi 299.000 mahkum kapasitesine sahipken 371.000 mahkum . Yani 72.000 mahkum 'fazlası' vardı. Bir kaynağa göre, bu aşırı kalabalık tüberküloz, hepatit, cilt hastalıkları ve COVID-19 gibi hastalıkların yayılması da dahil olmak üzere sağlık sorunlarına yol açtı.²⁶⁴ Büyük ölçüde Türk hükümetinin verilerine dayanan aşağıdaki grafik, Türk cezaevlerindeki aşırı kalabalığın 2020'den 2024'e kadar nasıl arttığını göstermektedir.

Türk makamları istatistiklerinde hapisteki teröristler ile aktivistler arasında ayırım yapmadığı için siyasi mahkumların tam sayısını tespit etmek mümkün olmamıştır. Bu resmi raporda 'siyasi mahkumlar' terimi, cezai eylemler nedeniyle değılsiyasi nedenlerle hapsedilen kişileri ifade . Bir kaynağa göre, Nisan 2024'te 20.000 ila 25.000 arasında siyasi mahkum vardı.⁽²⁶⁵⁾

²⁶⁰ Duvar English, *At least 100 detained in Newroz celebrations in Istanbul*, 17 Mart 2024. Daily Sabah, *Turkish police detain 75 for terrorist propaganda at Nevruz event*, 18 Mart . HDN, *İstanbul'daki Nevruz etkinliğinde 75 gözaltı*, 19 Mart 2024.

²⁶¹ Al Jazeera, *Turkey police arrest 210 at Istanbul May Day protests*, 1 Mayıs 2024. Bianet, *200'den fazla kişi gözaltına alındı İstanbul 1 Mayıs etkinlikleri*, 1 Mayıs 2024.

²⁶² Bakanlığı, *Türkiye Genel Resmi Raporu*, Ağustos 2023, s. 39.

²⁶³ İKK, *Türkiye'nin beşinci periyodik raporuna ilişkin nihai gözlemler*, 14 Ağustos 2024, s. 4.

²⁶⁴ Gizli kaynak, 19 Kasım . Gizli kaynak, 11 Aralık 2024.

²⁶⁵ Gizli kaynak, 19 Kasım 2024.

Çoğu kaynak bağımsız olarak siyasi mahkumların çoğunun Kürt olduğunu belirtmiştir. Bu konuda iki kaynak yaklaşık yüzde seksenlik bir oran vermiştir. Siyasi mahkumların etnik kökenlerine ilişkin herhangi bir istatistik bulunmadığından, bunlar tahmini rakamlardır. Geri kalanlar arasında (sözde) Gülenciler, 2013 hükümet karşıtı protestolara katılan kişiler, insan hakları savunucuları, eleştirel gazeteciler ve solcu aktivistler vardı⁽²⁶⁶⁾.

Bir önceki resmi rapor, mahkumların sağlık hizmetlerine erişiminin sınırlı olduğunu açıkça ortaya koymuştur.²⁶⁷ Bu durum mevcut raporlama döneminde de aynı kalmıştır.²⁶⁸ Örneğin, hasta mahkumlar hastaneye ambulansla değil, havalandırması olmayan küçük bir araçla nakledilmiştir. Gün içinde birkaç hasta kişi alınıyordu, bu da bir kişinin tüm gününü böyle bir araçta, tuvalet imkanı olmadan geçirebileceği anlamına geliyordu. Ayrıca, mahkumlar kelepçeli haldeyken hastanede tıbbi muayeneler gerçekleştirilmiştir. Gardiyanlar, sağlık görevlilerine hangi suçlardan dolayı tutuklu bulunduklarını söyleyerek hasta mahkumların mahremiyetini de ihlal etmiştir. Bazı durumlarda, bir mahpusun sağlık şikayetleri bir uzmanın bakımını gerektirecek nitelikteydi. Ancak, tedavi daha sonra bir pratisyen hekim tarafından sağlanmıştır.²⁶⁹

Haziran 2023'te yaklaşık 1.600 ağır hasta mahpus vardı. Bunlar arasında kanser, kalp hastalığı ve bunama sayılabilir.²⁷⁰ Bir kaynağa göre, bu sayı raporlama döneminde neredeyse iki bine yükselmiştir. Kaynağın bildiği sayı buydu. Kaynağa göre, ağır hasta mahkumların gerçek sayısı büyük olasılıkla daha yüksekti.²⁷¹

Adli Kurumu (ATK)⁽²⁷²⁾, mahkumların tıbbi gerekçelerle erken tahliye edilmesine izin veren bir rapor hazırlama yetkisine sahiptir. Önceki raporlama döneminde olduğu gibi⁽²⁷³⁾, 'nın bağımsızlığı konusunda endişeler bulunmaktadır²⁷⁴.

Rapor döneminde, ağır hasta mahpuslarla ilgili aşağıdaki olaylar . Bu örnekler sadece açıklama amaçlıdır ve hiçbir şekilde kapsamlı olarak değerlendirilemez.

Makbule Özer, astım, diyabet,²⁷⁵ osteoporoz,²⁷⁶ yüksek tansiyon⁽²⁷⁷⁾ ve nefes darlığı gibi çeşitli sağlık sorunlarından muzdarip 82 yaşında bir mahkumdur. Özer, sevdikleri tarafından bakılabilmesi için hapis cezasının ev hapsine çevrilmesini istedi. Türkiye insan hakları derneği İHD, Özer'in tıbbi gözetim altında serbest bırakılması için eylem yaptı.

²⁶⁶ Gizli kaynak, 11 Kasım . Gizli kaynak, 14 Kasım . Gizli kaynak, 14 Kasım 2024. Gizli kaynak, 15 Kasım 2024. Gizli kaynak, 19 Kasım 2024. Gizli kaynak Kaynak, 18 Aralık 2024.

²⁶⁷ Bakanlık, Türkiye Genel Resmi Raporu, Ağustos , s. 39 ve 40.

²⁶⁸ İKK, Türkiye'nin beşinci periyodik raporuna ilişkin nihai gözlemler, 14 Ağustos 2024, s. 4.

²⁶⁹ Gizli kaynak, 11 Kasım . Gizli kaynak, 14 Kasım 2024. Gizli kaynak, 19 Kasım 2024.

²⁷⁰ Bakanlık, Türkiye Genel Resmi Raporu, Ağustos 2023, s. 40.

²⁷¹ Gizli kaynak, 14 Kasım 2024.

²⁷² ATK, İngilizce'de Adli Tıp Kurumu olarak bilinmektedir.

²⁷³ Bakanlık, Türkiye Genel Resmi Raporu, Ağustos 2023, s. 40.

²⁷⁴ Duvar English, Association report details rights violations in central Turkey's prisons, 13 Temmuz 2024. Gizli kaynak, 14 Kasım 2024. Gizli kaynak, 19 Kasım 2024.

²⁷⁵ 'Diyabet' olarak da anılır.

²⁷⁶ 'Osteoporoz' olarak da adlandırılır.

²⁷⁷ 'Hipertansiyon' olarak da adlandırılır.

gerekçe göstermiştir. ATK, Özer'in cezasını Van cezaevinde çekebileceğine karar vermiştir.²⁷⁸

Hanife Arslan da ciddi sağlık sorunları olan 82 yaşındaki bir başka mahkumdu. Bu Kürt kadının *kronik* obstrüktif *akciğer hastalığı* (KOAH), mide ülseri, diyabet, kalp yetmezliği ve yüksek tansiyon gibi rahatsızlıkları vardı. İHD ve DEM Arslan'ın serbest bırakılması için çağrıda bulundu, ancak ATK Arslan'ın cezaevinde kalabileceğine karar verdi. Yetkililer 25 Ocak 2025 tarihinde Arslan'ı serbest bıraktı.²⁷⁹

İHD ayrıca İstanbul'da tutuklu bulunan Fatma Tokmak'ın sağlık durumuyla ilgili endişelerini de dile getirdi. Ciddi kalp sorunları vardı ve her hafta kan nakli yapılması gerekiyordu. ATK, Tokmak'ın tıbbi gerekçelerle serbest bırakılması için hiçbir neden görmedi.²⁸⁰

2 Ekim 2024 tarihinde Abdulkadir Kудay İstanbul'da cezaevinde hayatını kaybetti. Felçliydi ve amiyotrofik lateral skleroz (ALS) hastasıydı. Daha önce bir İstanbul hastanesi Kудay'ın sağlık durumu nedeniyle artık cezaevinde kalamayacağına karar vermişti. Ancak ATK, Kудay'ın cezaevinde kadar sağlıklı olduğuna karar verdi.²⁸¹

Siyasi mahkumların gecikmeli olarak serbest bırakılması

Önceki resmi raporlarda cezaevi yetkililerinin bazı durumlarda siyasi mahpusların serbest bırakılmasını engellediği bildirilmiştir.²⁸² Bu durum raporlama döneminde de aynı kalmıştır. Bir mahkumun gerçekten serbest bırakılıp bırakılmayacağına karar veren cezaevi yetkilisi İngilizce ve Türkçe'de *İdare ve Gözlem Kurulları* olarak bilinmektedir. Bu kurul, cezaevi kütüphanesindeki kitapları okumamak, grup etkinliklerine katılmamak, cezaevi imamını ziyaret etmemek ya da pişmanlığını dile getirmemek gibi keyfi görünen gerekçelerle bir kişinin tahliyesini . Cezaevi kütüphanesindeki kitap koleksiyonu muhalif görüşlere sahip yayınlar içermiyordu.

Diğer dinlerin din adamları cezaevinde manevi yardım sağlayamıyordu.²⁸³

Yukarıda bahsi geçen İdare ve Gözlem Kurulları Ceza ve Tevkifevleri Genel Müdürlüğü'ne bağlıdır.⁽²⁸⁴⁾ Bu Genel Müdürlük Adalet Bakanlığı'na bağlıdır. Mahpuslar İdare ve Gözlem Kurullarının kararlarına cezaevi sistemi içinde itiraz edemiyorlardı. Konuyu mahkemeye taşımak zorundaydılar.²⁸⁵

²⁷⁸ Bianet, *82 yaşındaki hasta mahpusun ev hapsi talebi reddedildi*, 29 Nisan 2024.

²⁷⁹ JINHA, *Hanife Arslan'ın sağlık durumu kötüye gidiyor*, 5 Ağustos 2024. Bianet, *82 yaşındaki hasta mahpus tahliye edildi denetim*, 27 Ocak 2025.

²⁸⁰ Bianet, *Ağır hasta mahpus Fatma Tokmak hücre hapsinde tutuluyor*, 8 Ekim 2024.

²⁸¹ Bianet, *Hasta tutuklu Abdülkadir Kудay cezaevinde öldü*, 2 Ekim 024.

²⁸² Bakanlığı, *Türkiye Genel Resmi Raporu*, Ağustos 2023, s. 41.

²⁸³ Duvar English, *Association report details rights violations in central Turkey's*, 13 Temmuz . İKS, *Türkiye'nin beşinci periyodik raporuna ilişkin nihai gözlemler*, 14 Ağustos 2024, s. 4. Gizli kaynak, 11 Kasım 2024. Gizli kaynak, 15 Kasım 2024. Gizli kaynak, 19 Kasım 2024. Gizli kaynak

Kaynak, 10 Aralık 2024.

²⁸⁴ İngilizce ve Türkçe'de *Ceza ve Tevkifevleri Genel Müdürlüğü ve Ceza ve Tevkifevleri* olarak bilinir Genel Müdürlüğü.

²⁸⁵ Gizli kaynak, 18 Şubat .

23 Kasım 2023 tarihinde, iki dernek 28 mahkumun tahliyesinin ertelendiğini bir rapor yayınladı.²⁸⁶ Bu mahkumlar 13 cezaevine dağılmıştı. Cezaevi yetkilileri tahliyenin gecikmesi için çeşitli gerekçeler göstermiştir. Bunlar arasında, söz konusu mahkumların pişmanlıklarını dile getirmemiş veya PKK ve lideri Öcalan'ın ideolojisinden uzaklaşmamış olmaları da yer alıyordu.²⁸⁷

Aşağıdaki ertelenmiş ibra örnekleri raporlama döneminde öne çıkmıştır, ancak hiçbir şekilde kapsamlı olarak değerlendirilemez.

Resul Baltacı 1992 yılından beri PKK ile bağlantılı olduğu gerekçesiyle tutuklu bulunuyordu. Tahliyesi 2023 yılı için planlanmıştı ancak defalarca ertelendi. Hücre arkadaşının ailesine mektup yazarak banka hesabında artık para olmadığını bildirdiğinde, cezaevi yetkilileri bunu PKK ile "örgütsel bağlantısı" olduğuna dair bir kanıt olarak değerlendirmiştir. Baltacı'nın ciddi sağlık sorunlarıyla mücadele ettiği bildirildi.²⁸⁸

Aralık 2023'te, Öcalan'ın tecridine ve Türkiye'nin Suriye'nin kuzeyindeki askeri müdahalelerine karşı bir cezaevi protestosuna katılan hasta mahkum İsmail Hakkı Tursun'un tahliyesinin yine ertelendiği ortaya çıktı. 59 yaşındaki Tursun, nefes darlığı ve fitik gibi ciddi sağlık sorunlarıyla mücadele ediyordu.²⁸⁹

1992'den beri hapiste olan Ali Koç'un serbest bırakılması için 15 Aralık 2022 tarihi belirlenmişti. Ancak 9 Şubat 2024 tarihinde cezaevi yönetimi tarafından hala serbest bırakılmamıştı. Cezaevi yetkililerine göre Koç pişmanlığını dile getirmeyecekti²⁹⁰.

26 Kasım 2024 tarihinde, Kürt şair İlhan Sami Çomak 30 yıllık hapis cezasının ardından serbest bırakıldı. Daha önce de iyi dolayı tahliyesi ertelenmişti. Cezaevi yetkililerine göre, pişman olduğunu ifade etmeyecekti.²⁹¹

Bir kaynak, cezaevi imamını ziyaret etmediği için tahliyesi ertelenen bir siyasi mahkumdan haberdardı. Mahkum Alevi kökenliydi ve cezaevi imamları Sünni İslam'a bağlıydı. Dolayısıyla mahpusun bir imamla görüşmesine gerek kalmamıştır.²⁹² Aleviler hakkında bilgi için bkz. bölüm 6.2.

Kürt Hizbullahı

Lübnan'daki Şii Hizbullah hareketi ile karıştırılmaması gereken Kürt Hizbullahı, 1990'larda PKK ile silahlı çatışmaya girmiştir. Kürt Hizbullah'ın destekçileri Kürt bilincini Sünni İslam'ın radikal bir yorumuyla birleştirmiştir. Grup sonunda şiddet kullanmaktan . Kürt Hizbullah'ından

²⁸⁶ Derneklerden birinin adı *Özgürlük için Hukukçular Derneği* (ÖHD) idi. ÖHD, Kürt yanlısı ve sosyalist bir avukatlar derneği olarak biliniyordu. İngilizce ve Kürtçe'de ÖHD, *Avukatlara Özgürlük Derneği* ve *Komeleya Hiqûqnasên Ji Bo Azadiyê* olarak anılmaktadır. Dışişleri Bakanlığı, *Türkiye Genel Resmi Raporu*, Ağustos 2023, s. 34.

²⁸⁷ Bianet, *13 cezaevinden 28 mahkûmun tahliyesi ertelendi*, 24 Kasım 2023.

²⁸⁸ Bianet, *31 yıl 1 ay hapis cezası; son 13 aydır tahliyesi engelleniyor*, 21 Kasım 2024.

²⁸⁹ Bianet, *Hasta mahpus İsmail Hakkı Tursun'un tahliyesi üçüncü kez ertelendi* 20 Aralık 2023.

²⁹⁰ Duvar English, *Turkish prison postpones release of convict of 31 years for 'lack of remorse'*, 9 Şubat 2024.

²⁹¹ Bianet, *Kürt şair İlhan Sami Çomak 30 yıl sonra cezaevinden çıktı* 27 Kasım 2024.

²⁹² Gizli kaynak, 15 Kasım 2024.

Yasal olarak faaliyet gösteren İslamcı bir parti olan Hür Dava *Partisi* (HÜDA PAR) devam etmiştir⁽²⁹³⁾.⁽²⁹⁴⁾ Tutuklu Kürt Hizbullah üyelerinin durumu ve bu grup için olabilecek herhangi bir af düzenlemesi hakkında özel bir bilgi mevcut değildir⁽²⁹⁵⁾.

3.8 Kötü muamele, işkence ve yasal koruma

Önceki resmi raporlar, kötü muamele ve işkencenin gözaltı merkezlerinde, cezaevlerinde ve dışarıda, özellikle de gösteri ve mitingler sırasında meydana geldiğini ortaya koymuştur⁽²⁹⁶⁾.

Raporlama döneminde yukarıda belirtilenler değişmemiştir. Bu durum, diğer hususların yanı sıra, TİHV tarafından Haziran 2024'te yayınlanan bir rapordan da anlaşılmaktadır. Bu insan hakları vakfı, 2023 yılına kadar 731 kötü muamele ve işkence raporu . Raporlar Ankara, Cizre, Diyarbakır, İstanbul, İzmir ve Van'dan gelmişti. Vakaların 598'inde olay gözaltında gerçekleşmişti; 133 vakada ise kötü muamele veya işkence kamusal alanda, örneğin bir gösteri veya basın toplantısı sırasında gerçekleşmişti. Mağdurlar arasında 428 erkek, 240 kadın ve 63 ikili cinsiyete sahip olmayan kişi bulunmaktadır. TİHV'e bildirilen olayların çoğu Haziran ve Temmuz 2023'te Onur Ayı'nda gerçekleşmiştir.⁽²⁹⁷⁾ Mağdurların %62,2'sinin Kürt kökenli olması da dikkat çekicidir.⁽²⁹⁸⁾

2024 yılının ilk 11 ayında, ve TİHV'e 692 rapor ulaşmıştır. kötü muamele ve işkence.⁽²⁹⁹⁾

Önceki resmi raporda, istismar ve işkence mağdurlarının şikayette bulunabilmeleri için resmi fırsatların mevcut olduğu, ancak bu fırsatların en iyi şekilde işlemediği belirtilmiştir⁽³⁰⁰⁾.

Bu durum mevcut rapor döneminde de devam etmiştir. Bölüm 3.2'de yargının bağımsızlığı konusunda endişeler olduğu açıkça belirtilmiştir. *Türkiye İnsan Hakları Eşitlik Kurumu'nun* (TİHEK) bağımsızlığı konusunda da endişeler vardı. Bu devlet kurumu vatandaşlardan insan haklarıyla ilgili raporlar almaktadır.⁽³⁰¹⁾ Kurumun başkanı ve yönetim kurulu Cumhurbaşkanı Erdoğan tarafından atanmıştır.⁽³⁰²⁾ Kaynaklar TİHEK'in dini ve cinsel azınlıklardan rapor almadığını belirtmiştir (dini ve cinsel azınlıkların durumu için 6. ve 8. bölümlere bakınız).

²⁹³ HÜDA PAR İngilizce'de *Hür Dava Partisi* olarak bilinmektedir.

²⁹⁴ Bakanlık, *Türkiye Genel Resmi Raporu*, Ekim 2019, s. 12 ve 13. Şen ve diğerleri ed.), *Türkiye'de Kürtlerin politik psikolojisi*, 'te yayımlandı, s. 156.

²⁹⁵ Gizli kaynak, 19 Kasım 2024.

²⁹⁶ Bakanlık, *Türkiye Genel Resmi Raporu*, Ağustos 2023, s. 41.

²⁹⁷ 2023 yılının Gurur Ayı'nda hükümetin uyguladığı baskılar hakkında daha fazla bilgi için bkz: Bakanlık, *Türkiye'nin Genel Resmi Raporu*, Ağustos 2023, s. 72 ve 73.

²⁹⁸ Bianet, *İnsan hakları raporları Kürtlere ve LGBTİ+'lara yönelik artan işkenceyi gösteriyor*, 17 Haziran 2024. Duvar İngilizce, *Türkiye Haklar Vakfı 2023 yılında 731 işkence raporu aldı*, 18 Haziran 2024.

²⁹⁹ Artı Gerçek, *2024 yılında hak ihlali bilançosu... Hem içerde, hem dışarda* ("Overview 2024 human rights violations, both in prisons and the streets"), 10 Aralık 2024. Agos, *Haklar için kaygı verici bir yıl*, 9 Şubat 2025.

³⁰⁰ Bakanlık, *Türkiye Genel Resmi Raporu*, Ağustos 2023, s. 42.

³⁰¹ TİHEK, İngilizce'de *Türkiye İnsan Hakları ve Eşitlik Kurumu* (HREIT) olarak bilinmektedir. TİHEK hakkında daha fazla bilgi için <https://www.tih.gov.tr/en/> adresine bakınız.

³⁰² İKK, *Türkiye'nin beşinci periyodik raporuna ilişkin nihai gözlemler*, 14 Ağustos 2024, s. 3. Gizli kaynak, 12 Kasım 2024. Gizli kaynak, 19 Kasım 2024.

cinsel azınlıklar). Söz konusu enstitü daha ziyade engelliler veya dindar yaşam tarzına sahip Müslümanlarla ilgili raporlara odaklanmaktadır.³⁰³

Örneğin bir kaynak, *haşema* ya da kadın vücut hatlarını örten İslami yüzme kıyafeti ile yüzmek istediği için yüzme havuzuna girmesine izin verilmeyen Müslüman bir kadın örneğinden bahsetmiştir.⁽³⁰⁴⁾ Kaynak, TİHEK'in bu kadının çıkarlarını savunduğunu belirtmiştir⁽³⁰⁵⁾.

³⁰³ Kaos GL, *LGBTİ+ bireyler için adalet erişim*, 1 Kasım , s. 14. Kaos GL, *2023 raporu, Bilgi* , 23 Şubat 2024, s. 3, 7 ve 11. Gizli kaynak, 12 Kasım . Gizli kaynak, 14 Kasım 2024. Gizli kaynak, 15 Kasım 2024. Gizli kaynak, 19 Kasım 2024. Kaos GL, *DEM Parti Milletvekili Özgül Saki: TİHEK LGBTİ+'ların başvurularında sürekli 'kabul edilemezlik' kararı veriyor*", 29 Kasım 2024.

³⁰⁴ Hollandaca'da 'boerkini' olarak bilinir.

³⁰⁵ Gizli kaynak, 14 Kasım .

4 G ülenistler

4.1 I giriş

Bu bölüm (sözde) Gülençilerin konumunu incelemektedir. Bunlar, 1999 yılında ABD'nin Pennsylvania eyaletine yerleşen İslami bir vaiz olan ve yakın zamanda vefat eden Fethullah Gülen'in takipçileridir. Gülençiler kendi hareketlerini Hizmet terimiyle ifade ve örgütün yaymaya çalıştığı fedakarlık boyutunu vurgulamaktadırlar. Gülen hareketi sıkı bir şekilde tanımlanmış bir örgüt değildir. Resmi üye olunamaz ve bir kabul töreninden geçilmesi gerekmez. Türkiye'de yasaklanmadan önce, hareket dini, eğitimsel ve sosyal kurumların gevşek bir toplamını oluşturuordu³⁰⁶.

Hareketin dağınık örgütlenme biçimi, tam büyüklüğünü belirlemeyi zorlaştırmaktadır. 2010 yılı civarında Türkiye'de sekiz ila 10 milyon arasında kişinin bir şekilde Gülen hareketine dahil olduğu tahmin edilmektedir.³⁰⁷ Profesör Caroline Tee³⁰⁸ 2016 yılı öncesinde sadık takipçi sayısının yarım ila iki milyon arasında olduğunu tahmin etmektedir.⁽³⁰⁹⁾

21^{inci} yüzyılın başında Adalet ve Kalkınma Partisi (AKP) ile Gülen hareketi gayri resmi bir ittifak vardı.

Ancak karşılıklı gerilimler giderek artmış ve 2013 yılında açık bir bölünme meydana gelmiştir. Çatışma, 15 Temmuz 2016'da en az 241 kişinin ölümüyle sonuçlanan başarısız bir darbeyle doruk noktasına ulaştı. Türk yetkililer bundan Gülen ve hareketini sorumlu tuttu. Gülen darbe girişimini kınamış ve herhangi bir dahli olduğunu reddetmiştir. Başarısız darbenin ardından Türkiye'de 21 Temmuz 2016'dan 19 Temmuz 2018'e kadar olağanüstü hal uygulandı³¹⁰.

Bu dönemde Türkiye'deki Gülen hareketi tasfiye edilmiş ve Türkiye'deki Gülençiler yeraltında bir varoluşa zorlanmıştır. 2016 yılından bu yana Gülen hareketi örgütlü bir cemaat olarak sadece diasporada varlığını sürdürmektedir. Türk hükümeti Gülen hareketini bir terör örgütü olarak görmekte ve *Fethullahçı Terör Örgütü* (FETÖ) terimiyle ifade etmektedir³¹¹.

20 Ekim 2024 tarihinde, takipçileri tarafından unvanıyla hitap edilen Gülen,³¹² 83 yaşında Pensilvanya'da sürgündeyken vefat etti. Bir süredir sağlık sorunlarıyla mücadele ediyordu.⁽³¹³⁾

³⁰⁶ Muhammad Afzal Upal ve Carole M. Cusack ed.), *Handbook of Islamic sects and movements*, de yayınlanmıştır, s. 93 ve 97.

Bakanlığı, *Türkiye Genel Resmi Raporu*, Ağustos 2023, s. 43 ve 44. Home Office, *Ülke politikası ve bilgi notu, Türkiye, Gülençiler*, Ekim 2023, s. 4, 8, 11, 12 ve 14. Finlandiya Göçmenlik Bürosu, *Türkiye, Gülen hareketiyle ilişkili bireyler, Finlandiya Göçmenlik Bürosu'nun Ankara ve İstanbul'a yaptığı inceleme gezisi 2-6 Ekim 2023*, Haziran s. 5. Şen ve diğerleri (ed.), *Türkiye'de Kürtlerin siyasi psikolojisi*, yayın tarihi 2023, s. 157.

³⁰⁷ David Tittensor, *The House of, The Gülen movement and Islam's third way*, 2014 yılında yayınlanmıştır, s. 73.

³⁰⁸ Tee, Gülen hareketi konusunda uzmanlaşmıştır ve İngiliz Chester Üniversitesi'ne bağlıdır.

³⁰⁹ Upal ve Cusack ed.), *Handbook of Islamic sects and movements*, de yayınlanmıştır, s. 97.

³¹⁰ İngilizce ve Türkçe'de *Olağanüstü Hal* (OHAL) ve *Olağanüstü Hal* (OHAL) olarak anılmaktadır.

³¹¹ Upal ve Cusack (ed.), *Handbook of Islamic sects and movements*, 2021'de yayınlanmıştır, s. 86-88 ve 100-104. Dışişleri Bakanlığı, *Türkiye Genel Resmi Raporu*, Ağustos 2023, s. 43. İçişleri Bakanlığı, *Türkiye, Gülençiler*, Ekim 2023, s. 4 ve 14-16. Şen ve diğerleri (ed.), *Türkiye'de Kürtlerin siyasi psikolojisi*, yayınlanmıştır 2023, s. 157.

³¹² İngilizce'de bu onursal unvan saygın öğretmen olarak çevrilmiştir.

³¹³ Al Jazeera, *Türkiye'deki darbe girişiminin sanığı ABD'li din adamı Fethullah Gülen 83 yaşında öldü*, 21 Ekim 2024. Al-Monitor, *Erdoğan'ın rakibi Fetullah Gülen 83 yaşında sürgünde öldü*, 21 Ekim 2024. AA, *Türkiye FETÖ'nün ölümünü doğruladı*

Türk yetkililer Gülen hareketine karşı mücadelelerinin hız kesmeden devam edeceğini derhal açıkça belirttiler. 21 Ekim 2024'te Türk Dışişleri Bakanı Hakan Fidan, Türk hükümetinin Gülen hareketine karşı mücadelesinde gevşeklik göstermeyeceğini açıkladı.³¹⁴ Aynı gün Türk Savunma Bakanlığı, Gülen takipçilerine Türk hükümetine teslim olmaları çağrısında bulundu.³¹⁵ Kasım 2024 başlarında Cumhurbaşkanı Erdoğan, Kırgızistan'ın başkenti Bışkek'te Türk Devletleri Örgütü³¹⁶ nün zirve toplantısına katıldı. Orada şunları söyledi: 'FETÖ başta olmak üzere terörün her türüne karşı mücadelemiz kesintisiz devam edecektir'³¹⁷.

4.2 kovuşturmasının kapsamı

Bir önceki resmi raporda (sözde) Gülenlere yönelik kovuşturmaların Temmuz 2016'daki başarısız darbeden hemen sonraki döneme kıyasla azaldığı belirtilmişti. Türk makamları hala (Güleni olduğu iddia edilen) kişileri tutukluyordu, ancak bu tutuklamalar hemen sonraki dönemle aynı ölçekte değildi³¹⁸.

Bu durum raporlama döneminde de devam etmiştir. Ekim 2023'te Birleşik Krallık İçişleri Bakanlığı, tutuklama ve gözaltıların çoğunun olağanüstü hal döneminde (Temmuz 2016 - Temmuz 2018) gerçekleştiği sonucuna varmıştır.⁽³¹⁹⁾ Türkiye'deki AB delegasyonu da aynı dönemde, (sözde) Gülenlere yönelik cezai soruşturma ve kovuşturma sayılarının 2020 öncesine kıyasla nispeten düşük olduğu sonucuna varmıştır. AB delegasyonu bu düşüşü, Türk toplumundaki en görünür Gülenlilerin zaten ihraç edilmiş ya da cezai soruşturma ve kovuşturmaya uğramış olmalarına bağlamıştır³²⁰.

Gözaltı ve tutuklamalardaki düşüş, Türk makamları tarafından rakamlara da yansımıştır. Örneğin, Kasım 2021'de 22.340 Gülenli tutuklu veya hapisteydi. Temmuz 2022 itibarıyla bu sayı 19.252'ye düşmüştür.³²¹ Adalet Bakanı Tunç'a göre 12 Temmuz 2024 itibarıyla bu sayı 13.251'e düşmüştür.³²² Türk hükümetinin verilerine dayanan aşağıdaki grafik bu düşüş eğilimini göstermektedir.

terör örgütü elebaşı Fetullah Gülen, 21 Ekim 2024. BBC, 2016'daki başarısız darbeyi planlamakla suçlanan Türk din adamı öldü, 21 Ekim 2024. FT, Din adamı ve Türk darbecisi olduğu iddia edilen Fethullah Gülen sürgünde öldü, 21 Ekim 2024. NOS, Türk medyası: Erdoğan'ın baş düşmanı din adamı Gülen (83) öldü, 21 Ekim 2024. POLITICO, Erdoğan'ın baş düşmanı Fethullah Gülen öldü, 21 Ekim 2024. The New York Times, Fethullah Gülen, Turkish cleric and Erdoğan rival, dies at 83, 21 Ekim 2024. HDN, Türkiye FETÖ lideri Gülen'in ölümünü doğruladı, 22 Ekim .

³¹⁴ AA, Turkey confirms death of FETO terror group's ringleader Fetullah Gulen, 21 Ekim 2024 tarihinde yayınlandı, 22 Ekim 2024 tarihinde güncellendi. Daily Sabah, Turkish officials vow fight against FETÖ will continue, 21 Ekim 2024. BBC, Fethullah Gülen'in ölümü sonrası yapılanmayı neler bekliyor, kim yönetecek? ('What awaits the organisation after Fethullah Gülen's death, Who will?'), 19 Kasım .

³¹⁵ Duvar English, Türk Savunma Bakanlığı liderin ardından Gülenlilere 'teslim olun' çağrısı yaptı, 22 Ekim 2024.

³¹⁶ İngilizce ve Türkçe'de Organisation of Turkic States (OTS) ve Türk Devletleri Teşkilatı (TDT) olarak bilinir. Bu hükümetler arası örgüt, Türk dillerinin ülkeler olan Azerbaycan, Kazakistan, Kırgızistan, Özbekistan ve Türkiye arasında işbirliğini teşvik etmektedir. OTS hakkında daha fazla bilgi için <https://www.turkicstates.org/en> adresine bakınız.

³¹⁷ Daily Sabah, Erdoğan Filistin meselesinin adil çözümü için Türk birliği çağrısında bulundu, 5 Kasım 2024.

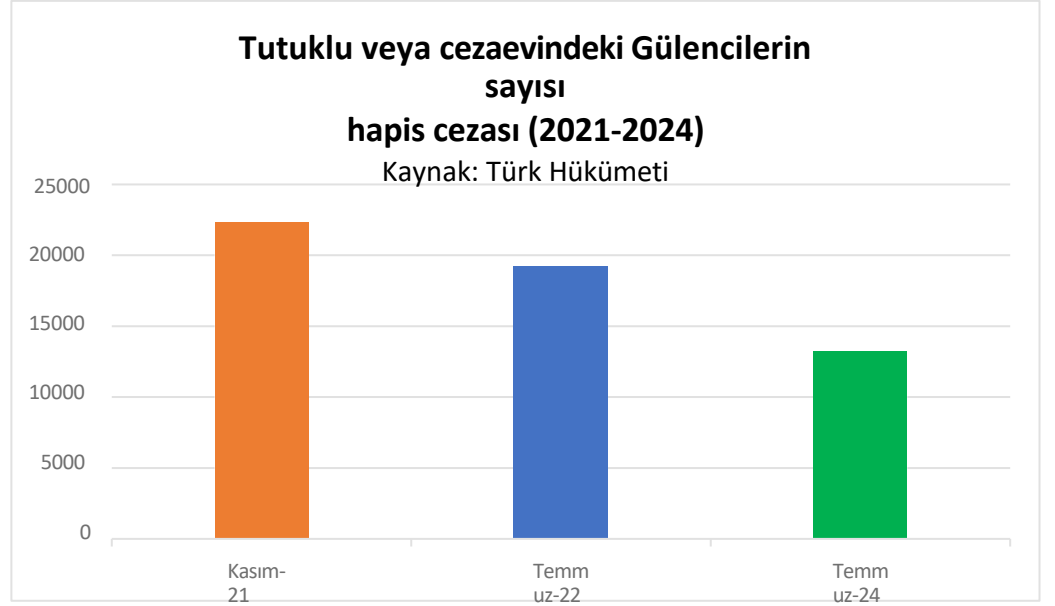
³¹⁸ Bakanlık, Türkiye Genel Resmi Raporu, Ağustos , s. 43 ve 44.

³¹⁹ İçişleri Bakanlığı, Türkiye, Gülenliler, Ekim , s. 8 ve 19.

³²⁰ Finlandiya Göçmenlik Bürosu, Türkiye, Haziran 2024, s. 7.

³²¹ Bakanlık, Türkiye Genel Resmi Raporu, Ağustos 2023, s. 44.

³²² T.C. Adalet Bakanlığı, Adalet Bakanı Yılmaz Tunç, 15 Temmuz'u değerlendirdi ('15 Temmuz Darbesi, Adalet Bakanı Yılmaz Tunç'un Değerlendirmesi'), 12 Temmuz 2024.

Söz konusu düşüş, giderek daha fazla sayıda Gülemlerinin hapis cezalarını çekmiş olmasından kaynaklanmaktadır. Türk Ceza Kanunu'nun 314. Maddesi terör örgütü üyeliği için beş ila 10 yıl arasında hapis cezası öngörmektedir. Hüküm giyen Gülemlerinin çoğu 7,5 yıl hapis cezası almıştır. Ceza Kanunu'nun 62. Maddesi, hapis cezasının iyi halden altıda bir oranında indirilebileceğini öngörmektedir. Sonuç olarak, 2016'daki başarısız darbeden sonra gözaltına alınan pek çok Gülemler altı yıl üç ay sonra serbest bırakılmıştır³²³.

Tutuklanan Gülemlerinin sayısı da raporlama döneminde azalmıştır. Türk makamları 2021 yılında 22.458 Gülemleriyi tutukladı.³²⁴ 30 Ocak 2024 tarihinde, Türkiye İçişleri Bakanı Yerlikaya, 2023 yılında 9.639 Gülemler şüphelinin tutuklandığını ve 1.689 Gülemlerinin hapsedildiğini açıkladı.⁽³²⁵⁾ Bu raporun yazıldığı sırada, Yerlikaya 2024 yılında kaç Gülemlerinin tutuklandığını veya hapsedildiğini açıklamamıştı.⁽³²⁶⁾

Yukarıda özetlenen eğilim, Türk makamlarının rapor döneminde (sözde) Gülemlerini yargılamaya devam ettiği gerçeğine halel getirmemiştir.³²⁷ Aşağıdaki tutuklama örnekleri medyada yer almıştır ve yalnızca teşkil etmektedir. Bu vakalar hiçbir şekilde kapsamlı olarak .

24 Ekim 2023 tarihinde Yerlikaya, ülke çapında düzenlenen bir operasyonda 611 Gülemler şüphelinin tutuklandığını duyurdu. Tutuklamalar 77 ilde gerçekleşti. Güvenlik birimleri, diğerlerinin yanı sıra, ByLock kullanıcılarını ve ByLock mesajlarında adı geçen kişileri hedef almıştı.³²⁸ ByLock, Türk makamlarına göre, Gülemlerinin aşağıdaki amaçlarla kullandıkları bir uygulamaydı

⁽³²³⁾ Finlandiya Göçmenlik Servisi, *Türkiye*, Haziran 2024, s. 11. Gizli kaynak, 30 Eylül ve 4 Kasım . Gizli kaynak, 14 Kasım 2024.

³²⁴ Bakanlık, *Türkiye Genel Resmi Raporu*, Ağustos 2023, s. 44.

³²⁵ Oğuzeli Kaymakamı (Gaziantep ilinde bir ilçe), *İçişleri Bakanımız Sayın Ali Yerlikaya, "1 Ocak 2023-31 Aralık 2023 tarihleri arasında bölücü terör örgütüne yönelik 3 Bin 911 şehir, 19 Bin 682 kırsal operasyon düzenlendi" dedi ("İçişleri Bakanı Sayın Ali Yerlikaya, stated: "1 Ocak 2023 ile 31 Aralık 2023 tarihleri arasında 3.Bölücü terör örgütüne yönelik 911 şehir ve 19.682 kırsal operasyon düzenlendi")*, 30 Ocak 2024.

³²⁶ Gizli kaynak, 14 Şubat 2025.

³²⁷ Finlandiya Göçmenlik Servisi, *Türkiye*, Haziran 2024, s. 6 ve 7.

³²⁸ Daily Sabah, *Türkiye ülke çapındaki FETÖ karşıtı operasyonda 600'den fazla şüpheliyi yakaladı*, 24 Ekim 2023.

birbirlerine şifreli mesajlar . Türk makamları uzun bir süre ByLock'u Gülen hareketi ile ilişkisinin bir göstergesi olarak kullanmıştır,³²⁹ bu konuda daha fazla bilgi için bölüm 4.3'e bakılabilir. ByLock artık bir uygulama olarak mevcut değildir.

7 Şubat 2024 tarihinde, Türk makamları Ankara ve İzmir'de 19 Gülen şüphelisini gözaltına aldı. Bunlar askeri öğrenciler ve (eski) subaylardı. Şüphelilerden bazılarının ByLock uygulamasını kullandığı iddia edildi.³³⁰

21 Şubat 2024'te Yerlikaya, aralarında Ankara, Antalya, Elazığ, İstanbul, Manisa ve Şanlıurfa'nın da bulunduğu 14 ilde 67 Gülen şüphelisinin tutuklandığını açıkladı⁽³³¹⁾.

14 Mayıs 2024 tarihinde Yerlikaya 544 Gülen şüphelisinin tutuklandığını bildirmiştir. Tutuklama dalgası 62 ilde gerçekleşmişti. Yine bazı şüpheliler ByLock uygulamasını kullandıkları iddiasıyla tutuklanmıştı.³³²

1 Ağustos 2024 tarihinde Yerlikaya, aralarında Ankara, Edirne, Elazığ, Isparta, İstanbul ve Mersin'in de bulunduğu 21 ilde 55 Gülen şüphelisinin tutuklandığını belirtmiştir. Diğer şeylerin yanı sıra, orduda ve poliste görev yapan şüphelilerin birbirleriyle telefon kulübelerinden iletişim kurdukları iddia ediliyor. Türk yetkililer, ByLock'un yanı sıra bunun Gülen hareketi içinde yaygın bir iletişim yöntemi olduğunu söyledi.³³³

19 Kasım 2024 tarihinde Yerlikaya, 66 ilde 459 Gülen şüphelisinin tutuklandığını bildirmiştir. Diğerlerinin yanı sıra ordu, polis ve yargıda çalışıyorlardı. Şüpheliler birbirleriyle ByLock ve telefon kulübeleri üzerinden irtibat kuruyorlardı³³⁴.

14 Ocak 2025'te Yerlikaya, bir önceki hafta Ankara ve İstanbul dahil 23 ilde 110 Gülen şüphelisinin tutuklandığını açıkladı.⁽³³⁵⁾ 24 Ocak 2025'te aynı bakan, yine 23 ilde 71 Gülen şüphelisinin tutuklandığını duyurdu.⁽³³⁶⁾

Bir önceki raporlama döneminde, tutuklanan Gülen şüphelilerinin akıbeti hakkında medyada herhangi bir takip haberi yer almamıştı.³³⁷ Raporlama döneminde de herhangi bir takip haberi yer almadı ve tutukluların serbest bırakılıp bırakılmadığı, haklarında ceza kovuşturma başlatılıp başlatılmadığı veya mahkum edilip edilmediği belirsiz kaldı.³³⁸

Gülen şüphelilerine yönelik tutuklamaların devam ettiği sadece medyada çıkan haberlerden değil, aynı zamanda İçişleri Bakanlığı'nın internet sitesindeki verilerden de anlaşılmaktadır. Buna göre, 10 Ocak ve 23 Ekim 2024 tarihleri arasında toplam 1.824 kişiyi kapsayan 27 operasyon

³²⁹ Bakanlıı, *Türkiye Genel Resmi Raporu*, Ağustos 2023, s. 45.

³³⁰ Daily Sabah, *Türkiye'de FETÖ'ye yönelik operasyonlarda 19 kişi yakalandı, 5 kişi aranıyor*, 7 Şubat 2024.

³³¹ Daily Sabah, *Türkiye ülke çapındaki baskında 67 FETÖ şüphelisini yakaladı*, 21 Şubat 2024.

³³² Die Zeit, *Türkischer Innenminister verkündet Festnahme Hunderter Gülen-Anhänger*, 14 Mayıs 2024. Duvar English, *Turkish authorities detain 544 for Gülen network membership charge*, 14 Mayıs 2024. HDN, *500'den fazla şüpheli FETÖ bağlantısı nedeniyle yakalandı*, 14 Mayıs 2024.

³³³ Daily Sabah, *Türkiye detains 55 suspected FETÖ infiltrators in 21 cities*, 1 Ağustos 2024.

³³⁴ Daily Sabah, *'Operation Clamp' nets 459 FETÖ suspects across Turkey*, 19 Kasım 2024.

³³⁵ Daily Sabah, *Türkiye'de FETÖ'ye karşı bir hafta süren operasyonlarda 110 kişi yakalandı*, 14 Ocak 2025.

³³⁶ Daily Sabah, *'Clamp' ops capture 71 FETÖ suspects across Turkey*, 24 Ocak 2025.

³³⁷ Bakanlıı, *Türkiye Genel Resmi Raporu*, Ağustos 2023, s. 44.

³³⁸ Finlandiya Göçmenlik Bürosu, *Türkiye*, Haziran 2024, s. 16, 31 ve 32.

tutuklandı. Çoğu vakada, şüphelilerin ByLock uygulamasını veya telefon kutularını kullandıkları iddia edildi.³³⁹

4.3 Gülen hareketine katılım

Gülen hareketi yasaklanmadan önce Türk toplumunun tüm kesimlerinde temsil ediliyordu.

4.1. Bu bağlamda, bir kaynak zulme uğrayan Gülenlilerin köy çobanlarından akademisyenlere, küçük işadamlarından iş dünyası patronlarına ve memurlardan savcılara kadar toplumun her kesiminden geldiğine işaret etmiştir³⁴⁰.

Bununla birlikte, önceki resmi raporlar, özellikle güvenlik ve yargı aygıtındaki (iddia edilen) Gülenlilerin Türk makamlarının olumsuz ilgi odağı olduğunu açıkça ortaya koymuştur.³⁴¹ Raporlama döneminde de durum farklı olmamış ve özellikle Gülenli öğrenciler, askeri personel, jandarmalar, polis memurları, ve savcılar Türk makamlarının olumsuz ilgisini çekmiştir.³⁴² Bir kaynağa göre, güvenlik aygıtındaki (sözde) Gülenliler, yetkililerin algısında devlet güvenliğine Gülen hareketine bağlı bir muhasebeci, doktor veya hemşireden daha büyük bir tehdit oluşturduğundan, bu durum şaşırtıcı değildi.³⁴³

Özellikle (iddia edilen) Gülenlilerin güvenlik ve adalet sistemi içinde olumsuz bir ilgi odağı olduğu, daha önce bahsedilen Türk İçişleri Bakanlığı verilerinden de anlaşılmaktadır (kz. Bölüm 4.2). Türkiye'de 10 Ocak ve 23 Ekim 2024 tarihleri arasında gerçekleştirilen operasyonlarda en çok askeri personel, polis memurları ve yargı mensupları gözaltına alınmıştır. Geri kalan şüpheliler, *güncel yapılanma* olarak adlandırılan ve İngilizce'de *fiili yapılanma* olarak tercüme edilen 'artık kategori'ye mensuptu. Bunlar arasında, örneğin, hapisteki Gülenlilere ve/veya akrabalarına (mali) destek veren siviller de bulunuyordu⁽³⁴⁴⁾ ki bu konuya bu bölümün ilerleyen kısımlarında tekrar döneceğiz.

28 Aralık 2023 tarihinde Bakan Yerlikaya 445 polis memurunun açığa alındığını duyurdu. Bu kişiler hakkında Gülen hareketiyle bağlantılı oldukları şüphesiyle soruşturma yürütülüyordu.³⁴⁵ Bu olay, özellikle güvenlik aygıtındaki (sözde) Gülenlilerin hükümetin olumsuz ilgisini çektiğini bir kez daha açıkça ortaya koydu.

Tutuklanan Gülen şüphelilerinin hepsi polis, ordu ve kamu hizmetlerine mensup değildi. Daha önce de belirtildiği gibi, bir 'artık kategori' vardı. Bu kategori, hapisteki aile üyelerine, arkadaşlarına ve meslektaşlarına ve/veya onların akrabalarına yardım eden sivilleri içeriyordu. Bu yardım, örneğin para veya yiyecekten oluşuyordu. Türk , hapisteki Gülenlilere ve/veya ailelerine destek olan kişilerin Gülen hareketini 'yeniden yapılandırdığından' şüpheleniyordu³⁴⁶.

³³⁹ Gizli kaynak, 4 Kasım .

³⁴⁰ Gizli kaynak, 3 Ekim 2024.

³⁴¹ Bakanlığı, *Genel resmi rapor Türkiye*, Mart 2021, s. 40. Dışişleri Bakanlığı, *Genel resmi rapor Türkiye*, Mart 2022, s. 40.

³⁴² Gizli kaynak, 3 Ekim . Gizli kaynak, 4 Kasım 2024.

³⁴³ Gizli kaynak, 4 Kasım .

³⁴⁴ Gizli kaynak, 4 Kasım .

³⁴⁵ Daily Sabah, *Hundreds of police officers linked to FETÖ suspended in Turkey*, 29 Aralık 2023. Duvar English, *Türkiye'de 445 polis memuru 'Gülen yapılanması ile bağlantılı' oldukları gerekçesiyle açığa alındı*, 29 Aralık 2023. HDN, *445 polis memuru FETÖ bağlantıları nedeniyle açığa alındı, bakan açıkladı*, 30 Aralık 2023.

³⁴⁶ İçişleri Bakanlığı, *Türkiye, Gülenliler*, Ekim , s. 8. Finlandiya Göçmenlik Servisi, *Türkiye*, Haziran 2024, s. 14-16. Gizli kaynak, 3 Ekim 2024.

Önceki resmi raporlar, insanların Gülen hareketiyle bağlantılı olduklarından nispeten kolaylıkla şüphelenilebildiğini bildirmiştir.³⁴⁷ Bu dinamik raporlama döneminde de devam etmiştir. Örneğin bir kaynak, bir grup kadın ve kızlarının toplandığından haberdardı. Bu grup, Gülen hareketiyle bağlantısı olan bir kadınla irtibat halindeydi. , yazının yazıldığı sırada kadınların ve yetişkin kızlarının hala olduğunu; küçük kızların ise sorgulandıktan sonra serbest bırakıldığını söyledi.³⁴⁸

Gülenci olmayanların da Gülenci olarak damgalanabileceği ve Türk makamları tarafından bu şekilde muamele görebileceği de belirtilmelidir. Bu durumda, örneğin, muhalefet üyeleri, sendika aktivistleri, gazeteciler ve Türk hükümeti hakkında eleştirel görüşler dile getiren akademisyenler dikkate alınabilir.³⁴⁹ Örneğin, raporlama döneminde Dilek Ekmekçi adlı bir ceza avukatı Gülen hareketine üye olduğu şüphesiyle cezai kovuşturmayla uğradı ve gözaltında tutuldu. Kendisi devlet kurumlarında küçüklerin cinsel istismara uğramasını eleştirmişti.³⁵⁰ Aynı dinamik önceki raporlama dönemlerinde de mevcuttu.³⁵¹

Önceki raporlama döneminde, Türk makamları (iddia edilen) Gülencileri kovuştururken Bank Asya'da banka hesabı olması⁽³⁵²⁾³⁵³ veya ByLock uygulamasını indirmiş ve kullanmış olması gibi çeşitli kriterler kullanmıştır. Bu kriterler raporlama döneminde de yürürlükte kalmıştır,³⁵⁴ bu durum bölüm 4.2'de ele alınan tutuklamalarla da kanıtlanmıştır.

Uluslararası insan hakları örgütü *İnsan Hakları İzleme Örgütü* (HRW), Türk makamlarının kriterleri aynı şekilde vurguladı. HRW, (sözde) Gülencilere yönelik zulmü "son derece keyfi ve öngörülemez" olarak nitelendirdi.³⁵⁵ Bir kaynak, Gülencilere yönelik zulmün doğası gereği keyfi olduğunu doğruladı. Örneğin, bu kaynak Gülenci gazete *Zaman*'ın bazı abonelerinin gözaltına alınıp hapsedildiğini, diğer *Zaman* abonelerine ise dokunulmadığını biliyordu. Neden bazı *Zaman* abonelerinin gözaltına alınıp diğerlerinin alınmadığı belirsizliğini koruyordu.³⁵⁶

4.4 Yasal süreç ve sosyal trafiği

Yargı Yetkisi

Önceki resmi bildirimde, içtihadın ByLock ve Bank Asya ile ilgili kriterlerin kullanımını sıkılaştırdığı bildirilmişti. Bazı Anayasa Mahkemesi (AYM)³⁵⁷ ve Yargıtay kararları, ByLock ve Bank Asya ile ilgili kriterlerin hangi koşullar altında Gülen hareketi ile bağlantıların kanıtı olarak kullanılabileceğini netleştirmiştir. Sorulduğunda bir kaynak şunları belirtmiştir

³⁴⁷ Bakanlık, *Türkiye Genel Resmi Raporu*, Ağustos , s. 45 ve 46.

³⁴⁸ Gizli kaynak, 14 Kasım 2024.

³⁴⁹ Finlandiya Göçmenlik Servisi, *Türkiye*, Haziran 2024, s. 19.

³⁵⁰ Evrensel, *Terör örgütü üyeliğinden yargılanan Av. Dilek Ekmekçi tahliye edildi ('Terör üyeliğinden yargılanan Avukat Dilek Ekmekçi edildi')*, 22 Ekim . MLSA, *Avukat Dilek Ekmekçi yeniden tutuklandı ('Avukat Dilek Ekmekçi yeniden tutuklandı')*, 24 Ekim 2024. Bianet, *Tutuklu avukat Dilek Ekmekçi açlık grevine başladı*, 18 Kasım 2024.

³⁵¹ Bakanlık, *Türkiye Genel Resmi Raporu*, Ağustos 2023, s. 45.

³⁵² Bank Asya, Gülen hareketiyle bağlantılıydı ve 2016'daki başarısız darbenin ardından bankacılık kaybetti.

³⁵³ Bakanlık, *Türkiye Genel Resmi Raporu*, Ağustos 2023, s. 45.

³⁵⁴ *İçişleri Bakanlığı, Türkiye, Gülenciler*, Ekim , s. 7. Finlandiya Göçmenlik Servisi, *Türkiye*, Haziran 2024, s. 22-26.

Gizli kaynak, 3 Ekim . Gizli kaynak, 4 Kasım 2024.

³⁵⁵ Finlandiya Göçmenlik Servisi, *Türkiye*, Haziran 2024, s. 8.

³⁵⁶ Gizli kaynak, 3 Ekim 2024.

³⁵⁷ Bakanlık, *Türkiye Genel Resmi Raporu*, Ağustos 2023, s. 45.

Bu kararların mahkeme işlemlerinde pratikte ne ölçüde uygulandığı belirsizdi. Kaynak, bazı alt mahkemelerin yüksek mahkemelerin kararlarını göz ardı etmesinin (bkz. Bölüm 3.2)³⁵⁸ yargı belirsiz bir durum yarattığını söyledi.

Raporlama döneminde Yalçinkaya'nın davası öne çıkmıştır. Bu eski öğretmen 2016 yılında tutuklanmış ve 2017 yılında Gülen hareketine üye olmak suçundan altı yıl üç ay hapis cezasına . Mahkûmiyet kararı büyük ölçüde ByLock uygulamasını kullanmasına dayandırılmıştı. 26 Eylül 2023 tarihinde Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi (AİHM) adil olmayan bir yargılama yapıldığına hükmetti. Türk makamları AİHM kararını dikkate almadı.⁽³⁵⁹⁾ Yalçinkaya bu arada cezasını çekti, ancak hakkındaki yurt dışına çıkış yasağı etti.⁽³⁶⁰⁾

Bu raporun yazıldığı sırada AİHM önünde bekleyen 62.250 dava vardı. Bunların 23.150'si ya da %37,2'si Türkiye'den geliyordu.³⁶¹ Bu davaların kaçının Gülen hareketiyle bağlantılı olduğu belli değildi.³⁶² Türkiye, AİHM'in Yalçinkaya hakkındaki kararını dikkate almadığı için, hüküm giymiş diğer binlerce ByLock kullanıcısının da adalete kavuşamayacağı endişesi vardı.⁽³⁶³⁾

HRW'ye ve bir avukata göre, Türk yargısı Gülen davalarını aynı şekilde ele almadı. Örneğin, her iki davada da deliller neredeyse aynı olmasına rağmen, bir sanık beraat ederken bir diğeri mahkum edildi.³⁶⁴

Zorla işten çıkarmalar

Olağanüstü hâl döneminde (2016-2018) zorunlu olarak ihraç edilen kişiler, raporlama döneminde bu nedenle sorun veya sıkıntı yaşayabilir. Olağanüstü hâl döneminde binlerce hâkim ve savcı, Gülen hareketiyle (iddia edilen) bağlantıları nedeniyle zorunlu olarak ihraç edilmiştir. Bazıları zorla ihraç edilmelerine başarılı bir şekilde itiraz etmeyi başarmıştır. Raporlama döneminde Danıştay³⁶⁵, o dönemde zorla ihraç edilen 450 hâkim ve savcının görevlerine iade edilmesine karar vermiştir. Cumhurbaşkanı Erdoğan, göreve iade kararını "kabul edilemez" olarak nitelendirerek bu konudaki hoşnutsuzluğunu açıkça dile getirdi. Bu kararın ardından Hakimler ve Savcılar Kurulu (HSK)³⁶⁶ 387 hakim ve savcı hakkında yeni bir soruşturma başlattı.

Mart 2022 tarihli resmi bildirimde, (iddia edilen) terör bağlantıları nedeniyle zorla işten çıkarılanlar varsa, bunun Sosyal Kurumunun veri tabanına kaydedildiği açıkça belirtilmişti,

³⁵⁸ Gizli kaynak, 4 Kasım .

³⁵⁹ Duvar English, *AİHM, Gülen ağına ilişkin davada hak ihlali tespit etti*, 26 Eylül 2023. AİHM, *Türkiye, sanığın ByLock mesajlaşma uygulamasını kullanmasına dayanan terör suçlarından mahkûmiyet kararlarına ilişkin sistemik sorunu ele almalıdır*, 26 Eylül 2023. De Volkskrant, *Avrupa insan hakları mahkemesi Türk 'terör şüphelisi' kararını kıyma yaptı*, 28 Eylül 2023. The Economist, *Turkey's president picks a fight with the Council of*, 3 Ekim . EUObserver, *Erdoğan, AİHM'in dönüm noktası niteliğindeki 'Türkiye karşıtı' kararına ateş püskürdü*, 13 Ekim . Gizli kaynak, 3 Ekim 2024.

³⁶⁰ Gizli kaynak, 21 Aralık .

³⁶¹ AİHM, *Adli bir oluşuma tahsis edilmiş bekleyen başvurular*, tarihsiz, erişim tarihi 18 Kasım 2024.

³⁶² Gizli kaynak, 17 Aralık .

³⁶³ Gizli kaynak, 21 Aralık .

³⁶⁴ Finlandiya Göçmenlik Servisi, *Türkiye*, Haziran 2024, s. 45 ve 46.

³⁶⁵ İngilizce ve Türkçe'de *Danıştay ve Danıştay* olarak bilinir.

³⁶⁶ T24, *Erdoğan'ın tepkisinin ardından HSK'dan göreve iade edilen 387 hakim ve savcı hakkında inceleme kararı ('Erdoğan'ın tepkisinin ardından HSK, eski iade edilen 387 hakim ve savcı hakkında inceleme kararı aldı')*, 17 Şubat . Gizli kaynak, 3 Ekim .

SGK).³⁶⁷ Bu kayıt, işten çıkarılan çalışanların yeni iş zorlaştırdı. Yeni bir iş için başvurduklarında, hem kamu hem de özel sektördeki potansiyel işverenler SGK'nın bir portalı üzerinden kayıtlara erişebiliyordu. Çoğu zaman, böyle bir kaydı olan kişileri konusunda isteksizlik göstermişlerdir. Vatandaşlar bu tür kayıtlara *e-devlet* ortamından erişebilmektedir.³⁶⁸ E-devlet, Türkiye'de ikamet edenler için dijital devlet masasıdır ve kelime anlamıyla 'elektronik devlet' anlamına gelmektedir.³⁶⁹

Yukarıdaki uygulama raporlama dönemi boyunca yürürlükte kalmıştır.³⁷⁰ Örneğin, bir kaynak (iddia edilen Gülen bağlantıları nedeniyle zorla görevden alınan eski bir savcıdan haberdardır. İşten çıkarıldıktan sonra bu kişi akademide kariyer yapmayı hedefledi. Kaynak, ne zaman bir üniversite bu kişiyi işe almak üzere olsa, prosedürün güvenlik kontrolünde takılıp kaldığını ve üniversitenin SGK veri tabanındaki kaydının hedefinde olduğunu söyledi.³⁷¹

Hapis cezasını çeken Gülenist Öğretmen Yalçinkaya'nın da mesleğini icra etmesine izin verilmedi. SGK'da işten çıkarılmış bir çalışan olarak kayıtlı olduğu için başka hiçbir yerde iş bulamadı. Bir kaynak, Fransa'daki kardeşlerinin maddi desteğine bağımlı kaldığını söyledi.³⁷²

Serbest bırakılan Gülenlilerin Türk makamlarıyla tekrar sorun yaşama riski olup olmadığı belirsizdi. Bir kaynak, yetkililerin serbest bırakılan Gülenlileri tekrar cezai kovuşturmayaya tabi tutma konusunda isteksiz olduğunu söyledi.³⁷³ Bir başka kaynak ise serbest bırakılan Gülenlilerin yetkililer tarafından izlendiğini söyledi. Kaynak, diğer yeniden ilişki kurmaları halinde, yetkililerle yeni sorunlar yaşama riskiyle karşı karşıya kalacaklarını söyledi.³⁷⁴ Bu kaynak 'yeniden ilişki kurma' ve 'yeni sorunlar' ile neyin kastedildiğini belirtmedi.

4.5 (İddia edilen) Gülenistlerin aile üyeleri

Daha önceki resmi raporlarda, özellikle üst düzey Gülenlilerin aile üyelerinin Türk makamlarının olumsuz ilgisine maruz kalabileceği belirtilmişti.³⁷⁵ Bu durum raporlama döneminde de aynı şekilde devam etti.³⁷⁶ Örneğin, Türk makamları Akın İpek isimli önde gelen bir Gülenlinin 78 yaşındaki annesini hapse attı. İpek yurtdışına kaçmış bir iş adamıydı.³⁷⁷

(İddia edilen) Gülenlilerin aile üyeleri sosyal hayatta ve iş piyasasında engellerle karşılaşabilmektedir⁽³⁷⁸⁾ Örneğin, bir kaynak (iddia edilen) Gülenlilerin aile üyelerinin bazı sosyal hizmetlere erişiminin engellendiğini duymuştur.

³⁶⁷ SGK, Türkiye Cumhuriyeti Çalışma ve Sosyal İşler Bakanlığı'na bağlıdır ve Hollanda'daki Sociale Verzekeringsbank'a (SVB) benzemektedir. SGK, İngilizce'de *Sosyal Güvenlik Sistemi* olarak bilinmektedir.

³⁶⁸ Bakanlık, *Türkiye Genel Resmi Raporu*, Mart 2022, s. 44. Gizli kaynak, 10 Şubat 2025.

³⁶⁹ Bakanlık, *Türkiye Genel Resmi Raporu*, Mart 2022, s. 16.

³⁷⁰ Finlandiya Göçmenlik Bürosu, *Türkiye*, Haziran, s. 35, 50, 51, 69 ve 70. Gizli kaynak, 3 Ekim.

Gizli kaynak, 4 Kasım. Gizli kaynak, 14 Kasım 2024.

³⁷¹ Gizli kaynak, 3 Ekim 2024.

³⁷² Gizli kaynak, 23 Aralık 2024.

³⁷³ Gizli kaynak, 4 Kasım.

³⁷⁴ Gizli kaynak, 14 Kasım 2024.

³⁷⁵ Bakanlık, *Türkiye Genel Resmi Raporu*, Ağustos, s. 47 ve 48.

³⁷⁶ Gizli kaynak, 4 Kasım.

³⁷⁷ Serbestiyet, *Akın İpek'in annesi Melek İpek (78), FETÖ soruşturması kapsamında tutuklandı ('Akın İpek'in annesi Melek İpek (78), FETÖ soruşturması kapsamında tutuklandı')*, 9 Kasım 2024. Gizli kaynak, 14 Kasım 2024.

³⁷⁸ Finlandiya Göçmenlik Servisi, *Türkiye*, Haziran 2024, s. 42.

³⁷⁹ Bir başka kaynak, zorla işten çıkarılan bir hakimın oğlunu örnek vermektedir. Bu oğul, babasının geçmişi nedeniyle devlette iş bulamamıştır.³⁸⁰

4.6 Yurt dışındaki Gülenliler

Önceki raporlama dönemlerinde Türk makamlarının Gülen hareketine karşı mücadelesi Türkiye'nin kendi topraklarıyla sınırlı kalmamıştır. Örneğin, *Milli İstihbarat Teşkilatı* (MİT), yabancı güvenlik servisleriyle işbirliği içinde olsun ya da olmasın, Gülen şüphelilerini yurtdışından Türkiye'ye transfer etti.³⁸¹

Raporlama döneminde de Türk makamları yurtdışındaki Gülenlileri Türkiye'ye getirmek için çaba sarf etmiştir. *İşkenceye Karşı Komite* (CAT) veya BM *İşkenceye Karşı Komite*, bu uygulamanın "sistematiği" olduğu sonucuna varmıştır.⁽³⁸²⁾ Aşağıdaki örnekler açıklama amaçlıdır ve kapsamlı olarak değerlendirilemez.

Ekim 2023 başlarında MİT, Koray Vural adlı bir Gülen şüphelisini Tacikistan'dan Türkiye'ye transfer etti. Vural'ın Gülen hareketinin Orta Asya'daki faaliyetlerini koordine ettiği ve Pensilvanya'da Gülen'i ziyaret ettiği iddia edildi.³⁸³

Aralık 2023'ün sonlarında MİT, Cezayir'de Mustafa Tan ve Mustafa Bircan isimli iki Gülen şüphelisini gözaltına aldı. Bu kişilerin Cezayir'de Gülen hareketi faaliyetlerini yürüttükleri ve ABD'deki Gülen hareketi liderleriyle temas halinde oldukları iddia edildi.³⁸⁴ Daha önce, Kuzey Afrika ülkesi 2020 yılında bir Gülen şüphelisini Türkiye'ye iade etmişti.³⁸⁵

18 Ekim 2024 tarihinde Kenya, Türkiye'nin talebi üzerine dört Türk vatandaşını iade etmiştir. Bu kişiler Kenya'da mülteci olarak tanınmışlardı ve Gülen hareketine mensuptular. Bu kişiler Mustafa Genç, Öztürk Uzun, Alparslan Taşçı ve Hüseyin Yeşilsu idi. Genç, Gülen hareketine bağlı bir hayır kurumu olan *Ömeriye Vakfı* tarafından kurulan bir devlet okulunun müdürüydü. Kenya makamları dört Türk'ün Türkiye'ye zorla iade edildiğini yazılı bir açıklamayla teyit etti. Kenya makamları bunu yaparken sadece Türkiye'nin iade talebini kabul ettiklerini belirtmekle yetindi. BM mülteci ajansı *Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği* (UNHCR), sınır dışı edilen dört kişinin akıbeti konusunda "son derece endişeli" olduğunu ifade etti. Aralarında *Uluslararası Af Örgütü'nün* Kenya şubesinin de bulunduğu Kenyalı STK'lardan oluşan bir ittifak sınır dışı işlemini kınadı. Koalisyon, geri göndermeme *ilkesinin* ya da mültecilerin can güvenliklerinden endişe duymaları halinde menşe ülkelerine geri gönderilmelerinin yasaklanması ihlal edildiğinden söz etti.

³⁷⁹ Gizli kaynak, 11 Kasım 2024.

³⁸⁰ Gizli kaynak, 14 Kasım 2024.

³⁸¹ Bakanlık, *Türkiye Genel Resmi Raporu*, Ağustos 2023, s. 46.

³⁸² İKS, *Türkiye'nin beşinci periyodik raporuna ilişkin nihai gözlemler*, 14 Ağustos 2024, s. 8.

³⁸³ Daily Sabah, *Türk istihbaratı Tacikistan'dan firari FETÖ üyesini getirdi*, 5 Ekim 2023. HDN, *Kilit FETÖ üyesi Tacikistan'da yakalandı*, 6 Ekim. İnsan Hakları İzleme Örgütü (HRW), *"Sizi bulacağız", Hükümetlerin yurt dışındaki vatandaşlarına nasıl baskı yaptığına küresel bir bakış*, Şubat 2024, s. 19. Finlandiya Göçmenlik Servisi, *Türkiye*, Haziran 2024, s. 33.

³⁸⁴ AA, *Türkish intelligence nabs 2 FETO fugitives in Algeria*, 27 Aralık. Daily Sabah, *Türkiye kaçakları yakaladı Cezayir'deki FETÖ üyeleri*, 27 Aralık.

³⁸⁵ Bakanlık, *Türkiye Genel Resmi Raporu*, Mart 2021, s. 44.

³⁸⁶ Daha önce de Gülen'in bir kuzeni 2021 yılında Doğu Afrika ülkesinden Türkiye'ye transfer edilmişti.³⁸⁷

Washington Post'un Aralık 2024 tarihli bir araştırma makalesine göre, söz konusu transferler daha geniş bir ulusötesi baskı modelinin parçasıydı. Geçtiğimiz on yıl içinde 118 kişi yurt dışından 'ye transfer edilmişti. Bu kişilerin neredeyse tamamı Gülen hareketiyle bağlantılı kişiler, özellikle de Gülen hareketinin önde gelen temsilcileri, finansörleri ve Gülen'in kendisiyle bağlarını sürdüren kişilerdi. Türkiye'ye döndükten sonra, iade edilenler ceza davalarını beklediler. Bu davada silahlı terör örgütüne üye olmakla suçlandılar. Bilindiği kadarıyla hiçbiri beraat etmemişti. *Washington Post* söz konusu bulguları, diğer hususların yanı sıra, Batılı ve Türk hükümet yetkilileri, BM danışmanları ve gözaltı mağdurları ve yakınlarıyla yapılan düzinelerce mülakata dayandırmıştır. ABD gazetesi ayrıca Türk mahkeme belgelerine ve BM belgelerine de başvurmuştur.³⁸⁸

31 Aralık 2024 tarihinde Kırgız makamları, Gülen hareketinin Kırgızistan'daki tüm eğitim kurumlarının *Türkiye Maarif Vakfı*'na (TMV)³⁸⁹ devredildiğini açıklamıştır. Bu vakıf yurtdışında eğitim hizmetleri vermektedir. Türk makamları TMV'yi 2016 yılında Gülen okullarını devralmak amacıyla kurmuştur.³⁹⁰

³⁸⁶ Uluslararası Af Örgütü, *Dört Türk sığınmacının derhal serbest bırakılmak üzere geri gönderilmesine ilişkin açıklama*, 21 Ekim 2024. BBC, *BM Kenya'nın Türk mültecileri geri göndermesinden 'derin endişe duyuyor'*, 21 Ekim 2024. Kenya Bakanlığı, *Açıklama*, 21 Ekim 2024. Nation, Kenya: 'Evet, Türkiye adına dört mülteciyi yakaladık', 21 Ekim 2024. De Volkskrant, *Kenya dört Türk mülteciyi Türkiye'ye sınır dışı etti, birinin ailesi Hollanda'da yaşıyor*, 22 Ekim . BBC, *'Korku içinde yaşıyoruz' - zorla sınır dışı etmeler Kenya'nın güvenli liman imajını lekeliliyor*, 7 Kasım . The Washington Post, *Turkey exploits post-9/11 counterterrorism model to target critics in exile*, 15 Aralık 2024.

³⁸⁷ Bakanlığı, *Türkiye Genel Resmi Raporu*, Mart 2022, s. 43.

³⁸⁸ The Washington Post, *Turkey exploits post-9/11 counterterrorism model to target critics in exile*, 15 Aralık 2024.

³⁸⁹ Daily Sabah, *Kırgızistan FETÖ bağlantılı okulları Türkiye Maarif Vakfı'na devrediyor*, 31 Aralık 2024.

³⁹⁰ TMV, *Türkçe'de Türkiye Maarif Vakfı* (TMV) olarak bilinmektedir. *Maarif* 'eğitim' anlamına gelmektedir. TMV hakkında daha fazla bilgi için bkz. <https://turkiyemaarif.org>.

5 K oerden

5.1 I gırış

Kürtler çoğunlukla Irak, İran, Suriye ve Türkiye'de dağınık olarak yaşamaktadır.⁽³⁹¹⁾ Türkiye'deki Kürtlerin oranının Türk nüfusunun yüzde 20'si olduğu tahmin edilmektedir.⁽³⁹²⁾ Kürtler, Türkiye'de Türk olmayan en büyük nüfus grubunu oluşturmaktadır. Ulusal azınlık olarak tanınmamaktadırlar.⁽³⁹³⁾ Bir önceki resmi rapor, Türkiye'deki Kürtler hakkında daha genel ve bağlamsal bilgiler içermektedir.⁽³⁹⁴⁾

Bu bölüm, Kürtlerin ve özellikle de kendi toplumlarının siyasi ve kültürel haklarını savunan Kürtlerin durumunu özetlemektedir. Bölüm 5.2'de Türk yetkililerin Kürtçe dilinin kullanımını nasıl kısıtladığı anlatılmaktadır. Bölüm 5.3'te Türk toplumu içinden gelen bazı Kürt karşıtı şiddet vakaları tartışılmaktadır. Bölüm 5.4 DEM partisinin, üyelerinin ve destekçilerinin konumunu incelemektedir. Son olarak, Bölüm 5.5 PKK üyelerinin aile üyelerine yapılan muameleyi incelemektedir.

Kürtlerin durumu bu resmi raporun başka bölümlerinde de . Alt paragraf 1.1.3 DEM'in Mart 2024 yerel seçimlerindeki seçim sonuçlarını incelemektedir. Alt bölüm 1.1.4 Cumhur İttifakı ile DEM arasındaki yakınlaşma sürecini incelemektedir. Türkiye topraklarında Türk devleti ile Kürdistan İşçi Partisi (PKK) arasındaki silahlı mücadelenin seyri için alt bölüm 1.3.2'ye bakınız. Kürt gazetecilerin ve medyanın durumu için 3.5.1 numaralı alt bölüme bakınız. Kürt askerlerin durumu için bölüm 9.3'e bakınız.

5.2 Kürtçe dili baskısı altında

Anadilinde *Kurmancî* olarak anılan Kürtçe, Türkiye'de Türkçeden sonra en yaygın olarak konuşulan ikinci dildir. Kürtçenin kullanımı, özellikle Kürt gençler arasında keskin bir düşüş göstermektedir.⁽³⁹⁵⁾ Ülkede Kürtçenin kullanımına yönelik resmi bir yasak bulunmamaktadır. Türk anayasası sadece Türkçeyi ülkenin resmi dili olarak tanımaktadır.⁽³⁹⁶⁾ Dolayısıyla, Kürt dili yasal korumadan yararlanamamaktadır. Raporlama döneminde Kürtçenin kullanımının kısıtlandığı ya da engellendiği çeşitli durumlar gelmiştir. Aşağıda örnek olması açısından bazı örnekler verilmiştir. Bunlar hiçbir şekilde kapsamlı olarak .

Ağustos 2023'ün sonlarında Türkiye Sağlık Bakanlığı, başlangıçta sadece Türkçe olarak sunulan dijital sağlık portalının Arapça, Almanca, İngilizce, Fransızca ve Rusça olmak üzere beş dilde daha sağladı. Bu durum, DEM'in ve Kürt kökenli Cumhuriyet Halk Partisi (CHP) milletvekili Sezgin Tanrıkulu'nun eleştirilerine yol açmıştır. Onlar

³⁹¹ Kısınak ed.), *Kürt siyasetinin mor rengi*, yayın tarihi 2022, s. xiii. Bakanlığı, *Genel resmi rapor Türkiye*, Ağustos 2023, s. 49.

³⁹² Şen ve diğerleri ed.), *'de Kürtlerin politik psikolojisi*, 2023'te yayınlandı, s. 57.

³⁹³ Bakanlığı, *Türkiye Genel Resmi Raporu*, Ağustos , s. 50. Şen ve diğerleri (ed.), *Türkiye'nin 'de Kürtlerin Politik Psikolojisi*, 'te yayınlandı, s. 57 ve 151.

³⁹⁴ Bakanlığı, *Türkiye Genel Resmi Raporu*, Ağustos , s. 49 ve 50.

³⁹⁵ Gizli kaynak, 4 Mart 2024. De Volkskrant, *Mücadelede uzun süredir pay sahibi olan Kürt, Türkiye'den kayboluyor*, 14 Ocak 2025.

³⁹⁶ Şen ve diğerleri ed.), *'de Kürtlerin politik psikolojisi*, 2023'te yayımlandı, s. 153.

Portalın neden Kürtçe değil de diğer beş dilde hizmet verdiğini öğrenmek istedi.³⁹⁷ Bakanı Fahrettin Koca, diğer dillerdeki hizmetin yabancı hastalar ve turistler için olduğunu söyledi. Türk vatandaşlarının Türk kimlik numarasıyla giriş yapması gerekiyordu ve Türk kimlik numarası olan kullanıcılar artık otomatik olarak Türkçe ortama yönlendiriliyordu.³⁹⁸

Kültür de Kürtçe'ye ayrılan alan kısıtlanmıştır. 16 Ocak 2024 tarihinde Türk makamları, doğudaki Patnos kentinde Kürtçe bir tiyatro gösterisini yasakladı. Yetkililer buna gerekçe olarak gösterinin "uygunsuz" olmasını gösterdi. Gösteri Türkiye'nin diğer bölgelerinde de için bu durum şaşkınlık yarattı.³⁹⁹ 21 Şubat 2024 tarihinde, yetkililer doğudaki Bingöl şehrinde Kürtçe bir konseri yasakladı. Yetkililer bunun için herhangi bir gerekçe göstermedi.⁴⁰⁰ Ekim 2024'te Türkiye Kültür ve Turizm Bakanlığı *Rojbaş* filminin dağıtım için uygun olmadığına karar verdi. Bu uzun metrajlı filmde bir grup Kürt oyuncu yer alıyordu. Filmde ağırlıklı olarak Kürtçe konuşuluyordu. Yetkililer karar için özel bir neden belirtmedi. Film yapımcısı bu kararı Kürtçenin kullanımını engellemeye yönelik bir tedbir olarak yorumladı.⁴⁰¹

Kürtçe, kamusal alanların başka yerlerinde de baskı altındaydı. Temmuz 2024'te Türk makamları, yol yüzeylerine yapıştırılmış olan Kürtçe trafik talimatlarını⁴⁰² kaldırdı. Bu uygulama Batman, Diyarbakır, Mardin ve Van şehirlerinde gerçekleşti.⁴⁰³ DEM'e bağlı olan Diyarbakır ve Mardin'deki yerel yetkililer bu önlemi Kürt dili ve kültürüne bir saldırı olarak değerlendirdi ve trafik talimatlarını Kürtçe olarak yeniden düzenlediler. Bunu yaparken, şehirlerin çok dilli karakterini vurgulamak istediler.⁴⁰⁴ Eylül sonunda, DEM'in hakim olduğu Diyarbakır belediye meclisi, çok dilli yer isimleri ve trafik işaretleri yerleştirme kararı aldı.⁴⁰⁵

Eylül 2024'te Türk makamları, Diyarbakır'daki yerel makamların bir şehir parkına Kürt kültüründe bir kadın figürü olan Rindêxan'ın adını verme kararını durdurdu. Türk yetkililer, ismin Türkçe değil "yabancı bir dilde" olduğunu savundu.⁴⁰⁶

24 Eylül 2024 tarihinde polis Diyarbakır'da iki Kürtçe dil kurumu ve bir Kürtçe kitabevine baskın düzenledi. Bu süreçte yüzlerce kitap, gazete ve sabit disk ele geçirildi. Türk yetkililere göre, ele geçirilen materyaller PKK propagandası niteliğindedi. Polis ayrıca 23 çalışanı da gözaltına aldı. DEM de dahil olmak üzere Kürtlerin siyasi ve kültürel hakları için kampanya yürüten siyasi partiler, yetkililerin eylemlerini Kürt dili ve kültürüne yönelik bir saldırı olarak kınadı.⁴⁰⁷

³⁹⁷ Bianet, *E-reçete sisteminde Kürtçe'nin yer almamasına eleştiri*, 28 Ağustos 2023.

³⁹⁸ Bianet, *Bakan'dan e-reçete sisteminde Kürtçe'nin yer almamasına yönelik eleştirilere yanıt*, 29 Ağustos 2023.

³⁹⁹ Duvar English, *Turkish district governor finds Kurdish play 'inappropriate,' cancels performance*, 23 Ocak 2024.

⁴⁰⁰ Bianet, *Metin Kahraman: 'Konser yasağına karşı dava açacağız'*, 22 Şubat 2024.

⁴⁰¹ Duvar English, *Türk Kültür Bakanlığı Kürt filminin gösterime girmesinin 'uygun olmadığına' karar verdi*, 10 Ekim 2024. Bianet, *Kültür Bakanlığı Kürtçe 'Rojbaş' filmini yasakladı*, 11 Ekim 2024.

⁴⁰² Bu, *Pêşî Peya* gibi yazıtları içeriyordu. Bu kelime anlamıyla 'önce ayaklar/yayalar' anlamına gelir, ancak 'yayalara öncelik' olarak da anlaşılabilir.

⁴⁰³ Bianet, *Yetkililer çeşitli şehirlerdeki Kürtçe trafik işaretlerini kaldırıyor*, 31 Temmuz 2024.

⁴⁰⁴ Bianet, *Diyarbakır'da Kürtçe trafik işaretleri yeniden konuldu*, 2 Ağustos 2024.

⁴⁰⁵ Duvar English, *Diyarbakır Belediyesi AKP'nin karşı çıkmasına rağmen çok dilli tabela uygulaması başlattı*, 29 Eylül 2024.

⁴⁰⁶ Duvar English, *Turkish district governor rejects Kurdish name for park, calling it 'foreign' language*, 23 Eylül 2024.

⁴⁰⁷ Bianet, *Diyarbakır'da polis baskınında 'terör' şüphesiyle yüzlerce kitap ve süreli yayın ele geçirildi*, 24 Eylül 2024. Duvar English, *Turkish police raids Kurdish language foundations, detains educators*, 25 Eylül 2024.

22 Aralık 2024 tarihinde, Kürt yayıncılar derneği YEWKURD, Türk makamlarının son üç hafta içinde 120 Kürtçe kitap, dergi, gazete ve diğer yayınları yasakladığını duyurdu. Bazı kitaplar, Suriye'deki iç savaşın birçok Kürdün yaşadığı Afrin'deki seyri gibi siyasi açıdan hassas konuları ele alıyordu. Kürt mitolojisi üzerine bir kitap gibi başka kitaplar da aynı şekilde yasaklandı.⁴⁰⁸

2012 yılından bu yana, öğrencilerin Kürtçeyi seçmeli ders olarak almalarına izin verilmektedir. Ancak, rapor döneminde bu seçenek 13 ilde mevcuttu. Anketler, Kürtçe öğretecek öğretmen eksikliği olduğunu göstermiştir. Diğer vakalarda ise ebeveynler çocuklarının Kürtçe dil dersi almasına izin verildiğinden habersizdi ya da sormaya cesaret edemiyorlardı. İkinci durumda PKK ile ilişkilendirilmekten korkmuşlardır.⁽⁴⁰⁹⁾

Kürt dili üzerindeki baskılara rağmen Kürtçe okuyan öğrenci sayısı . Bu üniversite dil eğitimi için bir *numerus fixus* vardı. 13 Ağustos 2024 tarihinde, ilk kez 196 kontenjanın tamamının dolduğu anlaşılmıştır. Buna ek olarak, son yıllarda Kürtçeyi yan dal olarak alan okul öğrencilerinin sayısı 20,000 ila 25,000.⁴¹⁰

18 Aralık 2024 tarihinde, DEM milletvekili Ayşegül Doğan'ın Türk parlamentosundaki konuşmasına Kürtçe başlamasına izin verildi. Bu, parlamentodaki olağan dil politikasında bir kırılma gibi görünüyordu.⁴¹¹ Daha önce, milletvekilleri Kürtçe veya Lazca gibi Türkçe dışında bir dilde konuştuklarında sözleri kesiliyordu.⁴¹² Tutanaklarda Doğan'ın 'Türkçe olmayan' kelimeler söylediği kaydedildi.⁴¹³

5.3 toplumundan Kürt karşıtı şiddet

Önceki raporlama döneminde, Kürt karşıtı boyutu olduğu (iddia edilen) şiddet olayları meydana gelmiştir. Örneğin, Mayıs 2023'te Cihan Aymaz isimli bir sokak müzisyeni İstanbul'da bıçaklanarak öldürülmüştür. Çoğunlukla Kürtçe şarkı söylüyordu. Seyirciler arasındaki bir adam kendisinden aşırı milliyetçi Türkler arasında popüler olan bir şarkıyı çalmasını istedi.⁴¹⁴ Ayman bu isteği reddedince adam onu bıçaklayarak öldürdü.⁴¹⁵ Temmuz 2024'te fail adam öldürme suçundan ömür boyu hapis cezasına çarptırıldı.⁴¹⁶

Bu rapor döneminde medyada Kürt karşıtı şiddet olaylarına ilişkin haberler de yer almıştır. 15 Kasım 2023 tarihinde, İstanbul'daki bir özel üniversitede iki öğrenci bir diğer öğrenciye saldırmıştır. Üç öğrenci aynı yurdu paylaşıyordu. İki saldırgan, öğrenci arkadaşları Kürt kökenli olduğu için artık onunla aynı yurdu paylaşmak istemiyordu. ses kayıtları, saldırganların mağdura açıkça etnik kökeni üzerinden hitap ettiklerini göstermiştir. Saldırganlar da mağdurun arkadaşları tarafından cinsel tacize uğradıklarını iddia etmişlerdir.

⁴⁰⁸ Duvar English, *Turkey bans 120 Kurdish-language publications in three weeks*, 22 Aralık 2024.

⁴⁰⁹ Duvar English, *Türkiye'deki Kürtler Kürtçe eğitime erişim için mücadele ediyor*, 5 Aralık 2024.

⁴¹⁰ Bianet, *'Baskılara yanıt', Üniversitelerin Kürtçe bölümlerine tam kayıt*, 15 Ağustos 2024.

⁴¹¹ Bianet, *MHP sözcüsü Kürt milletvekilinin mecliste Kürtçe konuşma yapmasına izin verdi*, 18 Aralık 2024.

⁴¹² Bianet, *Milletvekilleri Günü'nün Kürtçe ve Lazca kutlanmasını reddetti*, 22 Şubat 2024.

⁴¹³ Bianet, *MHP sözcüsü Kürt milletvekilinin mecliste Kürtçe konuşma yapmasına izin verdi*, 18 Aralık 2024.

⁴¹⁴ Söz konusu şarkı *Ölürüm Türkiyem* ('Türkiye'm için ölürüm') idi.

⁴¹⁵ Bakanlık, *Türkiye Genel Resmi Raporu*, Ağustos , s. 50 ve 51.

⁴¹⁶ Duvar English, *Milliyetçi şarkı isteğini reddeden Kürt sokak müzisyenini öldüren adam müebbet hapis cezası aldı*, 9 Temmuz 2024.

Kürt oda arkadaşı. Üniversite yönetimi hem mağduru hem de saldırganlardan birini bir ay süreyle uzaklaştırma kararı almıştır.⁴¹⁷

16 Aralık 2023 tarihinde, 'de bir şehir olan Trabzon'daki havaalanında Kürt karşıtı bir olay meydana geldi. Orada, yaklaşık 20 özel güvenlik görevlisi, kendi aralarında Kürtçe konuştukları için dört inşaat işçisine saldırdı. İnşaat işçileri morluklar ve yara izleri şeklinde hafif yaralanmalar yaşadı. Polis olay yerine geldi ve kavgayı sona erdirdi. Kürt inşaat işçileri daha sonra olayı rapor ettiler.⁴¹⁸ Bu yazının yazıldığı sırada durum belirsizdi.⁴¹⁹

5.4 DEM

5.4.1 Kısaca DEM

Alt bölüm 1.1.3'te de belirtildiği üzere, HDP ve YSP 'DEM' kısaltması ile yeni bir parti adı altında devam etmiştir. Bu nedenle, bu bölümün geri ağırlıklı olarak 'DEM' kısaltması kullanılacaktır. Metnin özellikle bu isim değişikliğinden önce meydana gelen durumları ele aldığı yerlerde 'HDP' ve 'YSP' kısaltmaları kullanılacaktır.

DEM, selefleri gibi, uygun bir şekilde "Kürt yanlısı" olarak tanımlanmaktadır. Parti kadroları ve destekçileri büyük ölçüde Kürtlerden oluştuğu için bu şaşırtıcı değildir. Bununla birlikte, parti sadece Kürtlerden oluşmamaktadır. DEM sadece Kürtlerin siyasi ve kültürel haklarını savunmakla kalmamakta, aynı zamanda cinsiyet eşitliği, çevre, işçi sınıfı ve Aleviler (bkz. bölüm 6.2), Araplar, Ermeniler (bkz. bölüm 6.3), Süryaniler ve Lazlar dahil olmak üzere diğer etnik ve dini azınlıklara da odaklanmaktadır⁴²⁰.

Önceki raporlama döneminde, Türk hükümeti HDP ve YSP'nin siyasi manevra alanını.⁴²¹ Bu gelişme raporlama döneminde de devam etmiştir. Bu bölümde DEM'in ve temsilcilerinin, üyelerinin ve destekçilerinin baskı altına çeşitli yollar ele alınmaktadır. Örneğin, davalar açılmış (alt bölüm 5.4.2), belediye başkanları görevden alınmış (alt bölüm 5.4.3) ve DEM üyeleri ve destekçileri Türk makamlarının olumsuz bakışları altında kalmıştır (alt bölüm 5.4.4).

5.4.2 Davalar

Önceki raporlama döneminde, kapatma davası ve 'Kobani davası' olmak üzere iki dava HDP'nin hayatta kalmasını tehdit etmiştir.⁴²² Aşağıda her iki davaya ve ayrıca müteakip davalara ilişkin bir güncelleme yer almaktadır.

⁴¹⁷ Duvar English, *Faşistler Türk üniversitesinin yurdunda Kürt Alevi öğrenciye işkence yaptı*, 4 Ocak .

⁴¹⁸ Duvar English, *Turkish security guards assault workers for talking in Kurdish*, 17 Aralık .

⁴¹⁹ Gizli kaynak, 13 Şubat . Gizli kaynak, 14 Şubat .

⁴²⁰ Bianet, *DEM Parti eşbaşkanları Meclis'teki bilgilendirme toplantısına katılmadı*, 17 Ocak . Bianet, *DEM Parti yerel seçimler için 'kadın manifestosu' açıkladı*, 19 Şubat . Bianet, *DEM Parti yedi dilde grup toplantısı yaptı*, 20 Şubat 2024. Gizli kaynak, 4 Mart . Die Welt, *"Türkiye'nin demokratikleşmesini istiyoruz", Muhalif siyasetçi Hatimoğulları Cumhurbaşkanı Erdoğan'a karşı ittifak kuruyor*, 14 Haziran . DEM hakkında daha fazla bilgi için bkz. <https://www.demparti.org.tr/en/>.

⁴²¹ Bakanlık, *Türkiye Genel Resmi Raporu*, Ağustos 2023, s. 53.

⁴²² Bakanlık, *Türkiye Genel Resmi Raporu*, Ağustos 2023, s. 53.

Kapatma çantası

Sözde kapatma davası, Türk ulusunun birliğini tehdit ettiği ve PKK ile işbirliği yaptığı gerekçesiyle HDP⁴²³ nin yasaklanması için açılan bir davayı içeriyordu. Bu yazının yazıldığı sırada dava hala devam ediyordu. Anayasa Mahkemesi'nin (AYM) HDP'nin kapatılması yönünde karar vermesi halinde, 400 HDP'li siyasetçi siyasi faaliyetlerinin tamamen yasaklanacağı tehdidiyle karşı karşıya kaldı.⁴²⁴

Kobani davası

Kobani davasında 108 sanık yargılanmıştır. Sanıkların çoğu DEM'in öncülü olan HDP'ye mensuptu. Türk makamları sanıkları, diğer hususların yanı sıra, Ekim 2014'te 'Kobani protestoları' olarak adlandırılan gösteriler sırasında meydana gelen 37 ölümden sorumlu tutmuştur. Bu protestolar o dönemde Suriye'nin kuzeyindeki Kobani şehrinin kuşatılmasıyla ilgiliydi.⁴²⁵ HDP ise Kobani protestolarının şiddetle yürütülmesinden Türk polisini sorumlu tuttu.⁴²⁶

Sanıklar arasında, delil olarak tanık ifadelerinin güvenilirliği konusunda endişeler vardı. Yargılanan Kürt siyasetçilerden Mesut Bağcık, gizli bir tanığın ifadesine işaret etti. Bu tanık, Bağcık'ın 2017 ve 2018 yıllarında, PKK'nın operasyon üssünün bulunduğu Kuzey Irak'taki bir dağ silsilesi olan Kandil'de⁴²⁷ kaldığını iddia etmişti. Ancak aynı dönemde Bağcık Türkiye'de esaret altındaydı. Bağcık ayrıca 'Atlas' adlı bir gizli tanığı da eleştirmiştir. Bu kişi en az 10 sanık hakkında aynı ifadeleri vermişti⁴²⁸.

16 Mayıs 2024 tarihinde, Ankara'da bir mahkeme 24 kişiyi ilk derece mahkemesinde mahkûm etti. Verilen hapis cezaları 9 ila 42 yıl arasında değişmektedir. Bu resmi raporda Kobani davasındaki tüm mahkûmiyet ve beraat kararlarına değinmek mümkün değildir. Bu nedenle, öne çıkan bazı kararlara değinilecektir. 2016'dan bu yana tutuklu bulunan HDP'nin iki eski eş genel başkanı Demirtaş ve Yüksekdağ sırasıyla 42 ve 32 yılın üzerinde hapis cezalarına çarptırıldı. Kürt yanlısı bir siyasetçi ve Türk-Kürt kadın hareketinin önde gelen isimlerinden Gültan Kışanak'a Mayıs 2024'te 12 yıl hapis cezası verildi. Kışanak 2016'dan beri tutuklu olduğu ve hapis cezasının üçte ikisini çekmiş olduğu için serbest bırakıldı. Bir diğer deneyimli Kürt yanlısı siyasetçi ve feminist Aysel Tuğluk ise beraat etti.⁴²⁹ İnsan Hakları İzleme Örgütü (HRW) Kobani davasını "siyasi ve adil olmayan bir yargılama" olarak değerlendirdi. Mahkum edilenlerin hepsi temyize gideceklerini belirttiler.⁴³⁰ Bu yazının yazıldığı sırada temyiz başvuruları beklemeydi.⁴³¹

⁴²³ Bakanlığ, *Türkiye Genel Resmi Raporu*, Ağustos 2023, s. 11.

⁴²⁴ Yaman Akdeniz ile mülakat (siber haklar aktivisti ve Özgürlük ve Dayanışma Derneği kurucu ortağı)

Görüş bildirme, 11 Kasım 2024. Gizli kaynak, 14 Kasım .

⁴²⁵ Ekim 2014'te Türkiyeli Kürtler Türkiye'nin çeşitli şehirlerinde sokaklara dökülerek Türk hükûmetine Kobani'yi (Arapça: *Ayn al-Arab*) geri alma çağrısında bulundu. Çoğunlukla Suriyeli Kürtlerin yaşadığı bu şehir o sırada İD tarafından kuşatma altındaydı.

Kobani, *Kobani*, *Kobanê* ve *Kobane* olarak da yazılmaktadır.

⁴²⁶ Bakan, *Türkiye Genel Resmi Raporu*, Ağustos 2023, s. 54.

⁴²⁷ 'Kandil' olarak da yazılır.

⁴²⁸ Bianet, *Kobani davası sanığı: 'Aynı hem cezaevinde hem Kandil'de olamam'*, 22 Ağustos 2023.

⁴²⁹ Tuğluk geçmişte başka bir ceza davasında 10 yıl hapis cezasına mahkum edilmişti. Önceki raporlama döneminde, Alzheimer hastalığına yakalandığı için bu ceza ertelenmişti. Dışişleri Bakanlığ, *Türkiye Genel Resmi Raporu*, Ağustos 2023, s. 40.

⁴³⁰ Al-Monitor, *Turkey hands Kurdish leaders heavy sentences, dimming hopes of democratic change*, 16 Mayıs 2024. Bianet, *Kobani davasında karar çıktı, Selahattin Demirtaş 42 yıl hapis cezası aldı*, 16 Mayıs 2024. FT, *Turkish court hands down longy sentences to pro-Kurdish politicians*, 16 Mayıs 2024. HDN, *Eski HDP liderleri uzun hapis cezalarına çarptırıldı*, 16 Mayıs 2024. Duvar English, *Türk mahkemesi Kobanê davasında birçok Kürt siyasetçiye hapis cezası verdi, Demirtaş toplam 42 yıl ceza aldı*, 17 Mayıs 2024. HRW, *Türkiye, Kürt siyasetçiler adaletsiz toplu yargılamada mahkûm edildi*, 17 Mayıs 2024. Allegiance, *Türkiye'deki Kürt yanlısı liderlere karşı açılan siyasi mega davada uzun hapis cezaları*, 17 Mayıs 2024. Gizli kaynak, 14 Kasım 2024.

⁴³¹ Gizli kaynak, 14 Kasım 2024.

İlk derece mahkûmiyet kararları protestolara ve hoşnutsuzluğa yol açtı. DEM milletvekilleri 22 Mayıs 2024 tarihinde Ankara'da meclis binasından Adalet Bakanlığı'na kadar bir protesto yürüyüşü gerçekleştirdi.⁴³² Daha önce, 12 ilin valisi 17-20 Mayıs 2024 tarihleri arasında dört günlük gösteri yasağı kararı aldı. Bunlar Adana, Batman, Bingöl, Bitlis, Diyarbakır, Hakkâri, İzmir, Kars, Mardin, Muş, Siirt ve Tunceli illeriydi.⁽⁴³³⁾

25 Haziran 2024 tarihinde, Kobani protestolarına karıştıkları iddiasıyla beş eski HDP milletvekilinin yargılandığı 'ikinci Kobani davası' görülmeye başlandı. Sanıklardan biri, Ermeni kökenli eski bir HDP milletvekili olan Garo Paylan'dı (Türkiye'deki Ermenilerin durumu için bölüm 6.3'e bakınız).⁴³⁴ Yukarıda anlatılan Kobani davası başladığında, sanıklar hala milletvekiliydi ve bu nedenle cezai suçlamalara karşı parlamenter dokunulmazlıktan yararlanıyorlardı. Artık bu olmadıkları için haklarında cezai kovuşturma başlatılabildi.⁴³⁵

19 Temmuz 2024 tarihinde Mersin'de bir mahkeme, 2016 yılından beri tutuklu bulunan HDP eski Eş Genel Başkanı Demirtaş'a 2,5 yıl daha hapis cezası verdi. Bu dava Kobani davasından ayırdı ve Demirtaş'ın 2015-2017 yılları arasında yaptığı açıklamalara odaklanıyordu. Mahkeme Demirtaş'ı Türkiye'nin hükümetini, yargı organlarını ve güvenlik aygıtını alenen aşağılamaktan suçlu buldu.⁴³⁶

5.4.3

Belediye başkanlarının yerini kayyumlar aldı

2016 yılından bu yana, Türk makamlarının demokratik yollarla seçilen Kürt yanlısı belediye başkanlarını hükümet yanlısı bir *kayyumla* değiştirmesi yaygın bir uygulamadır.⁴³⁷ Hollandaca'da bu terim dönüşümlü olarak 'yönetici' veya 'küratör' olarak çevrilmektedir.⁽⁴³⁸⁾ Bu resmi raporda 'yönetici' terimi kullanılmıştır.

Mart 2019 yerel seçimlerinde HDP Türkiye'nin güneydoğusunda 65 belediye başkanlığı koltuğu kazanmıştır. Ekim 2021'de altı belediye hala HDP kontrolündeydi.⁴³⁹ Haziran 2023'te HDP'li belediye sayısı beşe düştü çünkü güneydoğudaki Patnos belediyesinin eş başkanları ihale yolsuzluğu şüphesiyle tutuklanmıştı.⁴⁴⁰ 6 Eylül 2023'te serbest bırakıldılar. Sonuç olarak Patnos HDP yönetiminde kalmaya devam etti.⁴⁴¹

Mart 2024 yerel seçimlerinden sonra (bkz. alt bölüm 1.1.2) Türk makamları belediye başkanlarını değiştirmeye devam etti.⁴⁴² 13 Şubat 2025 tarihinde, Avrupa Parlamentosu bu gidişattan "derin endişe" duyduğunu ifade eden bir karar kabul etti. AP, Türk makamlarına, görevden alınan belediye başkanlarının serbest bırakılması, aklanması ve görevlerine iade edilmesi çağrısında bulundu.⁽⁴⁴³⁾ Aşağıda bir

⁴³² Duvar English, *DEM Parti milletvekilleri Kobanê davası kararını protesto etmek için Adalet Bakanlığı'na yürüyor*, 22 Mayıs 2024.

⁴³³ Duvar English, *Kobanê davasında kararın ardından 12 ilde eylem yasağı ilan edildi*, 17 Mayıs 2024.

⁴³⁴ Duvar English, *Turkish court releases ex-HDP MP Kaya in 'second Kobane case'*, 26 Haziran 2024.

⁴³⁵ Gizli kaynak, 14 Kasım 2024.

⁴³⁶ Bianet, *Selahattin Demirtaş'a 2,5 yıl daha hapis cezası*, 19 Temmuz 2024. Duvar İngilizce, *Kürtçe siyasetçi Demirtaş bir kez daha hapis cezası aldı*, 20 Temmuz 2024.

⁴³⁷ Kısanak ed.), *Kürt siyasetinin mor rengi*, 2022'de yayınlandı, s. 23 ve 25.

⁴³⁸ İngilizceye *trustee* olarak çevrilmiştir.

⁴³⁹ Bakanlık, *Türkiye Genel Resmi Raporu*, Ağustos 2023, s. 54 ve 55. Bianet, *HEDEP lideri 'kayyumlara' belediye başkanlığı için meydan okuyor*, 1 Aralık 2023. Gizli kaynak, 4 Mart 2024. ND, *Turkey ensures Kurds never govern*, 23 Mart. De Volkskrant, *'Kürtler kenara itilecek'*, 26 Mart 2024.

⁴⁴⁰ Bakanlık, *Türkiye Genel Resmi Raporu*, Ağustos 2023, s. 55.

⁴⁴¹ Bianet, *Patnos Belediyesi eş başkanları serbest bırakıldı*, 7 Eylül 2023.

⁴⁴² De Volkskrant, *Kürt yönetiminde belirsizlik*, 20 Şubat 2025.

⁴⁴³ Avrupa Parlamentosu, *Türkiye, Nikaragua ve Nijerya'da insan hakları ihlalleri*, 13 Şubat 2025.

İncelenen dönemde görevden alınan muhalif belediye başkanlarının tanımı.

Haziran 2024'ün başlarında polis Hakkâri'nin DEM'li belediye başkanı Mehmet Sıddık Akış'ı tutukladı. Yerine kayyım atandı.⁴⁴⁴ 5 Haziran 2024'te Akış, PKK ile bağlantılı olduğu gerekçesiyle 19 yıl altı ay hapis cezasına çarptırıldı.⁴⁴⁵

Bu DEM başkanının yerine bir idarecinin getirilmesi eleştirilere ve öfkeye yol açtı. Bir basın açıklaması yapan 28 il barosu, Akış'ın görevden alınmasını onaylamadı. Türkiye Barolar Birliği (TBB) de onlara katıldı. İnsan Hakları Derneği (İHD)de belediye başkanının yerine kaymakam atanmasını kınadı.⁽⁴⁴⁶⁾ DEM, destekçilerine protesto çağrısında bulundu ve bunun üzerine yetkililer 10 ilde gösteri yasağı ilan etti: Ağrı, Batman, Bitlis, Diyarbakır, Hakkâri, Mardin, Muş, Siirt, Şırnak ve Van.⁴⁴⁷

4 Kasım 2024 tarihinde Türk makamları sırasıyla Mardin, Batman ve Şanlıurfa iline bağlı Halfeti ilçelerinin DEM'li belediye başkanları Ahmet Türk,⁴⁴⁸ Gülistan Sönük ve Mehmet Karayılan'ı görevden aldı. Bu kişiler PKK ile bağlantılı olmakla suçlanmış ve yerlerine hükümet yanlısı yöneticiler atanmıştır.⁴⁴⁹

Mardin, Batman ve Halfeti'de DEM destekçileri bu durumu protesto etmek için sokaklara döküldü. Mardin ve Halfeti'de polis göstericilere karşı tazyikli su, plastik mermi ve biber gazı kullandı. Türk insan hakları örgütü İHD'ye göre, polis Batman'da en az 75 kişiyi gözaltına aldı.⁽⁴⁵⁰⁾ Yetkililer toplamda 250 kişiyi gözaltına aldı. Bunlardan 33'ü gözaltına alındı ve haklarında dava açıldı.⁴⁵¹ DEM'e göre Batman'da polis gözaltına alınanlara kötü muamelede bulundu.⁴⁵²

Belediye başkanlarının değiştirilmesi sadece DEM geçmişine sahip belediye başkanlarıyla sınırlı kalmamıştır. 31 Ekim 2024 tarihinde Türk makamları Özer'i gözaltına aldı. Özer, Cumhuriyet Halk Partisi (CHP) adına İstanbul'un batısında yer alan Esenyurt ilçesinin belediye başkanıydı. Özer aslen Vanlı ve Kürt bir geçmişe sahip. Esenyurt büyük bir Kürt topluluğuna ev sahipliği yapmaktadır. Yetkililer Özer'i PKK ile bağlantılı olmakla suçladı ve yerine hükümet yanlısı bir yönetici atadı. Bunun ardından CHP ve DEM binlerce kişinin katıldığı bir gösteri düzenledi⁴⁵³.

⁴⁴⁴ Bianet, *Hakkari'de Kürt yanlısı belediye başkanı tutuklandı ve görev yeri değiştirildi*, 3 Haziran 2024. HDN, *Hakkari belediye başkanı terör bağlantısı iddiasıyla gözaltına alındıktan sonra görevden uzaklaştırıldı*, 3 Haziran 2024. Le Monde, *En Turquie, les maires kurdes à nouveau dans le viseur d'Erdogan*, 4 Haziran 2024.

⁴⁴⁵ Duvar English, *Turkey sentences Kurdish elected mayor of Hakkari to 20 years in prison*, 5 Haziran 2024. HDN, *Hakkari Belediye Başkanı terör suçundan 19 yıl hapis cezasına çarptırıldı*, 5 Haziran 2024.

⁴⁴⁶ Duvar English, *Turkey faces protests over Hakkari mayoral takeover by gov't*, 4 Haziran 2024.

⁴⁴⁷ Duvar English, *DEM Parti'nin kayyum belediye başkanlarına karşı çağrısının ardından Türk valileri protestoları yasakladı*, 3 Haziran 2024. Duvar English, *Turkey faces protests over Hakkari mayoral takeover by gov't*, 4 Haziran 2024.

⁴⁴⁸ Türk daha sonra, alt bölüm 1.1.4'te anlatıldığı üzere, yakınlaşma sürecinde DEM heyetinin bir parçası olacaktır.

⁴⁴⁹ Bianet, *Hükümet Mardin, Batman ve Urfa'da Kürt yanlısı belediye başkanlarını görevden aldı*, 4 Kasım 2024. Duvar English, *Türk hükümeti 3 Kürt belediye başkanını görevden almak için kayyum atadı*, 4 Kasım 2024. HDN, *Güneydoğu'da terör suçlamasıyla görevden alınan üç belediye başkanına kayyum atandı*, 4 Kasım 2024. De Morgen, *Türkiye Kürt yanlısı üç belediye başkanını bürokratlarla değiştiriyor*, 5 Kasım 2024.

⁴⁵⁰ Duvar English, *Turkish police brutally attack protests against trustee mayors*, 4 Kasım 2024.

⁴⁵¹ The Standard, *Türkiye, Kürt yanlısı belediye başkanlarının görevden alınmasını protesto eden 250 kişi tutuklandı, 30 kişi hakkında dava açıldı*, 10 Kasım 2024.

⁴⁵² Bianet, *Kürt yanlısı belediye başkanının görevden alınmasının ardından Batman protestolarında kötü muamele*, 11 Kasım 2024'te yayınlandı, 12 Kasım 2024'te güncellendi.

⁴⁵³ Bianet, *Yerine kayyım atanan Esenyurt Belediye Başkanı, soruşturmanın 'siyasi amaçlı' olduğunu söyledi*, 31 Ekim 2024.

Bianet, *Binlerce kişi İstanbul'da muhalif belediyenin devrini protesto etti* 31 Ekim 2024. Duvar English, *CHP, ilçe belediye başkanının antidemokratik bir şekilde görevden alınmasına karşı belediye önünde miting düzenledi*, 31 Ekim 2024. HDN, *Esenyurt Belediye Başkanı*

20 Kasım 2024 tarihinde Türk makamları, Tunceli ve Tunceli iline bağlı Ovacık ilçelerinin belediye başkanlarını PKK üyesi oldukları iddiasıyla görevden aldı. Görevden alınan belediye başkanları Tunceli'nin Demokrat Partili Belediye Başkanı Cevdet Konak ve Ovacık'ın CHP'li Belediye Başkanı Mustafa Sarıgül'dü. Bunun üzerine Tunceli'de yüzlerce kişi sokaklara döküldü. Polis, gösteri yapan kalabalığı dağıtmak için plastik mermi ve göz yaşartıcı gaz kullandı.⁴⁵⁴ Kasım 2024'ün sonuna kadar dokuz protestocu gözaltına alındı.⁴⁵⁵

29 Kasım 2024 tarihinde Türk makamları Bahçesaray'ın DEM'li Belediye Başkanı Ayvaz Hazır'ı görevden aldı. Bahçesaray, Türkiye'nin doğusundaki Van iline bağlı bir ilçedir.⁴⁵⁶

10 Ocak 2025 tarihinde Türk makamları Hoşyar Sarıyıldız ve Nuriye Arslan'ı gözaltına aldı. Bu kişiler DEM adına Türkiye'nin güneyindeki Mersin iline bağlı Akdeniz ilçesinin belediye eş başkanlarıydı. Sarıyıldız ve Arslan PKK üyesi olmak, terör propagandası yapmak, terör örgütüne finansman sağlamak ve Toplantı ve Gösteri Yürüyüşleri Kanunu'na muhalefet etmekle suçlandı.⁴⁵⁷ Akdeniz ilçesinde halk protesto için sokaklara döküldü. Polis tazyikli su ve göz yaşartıcı gaz kullandı ve en az beş göstericiyi .⁴⁵⁸

28 Ocak 2025 tarihinde Diyarbakır'da bir mahkeme, DEM adına Siirt Belediye Eş Başkanı olan Sofya Alağaç'ı altı yıl üç ay hapis cezasına çarptırdı. Alağaç, PKK terör örgütüne üye olmak suçundan hüküm giymişti. Ceza, Alağaç'ın Kürt ve Yezidi kadınlara yönelik bir haber ajansı olan JINHA'da daha önce haber editörü olarak çalışmasıyla ilgiliydi. Mahkumiyetinin ardından Alağaç'ın yerine kayyum atandı.⁴⁵⁹

11 Şubat 2025 tarihinde, Van'ın Demokrat Partili Belediye Başkanı Zeydanterör örgütüne destek vermek ve terör örgütü propagandası yapmak suçlarından üç yıl dokuz ay hapis cezasına çarptırılmıştır. Bu mahkumiyet, 15 Şubat 2025 tarihinde Zeydan'ın yerine bir kaymakam atanmasına neden oldu. Binlerce kişi bu hareketi protesto etti ve polis 127 göstericiyi gözaltına aldı.⁴⁶⁰ Bunlardan yaklaşık 20'si gözaltında tutuldu.⁴⁶¹ Mart ayındaki seçim zaferinden kısa bir süre sonra

tutuklandı, yerine kayyum atandı, 31 Ekim 2024. Allegiance, *Muhallif belediye başkanının tutuklanmasının ardından öfke İstanbul*, 1 Kasım 2024. Gizli kaynak, 14 Kasım . Gizli kaynak, 14 Kasım 2024.

⁴⁵⁴ Duvar English, *Turkish court sentences two opposition mayors over 'terrorism' charges*, 21 Kasım 2024. Bianet, *Kürt nüfusun yoğun olduğu Dersim'de iki belediye başkanı görevden alındı, protestolara yol açtı*, 22 Kasım 2024.

⁴⁵⁵ Duvar English, *Turkish authorities arrest 9 anti-trustee protesters*, 27 Kasım 2024. Bianet, *Türkiye'de dokuz kişi tutuklandı Dersim'de belediye başkanlarının görevden alınmasına karşı protestolar*, 28 Kasım 2024.

⁴⁵⁶ Rûdaw, *Turkey sacks another Kurdish mayor*, 29 Kasım 2024. Duvar English, *Turkish gov't appointee to replace pro-Kurdish Party mayor*, 30 Kasım 2024. Bianet, *Kürt yanlısı bir belediye başkanı daha görevden alındı*, 2 Aralık 2024.

⁴⁵⁷ İngilizce *Toplantı ve Gösteri Yürüyüşleri Kanunu* olarak bilinir.

⁴⁵⁸ Bianet, *Akdeniz Belediyesi eş başkanları Hoşyar Sarıyıldız ve Nuriye Arslan gözaltına alındı*, 10 Ocak . Daily Sabah, *Turkish police detain PKK-linked mayor in southern Mersin*, 10 Ocak 2025. Duvar English, *Turkey detains pro-Kurdish DEM Party mayors, city council members*, 10 Ocak 2025. HDN, *Mersin'de DEM Partili belediye eş başkanları gözaltına alındı*, 10 Ocak 2025. Bianet, *DEM Parti'li Akdeniz Belediyesi'ne kayyum atandı*, 13 Ocak 2025. Daily Sabah, *PKK bağlantılı belediye başkanının tutuklanmasının ardından Türkiye'ye kayyum atadı*, 13 Ocak 2025. Duvar English, *Ankara Kürt partisi yanlısı belediye başkanlarını tutukladı, kayyum atadı*, 14 Ocak .

⁴⁵⁹ Bianet, *Siirt Belediye Eş Başkanı geçmişteki gazetecilik faaliyetleri nedeniyle hapis cezasına çarptırıldı*, 28 Ocak 2025. Duvar English, *Turkish authorities sentence another Pro-Kurdish DEM Party mayor to prison*, 28 Ocak 2025. HDN, *Siirt Belediye Eş Başkanı terör suçlamasıyla mahkûm edildi*, 28 Ocak 2025. MLSA, *Eski Jin News editörü Sofya Alağaç 6 yıl 3 ay hapis cezasına çarptırıldı*, 28 Ocak 2025. Daily Sabah, *Turkey replaces mayor in southeast after conviction on PKK charges*, 29 Ocak 2025. P.A. Turkey, *Siirt Belediye Eş Başkanı Sofya Alağaç altı yıl cezasına çarptırıldı*, 29 Ocak 2025. Rûdaw, *Turkey sacks pro-Kurdish Siirt mayor*, 29 Ocak 2025. Türkiye Today, *Siirt Belediye Başkanı Sofya Alağaç İçişleri Bakanlığı tarafından görevden uzaklaştırıldı*, 29 Ocak 2025.

⁴⁶⁰ Türkiye Today, *İçişleri Bakanlığı Van Belediye Başkanı Abdullah Zeydan'ı görevden aldı, kayyum atadı*, 15 Şubat . Duvar English, *Türkiye bir Kürt belediye başkanını daha görevden aldı, Van Belediyesi'ne kayyum atadı*, 16 Şubat .

⁴⁶¹ Gizli kaynak, 18 Şubat . Gizli kaynak, 18 Şubat 2025.

2024 yılında il seçim kurulu Zeydan'ı görevden almaya çalışmıştı (bkz. alt bölüm 1.1.3).

Bu yazının yazıldığı sırada, Mart 2024 yerel seçimleri itibarıyla 11 belediye başkanlığı görevi bir yönetici tarafından devralınmıştı; bunların dokuzu DEM'den ve ikisi CHP'dendi⁴⁶².

5.4.4 Uygulamada DEM baskısı Tutuklama

ve gözaltı

Bir önceki resmi rapora göre Türkiye'de yaklaşık beş bin HDP üyesi bulunmaktadır. cezaevindeydi. HDP üyelerinin toplanması ve serbest bırakılması sürekli olduğu için hapisteki HDP üyelerinin tam sayısını zordu.⁴⁶³

Raporlama dönemi boyunca, DEM üyelerinin cezaevine girip çıkmaları devam etmiştir. Bir kaynak hapisteki DEM üyelerinin sayısını yedi ila sekiz bin olarak tahmin etmiştir. Bu tahmin medyadaki haberlere ve sahadan gelen sinyallere dayanmaktadır.⁴⁶⁴ Ocak 2025'in başında DEM'in 14.741 üyesi vardı.⁴⁶⁵ Bu, raporlama döneminde DEM üyelerinin yaklaşık %47,49 ila %54,27'sinin cezaevinde olduğu anlamına geliyordu.

Önceki raporlama döneminde, YSP temsilcileri ve destekçileri Mayıs 2023 parlamento seçimleri sırasında Türk makamları tarafından sindirme, baskı ve tutuklamalara maruz .⁴⁶⁶

Bu dinamik Mart 2024'teki yerel seçimlerde kendini tekrar hissettirmiştir (bu seçimler hakkında daha fazla bilgi için alt bölüm 1.1.2'ye bakınız). Örneğin, bir kaynak DEM kampanya otobüslerinin çevik kuvvet polisleri tarafından takip edildiğini ilk elden gözlemlemiştir. Adaylar ve destekçileri filme alınmış, tehdit edilmiş ve polis tarafından kuşatılmıştır.⁴⁶⁷

Protestocular

Yönetici atamalarına karşı yapılan gösteriler de (bu hakkında daha fazla bilgi için alt bölüm 5.4.3'e bakınız) Türk makamlarının baskısını tetiklemiştir. Kasım 2024'te bir kaynak Batman'da . Bu kişi, sivil giyimli polis memurlarının protestocuları dövdüğünü ve özel arabalara bindirip götürdüğünü kendi gözleriyle gördü. Polis karakolunda milliyetçi şarkılar dinlemek zorunda kaldılar ve Kürtlerin günlük yaşam alanlarına atıfta bulunan 'dağ fareleri' gibi ırkçı hakaretlere maruz kaldılar.⁴⁶⁸ Resmi olarak DEM üyesi olmayan protestocular da tutuklanma ve cezai suçlamalarla karşı karşıya kaldılar.⁴⁶⁹

Muhbirlerin kullanımı

Daha önceki resmi raporlarda, özellikle HDP'nin gençlik kanadı üyelerine Türk makamları tarafından *ajan* ('muhbir') olarak için baskı yapıldığı belirtilmişti. Diğer kişileri ihbar etmeleri karşılığında

⁴⁶² Gizli kaynak, 17 Şubat 2025.

⁴⁶³ Bakanlık, *Türkiye Genel Resmi Raporu*, Ağustos 2023, s. 55.

⁴⁶⁴ Gizli kaynak, 14 Kasım .

⁴⁶⁵ Daily Sabah, *Türkiye'nin AK Partisi kalabalık siyaset sahnesinde en çok üyeye sahip parti*, 7 Ocak 2025.

⁴⁶⁶ Bakanlık, *Türkiye Genel Resmi Raporu*, Ağustos 2023, s. 55.

⁴⁶⁷ Gizli kaynak, 14 Kasım .

⁴⁶⁸ Gizli kaynak, 14 Kasım 2024.

⁴⁶⁹ Gizli kaynak, 13 Şubat . Gizli kaynak, 14 Şubat .

Kürt hareketi içinde, bu muhbirler ceza indirimleri almış ya da serbest bırakılmıştır.⁴⁷⁰

Raporlama döneminde, medyada yukarıda bahsedilen uygulamaya ışık tutan haberler yer almıştır. Ümit Akbıyık adlı genç bir adamla ilgiliydi. Bu kişi başlangıçta HDP'nin gençlik kollarında aktifti, ancak sonunda altı yüzden fazla kişi hakkında suçlayıcı ifadeler veren bir muhbir haline geldi.⁴⁷¹

Akbıyık, HDP'nin gençlik örgütünün bir üyesi olarak polis şiddetinin kurbanı oldu. 16 Temmuz 2019'da HDP'nin gençlik kolları tarafından Diyarbakır'da düzenlenen bir festivale katılmak istedi. Etkinlik, uyuşturucu kullanımının tehlikeleri konusunda gençler farkındalık yaratmayı amaçlıyordu. Yetkililer festivali yasakladı ve polis Akbıyık'ın bacaklarına yakın mesafeden plastik mermi sıktı.

Bu durum her iki bacağında da ödem⁴⁷² oluşmasına neden oldu.⁴⁷³

Ancak 2023 yılında adı tutuklu avukatlar, gazeteciler, sanatçılar ve siyasetçilerin suç dosyalarında tanık olarak ortaya çıktı.⁴⁷⁴ İfadelerinin güvenilirliği konusunda endişeler vardı. Örneğin, 10 ve 12 Ocak 2023 tarihleri arasında 669 kişi hakkında suçlayıcı ifadelerde bulunmuştu. Sanığın bir avukatı, bir kişinin bu kadar kısa bir süre içinde yüzlerce kişi hakkında nasıl ayrıntılı ifadeler verebileceğini sorgulamıştır. Ayrıca, aynı avukat Akbıyık'ın yazılı ve sözlü Türkçesi arasında bir tutarsızlık olduğunu gözlemlemiştir. Akbıyık'ın ifadeleri resmi ve yasal bir Türkçe ile yazılmışken, kendisi dil hatalarıyla dolu bölgesel bir Türkçe konuşuyordu.⁴⁷⁵ Ayrıca Akbıyık'ın ifadelerini bir avukat olmadan verdiği de anlaşıyordu.⁴⁷⁶

Muhbir kullanımının hangi ölçekte gerçekleştiği bilinmemektedir.

Hükümetin ilgisinin artmasına neden olan koşullar

Önceki resmi rapor, Türk makamlarının HDP'lilere yönelik olumsuz ilgisine yol açabilecek durum ve faaliyetlerin bir listesini sunmuştur. Bu bağlamda, 'olumsuz ilgi' tutuklamalar, gözaltılar, cezai soruşturmalar ve mahkumiyetlere atıfta bulunuyordu.⁴⁷⁷ Raporlama döneminde, DEM üyeleri ve destekçileri ile ilgili olarak aynı koşullar ve faaliyetlerin yürürlükte olduğu görülmüştür:

- DEM dostu paylaşımları sosyal medyada yayınlamak, paylaşmak ve beğenmek;
- gösterilerde yer almak (örneğin kayyum atanmasına karşı);
- basın açıklaması yapmak veya basın açıklamasına katılmak;

⁴⁷⁰ Bakanlık, Türkiye Genel Resmi Raporu, Ağustos 2023, s. 56.

⁴⁷¹ Bianet, 600'den fazla kişinin dosyasında tanık olan bir isim: Ümit Akbıyık ('Ümit Akbıyık, 600'den fazla kişinin dosyasında tanık olarak adı geçen bir isim'), 26 Eylül 2023.

⁴⁷² Ödem, vücudun normalde sıvı bulunmayan veya çok az bölgelerinde sıvı bulunmasıdır.

⁴⁷³ Artı Gerçek, Polis plastik mermi sıktı, bacaklarında ödem oluştu, 18 Temmuz 2019 tarihinde yayınlandı, 14 Kasım 2019 tarihinde güncellendi. HDP, Gençlik Meclisimize yönelik polis saldırısını şiddetle kınıyoruz ('HDP gençlik örgütümüze yönelik polis şiddetini şiddetle reddediyoruz'), 18 Temmuz 2019.

⁴⁷⁴ Bianet, 600'den fazla kişinin dosyasında tanık olan bir isim: Ümit Akbıyık, 26 Eylül 2023.

⁴⁷⁵ Bianet, Tartışmalı itirafçı '32 saatte 669 şüpheliyi teşhis etti', 30 Kasım 2023.

⁴⁷⁶ MLSA, Muhbir Ümit Akbıyık'ın avukatsız polis ifadesi, 21 Mayıs 2024.

⁴⁷⁷ Bakanlık, Türkiye Genel Resmi Raporu, Ağustos 2023, s. 56.

- hapisteki aile üyelerine para göndermek (bu sonuncusu PKK'ya mali destek olarak değerlendirilebilir).⁴⁷⁸

Yukarıdaki liste hiçbir şekilde kapsamlı olarak değerlendirilemez. Türkiye'deki terörle mücadele mevzuatı geniş ve muğlak bir şekilde formüle edilmiştir, bu nedenle Türk makamları bir DEM üyesini veya destekçisini hedef almak için çeşitli koşulları ve faaliyetleri kullanabilir.⁴⁷⁹

5.4.5 DEM üyelerinin yakınlarına yapılan muamele

Önceki resmi rapor, HDP üyelerinin aile üyelerinin de Türk makamlarının olumsuz ilgisini çekebileceğini açıkça ortaya koymuştur.⁴⁸⁰

Raporlama döneminde de bu durum DEM üyelerinin akrabaları için aynı kalmıştır. Örneğin, bir DEM üyesinin akrabaları devlette iş bulamıyordu. Eğer DEM üyesi olan hapisteki bir akrabalarına para gönderirlerse, PKK'ya mali destek verdikleri için haklarında cezai kovuşturma başlatılması riskiyle karşı karşıya kalıyorlardı.⁴⁸¹

Bir kaynak, DEM üyelerinin aile üyelerinin polis veya güvenlik güçleri tarafından takip edildiğini, gözaltına alındığını ve/veya sorgulandığını belirtmiştir. DEM üyelerinin akrabalarına, diğer DEM üyeleri aleyhinde ifade vermeleri için baskı yapıldığı da görülmüştür. Ayrıca, aile üyelerinden biri DEM üyesi olduğu için bireylerin burs, kredi, sağlık sigortası veya sosyal yardımlardan mahrum bırakıldığı da olmuştur. Kaynak, yukarıda bahsedilen baskı biçimlerinin çoğunlukla DEM üyelerinin ebeveynlerine, eşlerine, kardeşlerine ve çocuklarına karşı kullanıldığını söyledi.⁴⁸²

Raporlama dönemi boyunca, bu uygulamaların hangi ölçekte gerçekleştiği ve hangi aile üyelerinin hangi koşullar altında Türk makamlarının hedefi haline geldiği belirsizliğini korumuştur.

5.4.6 Toplumun DEM'e karşı hoşgörüsüzlüğü

Önceki raporlama döneminde, DEM'in öncüleri olan HDP ve YSP sadece Türk makamlarının baskısıyla değil, aynı zamanda Türk toplumunun saldırganlığıyla da karşı karşıya kalmıştır.⁴⁸³

Raporlama döneminde DEM, toplum tarafından hoşgörüsüzlükle karşılaşmıştır. 28 Eylül 2024 tarihinde, İstanbul'daki yerel bir DEM parti ofisi bombalanmıştır. Bombardıman sırasında kimse bulunmuyordu ve herhangi bir can kaybı yaşanmadı. Yetkililer soruşturma .⁴⁸⁴ 24-25 Ekim 2024 gecesi, Ankara'daki DEM genel merkezi saldırıya uğradı. Bu süreçte tabela, kapılar ve pencereler hasar gördü.⁴⁸⁵

⁴⁷⁸ Gizli kaynak, 14 Kasım . Gizli kaynak, 18 Aralık .

⁴⁷⁹ Gizli kaynak, 18 Aralık .

⁴⁸⁰ Bakanlık, Türkiye Genel Resmi Raporu, Ağustos , s. 56 ve 57.

⁴⁸¹ Gizli kaynak, 14 Kasım 2024. Gizli kaynak, 14 Kasım 2024. Gizli kaynak, 18 Aralık 2024.

⁴⁸² Gizli kaynak, 18 Aralık .

⁴⁸³ Bakanlık, Türkiye Genel Resmi Raporu, Ağustos 2023, s. 57.

⁴⁸⁴ Bianet, İstanbul'da Kürt yanlısı DEM'in ofisi silahlı saldırının hedefi oldu30 Eylül 2024.

⁴⁸⁵ Rûdaw, Ankara'da DEM Parti genel merkezine saldırı, 25 Ekim 2024.

5.5 PKK üyelerinin yakınlarına yapılan muamele

Alt bölüm 1.3.2, Türk devleti ile PKK arasında Türk topraklarında yaşanan silahlı çatışmayı ele almaktadır. Bu bölümde Türk makamlarının PKK üyelerinin aile üyelerine nasıl davrandığı tartışılmaktadır.

Daha önceki resmi raporlarda (PKK üyesi olduğu iddia edilen) aile üyelerinin evlerinin basılabileceği ya da Türk yetkililer tarafından kasıtlı olarak engellenebileceği bildirilmişti.⁴⁸⁶

Raporlama dönemi boyunca, yukarıda bahsedilen durum aynı kalmıştır. Örneğin, PKK üyelerinin aile üyeleri devlet işlerine kabul edilmemiştir.⁴⁸⁷ Ankara yakınlarındaki TUSAŞ kompleksine yapılan saldırının ardından (bkz. alt bölüm 1.3.2), İzmir belediyesi tarafından istihdam edilen bir özel güvenlik görevlisi, saldırganlardan birinin kardeşi olduğu için işten çıkarılmıştır.⁽⁴⁸⁸⁾

Bir kaynak, PKK'lı mahkumların aile üyelerinin Türk güvenlik birimleri tarafından izlendiğini, gözetim altına alındığını ve/veya PKK'lı mahkumlar hakkında bilgi vermeye zorlandığını belirtmiştir. Eğer aile üyeleri siyasi mahkumlara para gönderirlerse, PKK'ya mali destek sağladıkları gerekçesiyle haklarında cezai soruşturma ve kovuşturma açılabilirdi. PKK üyelerinin aile üyeleri de ev baskınlarına maruz kalmıştır. Bu baskınlar maskeli özel birimler tarafından gerçekleştirilmiştir. Kaynağa göre ev baskınlarına sıklıkla dayak ve gözetimler eşlik ediyordu. Kaynağa göre, yukarıda bahsedilen baskı biçimleri çoğunlukla PKK üyelerinin ebeveynlerine, eşlerine, kardeşlerine ve çocuklarına karşı kullanıldı.⁴⁸⁹

Bu uygulamaların hangi ölçekte gerçekleştiği ve hangi aile üyelerinin hangi koşullar altında Türk makamlarının hedefi haline geldiği belirsizliğini korumaktadır.

⁴⁸⁶ Bakanlık, *Türkiye Genel Resmi Raporu*, Ağustos , s. 57 ve 58.

⁴⁸⁷ Gizli kaynak, 14 Kasım . Gizli kaynak, 18 Aralık .

⁴⁸⁸ Bianet, *Ankara saldırısına karşın PKK militanının kardeşi belediye çıkarıldı*, 1 Kasım 2024.

⁴⁸⁹ Gizli kaynak, 18 Aralık .

6 Diğer etnik ve dini azınlıklar

6.1 I giriş

Türkiye'nin anayasası din özgürlüğünü güvence altına almaktadır. Türkiye, din ve devlet işlerinin birbirinden ayrı tutulduğu laik bir cumhuriyettir. Türkiye'de yaşayanların çoğu Sünni İslam'a bağlıdır. Sünnilik kamu hayatına hakimdir. Türk vatandaşlık ideali Türk ve Sünni olmaya odaklanmaktadır. Bu normdan sapan etnik ve dini azınlık mensupları, incelenen dönemde dışlanma, ayrımcılık ve saldırı şeklinde sorunlarla karşılaşabilmektedir.⁴⁹⁰ Bu konu bu bölümde daha ayrıntılı olarak ele alınmaktadır.

Türkiye çok sayıda etnik ve dini azınlığa ev sahipliği yapmaktadır. 24 Temmuz 1923 tarihinde Lozan Antlaşması imzalanmıştır. Bu İsviçre şehri günümüz Türkiye'sinin sınırlarını büyük ölçüde belirlemiştir. Bu antlaşma ile Türkiye'de azınlık olarak sadece Ermeniler, Rumlar ve Yahudiler tanınmıştır.⁴⁹¹

Her azınlık grubunu ele almak resmi raporun kapsamını aşmaktadır. Bir önceki bölümde Kürtlerin, özellikle de siyasi temsilcilerinin durumu anlatılmıştır. Bu bölümde, rapor döneminde öne çıkan tanınan ve tanınmayan diğer azınlıklar daha yakından incelenmektedir. Azınlıklar aşağıda alfabetik sırayla ele alınmaktadır.

6.2 A levites

Alevilik⁴⁹² hem Şii, hem Sünni hem de İslam öncesi etkileri barındırmaktadır. Alevilik, Alevilerin kendileri de dahil olmak üzere farklı şekillerde görülmektedir. Bazıları Aleviliği İslam içinde bir yön olarak saymaktadır. Diğerleri ise onu İslam'dan ayrı bir din olarak görür.⁽⁴⁹³⁾

Aleviler en büyük dini azınlığı oluşturmaktadır.⁴⁹⁴ Türkiye'deki Alevilerin kesin sayısı bilinmemektedir. Örneğin, bazı Aleviler ayrımcılık, haksız muamele ve dışlanma korkusuyla inançlarını açıkça ifade etmemektedir.⁴⁹⁵ 'deki Alevi toplumunun büyüklüğüne ilişkin tahminler yaklaşık yüzde 10'u ile yüzde 40'ı arasında değişmektedir.⁽⁴⁹⁶⁾ İki kaynak Türkiye'deki Alevilerin sayısının 20 milyonun üzerinde olduğunu tahmin etmektedir.⁽⁴⁹⁷⁾ Bir kaynak

⁴⁹⁰ Bakanlığı, *Genel resmi rapor Türkiye*, Ekim 2019, s. 22, 23 ve 46. Orhan Kemal Cengiz, *Türkiye'de dini azınlıklar, İnsan hakları perspektifinden bir değerlendirme*, 2020'de yayınlandı, s. 3, 4, 63, 64, 66 ve 67. Trouw, *Tarihçi Mahmut Erciyas'a göre Alevilerin endişeli olmak için her türlü nedeni var*, 18 Haziran . Yonucu, Deniz, 'Sectarianism as racism, The collective punishment of Alevi communities in ', Institute of Race Relations, Vol. 65(3), 6 November , s. 54 ve 57. Bianet, 'Yeni pogromları mümkün kılacak ırkçı nefret Türkiye'de derinden mevcut', 6 Eylül .

⁴⁹¹ Bakanlığı, *Genel resmi rapor Türkiye*, Ekim 2019, s. 23. Dışişleri Bakanlığı, *Genel resmi rapor Türkiye*, Ağustos 2023, s. 50.

⁴⁹² 'Alevilik' olarak da adlandırılır.

⁴⁹³ Upal ve Cusack ed.), *Handbook of Islamic sects and movements*, 2021'de yayımlanmıştır, s. 298. Allegiance, *Tarihçi Mahmut Erciyas'a göre Alevilerin endişeli olmak için her türlü sebebi var*, 18 Haziran . Bakanlığı, *Genel resmi rapor Türkiye*, Ağustos , s. 25. Gizli kaynak, 4 Aralık .

⁴⁹⁴ Upal ve Cusack ed.), *İslami mezhepler ve hareketler el kitabı*, yayın tarihi , s. 279. Kisanak (ed.), *Kürt siyasetinin mor rengi*, 2022'de yayınlandı, s. 69.

⁴⁹⁵ Yonucu, Deniz, "Sectarianism as racism", Institute of Race Relations, Vol. 65(3), 6 November 2023, s. 49.

⁴⁹⁶ Azınlık Hakları Grubu, *Türkiye'de Aleviler*, Haziran 2018'de güncellenmiştir. Yonucu, Deniz, "İrkçılık Olarak Mezhepçilik", Institute of Race Relations, Cilt 65(3), 6 Kasım 2023, s. 49.

⁴⁹⁷ Gizli kaynak, 12 Kasım . Gizli kaynak, 4 Aralık 2024.

Türkiye'de beş binin üzerinde *cemevi* (Alevi ibadethanesi)⁽⁴⁹⁸⁾ bulunduğunu da sözlerine eklemiştir

Aleviler geleneksel olarak Türk devletiyle sorunlu bir ilişki sürdürmüşlerdir. Bu ilişkide iki temel mesele göze çarpmaktadır: Alevilerin dini bir cemaat olarak tanınması ve din eğitiminin muaf tutulması.⁴⁹⁹ Her iki mesele de birbiriyle ilişkilidir ve aşağıda detaylandırılacaktır.

Türk hükümeti içerisinde *Diyanet*⁵⁰⁰ din işlerinden sorumlu genel müdürlüğü oluşturmaktadır. Diyanet'in emrinde oldukça büyük bir bütçe bulunmaktadır.⁵⁰¹ Bu yazının kaleme alındığı sırada, Diyanet'e 2025 yılı için yaklaşık 3,6 milyar Euro'luk bir bütçe tahsis edilmesi önerisi tartışılmaktaydı. Bu rakam diğer altı bakanlığın, yani içişleri, dışişleri, ticaret, kültür ve turizm, sanayi ve teknoloji ve enerji bakanlıklarının toplam bütçesi kadardı.⁵⁰²

Diyanet'in sadece Sünni İslam yararına para harcaması, Aleviler de dahil olmak üzere dini azınlıkları üzmüştür. Alevi toplumu, Türk hükümeti tarafından dini bir cemaat olarak tanınmadığı için Diyanet'in mali desteğine güvenemiyordu⁵⁰³.

Din eğitimi konusu da Alevi toplumunu zor durumda bırakmıştır. Türkiye'deki ilk ve orta dereceli okullarda din dersi zorunludur. Bu ders ağırlıklı olarak Sünni İslam'a odaklanmaktadır. Yahudiler gibi tanınmış azınlıkların üyeleri bundan muaf tutulabilir. Alevi, ateist ve agnostik öğrenciler ise bu muafiyetten yararlanamamaktadır⁽⁵⁰⁴⁾.

Kasım 2022'de Türk hükümeti Aleviler için bir ajans kurdu. Bu ajans Diyanet'e değil, Kültür ve Turizm Bakanlığı'na bağlıydı.⁵⁰⁵ Nitekim yetkililere göre Alevilik dini bir hareket değil, kültürel ve folklorik bir meseleydi.⁽⁵⁰⁶⁾ Alevi toplumu, Kültür ve Turizm Bakanlığı'na bağlı bir ajansın kurulmasını olumlu karşıladı.

⁴⁹⁸ Gizli kaynak, 4 Aralık .

⁴⁹⁹ Cengiz, *Religious minorities of Turkey*, 2020'de yayımlanmıştır, s. 60-62. Upal ve Cusack (ed.), *Handbook of Islamic sects and movements*, 2021'de yayımlandı, s. 297 ve 298. Daily Sabah, *Türkiye Alevi vatandaşların sorunlarını çözmek için Cemevi Başkanlığı kuruyor*, 9 Kasım 2022. Allegiance, *Tarihçi Mahmut Erciyas'a göre Alevilerin endişeli olmak için her türlü sebebi var*, 18 Haziran . Gizli kaynak, 12 Kasım 2024. Gizli kaynak, 14 Kasım . Daily Sabah, *Türkiye'nin Alevi toplumu Cemevi Başkanlığı ile can simidi aldı*, 2 Aralık . Gizli kaynak, 4 Aralık 2024.

⁵⁰⁰ Diyanet, İngilizce'de *Diyanet İşleri Başkanlığı* olarak bilinmektedir.

⁵⁰¹ Cengiz, *Türkiye'de Dini Azınlıklar*, 2020 yılında yayınlanmıştır, s. 36 ve 65. Gizli kaynak, 12 Kasım . Gizli kaynak, 14 Kasım 2024.

⁵⁰² Duvar English, *Turkish top religious body demands 130 bln liras for 2025 budget*, 20 Ekim 2024.

⁵⁰³ Cengiz, *Türkiye'de Dini Azınlıklar*, 2020'de yayımlandı, s. 36 ve 65. Allegiance, *Tarihçi Mahmut Erciyas'a göre Alevilerin endişeli olmak için her türlü sebebi var*, 18 Haziran 2023. Yonucu, Deniz, "Sectarianism as racism", Institute of Race Relations, Vol. 65(3), 6 Kasım , s. 54. Gizli kaynak, 12 Kasım 2024.

Gizli kaynak, 14 Kasım . Gizli kaynak, 4 Aralık .

⁵⁰⁴ Cengiz, *Türkiye'de Dini Azınlıklar*, 2020 yılında yayınlanmıştır, s. 65 ve 66. Gizli kaynak, 14 Kasım 2024. Gizli kaynak, 15 Kasım 2024. Gizli kaynak, 18 Kasım . Gizli kaynak, 4 Aralık 2024.

⁵⁰⁵ Bu devlet organı İngilizce ve Türkçe'de *Alevi-Bektaşî Kültür ve Cemevi Başkanlığı* ve *Alevi-Bektaşî Kültür ve Cemevi Başkanlığı*.

⁵⁰⁶ Bianet, *Turkey sets up agency for unrecognised Alevi minority amid 'assimilation' criticism*, 9 Kasım 2022. Daily Sabah, *Türkiye Alevi vatandaşların sorunlarını çözmek için Cemevi Başkanlığı kuruyor*, 9 Kasım 2022. Trouw, *Aleviler özel Türk Alevi bakanlığına şüpheyle bakıyor, 'Yanlış yönde bir adım'*, 28 Ocak 2023. Daily Sabah, *Turkey's Alevi community gets lifeline with Cemevi Presidency*, 2 Aralık 2024.

karışık duygularla karşılamıştır. Bazıları bunu Alevilerin özgürleşme sürecinde ileri bir adım olarak görürken, diğerleri bundan rahatsız oldu.⁵⁰⁷

Aleviler ulusal düzeyde dini bir topluluk olarak tanınmamıştır. 13 Eylül 2024 tarihinde İstanbul Belediyesi cemevlerini ibadethane olarak tanıma kararı almıştır. Belediye yönetimi, ülkenin en büyük muhalefet partisi olan Cumhuriyet Halk Partisi'nin (CHP) elindeydi. CHP yönetimi bunu yaparken, belediyeden destek alabilen Sünni camiler ile Alevi cemevleri arasında artık ayrım yapmadığını açıkça ortaya koymak istemiştir.⁵⁰⁸ Bir kaynak bu kararı olumlu bir gelişme olarak değerlendirmiş, ancak etkisini belirlemek için henüz erken olduğunu belirtmiştir.⁵⁰⁹ Bir başka kaynak ise İstanbul belediyesinin kararını sempatik bir jest olarak yorumlamış, ancak böyle bir jestin Alevilerin mağduriyetlerine gerçek bir çözüm getirmediğini eklemiştir.⁽⁵¹⁰⁾

20 Ocak 2025 tarihinde Cumhurbaşkanı Erdoğan Alevi toplumunun önde gelen isimlerinden Ahmet Uğurlu ile bir araya geldi. Uğurlu, Cumhurbaşkanı Erdoğan'a, *dedelerin* (Alevi pastörleri) eğitilebileceği okulların kurulması ve cemevlerinin personeline ödeme yapmak için kullanılabilecek mali kaynakların sağlanması da dahil olmak üzere çeşitli isteklerini iletmıştır.⁵¹¹

Güneydeki Hatay ili Arapça konuşan Alevi bir topluluğa ev sahipliği yapıyor. Onların inançdaşları da komşu Suriye'de yaşamaktadır. Alevi ve Nusayri inançları arasında benzerlikler ve farklılıklar bulunmaktadır. Hem Aleviler hem de Aleviler, Muhammed Peygamber'in yeğeni ve damadı olan İmam Ali ibn Ebu Talib'e⁽⁵¹²⁾ saygı duymaktadır. Her iki inanç grubunun isimleri de aynı anlamı taşımaktadır, yani 'Ali'nin takipçileri'.⁵¹³ Bir kaynağa göre Türkiye'de yaklaşık on bin Alevi bulunmaktadır. Bu topluluğun sosyal durumu hakkında başka kesin bir bilgi bilinmemektedir.⁵¹⁴

6.3

A rmenen

Türkiye'deki Ermenilerin sayısı çeşitli nedenlerle tam olarak bilinmemektedir. Örneğin, bazı Ermeniler ayrımcılık, haksız muamele ve dışlanma korkusuyla Ermeni kimliklerini açıkça ortaya koymamaktadır. Türkiye'de yaşayan bazı kişilerin Ermeni geçmişlerinden habersiz olmaları da yaygın bir durumdur. Ataları geçmişte zorla ya da başka bir şekilde İslam'ı kabul etmiştir. Bazen bir büyükanne ya da büyükbaba 'aile sırrını' ancak ölüm döşeğindeyken torunlarına açıklar. Bu bağlamda, 'gizli Ermeniler'den söz edilmektedir.⁵¹⁵ Bir kaynağa göre, Türkiye'deki Ermeni toplumu yaklaşık 50.000 kişiden oluşmaktadır.⁵¹⁶

⁵⁰⁷ Allegiance, *Aleviler özel Türk Alevi bakanlığına şüpheli bakıyor*, 28 Ocak 2023. Gizli kaynak, 14 Kasım 2024. Gizli kaynak, 4 Aralık 2024.

⁵⁰⁸ Duvar English, *İstanbul Belediyesi cemevlerini 'i olarak tanıyor*, 13 Eylül 2024.

⁵⁰⁹ Gizli kaynak, 2 Aralık .

⁵¹⁰ Gizli kaynak, 4 Aralık .

⁵¹¹ Daily Sabah, *Alevi toplumu yeni haklar istiyor, zirvedeki isim Erdoğan'a görüşüyor*, 22 Ocak 2025.

⁵¹² *Alif ibn Ebî Tâlib* olarak yazılır.

⁵¹³ Upal ve Cusack (ed.), *Handbook of Islamic sects and movements*, 2021'de yayınlanmıştır, s. 279, 281, 287, 291, 293 ve 299. Yonucu, Deniz, "Sectarianism as racism", *Institute of Race Relations*, Vol. 65(3), 6 November 2023, pp. 49. Gizli kaynak, 5 Aralık 2024.

⁽⁵¹⁴⁾ Gizli kaynak, 12 Kasım .

⁵¹⁵ Cengiz, *Türkiye'de Dini Azınlıklar*, 2020 yılında yayınlanmıştır, s. 69-73. Gizli kaynak, 12 Kasım .

⁵¹⁶ Gizli kaynak, 12 Kasım .

Ermenilerin büyük çoğunluğu İstanbul'da yaşamaktadır. Türkiye'deki Ermeni toplumunun 48'i aktif olmak üzere 56 kilisesi ve 20 mezarlığı bulunmaktadır. Ayrıca 16 Ermeni okulunda yaklaşık üç bin öğrenci eğitim görmektedir. Türkiye'deki Ermeniler Katolik, Protestan ve Apostolik kiliseleri olmak üzere çeşitli mezheplere mensuptur. Yukarıda bahsi geçen mezhepler Diyanet'ten hiçbir mali destek almamaktadır ve kendi geçimlerini sağlamak zorundadır. Bu nedenle özel bağışlara bağılırlar.⁵¹⁷

Raporlama döneminde, Türk parlamentosunda, ülkenin iktidar partisi olan Adalet ve Kalkınma Partisi'nden (AKP) Sevan Sivacıoğlu olmak üzere bir Ermeni milletvekili bulunmaktaydı. Mayıs 2023 parlamento seçimleri için parlamentoda Ermeni kökenli üç milletvekili bulunuyordu.⁵¹⁸

Hoşgörüsüzlük

Ermenilere yönelik hoşgörüsüzlük ve saldırganlığın hem etnik hem de dini boyutu vardır. Nitekim Ermeniler kendi etnik kökenlerine sahiptir ve Hristiyanlık içinde bir akıma bağılırlar.⁵¹⁹ 2020 yılında Türkiye'de Ermeni karşıtı birçok olay meydana gelmiştir. Örneğin, İstanbul'daki iki Ermeni kilise binası vandalizmin hedefi olmuş ve milliyetçi Türklerin korna çalan araba koltukları İstanbul'da ağırlıklı olarak Ermeni mahallelerinde dolaşmıştır.⁽⁵²⁰⁾ Bildiğimiz kadarıyla, rapor döneminde bu tür bir olay yaşanmamıştır. Ancak, bir kaynağa göre, Ermeniler sosyal medyada düzenli olarak nefret söyleminin hedefi olmuştur.⁵²¹

Bir kaynağa göre, fiziksel nefret olayları o kadar yaygın değildi, ancak Ermeniler günlük hayatta ve sosyal ilişkilerde rahatsızlık yaşıyorlardı. Örneğin, Ermenilerin işyerlerinde veya Türk ordusunda ayrımcılığa uğradıkları veya hakarete uğradıkları görülmüştür. Ayrıca, bazı ev sahipleri Ermenilere daire kiralamayı reddetmiştir. Ermeniler için akademik pozisyonlar dışında devlet işlerine girmek de zordur.⁵²²

Ağustos 2024'ün başlarında, Marmara Denizi'ndeki Prens Adaları'ndan biri olan Kınalıada'da Ermeni karşıtı boyutu olması muhtemel bir şiddet olayı meydana geldi. Olay, Ermeni cemaatinin önde gelen üyelerinden Garo Kaprielyan ile bir süpermarket çalışanı arasındaki çatışmayı içeriyordu. Kaprielyan süpermarketi rahatsızlık vermekle suçladı. Bunun üzerine çalışan tarafından . Kaprielyan'ın parmağı kırıldı ve yüzünde morluklar . Mağdurun iddiasına göre saldırgan diğer şeylerin yanı sıra 'pis Ermeni' de dedi. Süpermarket çalışanı Kaprielyan'ı ittiğini kabul etmiş ancak ırkçı bir dil kullandığını reddetmiştir. Bu yazının yazıldığı sırada dava mahkeme önünde devam etmekteydi.⁵²³

⁽⁵¹⁷⁾ Gizli kaynak, 12 Kasım .

⁵¹⁸ ARMENPRESS, 1/600, 14 Mayıs seçimlerinden sonra yeni parlamentoda Türk-Ermeni temsili keskin bir düşüş gösterdi, 17 Mayıs 2023. Gizli kaynak, 12 Kasım .

⁵¹⁹ Gizli kaynak, 12 Kasım .

⁵²⁰ Bakanlığı, Türkiye Genel Resmi Raporu, Mart 2021, s. 55.

⁵²¹ Gizli kaynak, 12 Kasım .

⁵²² Gizli kaynak, 12 Kasım .

⁵²³ Agos, Patrik Maşalyan Kınalıada'da saldırıya uğrayan Garo Kaprielyan'ı ziyaret etti ('Patrik Maşalyan Kınalıada'da saldırıya uğrayan Garo Kaprielyan'ı ziyaret etti'), 3 Ağustos . Gizli kaynak, 12 Kasım .

Ermeni dili

Ermeni dilinin Batı ve Doğu Ermenicesi olmak üzere iki çeşidi vardır. Türkiye'deki Ermeni toplumu geleneksel olarak Batı Ermenicesi konuşmaktadır; Ermenistan'da ise Doğu Ermenicesi yaygındır. Türkiye'de Ermenicenin kamusal alanda kullanımına ilişkin resmi bir yasak bulunmamaktadır. Bir kaynağa göre, Ermeniler geçmişte sokaklarda kendi dillerini konuşmak konusunda isteksizdi. Ancak genç kuşak Ermeniler bu konuda daha istekli. Yine de Ermenicenin kamusal alanda kullanımı bağlama bağlı kalmaktadır. Kaynağa göre, muhafazakâr ve milliyetçi tutumlarıyla bilinen Karadeniz bölgesinde, Ermeniler toplum içinde Ermenice konuşmak için daha az alan hissedeceklerdir⁵²⁴.

1915-1917'de Ermeni Katliamları

Önceki resmi rapor, 1915-1917 yıllarında Ermenilere yönelik katliamların hassas bir konu olduğunu açıkça ortaya koymuştur. İnsan hakları savunucusu Öztürk, Türkdoğan'a söz konusu olayları "soykırım" olarak tanıması çağrısında bulunduğu, Türk milletini aşağıladığı gerekçesiyle Ceza Kanunu'nun 301. maddesi uyarınca yargılanmıştır. Temmuz 2023'te Türkdoğan, çağrısının ifade özgürlüğü kapsamında kalması nedeniyle bu suçlamadan beraat etti⁵²⁵.

Yukarıdaki beraat kararına rağmen, 1915-1917 Ermeni katliamları raporlama döneminde tedirgin edici bir konu olmaya devam etmiştir.⁵²⁶ 24 Nisan 2024'te⁵²⁷ 'Açık Radyo'⁵²⁸ bir konuk konuşmacı 1915-1917 olaylarını 'soykırım' olarak nitelendirmiştir. Bunun üzerine Radyo ve Üst Kurulu (RTÜK)⁽⁵²⁹⁾ söz konusu radyo istasyonuna para cezası vermiştir. Açık Radyo para cezasını ödememiş, bunun üzerine RTÜK yayın lisansını iptal etmiştir. Radyo, 16 Ekim 2024 tarihinde son kez yayın yapmıştır⁵³⁰.

Türkiye'de basın ve ifade özgürlüğü hakkında daha fazla bilgi için bkz. bölüm 3.5.

Ermeni uyruklu

Ermeni Türklerin Ermenistan vatandaşlığı almaları için fırsatlar mevcuttur. Türkiye ve Ermenistan birbirleriyle diplomatik ilişkilerini sürdürmemektedir. Sonuç olarak, Ermenistan'ın Türkiye'de diplomatik temsilciliği yoktur ve Türkiye-Ermenistan kara sınırı kapalıdır. Başvuru sahibinin Ermenistan'a hava yoluyla seyahat etmesi gerekmektedir. Başvuru sahibi, amacıyla vaftiz belgesi de dahil olmak üzere çeşitli belgeler sunmalıdır. Geçmişte

⁵²⁴ Gizli kaynak, 12 Kasım 2024.

⁵²⁵ Bakanlık, *Türkiye Genel Resmi Raporu*, Ağustos 2023, s. 24.

⁵²⁶ Agos, *İstanbul'da Ermeni Soykırımı anmaları, Bir umut ışığı mı?*, 19 Ekim . Gizli kaynak, 12 Kasım 2024.

⁵²⁷ Her yıl 24 Nisan'da 1915-1917 Ermeni katliamının kurbanları anılmaktadır. Gerçekten de 24 Nisan 1915'te yüzlerce Ermeni aydını İstanbul'da tutuklanmış ve tehcir edilmiştir. Bu tarih Ermeni katliamlarının başlangıç noktası olarak kabul edilmektedir. Cengiz, *Türkiye'de Dini Azınlıklar*, 2020 yılında yayımlanmıştır, s. 24. Clingendael Enstitüsü, *Nihayet Ermeni Soykırımı tam olarak tanındı mı?*, 28 Nisan 2021.

⁵²⁸ Açık Radyo ağırlıklı olarak sosyal, kültürel ve siyasi konulara odaklandı. Bu sayede İstanbul'da oldukça geniş bir dinleyici kitlesine ulaşmıştır. Bu radyo istasyonu hakkında daha fazla bilgi için <https://apacikradyo.com.tr/what-acik-radyo> adresini ziyaret edin.

⁵²⁹ RTÜK, İngilizce'de *Radio and Television Supreme Council* (RTSC) olarak bilinmektedir. RTÜK hakkında daha fazla bilgi için <https://www.rtuk.gov.tr/en> adresini ziyaret edin.

⁵³⁰ Duvar English, *Turkish media watchdog revokes radio channel's licence over Armenian Genocide remarks*, 3 Temmuz . Bianet, *Açık Radyo shuts down following licence revocation over Armenian genocide remarks*, 16 Ekim 2024 tarihinde yayınlandı, 17 Ekim 2024 tarihinde güncellendi. Agos, *Açık Radyo, RTÜK ve Anayasa Mahkemesi'nin dönüm noktası niteliğindeki kararı*, 18 Ekim 2024. Gizli kaynak, 4 Kasım 2024. Yaman Akdeniz (siber haklar aktivisti ve ve Özgürlük Derneği kurucularından) ile mülakat, 11 Kasım 2024. Gizli kaynak, 12 Kasım 2024.

bir başvurunun işleme konması üç ila dört ay sürüyordu; bugün ise işlem süresinin bir yıla kadar çıktığı söylenmektedir. Birçok Ermeni'nin Türkiye'de Ermeni vatandaşlığı için başvuruda bulunduğu bildirilmektedir.⁵³¹

6.4

J oden

Türkiye'deki Yahudi cemaatinin yaklaşık 15.000 ila 20.000 üyesi bulunmaktadır. Türk Yahudilerinin çoğu, 15sonlarında İspanya'dan Osmanlı İmparatorluğu'na kaçan Sefarad Yahudilerinin torunlarıdır. Geleneksel olarak İspanyolca ile yakından ilişkili bir dil olan Ladino konuşuyorlardı. Bu dil artık kullanılmama tehlikesiyle karşı karşıyadır. Türk Yahudilerinin genç nesilleri çoğunlukla Türkçe konuşmaktadır.⁵³²

İsrail ve Filistin topraklarında tırmanan çatışma Türk toplumunu da etkilemiştir. Sonuç olarak, Türkiyeantisemitizm keskin bir şekilde yükselmiştir. Antisemit ifadeler çoğunlukla çevrimiçi ortamda kendini göstermiştir. Fiziksel mekânda da birkaç olay meydana gelmiştir. Örneğin İzmir'de bazı sinagoglar nefret söylemiyle lekelendi.⁽⁵³³⁾

Türk hükümetinin politikası İsrail devleti ile Türkiye'deki Yahudi toplumu arasında net bir ayırım yapmıştır. İsrail'i eleştirdi ancak Türk Yahudi toplumunu . Türk yetkililer antisemitizm haberlerini ciddiye alarak Yahudi okulu ve sinagogları korumaya aldı. İzmir'deki sinagogları kirleten vandallar kısa bir süre sonra tutuklandı.⁽⁵³⁴⁾ Bir kaynak, Türk makamlarının Türk-Yahudi cemaatini "yeterli" bir şekilde koruduğunu söyledi.⁽⁵³⁵⁾

Kasım 2024'te, İsrail ve Moldova vatandaşı bir haham olan Zvi Kogan, Birleşik Arap Emirlikleri'nde (BAE) kaçırıldı ve öldürüldü. 26 Kasım 2024 tarihinde, cinayet şüphelisi üç Özbek İstanbul'a geldi.⁽⁵³⁶⁾ Türk yetkililer şüphelileri yakalayarak BAE'ye teslim etti.⁽⁵³⁷⁾

14 Ocak 2025 tarihinde Türkiye Hahambaşısı İshak Haleva vefat etti. Bu tarihte Cumhurbaşkanı Erdoğan TürkiyeYahudi toplumuna taziyelerini iletti.⁵³⁸

Şubat 2025'te Milli Emniyet Teşkilatı (MİT)Başkanı, 2024 yılında Türk-Yahudi toplumuna yönelik birkaç saldırının engellendiğini açıkladı.⁵³⁹

⁵³¹ Gizli kaynak, 12 Kasım .

⁵³² Daily Sabah, *Türkiye'de tehlike altındaki Ladino dilinin canlandırılması*, 20 Şubat . The Times of , *'Yahudilere izin yok', Erdoğan Hamas'ı överken Türkiye'de antisemitizm yükseliyor*, 30 Ekim . Gizli kaynak, 12 Aralık 2023. Gizli kaynak, 12 Kasım 2024.

⁵³³ The Times of , *'Yahudilere izin yok'*, 30 Ekim . Turkey recap (Tr), *İsrail savaştayken, nin Yahudi cemaati yeni tehditler ve eski endişelerle karşı karşıya*, 8 Kasım . Bianet, *Synagogues vandalised in İzmir*'Turkey's Jews are living on the edge since the war began', 10 Ekim 2024 tarihinde yayınlandı11 Ekim 2024 tarihinde güncellendi.

⁵³⁴ Gizli kaynak, 12 Aralık 2023. Gizli kaynak, 12 Kasım 2024.

⁵³⁵ Gizli kaynak, 12 Kasım .

⁵³⁶ Özbek şüphelilerin isimleri Olimpi Toirovich, Makhmudjon Abdurakhim ve Azizbek Kamlovich idi.

⁵³⁷ Reuters, *Türkiye, İsraili hahamı öldürmekle suçlanan şüphelilerin tutuklanması için BAE'ye yardım etti*, 26 Kasım 2024. The Independent, *Türkiye'nin İsraili-Moldovalı haham cinayeti şüphelilerini İstanbul havalimanından ayrılırken BAE'de tutukladığı bildirildi*, 26 Kasım 2024. The Times of , *BAE, Chabad Hahamı Kogan cinayetinde şüphelilerin yakalanmasına yardım ettiği için Türkiye'ye teşekkür etti*, 26 Kasım 2024.

⁵³⁸ Bianet, *Türkiye Hahambaşısı İsak Haleva hayatını kaybetti*, 14 Ocak 2025. Daily Sabah, *Türkiye Musevi Cemaati Hahambaşısı vefat etti*, 14 Ocak 2025. Şalom Türkiye, *Türkiye Hahambaşısı Haham İsak Haleva'yı kaybetti*, 14 Ocak 2025.

⁵³⁹ Daily Sabah, *Turkish intel thwarts attacks targeting non-Muslims in 2024*, 12 Şubat 2025.

Türk-Yahudi toplumu düşük bir profil sergilemek zorunda kalmıştır. Örneğin, İsrail ve Filistin topraklarındaki çatışmanın şiddete dönüştüğü 7 Ekim 2023 tarihinden bu yana Yahudi bayramı Hanuka'yı açıkça kutlamamaktadır.⁽⁵⁴⁰⁾ Türk Yahudi toplumu ultra-Ortodoks etkilere olmadığından, zaten Türkiye sokaklarında çok görünür değildir. Örneğin, bir kaynağa göre, Türk Yahudi erkekleri kipa takmaya ya da saçlarına lüle takmaya alışık değildir.⁵⁴¹

Bir kaynağa göre, Sefarad kökenli Türk Yahudilerinin (neredeyse) tamamı artık İspanyol vatandaşlığına sahipti. Bu arada, kriter bir kişinin aktif olarak Yahudiliği benimseyip benimsemediği değil, Sefarad kökenli olup olmadığı ve dolayısıyla İspanya ile tarihsel bir bağının bulunup bulunmadığıydı. Sonuç olarak, aynı kaynağa göre, kökenleri farklı olan Aşkenaz Yahudileri İspanyol uygun değildi.⁽⁵⁴²⁾

6.5 P rotestantlar

Türkiye'deki Protestanların sayısına ilişkin tahminler farklılık göstermektedir. Türkiye'de Protestanlık konusunda uzman olan James Bultema, Türkiye'deki Protestan sayısını on bin olarak tahmin etmektedir. Aynı Bultema, Türkiye'deki Protestanların yekpare bir bütün oluşturmadığına dikkat çekmiştir. Calvinizm, Arminianizm, Anglikanizm, Luthercilik ve Vaftizcilik gibi çeşitli yönlelere bağlıydılar.⁵⁴³ Bir başka kaynak ise Türkiye'deki Protestan sayısını beş ila altı bin civarında tahmin etmektedir.⁵⁴⁴

Türkiye'deki Protestanlar çeşitli sorunlarla karşı karşıyadır. Türk hükümeti onları dini bir topluluk olarak tanımamaktadır. Sonuç olarak, bir kilise binası açmak için izin alamazlar. Protestanlar en fazla bir dernek, vakıf ya da kültür merkezi kurabilirler, ancak böyle bir oluşumla kendilerini bir mezhep olarak tanıtamazlar.⁵⁴⁵

Örneğin, bir kaynak Diyarbakır'da bir Protestan cemaatinin kilise binası için izin başvurusunda bulunduğunu biliyordu. Hem belediye hem de vali, kilise için yer olmadığını gerekçe göstererek başvuruyu reddetmiştir. Kaynağa göre, aynı zamanda, aynı yetkililer cami ve Kuran okulları için yer .⁵⁴⁶

Türk makamlarının yabancı papazları ülkeden sınır dışı ettiği örnekler de olmuştur.⁵⁴⁷

Rapor döneminde, Türkiye'nin en yüksek mahkemesi olan Anayasa Mahkemesi (AYMdokuz yabancı papazın sınır dışı edilmesini onaylamıştır. 'Misyonerlik faaliyetleri' ile ülkenin ulusal güvenliğine tehdit oluşturdukları iddia ediliyordu. Söz konusu kişiler

⁵⁴⁰ Gizli kaynak, 12 Aralık 2023. Gizli kaynak, 12 Kasım 2024.

⁽⁵⁴¹⁾ Gizli kaynak, 12 Kasım .

⁵⁴² Gizli kaynak, 12 Kasım .

⁵⁴³ ND, 'Büyüme böyle devam ederse 2050'de Türkiye'de bir milyon Protestan olacak', 4 Eylül 2024. Reformatorisch Dagblad (RD), 'Türkiye'nin hızla büyüyen Protestanlığına bir polis memuru isim buldu, 28 Eylül 2024.

⁵⁴⁴ Gizli kaynak, 14 Kasım 2024.

⁵⁴⁵ Cengiz, 'Türkiye'de dini azınlıklar, 2020'de yayınlandı, s. 48 ve 55-58. ND, 'Büyüme böyle devam ederse 2050'de Türkiye'de bir milyon Protestan olacak', 4 Eylül 2024. RD, 'Türkiye'de hızla büyüyen Protestanlığın adını bir polis memuru koydu, 28 Eylül 2024. Human Rights Without Frontiers (HRWF), 'Türkiye, Türkiye'de Protestan Hristiyanlara yönelik zulüm hakkında yeni bir rapor, 25 Ekim 2024. Gizli kaynak, 14 Kasım 2024.

⁵⁴⁶ Gizli kaynak, 14 Kasım 2024.

⁵⁴⁷ Cengiz, 'Türkiye'de Dini Azınlıklar, 2020'de yayınlandı, s. 77-79.

Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'ne (AİHM)⁵⁴⁸ başvurmuştur.(

Yabancı pastörlerin sınır dışı edilmesinin etkisi farklı şekillerde . İki kaynak, Türkiye'deki Protestanların nispeten genç bir topluluk oluşturduğuna ve çoğunlukla Müslüman kökenli din değiştirenlerden oluştuğuna dikkat çekmiştir. Yabancı pastörlerin sınır dışı edilmesiyle bazı cemaatler artık pastörsüz kalma tehlikesiyle karşı karşıya kalmıştır.⁵⁴⁹ Ancak yukarıda alıntılanan Bultema, Türkiye'deki Protestan cemaatinin artık teolojik ve örgütsel olarak kendi ayakları üzerinde durabilecek kadar büyüdüğünü savunmuştur.⁵⁵⁰

Bir kaynağa göre, Protestanların tüm Hristiyan mezhepleri arasında Türk yetkililer tarafından en çok karşı çıkılan mezhep olmasının iki nedeni vardı. Birincisi, Protestanlar İncil'i diğer Hristiyan mezheplerine daha aktif bir şekilde duyuruyorlardı. İkincisi, Türk yetkililer arasında Türk Müslümanların Hristiyanlığa geçmesinin yarattığı kızgınlık. Aynı kaynak Protestanlara yönelik baskının niteliğinin değiştiğine de dikkat çekmiştir. Yirmi yıl önce baskılar fiziksel nitelikteydi ve protestocular tutuklanıyordu. Aynı kaynak, bu yazının yazıldığı sırada Protestanların daha çok yasal ve bürokratik muhalefetle karşılaştıklarını belirtmiştir.⁵⁵¹

⁵⁴⁸ Alliance Defending Freedom International (ADF International), *Türkiye'nin en yüksek mahkemesi, hükümetin 'misyonerlik faaliyetleri' iddiasıyla dokuz yabancı Hristiyanı sınır dışı etmesini destekleyen bir karar verdi*, 13 Haziran 2024. RD, *Türkiye'de hızla büyüyen Protestanlığın adını bir polis memuru koydu*, 28 Eylül . HRWF, *Türkiye'nin Protestan Hristiyanlara yönelik zulmü hakkında yeni bir rapor*, 25 Ekim 2024. Gizli kaynak, 14 Kasım 2024.

⁵⁴⁹ ADF International, *Türkiye'nin en yüksek mahkemesi hükümetin 'misyonerlik faaliyetleri' iddiasıyla dokuz yabancı Hristiyanı sınır dışı etmesini destekleyen bir karar verdi*, 13 Haziran . Gizli kaynak, 14 Kasım .

⁵⁵⁰ RD, *Hızla büyüyen Türk Protestanlığına bir polis memuru isim buldu*, 28 Eylül 2024.

⁵⁵¹ Gizli kaynak, 14 Kasım . Gizli kaynak, 5 Aralık 2024.

7

V yas

7.1

I giriş

Türkiye'de kadınlar ve erkekler kanun önünde eşittir. Önceki resmi raporlarda, kamu yönetimi ve işgücü piyasası gibi bazı alanlarda kadınlar aleyhine toplumsal cinsiyet eşitsizliği olduğu belirtilmiştir.⁵⁵² Bu durum raporlama döneminde de değişmemiştir.⁵⁵³ Örneğin, Uluslararası Çalışma Örgütü'ne (ILO) göre 2023 yılında kadınların %35,5'i işgücü piyasasına katılmaktadır⁽⁵⁵⁴⁾. Türkiye'de 1991-2023 döneminde çalışan kadınların oranının hiç bu kadar yüksek olmadığı belirtilmelidir.⁵⁵⁵ Bir kadın kuruluğu tarafından yapılan araştırma, özellikle 50 yaş üstü kadınların işgücü piyasasından uzaklaştığını ortaya koymuştur. Cinsiyet ve yaş ayrımcılığının bir karışımıyla karşı karşıya kalmışlardır.⁵⁵⁶

Eğitim alanında kadınların katılımı artmaya devam etmiştir. Mart 2022'de kadın profesörlerin oranı %45'in üzerinde, kız öğrencilerin oranı ise %49'du.⁵⁵⁷ Şubat 2024'e gelindiğinde bu oranlar sırasıyla %46,4 ve %51,7'ye yükselmişti. Böylece ilk kez kız öğrencilerin sayısı erkek öğrencilerden fazla olmuştur.⁵⁵⁸ Şubat 2025'in başlarında kız öğrencilerin oranı daha da artarak %53'ün üzerine çıkmıştır.⁵⁵⁹

2023 parlamento seçimlerinde kadınlar milletvekili adayları arasında yeterince temsil edilmemiştir. Bununla birlikte, kadın milletvekili sayısı 103'ten 121'e yükselmiştir (600 sandalyeden).⁵⁶⁰

Mart 2024 yerel seçimlerinde de benzer bir durum söz konusudur (bkz. alt bölüm 1.1.2). Bu durumda da kadın adaylar yetersiz temsil edilmiş,⁵⁶¹ ancak kadın temsilci sayısı artmıştır. 81 ilin 11'inde bir kadın belediye başkanı seçildi. 2019 yerel seçimlerinde dört kadın bir şehrin belediye başkanı olmuştur.⁵⁶²

Birkaç örnekte, bir kadın belediye başkan adayı bir ilki gerçekleştirdi. Örneğin, Cumhuriyet Halk Partisi'nden (CHP) Sinem Dedetaş, İstanbul'da muhafazakâr AKP'nin kalesi olarak Üsküdar ilçesinin ilk kadın belediye başkanı olmuştur.⁽⁵⁶³⁾ DEM'den Sönük, Türkiye'nin güneydoğusunda yer alan Batman'ın ilk kadın belediye eş başkanı olmuştur. Bu şehir, Hür Dava Partisi'nin (HÜDA PAR) muhafazakâr kalesi olarak bilinmekteydi.

⁵⁵² Bakanlık, *Türkiye Genel Resmi Raporu*, Ağustos 2023, s. 59.

⁵⁵³ Gizli kaynak, 14 Şubat 2024.

⁵⁵⁴ ILO, BM'nin bir parçasıdır ve sosyal adalet için çaba göstermektedir. İngilizce'de bu kuruluş *Uluslararası Çalışma Örgütü* (ILO) olarak bilinir. ILO hakkında daha fazla bilgi için <https://www.ilo.org> adresini ziyaret edin

⁵⁵⁵ Dünya Bankası Grubu World Bank Group, WBG), *İşgücüne katılım oranı, kadın (kadın nüfusun %'si yaş 15+)* (modellenmiş ILO tahmini) - Türkiye, tarihsiz, erişim tarihi 6 Eylül 2024.

⁵⁵⁶ Bianet, *Türkiye'de 50 yaş üstü kadınlar işgücünde cinsiyet ve yaş temelli ayrımcılığa maruz kalıyor, rapor ortaya koyuyor*, 29 Eylül 2024.

⁵⁵⁷ Bakanlık, *Türkiye Genel Resmi Raporu*, Ağustos 2023, s. 59.

⁵⁵⁸ Daily Sabah, *Türk üniversitelerindeki kız öğrenci oranı %51,7'ye yükseldi*, 14 Şubat 2024.

⁵⁵⁹ HDN, *Kadın haklarına yönelik saldırılara müsamaha göstermeyeceğiz: Erdoğan*, 5 Şubat 2025.

⁵⁶⁰ Bakanlık, *Türkiye Genel Resmi Raporu*, Ağustos 2023, s. 60.

⁵⁶¹ Duvar English, *'Woman has no name' on Turkish local election ballots*, 20 Mart 2024.

⁵⁶² HDN, *Local polls see surge in number of women mayors*, 1 Nisan . Reuters, *Turkey gains new wave of female mayors after opposition's poll success*, 3 Nisan 2024. The Guardian, *Kadınlar Türkiye'de seslerini buldu ve genelinde demokrasi için mücadele eden diğerlerine umut verdi*, 6 Nisan .

⁵⁶³ Duvar English, *CHP'li Dedetaş becomes Üsküdar's first female mayor, ending decades of conservative rule*, 6 Nisan 2024.

Kürt hitap eden muhafazakar-İslamcı parti.⁽⁵⁶⁴⁾ Ancak Kasım 2024'ün başlarında Sönük görevinden alınmış ve yerine hükümet yanlısı bir yönetici getirilmiştir (bkz. alt bölüm 5.4.3)⁽⁵⁶⁵⁾.

Kadınlar sadece eğitim ve siyaset alanında değil, savunma sektöründe de daha görünür hale gelmiştir. Ağustos 2023'ün başlarında Gökçen Fırat ilk kadın amiral olarak atandı.⁵⁶⁶ Ağustos 2024'ün üç kadın öğrenci ülkenin Milli Savunma Akademisi'nden ilk kez dereceyle mezun oldu.⁵⁶⁷

7.2 kadınlara yönelik şiddet

Türkiye'de toplumsal cinsiyete bağlı şiddetin boyutlarına ilişkin tam bir resim elde etmek mümkün değildir. Gerçekten de kadınlar genellikle çeşitli nedenlerden dolayı şiddeti bildirme konusunda isteksizdir. Yetkililerin eylemlerine çok az güvenmekte, daha fazla şiddete katlanmak zorunda kalacaklarından korkmakta ve/veya genellikle uzun süren yasal işlemleri başlatmak için gerekli hukuki bilgi ve mali kaynaklardan yoksundurlar⁵⁶⁸.

Önceki raporlama dönemlerinde, kadınlara yönelik toplumsal cinsiyete dayalı şiddet⁵⁶⁹ endişe verici bir sorundu.⁵⁷⁰ "Kadın cinayeti" veya bir kadının kadın olduğu için öldürülmesi, yönelik şiddetin en uç biçimini oluşturmaktadır.⁵⁷¹ Türkiye'de kadın cinayetleri çeşitli aktörler tarafından izlenmektedir ve bu olguya ilişkin mevcut rakamlar çeşitlilik göstermektedir.

Kadın Cinayetlerini Durduracağız Platformu (KCDP) kadınlara yönelik toplumsal cinsiyete dayalı şiddeti izlemekte ve bu konuda farkındalık *yaratmaktadır*. Bu eylem grubu aynı zamanda aile içi şiddet mağdurlarına hukuki yardım da sağlamaktadır.⁵⁷² KCDP'ye göre 2023 yılında 315 kadın erkekler tarafından öldürülmüştür. Ayrıca, aynı yıl 248 kadın şüpheli koşullar altında öldürülmüştür.⁵⁷³ İnsan hakları konularıyla yoğun olarak ilgilenen bağımsız bir haber platformu olan *Bianet*, 2023 yılına kadar en az 333 kadının şiddet sonucu kaydetmiştir.⁽⁵⁷⁴⁾

2024 yılında Türkiye'de kadın cinayetlerinin sayısı . İnsan Hakları Derneği (İHD)ve Türkiye İnsan Hakları Vakfı'na (TİHV) göre, 2024 yılının ilk 11 ayında 344 kadın cinayeti işlenmiştir.⁵⁷⁵ *Türkiye Kadın Dernekleri Federasyonu*(⁵⁷⁶)24 yılında toplam 421 kadın cinayeti kaydetmiştir.⁵⁷⁷ KCDP'ye göre, 2024 yılında 394 kadın erkekler tarafından öldürülmüştür. Buna ek olarak

⁵⁶⁴ Duvar English, *DEM Party's mayor lauds co-mayoral model as win for all women of Turkey*, 18 Nisan 2024.

⁵⁶⁵ Bianet, *'Kayyum politikaları Kürt hareketini değil iktidarı küçültüyor'*, 7 Kasım 2024.

⁵⁶⁶ HDN, *Türk ordusu ilk kadın amiralini atadı*, 4 Ağustos 2023.

⁵⁶⁷ HDN, *Askeri üniversite mezunlarının başında kız öğrenciler geliyor*, 1 Eylül 2024.

⁵⁶⁸ Mor Çatı, *İşkenceye Karşı Komite'ye sunulan rapor*, 17 Temmuz 2024, sayfa numarası yok.

⁵⁶⁹ İngilizce'de *toplumsal cinsiyete dayalı şiddet* (GBV) olarak bilinir.

⁵⁷⁰ Bakanlık, *Türkiye Genel Resmi Raporu*, Mart 2021, s. 56-58. Bakanlık, *Genel resmi rapor Türkiye*, Mart 2022, s. 55 ve 56. Bakanlık, *Genel resmi rapor Türkiye*, Ağustos 2023, s. 63 ve 64.

⁵⁷¹ Kisanak (ed.), *Kürt siyasetinin mor rengi*, yayın tarihi 2022, 27. De Volkskrant, *Namus cinayeti ortadan kalkmıyor, terim ortadan kalkıyor*, 25 Kasım 2024.

⁵⁷² KCDP İngilizce'de *Kadın Cinayetlerini Durduracağız Platformu* WSF) olarak bilinmektedir. KCDP hakkında daha fazla bilgi için <https://www.kadincinayetleriniurduracagiz.net/for-english> adresine bakınız.

⁵⁷³ KCDP, *2023 yıllık raporu*, 10 Ocak 2024, sayfa numarası yok.

⁵⁷⁴ Bianet, *Bianet erkek şiddeti izleme videosu yayınlandı*, 23 Şubat 2024.

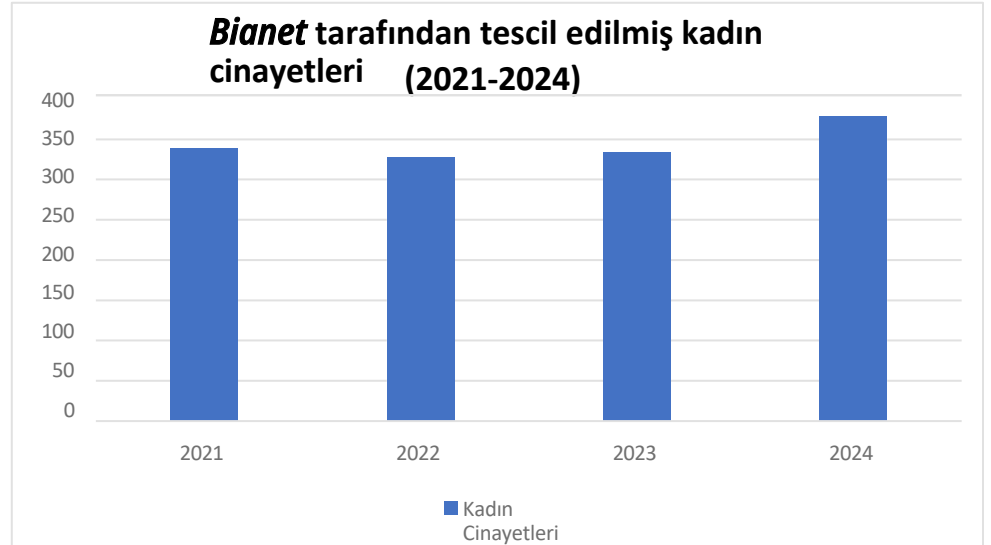
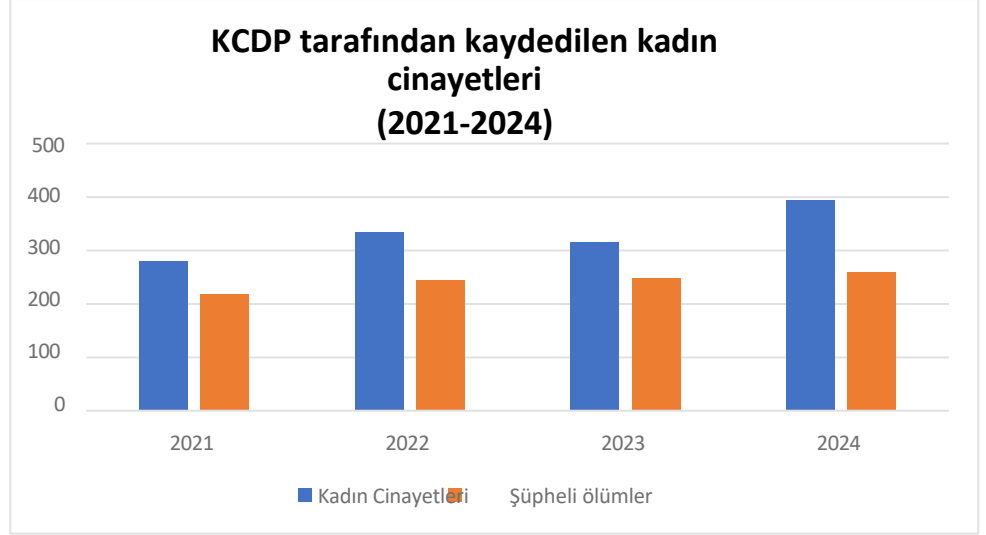
⁵⁷⁵ Artı Gerçek, *2024 yılında hak ihlali bilançosu... Hem içeride, hem dışarda* ('Overview 2024 human rights violations, both in prisons and on streets'), 10 Aralık 2024.

⁵⁷⁶ Bu federasyon Türkçe'de *Türkiye Kadın Dernekleri Federasyonu* TKDF) olarak bilinmektedir. TKDF hakkında daha fazla bilgi için <https://tkdf.org.tr/sss?lang=en> adresine bakınız.

⁵⁷⁷ Duvar English, *Women's federation criticises Turkey's Family Year' initiative*, 8 Ocak .

Aynı yıl 259 kadın şüpheli bir şekilde hayatını kaybetti.⁵⁷⁸ *Bianet* 2024 yılında en az 378 kadın cinayeti kaydetti.⁵⁷⁹

Aşağıda, KCDP ve medya platformu *Bianet* tarafından son yıllarda (2021-2024) kaydedilen kadın cinayeti sayılarını gösteren iki grafik yer almaktadır.

Raporlama döneminde aşağıdaki kadın cinayetleri öne çıkmıştır. Bu örnekler yalnızca açıklama amaçlıdır ve hiçbir şekilde kapsamlı olarak değerlendirilemez. 27 Şubat 2024 tarihinde ülkenin farklı yerlerinde sekiz kadın öldürülmüştür. Cinayetlerin birbiriyle ilgisi yoktu ancak hepsinin toplumsal cinsiyet boyutu vardı. Tüm vakalarda kadın, erkek (eski) partneri tarafından öldürülmüştür.⁵⁸⁰

⁵⁷⁸ KCDP, 2024 yıllık raporu, 9 Ocak 2025, sayfa numarası yok.

⁵⁷⁹ *Bianet*, *Bianet erkek şiddeti videosu ve infografiği yayınlandı*, 16 Ocak 2025.

⁵⁸⁰ *Bianet*, *Erkekler 24 saatte sekiz kadın öldürdü*, 28 Şubat 2024. NIS, *Türkiye'de kadın cinayetleri: bir günde sekiz kadın öldürüldü*, 28 Şubat 2024.

4 Ekim 2024'te 19 yaşındaki Semih Çelik, İstanbul'da İkbâl Uzunur ve Ayşenur Halil adlı iki kadın akranını öldürdü. Halil'in boynunu kesti ve Uzunur'un başını kesti. Ardından kendini İstanbul surlarından atarak intihar etti. Takip eden günlerde, aralarında KCDP'nin de bulunduğu kadın hakları örgütleri İstanbul'da protesto gösterileri düzenlediler. Türk makamlarını cinsiyete dayalı şiddete karşı yeterli koruma sağlamamakla suçladılar. Bu protestolar Ankara, Bursa, Diyarbakır, Eskişehir, İzmir ve Mersin gibi diğer şehirlere de yayıldı. İçişleri Bakanı Yerlikaya ve Aile ve Sosyal Politikalar Bakanı Mahinur Özdemir Göktaş cinayetleri kınadı ve kadın cinayetlerine karşı mücadeleye devam edecekleri sözünü verdi⁽⁵⁸¹⁾.

4 Ekim 2024 tarihinde, 19 yaşındaki iki kadının öldürüldüğü gün, iki erkek İstanbul'un gece hayatı bölgesinde bir kadını taciz etti. Polis her iki şüpheliyi de gözaltına aldı, ancak karakolda ifade verdikten sonra serbest bırakıldılar. Kısa bir süre sonra, sokakta yaşanan olayın güvenlik kamerası görüntüleri sosyal medyada viral oldu. Bu durum kamuoyunda büyük tepkilere yol açmış, bunun üzerine yetkililer daha önce adalet sistemiyle temasa geçmiş olan şüphelileri yeniden tutuklamıştır. Kadın hakları aktivistleri, yetkililerin sokak tacizine karşı yeterli önlemi almadan önce bir olayın sosyal medyada viral hale gelmesinden üzüntü duydular.⁵⁸²

İstanbul Koç Üniversitesi'nde 15 Ekim 2024 tarihinde bir şiddet olayı meydana geldi. Bu özel üniversitede öğrenciler kadın cinayetlerini protesto ediyordu. Bazı pankartlarda Kürt kadın hareketi tarafından yaygınlaştırılan bir protesto sloganı olan *Jin, Jiyan, Azadî* ('Kadın, Yaşam, Özgürlük') yazıyordu.⁽⁵⁸³⁾ Bunun üzerine protestocular aşırı milliyetçi öğrencilerin saldırısına uğradı. Söz konusu öğrenciler Kürtçe sloganı "terör propagandası" olarak algılamış ve protestoculara saldırmıştır.⁵⁸⁴ Bir kaynağa göre, erkek saldırganlar kadın protestocuları tecavüz etmekle tehdit ettiğinden olay toplumsal cinsiyet boyutuna da taşınmıştır. Aynı kaynak üniversite güvenliğinin olaya müdahale etmediğine ve üniversite yönetiminin de olayı soruşturmadığına dikkat çekti. Ancak kaynak, bazı profesörlerin yazılı bir açıklama yaparak olayı kınadıklarını belirtti.⁵⁸⁵

7.3 kadınlar için yasal koruma

'6284 sayılı Koruma Kanunu' olarak da bilinen *Ailenin Korunması ve Kadına Karşı Şiddetin Önlenmesine Dair Kanun (6284 sayılı Kanun)* polis ve mahkemelere hem koruyucu hem de önleyici tedbirler alma yetkisi vermektedir. Koruyucu tedbirler mağdurun güvenliğini sağlar. Koruyucu tedbirlere örnek olarak bir kadının sığınma evine kabul edilmesi verilebilir (kadın sığınma evleri hakkında bilgi için bölüm 7.5'e bakınız).⁵⁸⁶

⁵⁸¹ Duvar English, *Türk erkek aynı gün iki kadını vahşice öldürdükten sonra intihar ederek öldü, kamuoyunda yarattı*, 4 Ekim . Duvar English, *Türkiye'de kadınlar vahşi kadın cinayetleri için sokaklara döküldü*, 6 Ekim 2024. HDN, *İstanbul'da vahşice işlenen kadın cinayetleri ülke çapında öfke yarattı*, 6 Ekim 2024. Bianet, *'Kadın cinayetleri politiktir', 19 yaşındaki iki kadının öldürülmesinin ardından Türkiye genelinde protestolar*, 7 Ekim 2024. RTL News, *Kadın cinayetlerinin ardından Türkiye'de kitlesel protesto: 'Kadın cinayetlerine karşı çok az eylem'*, 12 Ekim 2024. Euractiv, *Fresh protests in Turkey over violence against women*, 13 Ekim 2024.

⁵⁸² Duvar English, *Türk mahkemesi büyük tepkiler üzerine iki erkeği kamusal alanda cinsel saldırı suçundan tutukladı*, 5 Ekim . Bianet, *'Kadın cinayetleri politiktir'*, 7 Ekim 2024.

⁵⁸³ Kısanak ed.), *Kürt siyasetinin mor rengi*, yayın tarihi 2022, xii ve 99. Bianet, *"Jin, jiyan, azadî nedir?"*, 19 Ekim 2024'te yayımlandı, 20 Ekim 2024'te güncellendi.

⁵⁸⁴ Duvar English, *Faşist milliyetçi grup İstanbul Koç Üniversitesi'nde kadın cinayetlerini protesto eden öğrencilere saldırdı*, 15 Ekim 2024.

⁵⁸⁵ Gizli kaynak, 22 Ekim 2024.

⁵⁸⁶ 'Evde kalma' olarak da adlandırılır.

Öte yandan önleyici tedbirler suçluyu hedef alır. Önleyici tedbirlere örnek olarak yasaklama emri verilebilir.⁵⁸⁷ Bir kişi yasaklama emrini üç kez ihlal ederse, üç gün hapis yatmalıdır.⁵⁸⁸

Bir önceki rapor döneminde, 6284 sayılı Koruma Kanunu'nda öngörülen mevcut hukuk yollarının uygulanması ve icrası arzu edilen düzeyde değildi⁵⁸⁹ Bu durum rapor döneminde de devam etmiştir⁵⁹⁰.

Örneğin, kadın hakları örgütü Mor Çatı⁵⁹¹, polise veya Cumhuriyet Savcılığına (OM) şiddet ihbarında bulunan ancak ciddiye alınmayan çok sayıda kadın vakası kaydetmiştir. İhbarda bulunmaktan caydırılmışlar ya da kadın örgütlerine yönlendirilmişlerdir; oysa bu örgütlerin şiddete karşı harekete geçme yetkisi yoktur. Polis memurları veya savcılar kadınlar cinsiyetçi veya kadın dostu olmayan bir şekilde davrandıkları da olmuştur. Bu memurlar ve savcılar daha sonra sorumlu tutulmadı. Mor Çatı, saldırgan erkeklerin temastan men kararını cezasız bir şekilde defalarca ihlal ettiği durumları da rapor etmiştir. Aynı kadın hakları kuruluşu, uzaklaştırma kararının süresinin 24 saatten altı aya kadar değişen kısa bir süre olduğunu gözlemlemiştir. Sonuç olarak, kadınlar sürekli olarak uzaklaştırma kararı için yeniden başvurmak zorunda kalmıştır. Mor Çatı, yetkililerin bazı vakalara uygun şekilde müdahale ettiğini de bildirmiştir.⁵⁹²

Bir kaynak, polisin kadın ihbarlarına yaklaşımının standart olmadığını belirtmiştir. Sonuç olarak, polis memurları uygun gördükleri şekilde hareket ediyor ve ihbarları farklı şekilde ele alıyordu. Polis, fiziksel şiddet izleri taşıyan veya cinsel şiddete maruz kalmış kadınlara yardım etmeye daha meyilliydi. Buna karşılık, çevrimiçi taciz, psikolojik şiddet ve mali istismar gibi 'görünmez' şiddet mağdurları daha az ciddiye alınıyordu.⁵⁹³

KCDP rakamları, Türk hükümetinin kadınları kadın cinayetlerinden koruma kabiliyetinin sınırlı olduğunu göstermiştir. Aynı platforma göre, 2022 yılında koruyucu önlem alınmış durumda olan en az 23 kadın öldürülmüştür.⁽⁵⁹⁴⁾⁵⁹⁵ 2023 yılında bu sayı 28, 2024 yılında ise 20'dir.⁵⁹⁶

Kadınların toplumsal cinsiyete dayalı şiddetten kaçmak için ülkenin başka bir yerindeki akrabalarının yanına yerleşip yerleşemeyecekleri konusunda net bir cevap verilememektedir. Nitekim bir kaynağa göre bu durum büyük ölçüde duruma bağlı kalmıştır. Örneğin, şiddet uygulayan kişi takipçiye, aynı zamanda bir tehlike de oluşturabilir

⁵⁸⁷ Bakanlık, *Türkiye Genel Resmi Raporu*, Ağustos 2023, s. 61.

⁵⁸⁸ Gizli kaynak, 28 Aralık .

⁵⁸⁹ Bakanlık, *Türkiye Genel Resmi Raporu*, Ağustos 2023, s. 62.

⁵⁹⁰ Gizli kaynak, 14 Şubat . NIS, *Türkiye'de Dünya Kadınlar Günü kadın cinayetleriyle mücadelede adanmıştır*, 8 Mart 2024.

⁵⁹¹ Mor Çatı İstanbul'da yerleşiktir ve barındırdığı kadınların istek ve ihtiyaçlarına odaklanan kendi sığınma evini işletmektedir. Bu feminist kuruluş İngilizce'de *Mor Çatı* olarak bilinmektedir. Mor Çatı hakkında daha fazla bilgi için <https://en.morcati.org/tr> adresini ziyaret edebilirsiniz. Mor, dünya çapında feminizmin rengidir. Dışişleri Bakanlığı, *Türkiye Genel Resmi Raporu*, Mart 2022, s. 57. Kısanak (ed.), *Kürt siyasetinin mor rengi*, 2022'de yayımlandı, s. viii.

⁵⁹² Mor Çatı, *2023, Faaliyet raporu*, 28 Mayıs 2024, s. 22, 25, 40, 43-46 ve 48. Mor Çatı, *İşkence ve Diğer Zalimane İnsanlık Dışı veya Aşığılayıcı Muamele veya Cezaya Karşı Komite'ye sunulan rapor*, 17 Temmuz 2024, sayfa numarası yok.

⁵⁹³ Gizli kaynak, 6 Eylül .

⁵⁹⁴ Bakanlık, *Türkiye Genel Resmi Raporu*, Ağustos 2023, s. 64.

⁵⁹⁵ KCDP, *2023 yıllık raporu*, 10 Ocak 2024, sayfa numarası yok.

⁵⁹⁶ KCDP, *2024 yıllık raporu*, 9 Ocak 2025, sayfa numarası yok.

kadına ev sahipliği yapan aile için. kendi ailesi de onun için bir sorun teşkil edebilir. Sonuçta, boşanmış bir kadın olarak ailesine iltica ederse, akrabaları onu 'cinsel açıdan uygun' olarak değerlendirebilirdi. Bu durumda, kadının 'namusunun' korunması gerekiyordu ve bu da her türlü kısıtlamaya yol açabiliyordu. Örneğin, boşanmış kadının hangi kıyafetleri giymesi gerektiğine, herhangi bir işte çalışmasına izin verilmemesine ve hangi koşullar altında evden çıkabileceğine ailesinin karar vermesi yaygındı.⁵⁹⁷

7.4 kadın hareketinin bastırılması

Bir önceki raporlama döneminde kadın hareketi Türk devletinin baskısıyla karşılaşmıştır.⁵⁹⁸ Bu durum raporlama döneminde de devam etmiştir. Bununla birlikte, Türkiye'deki kadın hareketi militan ve canlı olduğunu göstermiştir.⁵⁹⁹

Önceki raporlama döneminde, İstanbul'daki savcı KCDP'ye karşı bir ceza davası açmıştır. Türk yargısı, diğer hususların yanı sıra 'aile yapılarını zayıflatmak' ve 'ahlaka aykırı davranışlarda bulunmak'tan suçlu olduğunu iddia ederek bu platformu feshetmek istedi.⁶⁰⁰ 13 Eylül 2023 tarihinde KCDP beraat etti. Kadın hareketi ve müttefikleri bu beraati toplumsal cinsiyet eşitliği mücadelesinde bir destek olarak değerlendirdi.⁶⁰¹

25 Kasım 2023 Kadına Yönelik Şiddete Karşı Uluslararası Mücadele Günü kapsamında kadınlar ülke genelinde gösteriler düzenledi. İstanbul'da çevik kuvvet polisi göstericilerin Taksim Meydanı'na girmesini engelledi. Önceki raporlama döneminden farklı olarak, bu kez İstanbul'daki gösteride herhangi bir tutuklama ve polis şiddeti yaşanmadı.⁽⁶⁰²⁾

Türkiye'nin güneydoğusunda ise tablo farklı görünüyordu. Diyarbakır'da polis 3 kadını, Şırnak'ta ise aralarında 3 gazetecinin de bulunduğu 21 kadını gözaltına aldı.⁶⁰³ Diyarbakır'da gözaltına alınan üç kişiye ne olduğu bilinmiyor. Şırnak'taki üç gazeteci hakkında cezai kovuşturma açılmadı, ancak kameraları ve diğer ekipmanları kullanılamaz hale getirildi. Kalan 18 kadın hakkında Toplantı ve Gösteri Yürüyüşleri Kanunu'na muhalefetten dava açıldı. Bir kaynak, 27 Haziran 2024 tarihinde hepsinin beraat ettiğini söyledi.⁶⁰⁴

Kadınlar ve lhbtq+ protestocuları 8 Mart 2024 Dünya Kadınlar Günü kapsamında İstanbul'da geldiPolis bir kez daha göstericilerin Taksim Meydanı'na girmesini engelledi. Önceki raporlama döneminden farklı olarak, bu kez 'da herhangi bir gözaltı gerçekleşmedi.⁽⁶⁰⁵⁾

Sorulduğunda iki kaynak 25 Kasım 2023 ve 8 Mart 2024 tarihlerinde İstanbul'da neden tutuklama yapılmadığını açıkladı. Bunun nedeni, fiziksel güç kullanımının Türk makamlarına olumsuz yansiyacak olması, özellikle de

⁵⁹⁷ Gizli kaynak, 6 Eylül 2024 ve 13 Şubat 2025.

⁵⁹⁸ Bakanlık, *Türkiye Genel Resmi Raporu*, Ağustos 2023, s. 64.

⁵⁹⁹ Gizli kaynak, 14 Şubat 2024.

⁶⁰⁰ Bakanlık, *Türkiye Genel Resmi Raporu*, Ağustos , s. 64 ve 65.

⁶⁰¹ Allegiance, *Relief in Turkey: femicide ile mücadele eden örgütün kalmasına izin verildi*, 13 Eylül . Gizli kaynak, 26 Eylül 2023. Gizli kaynak, 28 Aralık 2024.

⁶⁰² Duvar English, *Protesters take streets in Turkey on International Day for Eliminating Violence Against Women*, 26 Kasım 2023.

Gizli kaynak, 6 Eylül 2024. Gizli kaynak, 6 Eylül 2024.

⁶⁰³ Duvar English, *Protesters take streets in Turkey on International Day for Eliminating Violence Against Women*, 26 Kasım 2023.

Gizli kaynak, 6 Eylül 2024.

⁶⁰⁴ Gizli kaynak, 6 Eylül .

⁶⁰⁵ Bianet, *Kadınlar ve LHBTİ+'lar engellere rağmen sokağa çıkıyor*, 8 Mart . Gizli kaynak, 6 Eylül . Gizli kaynak, 6 Eylül 2024.

yerel seçimler 31 Mart 2024 tarihinde yapılacaktır (bkz. alt bölüm 1.1.2). Güneydoğuda kadın hakları aktivizmine karşı daha sert önlemler alınmasını her iki kaynak da iki ayrımcılık gerekçesinin bir araya gelmesine dayandırmaktadır. Bunu yaparken kadınlar sadece feminizmleri nedeniyle değil, aynı zamanda Kürt bilinçleri nedeniyle de hedef alınmışlardır⁶⁰⁶.

25 Kasım 2024 tarihinde, Kadına Yönelik Şiddete Karşı Uluslararası Mücadele Günü münasebetiyle İstanbul'da yüzlerce kişi yeniden sokaklara döküldü. Taksim Meydanı'na ulaşmaya çalışan göstericiler polis tarafından durduruldu. Bunun üzerine gösteri Karaköy'deki iskeleye taşındı. Polis bu kez 169 göstericiyi gözaltına aldı.⁶⁰⁷ Bir kaynağa göre 162 kadın karakolda ifade verdikten sonra serbest bırakıldı. Beş kadın şartlı tahliye ile serbest bırakıldı. İki kadının Türk vatandaşlığı dışında bir uyruğa sahip olduğu tespit edilmiştir. Aynı kaynak, bu kadınların sınır dışı merkezine gönderildiklerini söyledi.⁶⁰⁸

Bu kişilerin iki Azerbaycanlı lhbtq+ aktivisti olan Ali Malikov ve Parvin Alakbarov olduğu ortaya çıktı. Tutuklanmaları ve gözaltında tutulmaları sırasında polis tarafından o kadar kötü muamele görmüşler ki 'gönüllü' bir geri dönüş formu imzalamışlar. Elleri yaklaşık 10 saat boyunca sırtlarına kelepçeli kaldı, hakarete ve soğuğa maruz kaldılar, sabun ve temiz kıyafet verilmedi ve çürümüş yataklarda uyumak zorunda kaldılar. İmzaladıktan sonra Azerbaycan'a geri gönderildiler.⁽⁶⁰⁹⁾ Malikov ve Alakbarov'un dönüşlerinde Azerbaycanlı yetkililerle sorun yaşayıp yaşamadıkları bilinmiyordu.⁽⁶¹⁰⁾

14 Şubat 2025'te feministler Sevgililer Günü kapsamında İstanbul'da kadınlara yönelik toplumsal cinsiyet temelli şiddete karşı gösteri düzenledi. Ayrıca trans bireylere yönelik nefret cinayetlerine karşı da seslerini yükselttiler. lhbtq+ topluluğu ile gösterilen dayanışma, polisin düzenlerce kadın hakları aktivistini tutuklamasına yol açtı. Bir gecede serbest bırakıldılar.⁶¹¹

Türkiye'de lhbtq+ hakları hareketine yönelik baskılar için bkz. bölüm 8.2.

7.5 kadınlar için sığınma evi

Bir önceki rapor döneminde Türkiye'de kadınlar için toplam 149 sığınma evi vardı. Aile ve Sosyal İşler Bakanlığı 112, belediyeler 33, göç 3 ve kadın hakları örgütü Mor Çatı 1 sığınma evi işletiyordu.⁽⁶¹²⁾ Bir kaynağa göre, Türk makamları bazı sığınma evlerini geçici veya kalıcı olarak kapattığı için bu sayılar artık doğru olmayabilir.⁽⁶¹³⁾

⁶⁰⁶ Gizli kaynak, 6 Eylül 2024. Gizli kaynak, 6 Eylül 2024.

⁶⁰⁷ Bianet, *İstanbul'da kadınlar şiddet karşıtı eylem yaparken 200'e yakın kişi gözaltına alındı*, 25 Kasım 2024. Duvar English, *Turkish police detain 169 women during feminist march in Istanbul*, tarihsiz. The Independent, *Police in Turkey detains demonstrators seeking more protection for women against violence*, 25 Kasım 2024.

⁶⁰⁸ Gizli kaynak, 9 Aralık 2024.

⁶⁰⁹ Kaos GL, *25 Kasım'da gözaltına alınan LHBTI+ aktivistleri sınır dışı edilme tehlikesiyle karşı karşıya*, 26 Kasım 2024. Minority Azerbaijan, *25 Kasım'da gözaltına alınan LHBTI+ aktivistleri tehdidiyle karşı karşıya*, 26 Kasım 2024. Open Caucasus Media (OC Media), *OC Media katılımcısı ve Azerbaycanlı queer aktivist Türkiye'den iadeyle karşı karşıya*, 29 Kasım 2024. Kaos GL, *Geri gönderme merkezlerinde gözaltından kötü muamele...*, 12 Aralık 2024.

⁶¹⁰ Gizli kaynak, 9 Ocak 2025.

⁶¹¹ Kaos GL, *Sevgililer Günü protestosunda polis feministleri "LHBTI+ sloganı" nedeniyle gözaltına aldı*, 15 Şubat 2025.

⁶¹² Bakanlık, *Türkiye Genel Resmi Raporu*, Ağustos 2023, s. 65.

⁶¹³ Gizli kaynak, 6 Eylül 2024.

Bir önceki resmi raporda, Türkiye'de kadınlara yönelik sığınma evlerinin sayısının çok az olduğu ve çoğu sığınma evinin hizmetlerinin çeşitli alanlarda yetersiz olduğu belirtilmişti⁽⁶¹⁴⁾.

Raporlama döneminde de bu durum devam etmiştir. Örneğin Mor Çatı, yetkililer tarafından sığınaklarda uzun bekleme süreleri olduğunu gözlemlemiştir. Ayrıca devlet tarafından işletilen sığınma evlerinin dolu olduğu ya da personelin kadınların cesaretini kırdığı veya geri çevirdiği örnekler de vardı. Ayrıca, devlet tarafından işletilen sığınma evlerinde kadınların hareket özgürlüğü ciddi şekilde kısıtlanmıştı ve sığınma evinden sadece alışveriş, iş başvuruları ve çalışmak için çıkmalarına izin veriliyordu. Devlet sığınma evlerinde kadınlar kamera gözetimi altındaydı, cep telefonu kullanmalarına izin verilmiyordu ve üzerleri aranılıyordu. Ayrıca bu sığınma evlerinde rekreasyonel faaliyetler ve uzman personel eksikliği söz konusuydu⁶¹⁵.

Mor Çatı, yıllık raporunda 2023 yılına kadar 58 kişiyi kendi kabul merkezinde barındırdığını bildirmiştir. Bu kişilerin 30'u fiziksel şiddet mağduruydu.⁶¹⁶

⁶¹⁴ Bakanlığı, *Türkiye Genel Resmi Raporu*, Ağustos 2023, s. 65.

⁶¹⁵ Mor Çatı, *2023, Faaliyet raporu*, 28 Mayıs 2024, s. 40, 42 ve 55. Mor Çatı, *Komiteye sunulan rapor İşkenceye Karşı*, 17 Temmuz 2024, sayfa numarası yok.

⁶¹⁶ Mor Çatı, *2023, Faaliyet Raporu*, 28 Mayıs 2024, s. 54 ve 56.

8 Cinsel azınlıklar (lhbtq+)

8.1 I giriş

Aynı cinsiyetten kişilerle cinsel ilişki Türkiye'de cezalandırılmamaktadır. Önceki resmi raporlarda Türkiye'de lhbtq+ için sosyal ortamın kötü olduğu belirtilmiştir. Örneğin, Türk hükümeti lhbtq+ topluluğuna karşı olumsuz tutumlar sergilemiştir. Cinsel azınlıklar da toplumdan antipati ve saldırganlık görmektedir.⁽⁶¹⁷⁾

LGBT Eşitlik Endeksi, dünya çapında lhbtq+'ların hak ve özgürlüklerinin durumu hakkında fikir veren bir sıralamadır. Bu tarihsiz endeks, bunu yaparken her ülkedeki ilgili yasa ve yönetmeliklere ve toplumun LGBT+'lara yönelik tutumlarına bakmaktadır.⁽⁶¹⁸⁾ Bu raporun yazıldığı tarihte Türkiye toplam 197 ülke arasında 97. sırada yer almaktaydı.⁽⁶¹⁹⁾

Rapor döneminde, Türkiye'de lhbtq+ için sosyal ortam zayıf kalmaya devam etmiştir. Türk makamları, lhbtq+ topluluğu hakkında olumsuz görüşler ifade etmeye devam etmiştir. Diğer hususların yanı sıra, lhbtq+'yı Türk toplumu ve ailesi için bir tehlike olarak tanımladılar. Cumhurbaşkanı Erdoğan birkaç kez lhbtq+'ın aile yapılarını zayıflatacağını belirtti. Erdoğan ayrıca Türkiye'nin düşen doğum oranını da lhbtq+'ın iddia edilen sosyal etkisine bağladı.

Buna ek olarak, lhbtq+'ı bir 'veba' olarak tanımlamıştır.⁽⁶²⁰⁾

Türk makamları lhbtq+ toplumuna karşı başka şekillerde de olumsuz bir tutum sergilemiştir. Aşağıda açıklayıcı olması amacıyla bazı örnekler verilmiştir. Bunlar hiçbir şekilde kapsamlı olarak değerlendirilemez.

Şubat 2024'te Türk devlet yayın kuruluşu TRT, *Gerçek Renkler* adlı bir belgesel dizisi yayınlamaya başladı. Bu dizide lhbtq+ hareketi bir gelir modeli ve Batı'nın ihraç ürünü olarak sunulmuştur. Ayrıca pedofili ile ilişkilendirildi.⁽⁶²¹⁾

Nisan 2024'te Türkiye Kültür ve Turizm Bakanlığı İstanbul'da düzenlenecek bir film festivaline desteği geri çekti çünkü festivalde lhbtq+ ile ilgili bazı filmler gösterilecekti⁽⁶²²⁾.

⁽⁶¹⁷⁾ Bakanlığı, *Türkiye Genel Resmi Raporu*, Ağustos, s. 69 ve 70.

⁽⁶¹⁸⁾ Bakanlığı, *Türkiye Genel Resmi Raporu*, Ağustos 2023, s. 69.

⁽⁶¹⁹⁾ Equaldex, *LGBT Eşitlik Endeksi*, en LGBT dostu ülkeleri, tarihsiz, erişim tarihi 4 Eylül 2024.

⁽⁶²⁰⁾ Duvar English, *Cumhurbaşkanı Erdoğan AKP kongresinde 'LGBT'yi tanımadığını' söyledi*, 7 Ekim 2023. Duvar English, *Cumhurbaşkanı Erdoğan LGBT+'ları 'Türk ailesine yönelik en büyük tehdit' olarak hedef gösterdi*, 26 Ekim 2023. NIS, *Erdoğan lhbtis'e saldırı başlattı, Türk queer topluluğunda korku büyüyor*, 17 Aralık 2023. Kaos GL, *2023 raporu*, 23 Şubat 2024, s. 3 ve 6. Duvar English, *In new hate speech, Turkey's Erdoğan says 'imposition of LGBT' turns into 'tyranny', surpassing 'even fascism'*, 5 Haziran 2024. Gizli kaynak, 2 Eylül 2024. Kaos GL, *Nüfus Politikaları Kurulu toplandı, LGBT+'lar yine hedefte*, 10 Ocak. Duvar English, *Türkiye'de Aile Yılı, Diyanet İşleri Başkanlığı Cuma hutbesinde LGBT+' toplumunu hedef aldı*, 11 Ocak 2025. Kaos GL, *Diyanet İşleri Başkanlığı Cuma hutbesinde LGBT+'ları hedef gösterdi*, 13 Ocak 2025. Kaos GL, *'Aile Yılı' başladı, LGBT+'lar yine hedefte: 'LGBT'yi koçbaşı olarak kullanan cinsiyetsizleştirme...*, 13 Ocak 2025. Duvar English, *Erdoğan LGBT+'ları 'vebaya' benzetti, 'önlem' alma sözü verdi*, 27 Ocak 2025. Kaos GL, *Aile Bakanı Göktaş yine LGBT+'ları hedef aldı*, 27 Ocak 2025. Kaos GL, *Cumhurbaşkanı Erdoğan LGBT+'ları "vebaya" benzetti*, 27 Ocak 2025. Kaos GL, *Erdoğan AKP Kadın Kolları kongresinde LGBT+'ları 'sapıklık' diyerek hedef gösterdi*, 3 Şubat 2025.

⁽⁶²¹⁾ Duvar English, *Turkish state TV spends taxpayer money to spread anti-LGBT+ propaganda*, 9 Şubat 2024. AA, *TRT'nin dijital belgesel dizisi Gerçek Renkler LGBT lobisine ışık tutuyor*, 10 Şubat 2024.

⁽⁶²²⁾ Duvar English, *Türkiye Kültür Bakanlığı LGBT+' karşıtı karalama nedeniyle İstanbul Film Festivali'nden desteğini çekti kampanyası*, 22 Nisan 2024.

Haziran 2024'te, Türkiye'nin kuzeyindeki bir devlet üniversitesi, tıp mezunları için doktor yemini⁶²³ değiştirdi. Katılan bir doktorun hastalarına cinsel yönelimleri ne olursa olsun yardım edeceğini belirten ifade çıkarılmıştır. Sorumlu dekan bu bölümü "İhbt propagandası" ve "ahlak dışı" olarak değerlendirdi ve pedofili ile karşılaştırdı.⁶²⁴

7 Kasım 2024 tarihinde yetkililer, eşcinsel bir aşk ilişkisini konu alan dram filmi *Queer*'in İstanbul'daki bir başka film festivalinde gösterilmesini yasakladı. Organizatörler protesto amacıyla tüm film festivalini iptal etti.⁶²⁵

23 Ocak 2025 tarihinde, yetkililer Ankara'da *Bellekvari* adlı belgeselin gösterimini yasakladı. Bu belgesel, Ankara'da her yıl düzenlenen bir İhbtq+ festivali olan *KuirFest*'in tarihini anlatıyordu.⁶²⁶

Çıkar grupları

Önceki resmi raporda, Türkiye'deki İhbtq+ hakları hareketinin direnç gösterdiği ve özellikle İstanbul ve Ankara'da görünür ve güçlü bir şekilde örgütlendiği belirtilmişti⁽⁶²⁷⁾.

Bu durum raporlama döneminde de aynı kalmıştır. Türkiye'de aralarında Kaos GL⁽⁶²⁹⁾ ve SPoD'un da bulunduğu⁽⁶²⁸⁾ 15^{'630} ten az kayıtlı İhbtq+ hakları örgütü bulunmaktadır. Bu örgütler İhbtq+ hak ihlallerini izlemekte ve raporlamakta, İhbtq+ toplumunun durumu hakkında araştırmalar yapmakta, raporlar, kitaplar ve broşürler yayınlamakta ve İhbtq+ haklarını tanıtmak için atölye çalışmaları ve paneller gibi etkinlikler düzenlemektedir. Ayrıca İhbtq+ bireylere danışmanlık hizmeti de vermektedirler.⁶³¹

Türkiye'de İhbtq+'nın sosyal durumunu ve yaşam ortamını inceleyen herkes *lubunya* terimiyle . Bu terimin farklı anlamları vardır. Türkiye'deki bazı İhbtq+ bireyler kendilerini bu terimle ifade etmektedir.

Ancak Lubunya, Türkiye'deki İhbtq+'ların deneyimlediği karşılıklı dayanışmaya da atıfta bulunabilir. Buna ek olarak, Türkiye'deki İhbtq+ topluluğu *Libunca* olarak bilinen kendi iletişim dilini geliştirmiştir.⁶³²

Bir önceki rapor döneminde, Türkiye'deki İhbtq+'lar özgürleşme arayışlarında yalnız değillerdi.⁶³³ Mevcut rapor döneminde de müttefiklerinin desteğine güvenebilirler. Örneğin, Ankara, Diyarbakır, İstanbul, İzmir ve Mersin il baroları İhbtq+'ların çıkarlarını aktif bir şekilde desteklemektedir.

Ayrıca bazı meslek grupları, sendikalar ve kadın hakları örgütleri de İhbtq+ hakları hareketi ile işbirliği yapmıştır. Ayrıca, Cumhuriyet Halk Partisi'nden (CHP) bireysel milletvekilleri, DEM

⁶²³ Hipokrat Yemini olarak da bilinir.

⁶²⁴ Duvar English, *Türk tıp fakültesi dekanı Hipokrat Yemini'nden 'cinsel yönelimi' çıkardı*, 23 Haziran 2024.

⁶²⁵ The Guardian, *Turkish film festival scrapped over Daniel Craig gay drama censorship*, 7 Kasım 2024. The Washington Post, *Türkiye'de 'kuir' film yasağı film festivalinin iptaline yol açtı*, 7 Kasım 2024. BianetMUBI Fest sansürü Kadıköy'de LGBTİ+'ları hedef alan bir dizi yasağın sonuncusu, 8 Kasım 2024.

⁶²⁶ Bianet, *Ankara valisi LGBTİ+ festivalinde film gösterimini yasakladı*, 23 Ocak 2025. Kaos GL, *13'üncü Pembe Hayat Kuirfest'in Mülkiyeliler'deki belgesel gösterimi polis tarafından yasaklandı*, 23 Ocak 2025.

⁶²⁷ Bakanlık, *Türkiye Genel Resmi Raporu*, Ağustos 2023, s. 70.

⁶²⁸ Kaos GL, *LGBTİ+ bireyler için adalet erişim*, 1 Kasım 2023, s. 16.

⁶²⁹ Kaos GL hakkında daha fazla bilgi için <https://kaosgl.org/en/> adresine bakınız.

⁶³⁰ SPoD'un açılımı *Sosyal Politikalar Cinsiyet Kimliği ve Cinsel Yönelim Çalışmaları* Derneği, yani 'Cinsiyet Kimliği ve Cinsel Yönelim Çalışmaları için Sosyal Politika Derneği'dir. SPoD, İngilizce'de *Sosyal Politika, Cinsiyet Kimliği ve Cinsel Yönelim Çalışmaları* Derneği olarak bilinmektedir. SPoD hakkında daha fazla bilgi için <https://spod.org.tr/homepage/> adresine bakınız.

⁶³¹ Gizli kaynak, 23 Eylül . Gizli kaynak, 9 Ekim . Gizli kaynak, 13 Kasım 2024.

⁶³² Gizli kaynak, 23 Eylül . Gizli kaynak, 9 Ekim . Gizli kaynak, 13 Kasım 2024.

⁶³³ Bakanlık, *Türkiye Genel Resmi Raporu*, Ağustos 2023, s. 70.

ve Türkiye İşçi Partisi ^(T634 İP) mecliste lhbtq+ haklarının ihlalini gündeme getirmiştir. İki kaynak, söz konusu muhalefet partilerinin lhbtq+'ya yönelik tutarlı politikaları olmadığını belirtmiştir.⁶³⁵

Önceki resmi raporda, İstanbul ve Ankara'da lhbtq+ için sosyal alanın İstanbul'da Beşiktaş, Taksim ve Kadıköy, Ankara'da Çankaya gibi belirli ilçe ve mahallelerle sınırlı kaldığı belirtilmişti.⁽⁶³⁶⁾ Bir kaynağa göre, bu raporlama döneminde de aynı kaldı.⁽⁶³⁷⁾

İki kaynak, yukarıda bahsi geçen mahalle ve semtlerde lhbtq+ için sosyal alanın göreceli olduğunu vurgulamıştır.⁽⁶³⁸⁾ Bir kaynak bunu göstermek için aşağıdaki örneği . Haziran 2024'te Onur Ayı yasağına karşı bir gösteri düzenlenmiştir (söz konusu yasağın hakkında daha fazla bilgi için bölüm 8.2'ye bakınız). Bu protesto, İstanbul'da lhbtq+ topluluğu için nispeten 'güvenli' olduğu bilinen bir semt olan Bostancı'da gerçekleştirilmiştir. Ancak protestocular, mahalleden bir grup genç oğlan ve genç erkek tarafından kuşatıldı. Grup, protestocuların elinden bir gökkuşağı bayrağı kaparak yere attı ve üzerine çıktı. Kaynak, protestocuların olayların daha da büyümesini önlemek için bir binaya çekilmek zorunda kaldığını söyledi.⁶³⁹ Toplumda lhbtq+ topluluğuna yönelik saldırganlık ve antipati hakkında daha fazla bilgi için bkz. bölüm 8.3.

8.2 lhbtq+- hakları hareketinin bastırılması

Bir önceki resmi raporda Türk makamlarının lhbtq+ hakları hareketine karşı baskıcı davrandığı belirtilmişti.⁶⁴⁰ Mevcut raporlama döneminde de bu durum aynı şekilde devam etmiştir. Aşağıdaki örnekler sadece açıklama amaçlıdır ve hiçbir şekilde kapsamlı olarak değerlendirilemez.

20 Kasım 2023'te İzmir Barosu, Uluslararası Transları Anma Günü kapsamında ofisinin önünde sıraya girdi.⁽⁶⁴¹⁾ Bunu yaparken gökkuşağı bayrağı açtı ve yaptığı açıklamada şiddetsiz bir toplum ve nefret suçlarına son verilmesi çağrısında bulundu. Polis gökkuşağı bayrağını kaldırdı, bunun üzerine memurlar ve avukatlar arasında kısa bir itiş kakış yaşandı. Haberlerde herhangi bir tutuklamadan bahsedilmedi.⁶⁴²

Aynı gün, trans aktivistler Türkiye'nin güneyinde Akdeniz kıyısında yer alan Mersin'de bir protesto yürüyüşü gerçekleştirdiler. Polis bazı protestocuları gözaltına aldı, ancak diğer protestocular onları tekrar serbest bırakmayı başardı.⁶⁴³

⁶³⁴ Gizli kaynak, 23 Eylül . Gizli kaynak, 9 Ekim . Gizli kaynak, 13 Kasım 2024.

⁶³⁵ Gizli kaynak, 23 Eylül . Gizli kaynak, 9 Ekim .

⁶³⁶ Bakanlık, *Türkiye Genel Resmi Raporu*, Ağustos 2023, s. 70.

⁶³⁷ Gizli kaynak, 13 Kasım 2024.

⁶³⁸ Gizli kaynak, 23 Eylül . Gizli kaynak, 9 Ekim .

⁶³⁹ Gizli kaynak, 9 Ekim 2024.

⁶⁴⁰ Bakanlık, *Türkiye Genel Resmi Raporu*, Ağustos , s. 71-73.

⁶⁴¹ İngilizce'de *Transgender Day of Remembrance* (TDoR) olarak bilinir.

⁶⁴² Duvar English, *Turkish police intervene lawyers' protests for unfurling LGBTI+ flag*, 21 Kasım .

⁶⁴³ Kaos GL, *Mersin'de 20 Kasım açıklamasına polis saldırısı ('Mersin'de 20 Kasım gösterisine polis müdahalesi')*, 20 Kasım 2023.

İstanbul Üniversitesi öğrencileri 8 Mart 2024 Dünya Kadınlar Günü münasebetiyle bir protesto yürüyüşü gerçekleştirmek istedi. Ancak polis, pankartlardan birinde 'lhbtq+' yazdığı için onları durdurdu. Haberlere göre polis çok sayıda öğrenciyi gözaltına aldı. Haberlerde kaç öğrencinin olaya karıştığı ve daha sonra onlara ne olduğu açık değildir.⁶⁴⁴ Kadın hakları hareketinin bastırılması hakkında daha fazla bilgi için bölüm 7.4'e bakınız.

Bir önceki raporlama döneminde, Ankara'daki Orta Doğu Teknik Üniversitesi⁶⁴⁵ kampüsünde düzenlenen onur yürüyüşü polis tarafından engellenmiştir.⁶⁴⁶ Mevcut raporlama döneminde, 31 Mayıs 2024 tarihinde düzenlenecek olan onur yürüyüşü bu yerde sorunsuz bir şekilde gerçekleştirilebilmiştir.⁶⁴⁷ Bir kaynak, bunun sebebinin yetkililerin Ankara'daki üniversite kampüsünde düzenlenen onur yürüyüşüne karşı hoşgörülü bir tutum sergilemesi olmadığını belirtmiştir. Organizatörler basitçe polisi alt etmişlerdi. Etkinliğin saat 18:00'de gerçekleşmesi gerekiyordu, ancak gerçekte saat 12:00'de yapıldı. Kaynak, o saatte polisin henüz hazır bulunmadığını söyledi.⁶⁴⁸

23 Haziran 2024 tarihinde İstanbul'daki lhbtq+ topluluğu *Trans Onur Yürüyüşünü* 10. kez kutladı. Yoğun polis varlığı nedeniyle, protestocular yürüyüş yapmayı tercih etmedi, ancak pembe-açık mavi-beyaz trans bayrağını asmak için çeşitli yerlerde toplandı.⁶⁴⁹ Polis iki trans kişiyi gözaltına aldı.⁶⁵⁰ Bunu yapmak için 'buckaroo' denilen aracı kullandılar.⁶⁵¹ Polis gözaltına alınanları sekiz saat boyunca gözaltında tuttu. Her iki kişi hakkında da dava . İlk duruşma 28 Ocak 2025 tarihine ertelendi.⁽⁶⁵²⁾

İstanbul Onur Yürüyüşü 2015 yılından beri yasak. Türk makamları 2024'teki için de izin vermedi. Bununla birlikte, 30 Haziran 2024'te protestocular lhbtq+ hakları için gösteri yapmak üzere toplandı. Bir kaynağa göre, polis bu süreçte sekiz yetişkin ve üç çocuğu . Gözaltına alınanlar yaklaşık sekiz saat boyunca tutulmuşlardır. Bu yazının yazıldığı sırada haklarında herhangi bir suçlamada bulunulmamıştı.⁶⁵⁴

14 Temmuz 2024 tarihinde polis, Türkiye'nin güneyinde Akdeniz kıyısında bir şehir olan Antalya'da bir Onur Yürüyüşü'nü dağıttı. Bu süreçte dört protestocu gözaltına alındı. Gözaltına alınanlar o akşam daha sonra serbest bırakıldı.⁶⁵⁵ Dört kişiye şu suçlamalar yöneltildi

⁶⁴⁴ Gazete Duvar, *İstanbul Üniversitesi öğrencilerinin 8 Mart yürüyüşüne polis engeli: Çok sayıda öğrenci gözaltına alındı* ('İstanbul Üniversitesi öğrencilerinin 8 Mart yürüyüşü polis tarafından durduruldu: çok sayıda öğrenci gözaltına alındı') 7 Mart 2024.

⁶⁴⁵ Bu üniversite İngilizce ve Türkçe'de Orta Doğu Teknik Üniversitesi (DTÜ) ve Orta Doğu olarak bilinmektedir.

Teknik Üniversitesi (ODTÜ).

⁶⁴⁶ Bakanlık, *Türkiye Genel Resmi Raporu*, Ağustos , s. 38 ve 72.

⁶⁴⁷ Bianet, *ODTÜ öğrencileri polis müdahalesi olmadan Onur Yürüyüşü yaptı*, 31 Mayıs 2024. Kaos GL, *12.ODTÜ Onur Yürüyüşü: "Tüm baskı ve nefrete karşı yılmıyor, yaşayabileceğimiz bir devir için mücadelelerimizden asla vazgeçmiyoruz"* ('12. ODTÜ Onur : "Her türlü baskı ve nefrete karşı yılmayacak, var olma hakkımız için mücadeleden asla vazgeçmeyeceğiz"), 31 Mayıs 2024.

⁶⁴⁸ Gizli kaynak, 23 Eylül 2024.

⁶⁴⁹ Mavi ve pembe çizgiler sırasıyla erkek ve kız çocuklarına atfedilen geleneksel renkleri simgelemektedir. Beyaz çizgi ise kendini kadın ya da erkek olarak tanımlamayan, geçiş sürecinde ya da interseks bireyleri temsil etmektedir. Het Parool, *'Trans bayrağı Amsterdam'da daha görünür hale gelmeli'*, 16 Ağustos 2024.

⁶⁵⁰ Bianet, *İstanbul Trans Onur Yürüyüşü yoğun polis varlığı altında merkezi olmayan protestolarla kutlandı* 24 Haziran 2024.

⁶⁵¹ Kova bacak, bir kişinin bileğinin geriye doğru itildiği ve böylece doğal olmayan bir şekilde aşırı gerildiği bir bilek kelepçesi biçimidir.

⁶⁵² Kaos GL, *Trans Onur Haftası Komitesi*, 10. *Trans Onur Yürüyüşü'nde gözaltına alınan 2 kişiye dava açıldığını duyurdu* ('*Trans Onur Haftası Komisyonu*, 10° *Trans Onur Yürüyüşü* sırasında gözaltına alınan iki dava açıldığını duyurdu'), 22 Ağustos 2024.

⁶⁵³ Bianet, *da LGBTİ+ aktivistleri yasakları aşmak için beklenmedik bir yerde Onur Yürüyüşü düzenledi*, 1 Temmuz 2024. Duvar English, *Turkey detains at least 15 protesters at LGBTI+ pride march*, 1 Temmuz 2024.

⁶⁵⁴ Gizli kaynak, 13 Kasım 2024.

⁶⁵⁵ Duvar English, *Antalya polisi LGBTİ+ Onur Yürüyüşü'ne saldırdı, dört kişiyi gözaltına aldı*, 14 Temmuz 2024. Kaos GL, *Antalya Onur Yürüyüşü'ne polis saldırısı: 4 kişi gözaltına alındı!* ('*Antalya Onur Yürüyüşü'ne polis saldırısı: 4 kişi gözaltına alındı!*'), 14 Temmuz 2024.

yasadışı toplantı ve gösteriler düzenlemek, yönetmek ve bunlara katılmak. İlk duruşma 10 Nisan 2025 tarihinde yapılacaktır.⁶⁵⁶

20 Kasım 2024'te trans aktivistler, Uluslararası Transları Anma Günü kapsamında İstanbul'un Beşiktaş ilçesinde *lokma* dağıtmaya çalıştı. Bunu nefret suçları sonucu ölen transseksüellerin anısına yaptılar. Polis durumu ettiğinde, aktivistler kimliklerini göstermek ve eylemi durdurmak zorunda kaldılar.⁶⁵⁷

8.3 toplumundan gelen antipati ve saldırganlık

Bölüm 8.1'de de belirtildiği üzere, lhbtq+ toplumdan antipati ve saldırganlık görmüştür. Aşağıdaki örnekler yalnızca açıklama amaçlıdır ve hiçbir şekilde kapsamlı olarak . Trans bireylere yönelik nefret suçları için lütfen bölüm 8.5'e bakınız.

Önceki raporlama döneminde, insanlar 'Büyük Aile Buluşmaları' adı verilen etkinliklerin bir parçası olarak çeşitli şehirlerde bir araya geldi.⁶⁵⁸ Bu protesto yürüyüşleri sırasında, organizatörler ve katılımcılar ailelerin, çocukların ve gelecek nesillerin 'lhbt propagandasından' korunması çağrısında bulundu.⁶⁵⁹ 17 Eylül 2023 tarihinde, İstanbul'da bir başka Büyük Aile Buluşması gerçekleşti. Bu buluşmada protestocular 'lhbt propagandasına' ve 'sosyo-kültürel terörizme' karşı olduklarını ifade etmişlerdir.⁶⁶⁰

İstanbul'daki Büyük Aile Toplantısı öncesinde Radyo ve Televizyon Üst Kurulu (RTÜK) toplantının duyuru videosunu televizyonda 'resmi duyuru' olarak yayınladı.⁶⁶¹ İzmir'deki lhbtq+ aktivistleri bu durumdan rahatsız oldu. Bir devlet kurumunun nefret mesajı yaymaktan suçlu olduğunu düşündüler. 12 Eylül 2023 tarihinde, protesto etmek için İzmir'deki RTÜK bölge ofisine gittiler, ancak polis tarafından durduruldular. Bu süreçte polis 10 aktivisti.⁶⁶² Aktivistler aynı gün serbest bırakıldı. Bu yazının yazıldığı sırada, cezai takibat yapılıp yapılmayacağı belli değildi.⁶⁶³

Eylül 2024'te RTÜK yine duyuru videosunu Büyük Aile Buluşması için 'resmi ' olarak yayınlamaya karar verdi.⁶⁶⁴ 15 Eylül 2024'te İstanbul'daki etkinliğe yüzlerce kişi katıldı. Bu kez, lhbtq+ hakları örgütü SPoD bir karşı eylem düzenledi. Bunu yaparken, 2008 yılında homofobik bir nefret suçlu sonucu hayatını kaybeden eşcinsel Ahmet Yıldız'ın anısına şeker dağıttı.⁶⁶⁵

⁶⁵⁶ Kaos GL, *Antalya Onur Yürüyüşüne dava açıldı, Megafon "suç aleti" sayıldı* ('Antalya Onur Yürüyüşüne dava açıldı, Megafon "silah" '), 19 Ağustos 2024. Gizli kaynak, 13 Kasım 2024.

⁶⁵⁷ Bianet, *İstanbul'da Transları Anma Günü etkinliğine polis müdahalesi*, 20 Kasım 2024.

⁶⁵⁸ İngilizce ve Türkçede *Büyük Aile Toplantısı*, *Great/Big Family Meeting* ve *Büyük Aile* olarak bilinir.

Buluşması.

⁶⁵⁹ Bakanlığı, *Türkiye Genel Resmi Raporu*, Ağustos , s. 73 ve 74.

⁶⁶⁰ Duvar English, *LGBTI+ karşıtı miting bir kez daha devlet desteğiyle İstanbul'da yapıldı*, 18 Eylül 2023.

⁶⁶¹ Duvar English, *Türkiye'nin medya izleme kuruluştan LGBTI+ karşıtı mitinge destek verecek*, 6 Eylül 2023.

⁶⁶² Kaos GL, *Böyle bir yasak olamayacağını söylediğimiz için işkenceyle gözaltına alındık* ('İstismara uğradık ve çünkü biz bu tür bir yasağın mümkün söyledik'), 12 Eylül 2023.

Duvar English, *Turkish police detain 10 activists in protest against media watchdog's support of anti-LGBTI+ rally*, 13 Eylül 2023.

⁶⁶³ Gizli kaynak, 13 Kasım 2024.

⁶⁶⁴ Duvar English, *Turkish gov't uses public resources to promote anti-LGBTI+ hate rally*, 11 Eylül 2024.

⁶⁶⁵ Bianet, *İstanbul'daki LGBTI+ karşıtı mitingde aktivistler karşı gösteri düzenledi*, 16 Eylül 2024.

8.4 lhbtq+ için yasal koruma

Yasal koruma ve çözüm yollarına erişim, lhbtq+ için sınırlı görünmektedir. Bu bağlamda, iki kaynak Türk kanun ve yönetmeliklerinde lhbtq+ haklarının korunmasına ilişkin özel atıflar bulunmadığına işaret etmiştir.⁶⁶⁶

Türk lhbtq+ hakları örgütü Kaos GL'nin araştırma bulguları yukarıdaki tabloya uymaktadır. Araştırma, literatür taramasına ve sekiz lhbtq+ birey ve lhbtq+ haklarını savunan sekiz avukatla yapılan görüşmelere dayanmaktadır.⁶⁶⁷ Kaos GL, homofobi ve transfobinin polis memurları, hakimler, savcılar, mahkeme katipleri ve avukatlar arasında "yaygın" olduğu sonucuna varmıştır. Sonuç olarak, lhbtq+'lar, istisnalar , hiçbir hakka sahip vatandaşlar olarak görülmemektedir.⁶⁶⁸

Adalet sisteminde lhbtq+'lara yönelik olumsuz tutum çeşitli kendini göstermiştir. Örneğin Kaos GL, homofobik bir şiddet olayını polise bildirmeye çalışan bir lhbtq+ vakasını kaydetmiştir. Görevli memur, kişinin ifadelerini dikkatlice kaydetme zahmetine katlanmamış ve sonuçta eksik bir rapor ortaya .⁶⁶⁹ Başka vakalarda ise polis, lhbtq+'lardan gelen ihbarları değerlendirmeyi reddetmiştir.⁶⁷⁰

Kaos GL ayrıca, sanığın lhbtq+ olduğu davalarda yargının enerjik olduğunu, ancak lhbtq+ bir kişinin mağdur davalarda yavaş olduğunu fark etmiştir.⁶⁷¹ Bu bulgu Kaos GL tarafından daha fazla . Bir kaynak, mahkemelerin sadece heteroseksüel çiftlerde partner şiddeti varsa kısıtlama kararı verdiğini; eşcinsel çiftlerde kısıtlama kararı verilmediğini gözlemlemiştir.⁶⁷²

Yukarıdaki uygulamaların sonucu olarak pek çok lhbtq+ adli sürece çok az güven duymuş ya da hiç güven duymamış ve koruma için Türk makamlarına başvurma konusunda bir engelle karşılaşmıştır. Bu durumda yine ayrımcılığa uğrayacaklarından korkuyorlardı, ancak bu kez yetkililer tarafından.⁶⁷³

Türkiye İnsan Hakları ve Eşitlik Kurumu (TİHEK)ve Kamu Denetçiliği Kurumu⁽⁶⁷⁴⁾ gibi devlet kurumlarının lhbtq+ raporlarını dikkate almadığı da belirtilmelidir.⁶⁷⁵ 50 lhbtq+ hak örgütü bir basın açıklamasıyla bu uygulamaya karşı çıktı⁽⁶⁷⁶⁾.

lhbtq+ kişilerin toplumsal bir suç işledikleri için orantısız veya ayrımcı bir şekilde cezalandırılıp cezalandırılmadıkları belirsizliğini korumuştur⁶⁷⁷ Türk Ceza Kanunu'nun 29. maddesi uyarınca, şiddet failleri

⁶⁶⁶ Gizli kaynak, 23 Eylül . Gizli kaynak, 9 Ekim .

⁶⁶⁷ Kaos GL, *LGBTİ+ bireyler için adalet erişim*, 1 Kasım 2023, s. 15.

⁶⁶⁸ Kaos GL, *LGBTİ+ bireyler için adalet erişim*, 1 Kasım 2023, s. 4 ve 9.

⁶⁶⁹ Kaos GL, *LGBTİ+ bireyler için adalet erişim*, 1 Kasım 2023, s. 10.

⁶⁷⁰ Kaos GL, *LGBTİ+ bireyler için adalet erişim*, 1 Kasım 2023, s. 13 ve 18.

⁶⁷¹ Kaos GL, *LGBTİ+ bireyler için adalet erişim*, 1 Kasım 2023, s. 8 ve 15.

⁶⁷² Gizli kaynak, 13 Kasım 2024.

⁶⁷³ Kaos GL, *LGBTİ+ bireyler için adalet erişim*, 1 Kasım , s. 9, 10, 13, 15 ve 18. Gizli kaynak, 13 Kasım 2024.

⁶⁷⁴ *Ombudsmanlık* kurumu İngilizce ve Türkçe'de *Kamu Denetçiliği Kurumu ve Kamu Denetçiliği Kurumu* (KDK). Daha fazla bilgi için <https://english.ombudsman.gov.tr> adresine bakınız.

⁶⁷⁵ Dışişleri Bakanlığı, *Genel resmi rapor Türkiye*, Ağustos 2023, s. 42. Kaos GL, *LGBTİ+ bireyler için adalet erişim*, 1 Kasım , s. 14. Kaos GL, *2023 raporu*, 23 Şubat 2024, s. 3, 7 ve 11.

Gizli kaynak, 15 Kasım 2024. Gizli kaynak, 19 Kasım 2024. Kaos GL, *DEM Parti Milletvekili Özgül Saki*, 29 Kasım 2024. Kaos GL, *TİHEK LGBTİ+'lara yönelik ayrımcı tutumunu Meclis'te de sürdürdü* 15 Ocak 2025.

⁶⁷⁶ Kaos GL, *TİHEK LGBTİ+'lara yönelik ayrımcı tutumunu Meclis'te de sürdürdü* 15 Ocak 2025.

⁶⁷⁷ Gizli kaynak, 27 Eylül 2024.

'haksız tahrik'⁶⁷⁸ ile şiddete teşvik edildikleri takdirde ceza indiriminden yararlanabilmektedir.⁶⁷⁹ Bu kavram belirtilmediği için, gey veya transfobik nefret suçları ve kadın cinayetleri faillerinin, mağdur tarafından 'tahrik edildikleri' iddiasıyla ceza indirimini almaları yaygındır.⁽⁶⁸⁰⁾ Kadın cinayetleri hakkında daha fazla bilgi için bkz. bölüm 7.2.

8.5 Transseksüeller için durum kişiler

Önceki resmi raporda, trans bireylerin ayrımcılık, dışlanma ve saldırganlığa hedef bildirilmiştir. Transfobi farklı şekillerde ortaya çıkabilmektedir. Örneğin, trans bireylerin işgücü piyasasına, sağlık hizmetlerine ve konut piyasasına erişimi daha azdır.⁶⁸¹ Bu durum raporlama döneminde de aynı kalmıştır.⁶⁸²

Örneğin, insan hakları konularını kapsamlı bir şekilde ele alan bağımsız bir haber platformu olan *Bianet*, Temmuz 2024'te trans bireylerin uygun fiyatlı kiralık konutlara daha az erişimi olduğunu bildirdi. Ev sahipleri trans bireylerden daha yüksek kiralar talep ediyor veya trans bireylerle kira sözleşmesi yapmayı reddediyordu. Trans kadınlar kiralık konut özellikle zorlanıyordu. Gerçekten de birçok ev sahibi, her trans kadının seks işçisi olarak hayatını kazanacağına inanıyordu. Ev sahiplerinin veya komşuların trans bireyleri kiraladıkları mülklerden uzaklaştırarak taciz etmeleri de yaygındı. Trans bireyler nadiren yasal işlem başlatıyorlardı çünkü yargı sürecine güvenleri çok azdı. Bazı aile üyeleri de transfobik olduğu için, trans bireyler her durumda ailelerinin yanına taşınmadı. Sonuç olarak, bazı trans bireyler evsiz kaldı. Sokakta ya da bir parkta yaşamlarını sürdürmek zorunda kaldılar.⁶⁸³

Aynı ay *Bianet* İzmir'de bir trans kadının yaşadıklarını kaydetti. Komşuları tarafından defalarca hem sözlü hem de fiziksel saldırıya uğramıştı. Apartmanın yönetiminden sorumlu olan komşular, trans kadının su ve elektriğini de kesmişlerdi. Trans kadın şiddet ve tacizi polise bildirmiş ve komşularıyla görüşmesi yasaklanmıştır. Buna rağmen trans kadın İzmir'de başka bir yerde yaşamak zorunda kaldı.⁽⁶⁸⁴⁾

Raporlama döneminde transfobik nefret suçları işlenmiştir.⁶⁸⁵ Aşağıda, açıklayıcı olması amacıyla iki örnek verilmiştir. Bunlar kapsamlı olarak değerlendirilemez.

10 Nisan 2024 tarihinde İzmir'de çok sayıda trans kadının yaşadığı Bornova bir trans kadın saldırıya uğradı. Bu sokakta bir erkek epilepsi krizi geçirdi. Bazı trans kadınlar yardım etmek için yanına gitti. Ancak bir grup genç erkek, epilepsi hastası erkeğin trans kadınlar tarafından saldırıya uğradığı izlenimini yarattı. Bunun üzerine erkekler trans kadınlara .

⁶⁷⁸ İngilizce ve Türkçe'de *haksız tahrik* ve *haksız tahrik* olarak bilinir.

⁶⁷⁹ Venedik Komisyonu, *Türkiye Ceza Kanunu*, 15 Şubat 2016, s. 10.

⁶⁸⁰ Gizli kaynak, 23 Eylül . Gizli kaynak, 1 Kasım .

⁶⁸¹ Bakanlığı, *Türkiye Genel Resmi Raporu*, Ağustos 2023, s. 74.

⁶⁸² Bianet, *LGBTI+ örgütleri, Transfobi bir suçtur*, 20 Kasım 2023.

⁶⁸³ Bianet, *Türkiye'deki translar ayrımcılık ve fobi nedeniyle konut kriziyle daha yoğun karşılaşılıyor*, 9 Temmuz 2024 tarihinde yayınlandı, 10 Temmuz 2024 tarihinde güncellendi.

⁶⁸⁴ Bianet, *İzmir'de trans kadın komşularının ısrarlı tacizi üzerine taşınmak zorunda kaldı* 23 Temmuz 2024.

⁶⁸⁵ Bianet, *İzmir'de transfobik saldırılar da dayanışma da artıyor* 19 Temmuz 2024. Kaos GL, *Transfobik İzmir'de saldırılar durmuyor*, 20 Ocak 2025.

Bu sırada taş, şişe ve sopa fırlattılar. Erkekler bir trans kadını yakalamayı başardı ve onu dövdü. Ayrıca trans kadının telefonunu ve çantasını da gasp ettiler. Polis olayı soruşturmuş ve altı şüpheliyi yakalamıştır. Bu raporun yazıldığı sırada, bu kişiler serbest bırakılmıştı.⁶⁸⁶ Şiddet uygulayanların cezai kovuşturmaya uğrayıp uğramadıkları belirsizliğini koruyordu.⁶⁸⁷

13 Temmuz 2024 tarihinde, trans bir kadın İzmir'deki evinde bir erkek tarafından bıçaklandı. Erkek, kadına yaklaşık 50 bıçak darbesi attı. Trans kadın kritik bir durumda hastaneye kaldırıldı. Polis faili yakaladı.⁽⁶⁸⁸⁾ Bu haberin yazıldığı sırada, trans kadının durumunun nasıl olduğu ve failin cezai kovuşturmaya uğrayıp uğramadığı belli değildi.⁶⁸⁹

⁶⁸⁶ Duvar English, *İzmir'de nöbet geçiren erkeğe yardım eden trans kadınlar saldırıya uğradı, soyuldu ve evlerine taş atıldı*, 12 Nisan 2024. Kaos GL, *"Bornova Caddesi'nde herkes diken üstünde"*, 17 Nisan 2024.

⁶⁸⁷ Gizli kaynak, 27 Eylül . Gizli kaynak, 13 Kasım .

⁶⁸⁸ Kaos GL, *İzmir'de nefret saldırısı"Saldirgan, E.Ş.'nin yardım çağrılığını duyan trans kadınlar sayesinde yakalandı"*, 16 Temmuz 2024.

⁶⁸⁹ Gizli kaynak, 27 Eylül . Gizli kaynak, 13 Kasım .

9 Askeri zorunlu askerlik

9.1 I giriş

Bu bölümde Türkiye'de zorunlu askerlikten kaçanlar, asker kaçakları ve vicdani retçilerin durumu ele alınmaktadır. İlk olarak, bu üç terim açıklanmaktadır. 'Askerlik kaçağı'⁶⁹⁰, askerlik hizmeti için yapılan çağrıya cevap vermeyen bir yükümlüdür. Dolayısıyla, bir asker kaçağı hiçbir zaman fiilen hizmet etmemiştir. Bir 'asker kaçağı'⁽⁶⁹¹⁾⁶⁹²))halihazırda zorunlu asker veya profesyonel asker olarak görev yapmış, ancak daha sonra ordudan izinsiz bir şekilde, yani askeri makamlardan izin almadan ayrılmıştır. Türkiye'de bir askerin asker kaçağı olarak sınıflandırılabilmesi için en az altı gün izinsiz olarak orduya katılmamış olması gerekmektedir.⁶⁹³ Bir 'vicdani retçi'⁽⁶⁹⁴orduda görev yapmaya karşı ciddi, aşılabilir vicdani retlere sahiptir. Bu vicdani itirazlar örneğin felsefi veya dini nitelikte olabilir.⁶⁹⁵

Bilindiği kadarıyla, Ağustos 2023'ten bu yana askerlik ilişkin herhangi bir yasal değişiklik yapılmamıştır.⁶⁹⁶ Türkiye'de askerlik hizmeti erkekler için zorunludur, kadınlar için değildir.⁶⁹⁷ Kadınlar Türk silahlı kuvvetlerinde gönüllülük esasına göre görev yapabilmektedir. Örneğin tıbbi gerekçelerle askerlik hizmetinden muaf olanakları vardır. Üniversiteye devam etme gerekçesiyle bir kişinin askerlik hizmeti ertelenebilir.⁶⁹⁸

Türkiye ne vicdani ret hakkını tanımakta ne de alternatif bir zorunlu askerlik biçimi sunmaktadır. Bu nedenle vicdani retçiler, vicdani retçi veya asker kaçağı olarak kabul edilmekte ve bu şekilde muamele görmektedir.⁶⁹⁹ Türkiye'de kaç vicdani olduğu bilinmemektedir.⁷⁰⁰

Askere alınan bir kişi hizmetini resmi bir şekilde geri alabilir. Bu durumda askere alınan kişi bir aylık temel askeri eğitimle baş başa bırakılmaktadır. Bu uygulama "bedelli askerlik hizmeti" olarak bilinir ve İngilizce'de "*paid conscription service*" olarak adlandırılır.⁽⁷⁰¹⁾ Bu kısaltılmış bir aylık askerlik hizmeti sırasında, askere alınan kişi aşağıdakiler de dahil olmak üzere asker olmanın rutinlerine katılmalıdır

⁶⁹⁰ İngilizce'de *asker kaçağı* olarak anılmaktadır.

⁶⁹¹ İngilizce'de *firari* olarak anılmaktadır.

⁶⁹² Bakanlık, *Türkiye Genel Resmi Raporu*, Mart 2022, s. 67. İçişleri Bakanlığı, *Ülke polis ve bilgi notu*, *Türkiye, Askerlik hizmeti*, Ekim 2023, s. 56.

⁶⁹³ Bakanlık, *Türkiye Genel Resmi Raporu*, Mart 2022, s. 67. Gizli kaynak, 2 Ekim 2024.

⁶⁹⁴ İngilizcede *vicdani retçi* olarak anılmaktadır.

⁶⁹⁵ İçişleri Bakanlığı, *Ülke polisi ve bilgi notu*, *Türkiye, Askerlik hizmeti*, Ekim 2023, s. 45 ve 56.

⁶⁹⁶ Gizli kaynak, 27 Eylül . Gizli kaynak, 1 Ekim .

⁶⁹⁷ Home Office, *Türkiye, Askerlik hizmeti*, Ekim 2023, s. 19. The Guardian, '*You can't fight your way to peace*', *From a 20-year-old Israeli to a 99-year Briton, Eight conscientious objectors on why they refused to serve in the* , 8 Haziran 2024.

⁶⁹⁸ Home Office, *Türkiye, Askerlik hizmeti*, Ekim 2023, s. 8, 19, 21, 22 ve 57.

⁶⁹⁹ İçişleri Bakanlığı, *Türkiye, Askerlik hizmeti*, Ekim 2023, s. 15, 47-49, 52, 58 ve 59. Gizli kaynak, 18 Eylül 2024.

⁷⁰⁰ İçişleri Bakanlığı, *Türkiye, Askerlik hizmeti*, Ekim 2023, s. 15 ve 46. The Guardian, '*You can't fight your way to peace*', 8 Haziran 2024.

⁷⁰¹ Bakanlık, *Türkiye Genel Resmi Raporu*, Ağustos , s. 77. İçişleri Bakanlığı, *Türkiye, Askerlik hizmeti*, Ekim 2023, s. 8, 25 ve 26. Gizli kaynak, 12 Kasım .

askeri üniforma giymek, emirlere uymak, yürüyüş yapmak ve nişancılık egzersizleri yapmak.

Her altı ayda bir denkleştirme tutarı ayarlanmaktadır. Temmuz-Aralık 2024 dönemi için geri ödeme tutarı 217.871,04 Türk lirasıydı.⁷⁰³ Bir asker kaçağı ücretli hizmetten yararlanmak isterse, firar ettiği her ay için 3.177,29 Türk lirası⁽⁷⁰⁴⁾⁷⁰⁵ek para cezası ödemek zorundaydı.

9.2 Asker kaçaklarının durumu ve asker kaçakları

Önceki iki resmi rapor, askere alınanların ve asker kaçaklarının hareket özgürlüklerinin kısıtlandığını, para cezasına çarptırıldıklarını ve çeşitli devlet ürünlerine ve hizmetlerine erişimlerinin engellendiğini açıkça ortaya koymuştur⁷⁰⁶ Bu durum raporlama döneminde de aynı kalmıştır.

Türkçe'de *Askeralma Kanunu* olarak bilinen *Zorunlu Askerlik Kanunu'nun* 26(1) maddesi uyarınca, yoklama kaçağı ve bakayalar İçişleri Bakanlığı'na bildirilmektedir. Bu kişilerin askerlik hizmetine ilişkin durumları, adli makamların ve güvenlik aygıtının bir veri tabanı olan *Genel Bilgi Toplama Sistemi*'ne (GBT)⁽⁷⁰⁷⁾ kaydedilmektedir. GBT'deki bu kaydın bir sonucu olarak, askere alınanlar ve asker kaçakları pasaport kontrolünde veya sokakta ya da toplu taşıma araçlarında yapılan rutin kimlik kontrollerinde yakalanma riski altındadır. Otellerin kanunen misafirlerinin kişisel verilerini yerel polise iletmeleri gerektiğinden, asker kaçakları ve firariler de bir otele giriş yaparken benzer bir riskle karşı karşıya kalmaktadır.⁷⁰⁸

Bir vicdani retçi ya da asker kaçağı kontrol sırasında yakalandığında, yetkililer onu en yakın polis karakoluna ya da askerlik şubesine götürür. Burada kişiye *bir tutanak* ('rapor') . Kişi daha sonra 15 gün içinde askere gitmesi gerektiğine dair bir bildirimle serbest bırakılır. Yukarıdaki rapora dayanarak, asker kaçakları ve firariler cezai soruşturmalar, ceza davaları ve para cezaları ile karşı karşıya kalabilirler.⁷⁰⁹ Yukarıda bahsedilen yöntem sonsuza kadar tekrarlanabilir. Bir kaynak, bazı asker kaçakları ve firarilerin bu tür işlemlerden kaçınmak için seyahat etmemeyi tercih ettiklerini söyledi.⁷¹⁰

Vicdani retçiler ve asker kaçakları para cezasına itiraz etme hakkına sahiptir, ancak bu prosedür herkes tarafından bilinmemektedir. Bir kaynak, bazılarının nasıl itirazda bulunacaklarını bilmediklerini söyledi.⁷¹¹ Eğer bir vicdani retçi ilke olarak verilen para cezalarını ödemeyi reddederse,

⁷⁰² Gizli kaynak, 27 Eylül . Gizli kaynak, 1 Ekim . Gizli kaynak, 15 Kasım 2024.

⁷⁰³ Çevrimiçi bir döviz kuru dönüştürücüsü olan CoinMill.com'a göre, 217.871,04 Türk lirası 2 Ekim 2024 tarihinde 9.290,63 avro ile aynı değere sahipti.

⁷⁰⁴ Çevrimiçi bir döviz kuru dönüştürücüsü olan CoinMill.com'a göre, 2 Ekim 2024 tarihinde 3.177,29 Türk lirası 135,49 avro ile aynı değere sahipti.

⁷⁰⁵ Milli Savunma Bakanlığı, 01 Temmuz - 31 Aralık 2024 Tarih Aralığını Kapsayan Bedelli Askerlik Müracaat Duyurusu ('1 Temmuz-31 Aralık 2024 tarihleri arasında bedelli askerlik için başvuru çağırısı'), 8 Temmuz 2024. ⁷⁰⁶ Bakanlık, Genel resmi rapor Türkiye, s. 77 ve 78.

⁷⁰⁷ GBT İngilizce'de *Genel Bilgi Toplama Sistemi* olarak bilinmektedir.

⁷⁰⁸ Bakanlık, Türkiye Genel Resmi Raporu, Mart 2022, s. 68. Gizli kaynak, 18 ve 27 Eylül 2024. Gizli kaynak, 3 Ekim 2024.

⁷⁰⁹ Gizli kaynak, 18 ve 27 Eylül . Gizli kaynak, 3 Ekim .

⁷¹⁰ Gizli kaynak, 18 ve 27 Eylül 2024.

⁷¹¹ Gizli kaynak, 27 Eylül 2024.

bir banka hesabına sahip olamaz, aksi takdirde paraya el konulur.⁷¹²

Ekim 2024'te, 2010 yılından bu yana Türk makamlarıyla sorunlar yaşayan bir vicdani retçinin hikayesi ortaya çıktı. Yazının yazıldığı sırada, hakkında 14 ceza davası devam ediyordu. Ayrıca, toplam 36.500 Türk lirası para cezası birikmişti.⁷¹³ Vicdani retçi sürekli olarak polise, jandarmaya ve savcılara hesap vermek zorunda kaldı. Bir kontrol noktasından geçer geçmez ya da bir otele giriş yapar yapmaz polisle temasa geçiyordu. Böylece, kendi ifadesiyle, vicdani retçi sürekli bir ceza soruşturması, ceza davası ve para cezası döngüsü içinde kaldı.⁷¹⁴

9.3 Kürt askerler

Askere alınanlar Türkiye genelinde rastgele dağıtılmaktadır.⁷¹⁵ Sonuç olarak, askere alınan Kürtler Türkiye'nin güneydoğusunda görevlendirilmemektedir.⁷¹⁶ Prensip olarak, askere alınanlar Türk silahlı kuvvetlerinin aktif olduğu Kuzey Irak ve Suriye gibi çatışma bölgelerinde görevlendirilmemektedir. Prensip olarak, askere alınanlar terörle mücadele operasyonlarında ve Türk silahlı kuvvetleri ile Kürdistan İşçi Partisi (PKK) arasında çatışmaların yaşanabileceği Türkiye-Irak sınırındaki yüksek riskli bölgelerde de görevlendirilmemektedir.⁽⁷¹⁷⁾ Türk ordusu ile PKK arasında Türkiye topraklarında yaşanan mücadele hakkında daha fazla bilgi için lütfen alt bölüm 1.3.2'ye bakınız.

Rapor döneminde, Kürt askerlere yönelik Kürt karşıtı şiddet, Kürt askerlerin Türkiye'nin güneydoğusunda PKK'ya karşı olası kullanımı ve etnik kökenleri, dinleri, siyasi eğilimleri veya cinsel yönelimleri ve cinsiyet kimlikleri (SOGI)⁽⁷¹⁸⁾ nedeniyle orantısız bir şekilde cezalandırılan vicdani retçilere ilişkin herhangi bir bilgi mevcut değildir.

9.4 askerlerinin hareket özgürlüğü

Askerler, hizmet süreleri boyunca belirli sayıda izin gününe hak kazanmaktadır. Bilindiği , askerler izinli oldukları süre boyunca, izin olmaları koşuluyla ülke içinde serbestçe .⁷¹⁹

Askerler, izin almaları koşuluyla yasal olarak Türkiye dışına seyahat edebilirler. Askerler çeşitli gerekçelerle yurt dışına çıkabilirler. Aşağıda bazı örnekler verilmiştir:

⁷¹² The Guardian, 'You can't fight your way to peace', 8 Haziran 2024.

⁷¹³ Çevrimiçi bir döviz kuru dönüştürücüsü olan CoinMill.com'a göre, 22 Ekim 2024 tarihinde 36.500 Türk lirası 1.569,19 avro ile aynı değere sahipti.

⁷¹⁴ Duvar English, *Conscientious objector faces vicious cycle of investigations in Turkey*, 17 Ekim 2024.

⁷¹⁵ Home Office, *Türkiye, Askerlik hizmeti*, Ekim 2023, s. 58.

⁷¹⁶ Bakanlık, *Türkiye Genel Resmi Raporu*, Ağustos 2023, s. 78.

⁷¹⁷ Home Office, *Türkiye, Askerlik hizmeti*, Ekim 2023, s. 8, 21 ve 57.

⁷¹⁸ Gizli kaynak, 27 Eylül . Gizli kaynak, 1 Ekim .

⁷¹⁹ Gizli kaynak, 2 Ekim . Gizli kaynak, 10 Ekim .

- bir ebeveyni veya kayınvalideyi, eşi, çocuğu, erkek veya kız kardeşi ziyaret etmek;
- hasta bir akrabaya destek olmak;
- Yurtdışında süresiz oturma iznine sahip olmak;
- Yabancı ülkelerle yasal, ticari veya eğitimsel bağlantılara sahip olmak;
- Masrafları kendinize ait olmak üzere yurtdışında tıbbi tedavi görmek⁷²⁰

Bir kaynağa göre, firar ciddi bir suç olarak kabul edildiğinden, firar edenlerin Türkiye'den ayrılmaları yasaklanmıştır. Sonuç olarak, Türkiye'den yasal olarak çıkış yapamamaktadırlar.⁷²¹ Çıkış yasakları hakkında daha fazla bilgi için lütfen bölüm 3.6'ya bakınız.

⁷²⁰ Gizli kaynak, 2 Ekim .

⁷²¹ Gizli kaynak, 1 Ekim 2024.

10 Düzensiz göçmenler, sığınmacılar ve statü sahipleri

10.1 I giriş

Bu bölüm Türkiye'deki düzensiz göçmenlerin, sığınmacıların ve statü sahiplerinin durumunu incelemektedir. Bölüm 10.2'de Türkiye'de sığınma ve korumaya yasa ve yönetmelikler ele alınmaktadır. Geri kalan bölümler alfabetik sırayla farklı göçmen topluluklarını ele almaktadır: Afganlar (bölüm 10.3), İranlılar (bölüm 10.4), Uygurlar (bölüm 10.5), Filistinliler (bölüm 10.6) ve Suriyeliler (bölüm 7).

10.2 Yasal çerçeve

Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu (YUKK),⁷²² 6458 sayılı Kanun olarak da bilinir, Türkiye'deki iltica ve göç akışlarını düzenler. Bu kanun dört farklı koruma türü arasında ayırım yapmaktadır:

- BM tarafından 1951 yılında kabul edilen Mülteci Sözleşmesinde atıfta bulunulan mültecilik;
- Şartlı koruma;⁷²³
- İştirak koruması;⁽⁷²⁴⁾
- Geçici koruma (TP).⁷²⁵

Mülteci Sözleşmesi kapsamında mülteci statüsü Türkiye'de yalnızca Avrupa Konseyi (AK) üyesi devletlerin vatandaşlarına verilebilir. Sözleşme gerekçelerinden biri nedeniyle zulme uğrayan Avrupalı olmayan sığınmacılar⁷²⁶ şartlı korumadan yararlanabilirler. Menşe ülkelerine geri döndüklerinde ciddi zarar görme riski ile karşı karşıya olan Avrupalı olmayan sığınmacılar ikincil korumaya hak kazanabilirler. Suriyeliler ve Suriye'den gelen vatansız kişiler, yani TP için ayrı bir koruma kategorisi tasarlanmıştır. Suriye'deki iç savaş nedeniyle Türkiye'ye çok sayıda geldikleri için sığınma başvuruları şartlı ve ikincil koruma çerçevesinde bireysel olarak değerlendirilememiştir. Bu nedenle, geçici koruma statüsü için uygun olabilirler.⁷²⁷

Göç İdaresi Başkanlığı (GİGM)⁷²⁸ DBYB'nin uygulanmasından sorumludur. GİGM, Türkiye Cumhuriyeti İçişleri Bakanlığı'na bağlıdır⁽⁷²⁹⁾.

⁷²² YUKK, İngilizce'de *Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu* (LoFIP) olarak bilinmektedir.

⁷²³ İngilizce ve Türkçe'de *şartlı koruma* ve *şartlı mülteci* olarak bilinir.

⁷²⁴ İngilizce ve Türkçe'de sırasıyla *ikincil koruma* ve *İkincil Koruma* olarak bilinir. *İkincil* korumanın İngilizce dilindeki bir diğer adı da *ikincil korumadır*.

⁷²⁵ Türkçe'de *Geçici Koruma* olarak bilinir. Hollandaca'ya 'geçici koruma' olarak da çevrilmiştir.

⁷²⁶ Bu Antlaşma gerekçeleri şunlardır: ırk, din, milliyet, bir sosyal gruba aidiyet veya siyasi görüş.

⁷²⁷ Bakanlık, *Türkiye Genel Resmi Raporu*, Ağustos, s. 79. Bülül, Hasan Basri, "Filistinli Mültecilerin Tanınması, 1951 Mülteci Sözleşmesi'nin 1D Maddesinin Türkiye'de Uygulanabilirliği", *Refugee Survey Quarterly*, 24 Ağustos 2024, s. 280, 281, 285 ve 287. Gizli kaynak, 12 Kasım 2024.

Gizli kaynak, 15 Kasım. Gizli kaynak, 18 Aralık. BMMYK, *Türkiye'de Geçici Koruma Türkiye*, tarihsiz, erişim tarihi 22 Aralık 2024.

⁷²⁸ EGM Türkçe'de *Göç İdaresi Başkanlığı* olarak bilinmektedir. PMM hakkında daha fazla bilgi için <https://en.goc.gov.tr/#> adresine bakınız.

⁷²⁹ Dışişleri Bakanlığı, *Türkiye Genel Resmi Raporu*, Ağustos 2023, s. 79 ve 80. Gizli kaynak, 12 Kasım 2024. Gizli kaynak, 15 Kasım 2024.

Bir önceki rapor döneminde Türk makamları, Türkçe'de *seyreltme planı* olarak bilinen sözde *Seyreltme Planını* . Bu politika, bir mahallenin nüfusunun yüzde 20'ye kadar yabancılardan oluşabileceği anlamına geliyordu. Sonuç olarak, Temmuz 2023 itibarıyla, yüzde 20 kotasına ulaşılmış olan 1.169 mahallede yabancılardan kaydı durdurulmuştu.⁷³⁰) Bir kaynağa göre, bu yazının tarihinde bu sayı 1.400'ye yükselmisti.⁽⁷³¹⁾ kayıtlı yaptırmayan kişiler, menşe ülkelerine sınır dışı edilme riski altındaydı; bu konuda daha fazla bilgi için bölüm 10.3 ve alt bölüm 10.7.4'e bakılabilir.

Görüşlerine başvurulmuş kaynaklar, Seyreltme Planının planlı bir şekilde uygulandığı izlenimini edinmemiştir. Bir yandan, artan sayıda ilçede yabancılardan kaydı durdurulmuştur. Öte yandan, yabancılardan oranının daha önce yüzde 20'nin üzerinde olduğu mahallelerde, yetkililer bu oranı belirlenen standardın altına çekmek için adım atmıyordu⁷³².

Bir kaynak, bazen bir mahallenin kayıt statüsünün değişebildiğine işaret etmiştir; o zaman mahalle yabancılardan kaydı için 'açık', sonra tekrar 'kapalı' olmuştur. Nadiren de olsa Türk makamları bir yabancının 'kapalı' bir mahalleye yerleşmesine izin vermiştir. Örneğin bir kaynak, başlangıçta Türkiye'nin doğusundaki Erzurum şehrinde ikamet eden İranlı bir trans kadından haberdardı.

Orada cinsiyete dayalı şiddete maruz kaldı. Bunun üzerine EGM, yeni yabancılardan kaydına "kapalı" bir şehir olan İstanbul'ya yerleşebileceğine karar verdi.⁽⁷³³⁾

Raporlama döneminde göze çarpan bir politika gelişmesi, 'mobil kontrol noktaları' olarak adlandırılan uygulamaların ortaya çıkması oldu.⁷³⁴ Bunlar, Türk İçişleri Bakanlığı tarafından minibüslerdi. Bu minibüslerdeki hükümet görevlileri, meydanlar, metro ve otobüs istasyonları gibi işlek yerlerde yabancılardan belgelerini kontrol etti. Amaç düzensiz göçü .⁷³⁵ Türkiye İçişleri Bakanı Yerlikaya'ya göre 2024 Aralık ayı başında genelinde 270 mobil kontrol noktası vardı.⁽⁷³⁶⁾

Eğer bir yabancı kayıtlı değilse veya seyahat izni olmaksızın kontrol yerinde bulunuyorsa, bir polis karakoluna, sınır dışı merkezine veya *Geçici Barınma Merkezine* (TAC) transfer edilebilir,⁷³⁷ bu konuda daha fazla bilgi için alt bölüm 10.7.1'e bakılabilir. Hangi takip adımının atılacağı büyük ölçüde vakaya ve bireysel hükümet çalışanının eylemlerine bağlıydı.⁷³⁸

Bu yazının kaleme alındığı sırada, Türk makamları Suriyeli TP statüsü sahiplerinin çalışma izinlerine ilişkin düzenlemeleri gevşetmekteydi. Bu gevşemenin amacı, Suriyelilerin çalışma hayatına katılımını kolaylaştırmaktı.

⁷³⁰ Bakanlığı, *Türkiye Genel Resmi Raporu*, Ağustos 2023, s. 80.

⁷³¹ Gizli kaynak, 12 Kasım .

⁷³² Gizli kaynak, 12 Kasım 2024. Gizli kaynak, 12 Kasım 2024. Gizli kaynak, 15 Kasım 2024.

⁷³³ Gizli kaynak, 15 Kasım 2024.

⁷³⁴ İngilizce'de *mobil kontrol noktaları* veya *mobil göç (nokta) araçları* olarak anılmaktadır.

⁷³⁵ NRC, *Türkiye'deki sınır dışı merkezinde istismara uğradı, 'Bu proje AB tarafından finanse edildi'*, 11 Ekim 2024. Gizli kaynak, 12 Kasım 2024. Gizli kaynak, 15 Kasım . Gizli kaynak, 15 Kasım 2024. Gizli kaynak, 15 Kasım .

⁷³⁶ Türkiye Today, *'de 47 insan kaçakçılığı şüphelisi, 904 düzensiz göçmen gözetimine alındı, 7 Aralık 2024.*

⁽⁷³⁷⁾ GBM'lere sadece Suriyeliler yerleştirilmiştir.

⁷³⁸ Gizli kaynak, 12 Kasım 2024. Gizli kaynak, 15 Kasım 2024. Gizli kaynak, 15 Kasım 2024. Gizli kaynak, 15 Kasım 2024.

Türkiye'deki kayıtlı işgücü piyasasına. Bu gevşemenin tam içeriği ve pratikteki uygulaması hala belirsizdir.⁷³⁹

10.3

A fghans

Önceki raporlama dönemlerinde, Taliban'ın Ağustos 2021'de Afganistan'da devlet iktidarını ele geçirmesinden bu yana, Türk makamlarının yeni gelen Afganların iltica başvurularını bildirilmişti. İran sınırına bir duvar ördüler. Bazı Afganlar bu sınır duvarını aşmayı başarmıştır. Türkiye'ye geldikten sonra yakalananlar ise Türkiye-İran sınırını geçmeye zorlandı.⁽⁷⁴⁰⁾

Yukarıdaki durum rapor döneminde de aynı kalmıştır. Türk makamları sınır duvarı üzerinde çalışmaya devam etmiş ve duvarı sofistike elektronik gözetleme ekipmanlarıyla donatmıştır.⁷⁴¹

Türk makamları Afganlardan gelen sığınma taleplerine genellikle anlayış göstermiyordu. Özellikle Afgan genç erkeklerin uluslararası korumaya hak kazanma şansı çok azdı. Bununla birlikte, kadın ve çocuklu ailelerin de reddedilmesi yaygındı.⁷⁴²

Raporlama dönemi boyunca Afganlar zorla sınır dışı edilmeye maruz kalmıştır. Türk makamları Kasım 2024'te güvenlik birimlerinin Türkiye-İran sınırında 15.422 düzensiz göçmenin girişini 'engellediğini' duyurmuştur.⁽⁷⁴³⁾ Kaynaklar bundan, bu kişilerin yakalandığı ve Türkiye-İran sınırından zorla geçirildiği sonucunu çıkarmıştır.⁽⁷⁴⁴⁾

Bir başka kaynak, İran-Türkiye sınırını sonra Türk yetkililer tarafından yakalanan Afganların neredeyse tamamının geri itilmeye maruz kaldığını bildirmiştir. Bu kaynağa göre, İran sınırındaki geri itmeler 'sistematik' bir şekilde gerçekleşmiştir.⁽⁷⁴⁵⁾

İki kaynak, uçakların sınır dışı edilen Afganları düzenli olarak Türkiye'den Afganistan'a geri getirdiğini bildirmiştir.⁽⁷⁴⁶⁾ Bu bağlamda, bir kaynak haftada üç ila dört uçuştan bahsetmiştir. Haftada birkaç yüz ila birkaç bin Afgan Afganistan'a geri uçurulacaktı. Bu uçuşları Ariana Afghan Airlines adlı havayolu şirketi gerçekleştiriyordu.⁷⁴⁷ Bir Ariana Airlines çalışanına göre, havayolu şirketi 2021 yılından bu yana yüz binden fazla sınır dışı edilmiş Afgan'ı Türkiye'den Afganistan'a uçurmuştu.⁷⁴⁸

⁷³⁹ Gizli kaynak, 12 Kasım . Gizli kaynak, 12 ve 16 Kasım . Gizli kaynak, 15 Kasım 2024. Gizli kaynak, 15 Kasım 2024. Gizli kaynak, 15 Kasım 2024.

⁷⁴⁰ Bakanlığı, *Türkiye Genel Resmi Raporu*, Ağustos 2023, s. 88.

⁷⁴¹ Daily Sabah, *Türkiye yasadışı faaliyetleri engellemek için İran sınırını yüksek teknolojiyle koruyor*, 12 Kasım . Gizli kaynak, 12 Kasım 2024. Gizli kaynak, 15 Kasım 2024. Gizli kaynak, 15 Kasım 2024.

⁷⁴² Gizli kaynak, 15 Kasım . Gizli kaynak, 12 Aralık 2024. Gizli kaynak, 18 Aralık 2024.

Daily Sabah, *Turkish troops brave cold for border protection in the country's east*, 29 Aralık 2024.

⁷⁴³ Gizli kaynak, 12 Kasım 2024. Gizli kaynak, 15 Kasım 2024. Gizli kaynak, 15 Kasım 2024. Gizli kaynak, 15 Kasım 2024. Gizli kaynak, 12 Aralık 2024.

⁷⁴⁴ Daily Sabah, *Türkiye yasadışı faaliyetleri engellemek için İran sınırını yüksek teknolojiyle koruyor*, 12 Kasım 2024

⁷⁴⁵ Gizli kaynak, 12 Kasım 2024. Gizli kaynak, 15 Kasım 2024. Gizli kaynak, 15 Kasım 2024.

⁷⁴⁶ Gizli kaynak, 18 Aralık .

⁷⁴⁷ Gizli kaynak, 15 Kasım 2024. Gizli kaynak, 15 Kasım 2024.

⁷⁴⁸ Gizli kaynak, 15 Kasım 2024.

⁷⁴⁸ POLITICO, *AB Türkiye'nin göçmenleri Suriye ve Afganistan'a zorla sınır dışı etmesine yardım ediyor*, 11 Ekim 2024.

Yukarıda belirtilenler göz önüne alındığında, birçok Afgan Türkiye'ye geldikten sonra Türk makamlarına bildirimde bulunma zahmetine girmemiştir. Türkiye'yi bir transit ülke olarak görüyorlardı. Ülkede yasadışı olarak kaldıkları süre boyunca, Avrupa'ya yapacakları yolculuğu karşılayacak kadar para kazanmaya çalıştılar.⁷⁴⁹

10.4 I ranians

Önceki resmi bildirimde Türkiye'de uluslararası korumadan yararlanan iki İranlı hakkında bilgi verilmişti. Sınır dışı edilmekle tehdit edildiler. Türk makamları sonunda onları serbest bıraktı.⁷⁵⁰

Raporlama döneminde bazı İranlılar da Türk makamlarıyla sorun yaşamıştır. Aşağıdaki örnekler sadece açıklama amaçlıdır ve hiçbir şekilde kapsamlı olarak değerlendirilemez.

Siyasi aktivist Shahryar Baratinya İran-Türkiye sınırını yasadışı yollardan geçmişti. Türk makamları Baratinya'yı gözaltına aldı ve Türkiye'de yasal olarak ikamet etmediği tespit edildi. Bunun üzerine Türkiye, Baratinya'yı 3 Ağustos tarihinde İranlı yetkililere teslim etti.⁽⁷⁵¹⁾ İran, Baratinya'yı ülkesine döndükten sonra İran'ın başkenti Tahran'daki Evin cezaevine kapattı.⁽⁷⁵²⁾

23 Kasım 2023 tarihinde, İstanbul'daki Türk yetkililer Shailin Asadollahi isimli İranlı bir oyuncuyu gözaltına alarak sınır dışı etme merkezine götürdü. Eğitiminin bir parçası olarak Türkiye'de kalıyordu. Asadollahi, sınır dışı edilme tehdidinin nedeninin, birisinin kendisi hakkında bir şikayet olduğunu söyledi.⁷⁵³ 25 Kasım 2023 tarihinde, medya kuruluşu JINHA, Asadollahi'nin serbest bırakıldığını bildirdi.⁷⁵⁴

10.5 Oy goeren

10.5.1 Giriş

Uygurlar geleneksel olarak Çin'in kuzeybatısında bir bölge olan Sincan'da yaşamaktadır. Türkçe konuşurlar ve ezici bir çoğunlukla İslam bağlıdır. Kimlik bilincine sahip ve aktivist Uygurlar bölgeyi 'Doğu Türkistan', Türkçe adıyla *Doğu Türkistan* olarak adlandırmaktadır.⁷⁵⁵

Türkiye'nin Uygurlarla tarihi, dilsel ve dini bağları vardır ve uzun zamandır büyük bir Uygur diasporasına ev sahipliği yapmaktadır.⁷⁵⁶ Bir kaynak Türkiye'deki Uygur toplumunu 50.000 ile 55.000 kişi olarak tahmin etmektedir.⁽⁷⁵⁷⁾

⁷⁴⁹ Gizli kaynak, 12 Kasım 2024. Gizli kaynak, 15 Kasım 2024.

⁷⁵⁰ Bakanlık, Genel resmi rapor Çin, Aralık 2022, s. 72.

⁷⁵¹ Iran Wire, Türkiye siyasi aktivist Shahryar Baratinya'yı İran'a sınır dışı ediyor, 4 Ağustos 2023.

⁷⁵² Iran Wire, İranlı siyasi aktivist yasal belirsizlik içinde sıkışıp kaldı, 23 Eylül 2024.

⁷⁵³ Bianet, İranlı oyuncu Shailin Asadollahi Türkiye'de gözaltına alındı, 24 Kasım 2023.

⁷⁵⁴ JINHA, İranlı aktör Shailin Asadollahi serbest bırakıldı, 25 Kasım 2023.

⁷⁵⁵ Bakanlık, Genel resmi rapor Çin, Aralık 2022, s. 75 ve 76.

⁷⁵⁶ Bakanlık, Genel resmi rapor Çin, Aralık 2022, s. 90.

⁷⁵⁷ Gizli kaynak, 11 Kasım 2024.

10.5.2 İkamet gerekçeleri ve Türk vatandaşlığı

Aralık 2022 Çin Genel Resmi Raporu⁷⁵⁸, Türkiye'deki Uygurların süresiz oturma izni veya insani gerekçelerle vize başvurusunda bulunabileceğini bildirmiştir.⁷⁵⁹ Bu durum raporlama döneminde değişmemiştir. Duruma bağlı olarak, bir Uygur açık uçlu ikamet izni veya insani gerekçelerle vize almaya hak kazanmıştır. İkinci vizenin her altı ayda bir yenilenmesi gerekiyordu.⁽⁷⁶⁰⁾ Danışılan kaynaklar hangi durumlarda açık uçlu ikamet izni verildiğini ve hangi durumlarda insani gerekçelerle vize verildiğini açıklamadı.

Bir kaynağa göre, yaklaşık 10 bin Uygur Türkiye'de süresiz olarak ikamet etmekteydi ve yaklaşık üç bin Uygur'un insani gerekçelerle vizesi vardı. Aynı kaynak, yaklaşık bin Uygur'un Türkiye'de belgesiz bir şekilde yaşadığını belirtmiştir. Ücretli bir işte çalışmıyor ve çocuklarını okula gönderemiyorlardı. Bu belgesiz grup yardıma .⁷⁶¹ Bir başka kaynak ise Türkiye'de eğitim vizesiyle ikamet eden Uygurlardan haberdar olduğunu belirtmiştir.⁷⁶²

Aralık 2022 Çin Genel İşler Raporu, Uygurların hızlandırılmış bir prosedürle Türk vatandaşlığına başvurabileceklerini ve vatandaşlık alabileceklerini bildirdi. Bu prosedür İngilizce ve Türkçe'de *olağanüstü yollarla Türk vatandaşlığının kazanılması ve İstisnai Olarak Türk Vatandaşlığının Kazanılması* olarak bilinmektedir.⁷⁶³ Türkler ve Uygurlar arasındaki etnik-dilsel akrabalığa dayanan bu düzenleme raporlama döneminde yürürlükte kalmıştır. Sadece Uygurlar değil, Kırım Tatarları⁷⁶⁴ gibi diğer Türk halkları da bu düzenlemeden . Bir kaynak, Aralık 2022 itibarıyla yaklaşık dört bin Uygur'un Türk vatandaşlığı aldığını tahmin etmektedir. Aynı kaynak, beş ila altı bin Uygur'un vatandaşlık başvurusunun ise olduğunu söyledi.⁷⁶⁵

10.5.3 Jeopolitik dinamikler

2017 yılında Çin ve Türkiye bir suçluların iadesi anlaşması imzaladı. Aralık 2020'nin sonunda Çin anlaşmayı onayladı.⁷⁶⁶ Bu yazının yazıldığı sırada Türkiye suçluların iadesi anlaşmasını onaylamamıştı.⁷⁶⁷

Türkiye'nin bildiği kadarıyla, Türkiye rapor döneminde Uygurları doğrudan dolaylı olarak Çin'e sınır dışı etmemiştir.⁷⁶⁸ Ancak, İlyas Ablıkim adlı bir Uygur Çin'e iade edilme tehdidi altındaydı. Kendisi 2014 yılından beri İstanbul'da yaşamaktaydı, süresiz oturma izni vardı ve Türk vatandaşlığı için başvuruda bulunmuştu. 10 Kasım 2023 tarihinde polis kendisini yakaladı ve birkaç gün sonra

⁷⁵⁸ Daha önce, Türkiye'deki Uygurların durumu Çin genel resmi raporunda yer alıyordu.

⁷⁵⁹ Bakanlığı, *Genel resmi rapor Çin*, Aralık 2022, s. 90.

⁷⁶⁰ Sheffield Üniversitesi, "Biz sizden daha iyi tanıyoruz", *Çin'in Uygur diasporasına yönelik ulusötesi baskısı*, 13 Nisan 2023, s. 53. Gizli kaynak, 11 Kasım . Gizli kaynak, 12 Kasım

2024. Gizli kaynak, 15 Kasım 2024. Gizli kaynak, 15 Kasım 2024.

⁷⁶¹ Gizli kaynak, 11 Kasım 2024.

⁷⁶² Gizli kaynak, 15 Kasım 2024.

⁷⁶³ Bakanlığı, *Genel resmi rapor Çin*, Aralık 2022, s. 90.

⁷⁶⁴ Kırım Tatarları geleneksel olarak Kırım'da yaşamakta ve Türkçe konuşmaktadır. Rusya 2014 yılında bu yarımadaı Ukrayna pahasına ilhak etmiştir.

⁷⁶⁵ Gizli kaynak, 11 Kasım 2024.

⁷⁶⁶ Bakanlığı, *Genel resmi rapor Çin*, Aralık 2022, s. 91.

⁷⁶⁷ Heinrich Böll Stiftung *Derneği, Türkiye-Çin ilişkilerinde Uygur sorunu*, 5 Nisan . Gizli kaynak, 11 Kasım 2024. Gizli kaynak, 15 Kasım 2024.

⁷⁶⁸ Gizli kaynak, 11 Kasım 2024.

Kayseri'deki bir sınır dışı merkezine nakledildi.⁷⁶⁹ Doğrulanabildiği kadarıyla, bu yazının yazıldığı sırada Çin'e sınır dışı edilmemişti. Bir kaynağa göre, büyük olasılıkla Ablıkım hala bir sınır dışı merkezinde kalıyordu. Yedi ila sekiz Uygur daha benzer bir akıbete uğradı. Aynı kaynak, hepsinin *Türkistan İslam Partisi* (TIP) ile bağlantılı olduğundan şüphelenildiğini söyledi^{(770).(771)}

Çinli yetkililer, Türkiye'deki Uygur diasporası hakkında bilgi toplamak için Türk topraklarında faaliyet göstermiştir. Bunu bir muhbir ağı aracılığıyla yaptılar.⁷⁷² 20 Şubat 2024 tarihinde Türk makamları altı Çin vatandaşını gözaltına aldı. Bu kişilerin Çin'in emriyle Türkiye'deki Uygur toplumu üzerinde casusluk yaptıkları iddia ediliyor. Uygur savunuculuk örgütleri bu kişilerin tutuklanmasını memnuniyetle karşıladı ve Türk makamlarının Çin'in Türkiye'deki Uygurları gözetlemesine daha fazla karşı koyacağı umudunu dile getirdi.⁷⁷³

Aralık 2022 Çin Genel Resmi Raporu, Uygurların Türk vatandaşlığı için yaptıkları başvuruların, başvuru sahibinin Uygur davasına aktif ve görünür bir şekilde bağlı olması halinde reddedildiğini bildirmiştir⁽⁷⁷⁴⁾.

Bu dinamik raporlama dönemi boyunca da devam etmiştir. Bazı durumlarda reddedilen başvuru sahibine bunun ülkenin ulusal güvenliğine tehdit oluşturacağı söylenirken, diğer durumlarda Türk makamları ret için herhangi bir gerekçe göstermemiştir.⁷⁷⁵ Bir kaynak, Türk vatandaşlığı başvurusu güvenlik ve kamu düzeni için risk oluşturacağı gerekçesiyle reddedilen bir Uygur'dan haberdardır. Söz konusu *Uygur, Özgür Uygur* yazılı bir tişört giyerek Çin'in Türkiye'deki diplomatik temsilciliğinde protesto gösterisinde bulunmuştu.⁷⁷⁶

Mart 2023'te Türk polisi, İstanbul'da çok sayıda Uygur'un yaşadığı Sefaköy'de bir Uygur kitapçısına baskın düzenledi. Kitapçı, 2009'dan beri Türkiye'de kalan bir Uygur olan Abdullah Türkistanlı tarafından işletiliyordu. Polis, Türkistanlı'nın telif haklarını ihlal ettiğini iddia ederek çok sayıda Uygurca kitaba el koydu. Yetkililer sonunda bu konuda geri adım attı ve kitaplar dükkana iade .⁷⁷⁷

Bir kaynak, polis baskınının gerçek nedeninin telif hakkı ihlalleri olup olmadığını sorguladı. Böyle bir durumda, Türk Maliye Bakanlığı'ndan vergi müfettişlerinin ziyareti daha açık . Kaynak, baskının Çin'in kışkırtmasıyla gerçekleştiğinden şüpheleniyordu.⁷⁷⁸ Bu şüphe Uygur toplumu içinde yaygın olarak paylaşılıyordu.⁷⁷⁹

⁷⁶⁹ Qha, *Türk vatandaşlığına başvuran Uygur Türkü Ablıkım, Çin'e iade edilecek mi?* ("Türk vatandaşlığına Uygur Türkü Ablıkım, 'e iade edilecek mi?"), 17 Kasım .

⁷⁷⁰ TIP cihatçı bir Uygur .

⁷⁷¹ Gizli kaynak, 11 Kasım 2024.

⁷⁷² Sheffield Üniversitesi, *"Biz sizi sizin kendinizi tanıdığınızdan daha iyi tanıyoruz"*, 13 Nisan 2023, s. 59-61. Gizli kaynak, 11 Kasım 2024.

⁷⁷³ Al-Monitor, *Turkey detains 6 people suspected of spying on Uyghurs for China*, 20 Şubat 2024. Radio Free Asia (RFA), *Turkey arrests Chinese nationals suspected of surveilling Uyghurs*, 22 Şubat 2024.

⁷⁷⁴ Bakanlığı, *Genel resmi rapor Çin*, Aralık 2022, s. 91.

⁷⁷⁵ Sheffield Üniversitesi, *"Sizi sizin kendinizi tanıdığınızdan daha iyi tanıyoruz"*, 13 Nisan 2023, s. 62.

⁷⁷⁶ Gizli kaynak, 11 Kasım 2024.

⁷⁷⁷ The China Project, *Çin, Uygur kitapçısını basması için Türkiye'ye baskı yaptı*, 20 Temmuz 2023. Gizli kaynak, 30 Kasım 2024.

⁷⁷⁸ Gizli kaynak, 30 Kasım 2024.

⁷⁷⁹ The China Project, *Çin, Uygur kitapçısını basması için Türkiye'ye baskı yaptı*, 20 Temmuz 2023.

Bildiğimiz kadarıyla, Uygurların Çin pasaportlarını Çin'in Türkiye'deki diplomatik temsilciliğinde ne ölçüde yeniletebildiklerine dair kamuya açık bir bilgi mevcut değildi. Bir kaynağa göre Uygurlar Çin pasaportlarını ancak sıkı koşullar altında yenileyebiliyorlardı. Çin hükümetini eleştirmekten ve her türlü insan hakları aktivizminden kaçınacaklarına dair söz vermeleri gerekiyordu. Ayrıca Çin'in Türkiye'deki diplomatik temsilciliğinde Çin bayramı kutlamalarına katılmak zorunda kaldılar. Kaynak ayrıca, Türkiye'deki diğer Uygurlar hakkında bilgi toplamaları ve bu bilgileri Çinli yetkililerle paylaşmaları için baskı yapılabileceğini söyledi.⁷⁸⁰

Geçerli bir Çin pasaportu olmayan Uygurların sosyal ilişkilerde engellerle karşılaştığı bildirilmiştir. Gerçekten de, geçerli bir pasaportun olmaması, oturma izni başvurusunda bulunurken veya evlilik kaydı yaptırırken bir engel teşkil edebiliyordu⁷⁸¹.

Danışılan kaynaklar, geçmişte 'de ikamet hakkına sahip olan bir Uygur'un Türkiye'ye döndüğünde Türk makamları tarafından geri kabul edilip edilmeyeceği konusunda farklı cevaplar vermiştir. Bir kaynak, yetkililerin geri dönen Uygur'u kabul etmeye sıcak bakmayacağını varsaymıştır.⁷⁸² Başka bir kaynak, bir Uygur'un ülkeden ayrıldıktan sonra bir yıl içinde kabul edileceğini, aksi takdirde Türkiye'deki ikamet hakkının sona ereceğini bildirmiştir.⁷⁸³ Bir başka kaynak ise, bir Uygur'un ancak ikamet izni hala geçerliyse geri dönebileceğini söylemiştir.⁷⁸⁴

10.6

P alestines

Ürdün, Lübnan ve Suriye gibi bölgedeki diğer ülkelerin aksine, Türkiye geleneksel olarak önemli bir Filistin diasporası topluluğuna ev sahipliği yapmamıştır. Suriye'deki iç savaşın bir sonucu olarak Türkiye, Suriye'den vatansız Filistinlilerin akınına uğramıştır. Suriye'den Türkiye'ye gelen vatansız Filistinlilerin sayısının 2020 yılında yaklaşık 15.000 olduğu tahmin edilmektedir.⁷⁸⁵ Suriye'den gelen vatansız Filistinliler prensip olarak TP için uygun görülmüştür (ayrıca bkz. Bölüm 10.2).⁷⁸⁶

Ürdün ve Lübnan gibi diğer ülkelerden gelen vatansız Filistinliler, prensipte uluslararası koruma veya insani gerekçelerle vize başvurusunda bulunabilirler.⁷⁸⁷ Bir kaynak, Filistinlilerin Türk sığınma sisteminde görünür bir grup olmadığını ekledi. Genellikle Türkiye'yi bir transit ülke olarak görüyor ve Türk makamlarına kayıt yaptırma zahmetine girmiyorlardı. Aynı kaynak, Türkiye'deki Filistinlilerin çoğunlukla yasadışı çalıştıklarını ve Avrupa'ya seyahat edebilmek için yeterli parayı kazanmayı umduklarını söyledi.⁷⁸⁸

⁷⁸⁰ Gizli kaynak, 11 Kasım 2024.

⁷⁸¹ Gizli kaynak, 11 Kasım 2024.

⁷⁸² Gizli kaynak, 11 Kasım 2024.

⁷⁸³ Gizli kaynak, 12 Kasım .

⁷⁸⁴ Gizli kaynak, 15 Kasım 2024.

⁷⁸⁵ Bülbül, "Recognising Palestinian refugees", Refugee Survey Quarterly, 2024, s. 281, 282 ve 293.

⁷⁸⁶ Dışişleri Bakanlığı, *Türkiye Genel Resmi Raporu*, Mart 2022, s. 73. Bülbül, "Recognising Palestinian refugees", Refugee Survey Quarterly, 2024, s. 282, 283, 287, 288, 290 ve 295. Gizli kaynak, 12 Kasım 2024. Gizli kaynak, 15 Kasım 2024.

⁷⁸⁷ Bülbül, "Recognising Palestinian refugees", Refugee Survey Quarterly, 2024, s. 282, 286 ve 295. Gizli

Kaynak, 12 Kasım . Gizli kaynak, 15 Kasım 2024. Gizli kaynak, 15 Kasım 2024.

⁷⁸⁸ Gizli kaynak, 15 Kasım 2024.

Gazze Şeridi'ndeki Filistinlilerin Türkiye'ye gelmeleri neredeyse imkânsızdı.⁷⁸⁹ Ancak Türkiye, Gazze'den ciddi sağlık şikâyetleri olan bazı Filistinlileri etti. Bu kişiler Mısır üzerinden Türkiye'ye tahliye edilmiş ve Türk Aile ve Sosyal Bakanlığı'nın sorumluluğu altına girmişlerdir.⁽⁷⁹⁰⁾

Rapor döneminde, Ürdün vatandaşı Filistinli bir öğrenci Türkiye tarafından sınır dışı edilmekle tehdit edilmiştir. 24 Ağustos 2024 tarihinde, bu öğrenci ve Filistin yanlısı protestocular İstanbul'da bir gösteriye katılmıştır. Protestocular *Azerbaycan Cumhuriyeti Devlet Petrol Şirketi'nin* (SOCAR)⁽⁷⁹¹⁾ Türkiye toprakları üzerinden İsrail'e petrol tedarik etmesini protesto ediyordu. Polis Filistinliyi gözaltına aldı ve bir sınır dışı merkezine yerleştirdi.⁷⁹²

10.7 S yrs

10.7.1 Suriyelilerin Kayıt Altına Alınması

Temmuz 2023'te Türkiye yaklaşık 3,3 milyon kayıtlı Suriyeliye ev sahipliği yapıyordu.⁷⁹³ Türk hükûmetine göre Kasım 2024 sonunda bu sayı yaklaşık 2,9 milyona düşmüştü.⁷⁹⁴

TP statüsü sahipleri, kayıtlı oldukları ilde sağlık ve eğitim hizmetlerine erişim hakkına sahiptir. Suriyeli bir TP statüsü sahibi, kayıtlı olduğu ilin dışına seyahat etmek isterse, seyahat iznine sahip olmalıdır. Eğer bir TP statüsü sahibi kayıtlı olduğu ilin dışında seyahat izni olmadan bulunursa, olduğu ile geri gönderilmelidir.⁷⁹⁵ Ancak bazı , seyahat izni olmayan bir TP statüsü sahibi gözaltına alınmış, bir GBMnin kapalı bölümüne veya bir sınır dışı merkezine gönderilmiş ve/veya Suriye'ye sınır dışı edilmiştir. Yetkililerin bu durumu farklı derecelerde bildirilmiştir.⁽⁷⁹⁶⁾ Bakınız alt bölüm

10.7.4 tahliyeler hakkında daha fazla bilgi için.

Bir önceki rapor döneminde, yeni gelen Suriyeliler için TP başvuru prosedürü değişmiştir. Bundan böyle, TP başvurusunun sonucunu TAC olarak adlandırılan bir merkezde beklemeleri gerekiyordu. Bu merkezler Türkiye'nin güneydoğusunda yer alıyordu. GBM'ler konteynerlerden oluşuyordu ve Türk İçişleri Bakanlığı tarafından yönetiliyordu. Başvuru işleme konulurken Suriyeliler hareket özgürlüğünden yararlanamıyordu⁷⁹⁷.

Rapor döneminde, yukarıdaki uygulama devam etmiştir. Yeni gelen Suriyeliler, TP başvurularının sonucunu bir GBM'de beklemek zorunda kalmıştır. Kaynaklar, TP başvurularının TAC'lerde işlenmesinin şeffaf olmayan bir şekilde yürütüldüğünü belirtmiştir. Başvuru sahipleri süresiz olarak GBM'de tutulmuştur

⁷⁸⁹ Bülül, "Recognising Palestinian refugees", Refugee Survey Quarterly, 2024, s. 296. Gizli kaynak, 12 Kasım 2024. Gizli kaynak, 15 Kasım 2024. Gizli kaynak, 15 Kasım 2024.

⁷⁹⁰ Gizli kaynak, 12 Kasım 2024. Gizli kaynak, 15 Kasım 2024. Gizli kaynak, 15 Kasım 2024.

⁷⁹¹ SOCAR hakkında daha fazla bilgi için <https://socar.az/socar/en/home> adresine bakınız.

⁷⁹² Bianet, *İsrail ile ticareti protesto eden Filistinli öğrenci Türkiye'den sınır dışı edilmekle karşı karşıya*, 28 Ağustos 2024.

⁷⁹³ Bakanlığı, *Türkiye Genel Resmi Raporu*, Ağustos 2023, s. 81.

⁷⁹⁴ BMMYK, *Suriye Bölgesel Mülteci Müdahalesi, Türkiye*, son güncelleme 28 Kasım 2024, erişim tarihi 11 Aralık 2024.

⁷⁹⁵ Bakanlığı, *Türkiye Genel Resmi Raporu*, Ağustos 2023, s. 82. Gizli kaynak, 12 Kasım 2024. Gizli kaynak, 12 Kasım 2024. Gizli kaynak, 15 Kasım 2024.

⁷⁹⁶ Gizli kaynak, 12 Kasım 2024. Gizli kaynak, 12 Kasım 2024. Gizli kaynak, 15 Kasım 2024.

⁷⁹⁷ Bakanlığı, *Türkiye Genel Resmi Raporu*, Ağustos 2023, s. 81.

tutulmuştur. Bazı vakalarda, TP statüsü olsun ya da olmasın, bir süre sonra 'den ayrılmasına izin verilmiştir. Diğer vakalarda, bir sınır dışı merkezine nakledilmiş ve/veya Suriye'ye sınır dışı edilmiştir (sınır dışı edilmeler hakkında daha fazla bilgi için bkz. alt bölüm 10.7.4). Bir GK başvurusunun sonucunu hangi koşulların ve faktörlerin belirlediği belirsizliğini korumuştur⁷⁹⁸.

Bağımsız olarak görüşlerine başvurulacak kaynaklar, Türk makamlarının yeni gelen Suriyelilere TP sağlama konusunda genellikle isteksiz olduğunu belirtmiştir. Ancak, yeni doğan bebekler ve TP statüsü sahiplerinin eşleri TP statüsü almaya hak kazanmıştır. Aynı durum, eşi Türk olan yeni gelen Suriyeliler için de geçerlidir.⁷⁹⁹

Türkiye'de herhangi bir çocuğun doğumu 30 gün içinde nüfus müdürlüğüne bildirilmelidir. Bu durum Suriyeli gibi yabancı uyruklu çocuklar için de geçerlidir. Ebeveyn(ler), vasi veya özel vasi doğumu beyan etmelidir. Yukarıda belirtilen aktörlerin bulunmaması halinde, büyükanne ve büyükbabalar veya yetişkin kardeşler nüfus müdürlüğüne başvurabilir. Ebeveynler doğum belgesini aldıktan sonra belgeyi İGİM'e teslim etmelidir. İGİM daha sonra yeni doğanın yararlanması için benzersiz bir kimlik numarasına sahip bir TP kimlik kartı düzenler. Yeni doğan çocuğa doğum belgesi almak için ebeveynlerden en az birinin TP statüsü sahibi olarak kayıtlı olması gerekmektedir. Doğum kaydı için ebeveynlerin birbirleriyle evli olmaları gerekmez.⁸⁰⁰

Ancak raporlama döneminde, yukarıda özetlenen kanun ve yönetmelikler ile pratikteki uygulama arasında bir boşluk vardı. Nüfus müdürlükleri, doğum belgesi verilmesine ilişkin gereklilikleri farklı şekillerde yerine getirmiştir.⁸⁰¹ Örneğin, bir kaynak, babası TP statüsü sahibi olarak kayıtlı olan ancak annesi olmayan bir çiftten haberdardır. , bu durumda yetkililerin doğum belgesi vermeyi reddettiğini söyledi.⁸⁰²

10.7.2

Suriyelilerin Vatandaşlığa Alınması

Eylül 2017'de yaklaşık 50.000 Suriyelinin Türk vatandaşlığı aldığı bildirilmiştir. Bunlar doktorlar, mühendisler ve öğretmenler gibi yüksek vasıflı kişiler olacaktır.⁸⁰³ İçişleri Bakanı Yerlikaya'ya göre Kasım 2023 sonu itibarıyla bu sayı 238.555'e yükselmiştir.⁽⁸⁰⁴⁾

Suriyeliler aşağıdaki üç seçeneğe göre Türk vatandaşlığı alabilirler:

1. İlgili kişinin bir Türk vatandaşı ile en az üç yıldır evli olması ve birlikte yaşadıklarını kanıtlayabilmesi;
2. İlgili kişinin Türk çalışma izni vardır ve Türkiye'de beş yıl boyunca kesintisiz çalışmıştır;
3. İlgili kişi yatırımlar .⁽⁸⁰⁵⁾

⁷⁹⁸ Gizli kaynak, 12 Kasım 2024. Gizli kaynak, 12 Kasım 2024. Gizli kaynak, 15 Kasım 2024. Gizli kaynak, 15 Kasım 2024.

⁷⁹⁹ Gizli kaynak, 12 Kasım 2024. Gizli kaynak, 12 Kasım 2024. Gizli kaynak, 15 Kasım 2024. Gizli kaynak, 15 Kasım 2024. Gizli kaynak, 15 Kasım 2024. Gizli kaynak, 15 Kasım 2024.

⁸⁰⁰ Gizli kaynak, 28 Ocak .

⁸⁰¹ Gizli kaynak, 28 Ocak .

⁸⁰² Gizli kaynak, 15 Kasım .

⁸⁰³ Bakanlık, *Suriye tematik misyon açıklaması, belgeler*, Aralık 2019, s. 58.

⁸⁰⁴ The Syrian Observer, *Türkiye Suriyeli insan hakları aktivisti Taha al-Ghazi'nin vatandaşlığını iptal etti*, 18 Temmuz 2024....

⁸⁰⁵ Gizli kaynak, 12 Kasım .

Suriyelilerin vatandaşlığa alınması siyasi açıdan hassas bir konuyu içeriyordu. Çünkü muhalefet, vatandaşlığa kabul edilen Suriyelilerin seçimlerde Cumhurbaşkanı Erdoğan ve Adalet ve Kalkınma Partisi'ne (AKP) oy vereceğinden korkuyordu.⁸⁰⁶ Bir kaynağa göre, Türk toplumunda artan Suriye karşıtlığı göz önüne alındığında, yetkililerin Suriyelileri vatandaşlığa kabul etme olasılığı azalacaktır (Suriye hakkında daha fazla bilgi için bkz. alt bölüm 10.7.3)⁽⁸⁰⁷⁾.

Raporlama döneminde aşağıdaki olay . 27 Mayıs 2024 tarihinde, Türk makamları, Suriye kökenli bir insan hakları aktivisti olan Taha al-Ghazi'nin⁸⁰⁸ Türk vatandaşlığını iptal etmiştir.⁸⁰⁹ Bir kaynağa göre, Türk vatandaşlığı, Suriyelilerin sınır dışı merkezlerindeki koşullarını eleştirdiği için iptal edilmiştir.⁸¹⁰

10.7.3 Suriye karşıtı duygular

Önceki iki resmi raporda, Türk toplumunda güçlü Suriye karşıtı duyguların mevcut olduğu bildirilmişti. Bu duygular, Ağustos 2021'de⁸¹¹ Ankara'nın bir banliyösü olan Altındağ'da ve Temmuz 2023'te Dilovası'nda⁸¹² olduğu gibi bazen şiddetli bir şekilde patlak vermiştir.

30 Haziran 2024 tarihinde, Türkiye'nin orta kesiminde bir sanayi şehri olan Kayseri'de Suriye karşıtı şiddet olayları verdi. Olayı tetikleyen, reşit olmayan yeğenini istismar ettiğinden şüphelenilen Suriyeli bir adamın tutuklanması oldu. Bunun ardından yüzlerce Türk sokaklara döküldü. Yabancı düşmanı sloganlar atıldılar ve Suriyelilere ait olduğu iddia edilen evlere, dükkanlara ve arabalara zarar verdiler. Suriye karşıtı ayaklanmalar Adana ve Hatay da dahil olmak üzere diğer illere de yayıldı. Türk makamları yabancı düşmanlığının bu şiddetli dışavurumunu kınadı ve 470'ten fazla kişiyi gözaltına aldı.⁸¹³

Suriyeli mülteci topluluğuna karşı antipati beslemeyen Türk vatandaşları da vardı. Bazı Kürt ve Arap Türkler dilsel ve kültürel olarak Suriyelilerle akrabaydı ve kendilerini onlara bağlı hissediyordu. Kendileri de 1990'larda Türk devleti ile Kürdistan İşçi Partisi (PKK) arasındaki çatışmalar nedeniyle yerlerinden edilmiş olan bazı Kürt Türkler, Suriyeli mültecilerin içinde bulunduğu kötü durumla iyi bir ilişki kurabilirdi. Tarih bilincine sahip Türkler, Türkiye ve Suriye'nin bir zamanlar aynı Osmanlı İmparatorluğu'na ait olduğunu hatırlamış ve bu tarihsel ilişki ve ortak İslam inancı nedeniyle Suriyelilerin varlığını bir sorun olarak görmemiştir. Bu durum, Kürt Türkler de dahil olmak üzere Suriye karşıtı duyguların yaygın olduğu gerçeğini değiştirmemiştir.⁸¹⁴

⁸⁰⁶ Gizli kaynak, 12 Kasım 2024. Gizli kaynak, 15 Kasım 2024.

⁸⁰⁷ Gizli kaynak, 15 Kasım .

⁸⁰⁸ 'Taha Elgazi' olarak da yazılır.

⁸⁰⁹ The Syrian Observer, *Türkiye Suriyeli insan hakları aktivisti Taha al-Ghazi'nin vatandaşlığını iptal etti*, 18 Temmuz 2024.

⁸¹⁰ Gizli kaynak, 15 Kasım 2024.

⁸¹¹ Bakanlık, *Türkiye Genel Resmi Raporu*, Mart 2022, s. 77.

⁸¹² Bakanlık, *Türkiye Genel Resmi Raporu*, Ağustos 2023, s. 84.

⁸¹³ Bianet, *Violent protests target refugee community in Turkey's Kayseri after alleged sexual assault on minor*, 1 Temmuz 2024 tarihinde yayınlandı, 2 Temmuz tarihinde güncellendi. Middle East Eye (MEE), *Turkey, Syrian businesses set ablaze after reports child was sexual abuse*, 1 Temmuz . Al Jazeera, *Protestolar ve tutuklamalar Suriye karşıtı isyanların Türkiye'yi sarsmasına neden oldu*, 2 Temmuz 2024. NIS, *Suriyelilere yönelik şiddetin ardından Türkiye'de 470'ten fazla gözaltı*, 2 Temmuz 2024. Allegiance, *Türkiye'de Suriyelilere karşı şiddet alevlendi*, 3 Temmuz 2024.

⁸¹⁴ Şen ve diğerleri ed.), *'de Kürtlerin politik psikolojisi*, s. 110, 111, 113, 115, 116, 118, 119 ve 121.

Suriyeli trans kadınlar hem Suriye vatandaşı olmaları hem de transseksüel kimlikleri nedeniyle ayrımcılığa maruz kaldı. İş bulmak onlar için özellikle zordu. Ayrıca, diğer şeylerin yanı sıra şiddet, ekonomik sömürü ve psikolojik baskı ile karşı karşıya kaldılar.⁸¹⁵ Örneğin, 9 Ekim 2024 tarihinde, bir grup erkek İzmir sokaklarında iki Suriyeli trans kadına saldırdı. iki trans kadına taş atmış ve onları dövmüştür. Trans kadınlar bir gün sonra bu kişileri ihbar etmiştir.⁸¹⁶ Türkiye'deki trans bireylerin durumu için bkz. bölüm 8.5.

10.7.4

Sınır dışı edilen Suriyeliler

Bir önceki raporlama döneminde, Türk makamlarının Suriyelileri Suriye'ye sınır dışı ettiğine dair haberler çıkmıştı.⁸¹⁷ Raporlama döneminde de benzer haberler çıktı. Kaynaklar bu konuda hikayeler duymuştu. Bu kişiler sınır dışı edilmeden önce gözaltında tutulmuş ve fiziksel olarak ya da başka bir şekilde bir form imzalamaya zorlanmışlardı. Bu formda 'gönüllü' olarak geri döneceklerine dair imza atmışlardı.⁸¹⁸ Sınır dışı edilme nedenleri çeşitlilik gösteriyordu. Bazı vakalarda, ilgili kişi izni olmadan kayıtlı olduğu ilin dışına seyahat etmiştir. Diğer vakalarda ise komşular kişi hakkında şikayette bulunmuştu.⁸¹⁹

Suriyelilerin ve diğer yabancıların sınır dışı edilmesinin boyutu endişe vericiydi. *Middle East Eye*'a (MEE)⁽⁸²⁰⁾⁸²¹ göre Temmuz 2023'te Türk makamları 2.000 Suriyeliyi Suriye'ye sınır dışı etmiştir. Mart 2024'ün sonlarında İnsan Hakları İzleme Örgütü (HRW) Türk makamlarının 2017'den bu yana binlerce Suriyeliyi gözaltına aldığını, tutukladığını ve Suriye'ye sınır dışı ettiğini bildirmiştir.⁽⁸²²⁾ Ekim 2024'te *Lighthouse Reports*⁽⁸²³⁾ Türkiye'nin son yıllarda yüz binlerce Afgan ve Suriyeliyi "si" sınır dışı ettiğini bildirmiştir. *Lighthouse Reports* bunu sekiz gazete ve 21 gazetecinin katıldığı bir araştırmaya dayandırmıştır. Yaklaşık 40 (eski) tutuklu ve onlarca avukat, diplomat, AB yetkilisi, sınır dışı merkezlerinin personeli, (eski) Türk yetkililer ve bilim adamları dahil olmak üzere toplamda 100'den fazla kaynağa danışılmıştır.⁸²⁴

Önceki raporlama döneminde olduğu gibi⁽⁸²⁵⁾, Suriyeli olmayanlar da Suriye'ye sınır dışı edilmiştir. Örneğin, MEE Ağustos 2023'te Türk makamlarının iki Faslıyı Suriye'nin kuzeyindeki Azaz kasabasına sınır dışı ettiğini bildirmiştir. Her iki kişi de Türkiye üzerinden yasadışı yollarla AB'ye ulaşmaya çalışmıştı. Kendi ifadelerine göre, iki Faslı Suriyeli değil Faslı olduklarını açıkça belirtmişlerdi. Buna rağmen Türkiye onları Suriye'ye sınır dışı etti.⁸²⁶

⁸¹⁵ Kaos GL, "Suriyeli trans kadın mülteciler hem sistemik engellerle hem de önyargılarla mücadele ediyor", 2 Aralık 2024.

⁸¹⁶ Kaos GL, "İzmir'de Suriyeli trans kadınlara yönelik linç girişimi", 11 Ekim 2024.

⁸¹⁷ Middle East Eye MEE), Türkiye, Seçimlerde karalandıktan sonra Suriyeli mülteciler topluca sınır dışı ediliyor, 27 Temmuz 2023. Bakanlık, Genel resmi rapor Türkiye, Ağustos 2023, s. 85 ve 86.

⁸¹⁸ Gizli kaynak, 12 Kasım 2024. Gizli kaynak, 12 Kasım 2024. Gizli kaynak, 15

Kasım 2024. Gizli kaynak, 15 Kasım 2024.

⁸¹⁹ Gizli kaynak, 12 Kasım .

⁸²⁰ MEE Birleşik Krallık (İngiltere) merkezli olup Orta Doğu ve Kuzey Afrika'ya odaklanmaktadır. MEE hakkında daha fazla bilgi için <https://www.middleeasteye.net> adresine bakınız.

⁸²¹ MEE, Türkiye'den sınır dışı edilen yüzlerce Suriyeli belirsizlik içinde kaldı, 12 Ağustos 2023.

⁸²² HRW, Suriyeliler Türk işgali altındaki 'güvenli bölgede' korkunç koşullarla karşı karşıya, 28 Mart 2024.

⁸²³ *Lighthouse Reports*, uluslararası araştırmacı gazeteciliği teşvik eden ve kâr amacı gütmeyen bir kuruluştur. *Lighthouse Reports* hakkında daha fazla bilgi için <https://www.lighthousereports.com> adresine bakınız.

⁸²⁴ *Lighthouse Reports*, Türkiye'nin AB destekli sınır dışı makinesi, 11 Ekim 2024. NRC, Türkiye'deki bir sınır dışı merkezinde kötü muamele, 11 Ekim 2024. POLITICO, AB, Türkiye'nin göçmenleri Suriye ve Afganistan'a zorla sınır dışı etmesine yardım ediyor, 11 Ekim 2024.

⁸²⁵ Bakanlık, Türkiye Genel Resmi Raporu, Ağustos 2023, s. 89.

⁸²⁶ MEE, Türkiye'den Kuzey Suriye'ye sınır dışı edilen Faslı göçmenler, 15 Ağustos 2023.

Bazı vakalarda, bir Suriyelinin sınır dışı edilmesi ölümle sonuçlanmıştır. Temmuz 2024'te Türk makamları Suriyeli bir trans kadını Cilvegözü sınır kapısından Suriye'ye sınır dışı etti. Kendisi sadece 'M.E.' isminin baş harfleriyle tanınıyordu. Geri döndükten sonra, ailesiyle işbirliği yapan silahlı bir grup tarafından öldürüldü.⁸²⁷ Türkiye'deki trans bireylerin durumu için Bölüm 8.5'e bakınız.

Ağustos 2024'te, Suriyeli bir insan hakları kuruluşu olan Suriye *İnsan Ağı* (SNHR)⁸²⁸ Abdullah Hüseyin el-Akhras'ın öldürüldüğünü Abdullah, Suriye hükümet ordusundan firar etmişti ve Türkiye'de mülteci olarak kalıyordu. 2023 yılının ortalarında kuzeybatı Suriye'ye sınır dışı edildi. Eylül 2023'te Suriye hükümet güçleri onu Halep'teki bir kontrol noktasında yakaladı.⁸²⁹ Ağustos 2024'ün başlarında Abdullah'ın yakınları cenazesini askeri yetkililerden teslim aldı.⁸³⁰

Eylül 2024'te *Suriye İnsan Hakları Gözlemevi* (SOHR)⁸³¹ Suriyeli genç bir adamın Suriye rejiminin elinde öldüğünü duyurdu. Türk yetkililer bu genci Bab al-Hawa sınır kapısından Suriye'ye sınır dışı etmişti. Suriyeli, Halep'te askerlik hizmetini yerine getirmeye çalışmıştı. Ancak, Devlet Başkanı Beşar Esad'ın (bundan sonra Esad olarak anılacaktır) güvenlik aygıtı tarafından yapılan işkence sonucunda hayatını kaybetmiştir.⁸³²

10.7.5 Gönüllü geri dönüşler ve Esad'ın düşüşü

Bir önceki raporlama döneminde, Türk hükümeti bir milyon Suriyelinin üç yıl içinde Suriye'nin kuzeyine gönüllü olarak geri döneceğini açıklamıştı. Bu geri dönüşün gönüllü ve güvenli olması gerekiyordu. Suriye'nin kuzeyinde geri dönen Suriyelilerin yerleştirilmesi için ayrılan bölgeler *Suriye Geçici Hükümeti*'nin (SIG) idaresi altındaydı. Bu geçici hükümet muhalif bir koalisyonun içinden çıkmıştı. SIG'in kontrol bölgesinde Türkiye, Suriyelilerin kabulünü karşılamak için evler, okullar, hastaneler ve altyapı projeleri inşa etmiştir. Katar bu inşaat işlerini finanse etmiştir.⁸³³

Rapor döneminde Türk makamları bu yolda ilerlemeye devam etmiştir. Türk makamları, geniş çaplı ve gönüllü bir geri dönüşü başlatmak için Suriye'de istikrar, insani yardım ve yeniden inşaya odaklanmıştır.⁸³⁴ Örneğin, Türkiye yaklaşık olarak Kuzey Suriye'de 240.000 konut inşa edilecek.⁸³⁵

⁸²⁷ Duvar English, *Türkiye tarafından HIV statüsü nedeniyle sınır dışı edilen mülteci trans kadın Suriye'de öldürüldü*, 27 Temmuz 2024. Kaos GL,

Sınır dışı edilen mülteci trans kadın öldürüldü, 29 Temmuz 2024.

⁸²⁸ SNHR hakkında daha fazla bilgi için lütfen <https://snhr.org> adresine bakın.

⁸²⁹ Arapça'da *Halab* olarak bilinir.

⁸³⁰ SNHR, *SNHR, Suriye rejim güçlerinin Türkiye'den zorla sınır dışı edilen bir mülteciyi alıkoymasını ve ölümcül işkenceye maruz bırakmasını kınadı*, 9 Ağustos 2024.

⁸³¹ Merkezi İngiltere'de bulunan SOHR, Suriye'deki insan hakları ihlallerini izlemektedir. SOHR hakkında daha fazla bilgi için <https://www.syriahr.com> adresine bakınız.

⁸³² SOHR, *Statüsü belirlenmesine rağmen, Türkiye'den gelen göçmen Halep'te rejimin gözaltı merkezinde işkence altında öldü*, 11 Eylül 2024.

⁸³³ Bakanlığı, *Türkiye Genel Resmi Raporu*, Ağustos 2023, s. 86.

⁸³⁴ Gizli kaynak, 27 Ocak 2025.

⁸³⁵ Daily Sabah, *Turkey eyes new model for safe return of Syrians*, 14 Ağustos 2023. TRT World, *Halep Modeli, Türkiye'deki Suriyeli mültecilerin güvenli dönüşünün önünü açıyor*, 29 Ağustos 2023.

Türkiye İçişleri Bakanlığı'na göre, ayda yaklaşık 11.000 Suriyeli Suriye'ye geri dönüyordu.⁽⁸³⁶⁾ Türk hükümetine göre, 2016-2024 yılları arasında toplam 729.761 Suriyeli Türkiye'den Suriye'ye geri dönmüştü.⁽⁸³⁷⁾ Türk hükümetinin bu rakamları daha fazla doğrulanamadı.⁽⁸³⁸⁾ Bir kaynak, bazı sınır dışı edilmelerin gönüllü geri dönüşler olarak kaydedildiğine işaret etti.⁽⁸³⁹⁾

Gönüllü olarak Suriye'ye dönmek isteyen Suriyeliler, bunu kayıtlı oldukları ildeki göç idaresine bildirebilmektedir. Başbakanlık *Göç İdaresi Genel Müdürlüğü'nün* taşra teşkilatı *İl Göç İdaresi Müdürlüğü* (İGİM) olarak biliniyor. Göçmenlik yetkilileriyle yapılan bir görüşmede, bir Suriyeliye geri döndüğünde TP kaydının açıkça belirtilmiştir. Suriyeli, Türkiye-Suriye sınırını sonra kendi .⁸⁴⁰

8 Aralık 2024 tarihinde Esad rejimi sona erdi. Türkiye'nin dört bir yanındaki Suriyeliler Esad'ın düşüşünü kutladı.⁸⁴¹ Esad'ın gidişiyle birlikte Türk hükümeti gönüllü geri dönüş programının yeni bir ivme kazanmasını bekliyordu. 10 Aralık 2024 tarihinde Cumhurbaşkanı Erdoğan, 2013 yılından beri kapalı olan Yayladağı sınır kapısının Suriyelilerin gönüllü geri dönüşünü kolaylaştırmak için yeniden açılacağını duyurdu.⁸⁴² Yaladağı, Hatay'ın güney ilinde yer almaktadır.

Bu raporun yazıldığı sırada Türkiye'den Suriye'ye sınırlı sayıda geri dönüş olmuştur. Türkiye'deki pek çok Suriyeli, temel hizmetlerin ve istihdam olanaklarının yetersizliği nedeniyle dönme konusunda isteksizdi. Ayrıca siyasi, ekonomik ve güvenlik durumuyla ilgili endişeleri de vardı. Geri dönenlerin çoğu, ülkelerini parlatmak isteyen genç erkeklerdi. Birçoğu ailelerini Türkiye'de . Bu raporun yazıldığı sırada, dördü kalıcı geri dönüşler için, üçü *de git-ve-gör ziyaretleri* için olmak üzere yedi sınır kapısı açıldı.⁸⁴³ Bu geçici ziyaretlerden en fazla üçünün Suriye'ye yapılmasına izin veriliyordu. Bu, Suriyelilerin menşe ülkedeki durumu keşfetmelerine ve olası kalıcı dönüş için hazırlık yapmalarına sağladı. Nihai dönüşte, TP statüsü sona ermiş ve Suriyeliler Kimliklerini teslim etmek zorunda kalmışlardır. Git-ve-gör ziyaretlerinde Suriyeliler GK statülerini .⁸⁴⁴

Daha önce de belirtildiği üzere, bu yazının kaleme alındığı sırada Türkiye-Suriye sınırında yedi sınır kapısı açıldı. Aşağıdaki tabloda hangi sınır kapılarının açık olduğu ve hangi tür geri dönüşler için tasarlandıkları gösterilmektedir. Özet tablo gizli bir kaynaktan alınan bilgilere dayanmaktadır.⁸⁴⁵

⁸³⁶ Daily Sabah, *Türkiye'den her ay binlerce Suriyeli evine dönüyor*, 14 Ekim 2024.

⁸³⁷ Sınır Şiddetini İzleme Ağı (VMN), *Yasadışı geri itmeler ve sınır şiddeti raporları*, Kasım 2024, s. 28.

⁸³⁸ Gizli kaynak, 15 Nisan 2024.

⁸³⁹ Gizli kaynak, 15 Kasım 2024.

⁸⁴⁰ Gizli kaynak, 12 Kasım 2024. Gizli kaynak, 15 Kasım 2024. Gizli kaynak, 15 Kasım 2024.

⁸⁴¹ Duvar English, *Suriyeli mülteciler Türkiye genelinde Esad'ın düşüşünü kutluyor*, 8 Aralık 2024. HDN, *Türkiye'deki Suriyeli mülteciler Türkiye Esad'ın düşüşünü kutluyor*, 9 Aralık 2024.

⁸⁴² Daily Sabah, *Türkiye mültecilerin dönüşü için Suriye sınır kapısını açacak: Erdoğan*, 9 Aralık . Duvar English, *Turkey to reopen border gate closed since 2013 for Syrians' return*, 10 Aralık . Gizli kaynak, 12 Aralık 2024.

⁸⁴³ Geçici çıkış olarak da bilinir.

⁸⁴⁴ Gizli kaynak, 12 Aralık . Gizli kaynak, 15 Aralık . Gizli kaynak, 27 Ocak 2025.

⁸⁴⁵ Gizli kaynak, 5 Şubat 2025.

Türkiye-Suriye sınırında sınır kapılarının açılması (27 Ocak 2025)

Türkiye sınır kasabası	Suriye sınır kasabası	İade türü
Akçakale (ili)	Tell Abyad	Son dönüş
Cilvegözü (Hatay ili)	Bab al-Hawa	Son dönüş
Çobanbey (Kilis ili)	Al-Ra'ee	Git ve ziyaretleri gör
Karkamış (Gaziantep ili)	Cerablus	Git ve ziyaretleri gör
Öncüpınar (Kilis ili)	Bab al-Salam ⁸⁴⁶	Son dönüş
Yayladağı (Hatay ili)	Kasab ⁸⁴⁷	Son dönüş
Zeytinalı (Hatay ili)	Jinderes ⁸⁴⁸	Git ve ziyaretleri gör

Türk makamlarına göre, 9-13 Aralık 2024 tarihleri arasında 7.600'den fazla Suriyeli Türkiye'den Suriye'ye kalıcı olarak geri dönmüştür.⁸⁴⁹ 24 Aralık 2024 tarihinde İçişleri Bakanı Yerlikaya, 9 Aralık 2024 tarihinden bu yana yaklaşık 25.000 Suriyelinin Türkiye'den Suriye'ye kalıcı olarak geri döndüğünü açıklamıştır. Bunların çoğu Hatay, Gaziantep ve İstanbul'dan gelmiştir. Çoğunlukla Halep, İdlib ve Lazkiye'ye gitmişlerdir.⁽⁸⁵⁰⁾ Yerlikaya, 27 Aralık 2024 itibarıyla geri dönenlerin sayısının 30.000'in üzerine çıktığını belirtmiştir.⁽⁸⁵¹⁾ Aynı bakana göre, 9 Ocak 2025 itibarıyla kalıcı olarak geri dönen Suriyelilerin sayısı 52.000'in üzerine çıkmıştır.⁽⁸⁵²⁾ 29 Ocak 2025 itibarıyla ise 81.000'in üzerine çıkmıştır.⁽⁸⁵³⁾ Aşağıdaki grafik yukarıda bahsedilen gelişmeyi göstermektedir.

⁸⁴⁶ Bu isim Arapça'da tam anlamıyla 'Barış Kapısı' anlamına gelmektedir.

⁸⁴⁷ 'Kes(s)ab' olarak da yazılır.

⁸⁴⁸ 'Jindires' olarak da yazılır.

⁸⁴⁹ HDN, *Esad'ın düşüşünden bu yana 7.600 Suriyeli Türkiye sınırları üzerinden geri döndü*, 15 Aralık 2024. Rûdaw, *Sadece beş günde 7.500'den fazla Suriyeli Türkiye'den döndü: Bakan*, 15 Aralık 2024.

⁸⁵⁰ BMMYK, *Bölgesel flaş güncelleme, Suriye'deki durum krizi*, 24 Aralık 2024, s. 3.

⁸⁵¹ Al Jazeera, *Türkiye, Esad'ın düşüşünden bu yana 30.000'den fazla Suriyelinin evlerine döndüğünü*, 27 Aralık 2024.

⁸⁵² AA, *Esad rejiminin geçen ay devrilmesinden bu yana 52.000'den fazla Suriyeli ülkesine döndü*, 9 Ocak 2025. Daily Sabah, *52.000'den fazla 'öncü' mülteci Türkiye'den Suriye'ye dönüyor*, 9 Ocak 2025. Türkiye Today, *Türkiye, Aralık 2024'te 52.000'den fazla Suriyelinin gönüllü geri dönüşünü kolaylaştırdı*, 9 Ocak 2025.

⁸⁵³ AA, *Turkey reports on 81,000 voluntary returns of Syrians since fall of Assad regime*, 29 Ocak 2025. Daily Sabah, *Esad'ın devrilmesinden sonra 81.000'den fazla Suriyeli Türkiye'den Suriye'ye döndü*, 30 Ocak 2025. Middle East Monitor (MEMO), *Türkiye: Rejim düştükten sonra 81.500 Suriyeli geri döndü*, 30 Ocak 2025.

11 Çok geri dönüş

Türk vatandaşlarının Türkiye'ye dönmeleri halinde yaşayabilecekleri olası sorunlara ilişkin tam bir resim elde edilememiştir. Bildiğimiz kadarıyla, Türkiye'ye geri dönenlerin deneyimlerini izleyen bir takip sistemi olmadığı gibi, 'ye (zorla) geri dönüşle ilgili konularda uzmanlaşmış herhangi bir kişi ve/veya kurum da bulunmamaktadır.⁸⁵⁴ Bu nedenle, bu bölüm için toplanan bilgiler anekdot niteliğinde, parçalı ve tek bir kaynaktan gelmektedir.

Bu kaynak, rapor döneminde hem AB'de, özellikle Almanya'da, reddedilen sığınma başvurularının sayısının hem de Türkiye'ye dönen Türk vatandaşlarının sayısının arttığını gözlemlemiştir. Aynı kaynak, bu iki gelişme arasında nedensel bir bağlantı olduğunu kesin olarak söyleyememiş, ancak bunu da göz ardı etmemiştir⁸⁵⁵.

Kaynak, reddedilen bir sığınmacının Türkiye'ye döndüğünde mutlaka Türk makamlarıyla sorun yaşaması gerektiği görüşünde. Kaynak, bunun büyük ölçüde bireysel koşullara bağlı olduğunu söyledi. Eğer geri dönen kişi halihazırda yasal takibata maruz kalmışsa, geri döndüğünde gözaltına ya da celp alabilir. Bu bağlamda, kaynak, bir bankaya ödenmemiş borcu olan bir geri dönen kişinin varsayımsal örneğini vermiştir. Kişinin yokluğu sırasında alacaklı bir dava açmıştır ve dönüşünde kişi bir mahkeme kararıyla karşı karşıya kalabilir⁸⁵⁶.

Sorulduğunda kaynak, bir kişinin geri dönerken ne tür bir belge taşıdığının önemli olup olmadığını bilmediğini söylemiştir. Gerçekten de, kaynak sadece Türkiye'ye geri dönen pasaport sahiplerinden haberdardı.⁸⁵⁷ Türkiye'yi yasadışı yollardan terk etmek cezai bir suç teşkil etmemektedir.⁸⁵⁸

Türkiye'ye dönen refakatsiz çocukların kabulünden Aile ve Sosyal İşler Bakanlığı sorumludur.⁽⁸⁵⁹⁾

⁸⁵⁴ Bakanlık, *Türkiye Genel Resmi Raporu*, Ağustos 2023, s. 91.

⁸⁵⁵ Gizli kaynak, 15 Kasım 2024.

⁸⁵⁶ Gizli kaynak, 15 Kasım 2024.

⁸⁵⁷ Gizli kaynak, 15 Kasım .

⁸⁵⁸ Bakanlık, *Türkiye Genel Resmi Raporu*, Ağustos 2023, s. 91. Gizli kaynak, 15 Kasım 2024.

⁸⁵⁹ Bakanlık, *Genel resmi rapor Türkiye*, Ağustos 2023, s. 91.v Gizli kaynak, 15 Kasım 2024.

12 B ijlagen

12.1 Kısaltmalar ve yabancı dilde terimler

AFAD	Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığı (Afetler ve Acil Durumlar Ajansı)
AKP	Adalet ve Kalkınma Partisi
ALS	amyotrofik lateral skleroz
ATK	Adli Tıp Kurumu (Adli Tıp Kurumu Tıp)
AYM	Anayasa Mahkemesi (Anayasa)
BTk	Bilgi Teknolojileri ve İletişim Kurumu (Türk Telekomünikasyon Kurumu)
BTÖ	Bölücü Terör Örgütü (Bölücü Terör Örgütü, Türk hükümetinin PKK için kullandığı terim)
KEDİ	Committee against Torture (BM İşkenceye Karşı Komite)
cemevi	Alevi ibadethanesi
CHP	Cumhuriyet Halk Partisi
COI	Menşe Ülke Bilgileri
KOAH	kronik obstrüktif akciğer hastalığı
CPJ	Gazetecileri Koruma Komitesi
DEDE	Alevi papazı
DEM	Halkların Eşitlik ve Demokrasi Partisi (Peoples' Party For Equality And Democracy)
DHKP/C	Devrimci Halk Kurtuluş Partisi/Cephesi (Devrimci Halk Kurtuluş Partisi/Cephesi)
Diyanet İşleri Başkanlığı	Diyanet İşleri Başkanlığı
DW	Deutsche Welle
E-devlet	Türkiye'de ikamet edenler için dijital devlet sayacı ('elektronik devlet')
GBT	Genel Bilgi Toplama Sistemi
AİHM	Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi
AB	Avrupa Birliği
FETÖ	Fethullahçı Terör Örgütü (Fethullah Terör Örgütü, Gülen hareketi için Türk hükümeti tarafından kullanılan terim)
HDP	Halkların Demokratik Partisi (Demokratik Halkların Partisi)
HEDEP	Halkların Eşitlik ve Demokrasi Partisi (Halkların Eşitlik ve Demokrasi Partisi)
Hizmet	kulluk (Gülen hareketi için kullanılan Gülenist terim)
HRW	İnsan Hakları İzleme Örgütü
HSK	Hâkimler ve Savcılar Kurulu (Council of Hâkimler ve Savcılar)
HÜDA PAR	Hür Dava Partisi (Özgürlük Partisi)

ICG	Uluslararası Kriz Grubu
İFÖD Derneği)	İfade Özgürlüğü Derneği (İfade Özgürlüğü
İHD	İfade Özgürlüğü)
IPI	İnsan Hakları Derneği
IS	(İnsan Hakları Derneği)
ISKP	Uluslararası Basın Enstitüsü (IPI)
kayyum	İslam Devleti
KCDP	Islamic State Khorasan Province (Horasan Eyaletindeki İslam Devleti)
Kimlik	Demokratik yollarla seçilmiş belediye başkanının yerine hükümet yanlısı yönetici
MA	Kadın Cinayetlerini Durduracağız Platformu (Kadın Cinayetlerini Durduracağız Platformu)
MEE	Türk kimlik kartı
MHP	Mezopotamya Ajansı
MİT	Middle East Eye
Mor Çatı	Milliyetçi Hareket Partisi
Newroz	Millî İstihbarat Teşkilatı (ulusal güvenlik servisi)
STK	Mor Çatı
OM	Kürtçe Yeni Yıl
PDMM	sivil toplum kuruluşu
PKK	Cumhuriyet Savcılığı
PMM	İl Göç İdaresi Müdürlüğü
RSF	Partiya Karkerên Kurdistanê (Kürtçe İşçi Partisi)
RTÜK	Göç İdaresi Başkanlığı
COE	Reporters sans frontières (Sınır Tanımayan Gazeteciler)
SGK	Radyo ve Televizyon Üst Kurulu (RTÜK)
SIG	Avrupa Konseyi
SNHR	Sosyal Güvenlik Kurumu (Sosyal Güvenlik Enstitüsü)
SOCAR	Suriye Geçici Hükümeti
SOGI	İnsan Hakları için Suriye Ağı
SOHR	Azerbaycan Cumhuriyeti Devlet Petrol Şirketi
TAC	cinsel yönelim ve cinsiyet kimliği
TBB	Suriye İnsan Hakları Gözlemevi
TİHEK	Geçici Barınma Merkezi
	Türkiye Barolar Birliği (ulusal avukat siparişi)
	Türkiye İnsan Hakları ve Eşitlik Kurumu

TIHV	Türkiye İnsan Hakları Vakfı (İnsan Hakları Vakfı)
TIP	Türkistan İslam Partisi (Türkistan İslam Partisi)
TİP	Türkiye İşçi Partisi
TMF	Türkiye Maarif Vakfı
ToR	Görev Tanımları
TP	Geçici Koruma (geçici koruma/koruma)
TTB	Türk Tabipleri Birliği (Turkish Medical Dernek)
TTM	Tarlabaşı Toplum Merkezi
TUSAŞ	Türk Havacılık ve Uzay Sanayii Anonim Şirketi (Türk devletinin havacılık şirketi)
UNHCR	Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği (BM mülteci şubesi)
UYAP	Ulusal Yargı Ağı Projesi (yasal Türk hükümet bilgi sistemi)
BAE	Birleşik Arap Emirlikleri
VOA	Amerika'nın Sesi
ABD	Birleşik Devletler
WBIB	Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu
YRP	Yeniden Refah Partisi (Yeni Refah Partisi)
YSK	Yüksek Kurulu (YSK)
YSP	Yeşil Sol Parti (Green Left Party)

12.2 Gazeteler ve haber platformları

Agos
Al Jazeera
Alliance Defending Freedom International (ADF International) Al-Monitor
Anadolu Ajansı/Ajansı (AA)
Appenzeller Zeitung ARMENPRESS
Artı Gerçek Associated Press (AP) Balkan
Insight (BI) Bianet
Bloomberg
İngiliz Yayın Kuruluşu (BBC) Gazetecileri
Koruma Komitesi (CPJ) Hakimler ve Savcılar Kurulu SK) Daily Sabah
De Morgen De
Standaard Die
Welt
Oğuzeli Kaymakamlığı
Duvar English
Equaldex EUObserver

Euractiv
Avrupa Parlamentosu
Gazete Duvar
Financial Times (FT)
Halkların Demokratik Partisi (HDP)
Heinrich Böll Stiftung
Derneği The Parool
İnsan Hakları İzleme Örgütü (HRW)
Sınır Tanımayan İnsan Hakları (HRWF) Hürriyet
Daily News (HDN)
İnsan Hakları Derneği HD)
Clingendael Enstitüsü Uluslararası
Kriz Grubu (ICG) Uluslararası Basın
Enstitüsü (IPI) Iran Wire
JINHA
Kaos GL
Kenya Dışişleri Bakanlığı Le Monde
Deniz Feneri Raporları
Medya ve Hukuk Çalışmaları Derneği (MLSA)
Middle East Eye (MEE)
Middle East Monitor (MEMO) Azınlık
Azerbaycan
Azınlık Hakları Grubu
Ulus
Nederlands Dagblad (ND) Nederlandse
Omroep Stichting (NOS) Nieuwe
Rotterdamse Courant (NRC) NU.nl
Açık Kafkasya Medyası (OC Media)
P.A. Türkiye
POLITICO
Qha
Avrupa Konseyi (AK) Özgür
Asya Radyosu (RFA) İslah
gazetesi (RD)
Reporters sans frontières (RSF)
Reuters
RTL News
Rûdaw
Salom Türkiye
Serbestiyet
Suriye İnsan Hakları Ağı (SNHR) Suriye İnsan
Hakları Gözlemevi (SOHR) T24
Tages-Anzeiger (TA)
The Economist
The China Project
The Guardian The
Independent
The New York Times
The Syrian Observer
The Times of Israel

The Washington Post
Trend Haber Ajansı
Bağlılık
TRT World Türkiye
özet (Tr) Türkiye
Today
Türk Savunma Bakanlığı Türk Adalet
Bakanlığı
Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği (UNHCR) Dünya
Bankası Grubu (WBG)

12.3 Kitaplar

Kışanak, Gültan (ed.)

- *Kürt siyasetinin mor rengi, Kadın siyasetçiler cezaevinden yazıyor*, 2022'de yayınlanacak.

Şen, Ercan ve diğerleri (ed.)

- *Türkiye'de Kürtlerin politik psikolojisi, Kimlik, anlatılar ve direniş üzerine eleştirel perspektifler*, 2023'te yayınlandı.

Tittensor, David

- *Evi, Gülen hareketi ve İslam'ın üçüncü yolu*, 2014 yılında yayınlandı.

Upal, Muhammad Afzal ve Carole M. Cusack (ed).

- *İslami mezhepler ve hareketler el kitabı*, 2021'de yayınlandı.

12.4 Raporlar ve diğer yayınlar

Sınır Şiddetini İzleme Ağı (BVMN)

- *Yasadışı geri itmeler ve sınır şiddeti raporları*, Kasım 2024.

Bülbül, Hasan Basri

- "Filistinli Mültecilerin Tanınması, 1951 Mülteci Sözleşmesi Madde 1D'nin Türkiye'de Uygulanabilirliği," *Refugee Survey Quarterly*, 24 Ağustos 2024, s. 280-300.

Cengiz, Orhan Kemal

- *Türkiye'de Dini Azınlıklar, İnsan Hakları Perspektifinden Bir Değerlendirme*, 2020 yılında yayınlanmıştır.

İşkenceye Karşı Komite

- *Türkiye'nin beşinci periyodik raporuna ilişkin nihai gözlemler*, 14 Ağustos 2024.

Finlandiya Göçmenlik Bürosu

- *Türkiye, Gülen hareketiyle ilişkili kişiler, Finlandiya Göçmenlik Bürosu'nun Ankara ve İstanbul'a yaptığı inceleme gezisi 2-6 Ekim 2023*, Haziran 2024.

Ev Ofisi

- *Ülke polisi ve bilgi notu, Türkiye, Gülenciler, Ekim 2023.*
- *Ülke politikası ve bilgi notu, Türkiye, Askerlik hizmeti, Ekim 2023.*

İnsan Hakları İzleme Örgütü (HRW)

- *"Sizi bulacağız", Hükümetlerin yurt dışındaki vatandaşlarına nasıl baskı yaptığına küresel bir bakış, Şubat 2024.*

Kaos GL

- *Kaos GL, LGBTİ+ bireyler için adalete erişim, 1 Kasım 2023.*
- *2023 raporu, Bilgi , 23 Şubat 2024.*

Dışişleri Bakanlığı

- *Genel resmi rapor Afganistan, Haziran .*
- *Genel resmi rapor Pakistan, 5 Temmuz 2024.*
- *Genel resmi rapor Türkiye, Ekim 2019.*
- *Genel resmi rapor Türkiye, Mart 2021.*
- *Genel resmi rapor Türkiye, Mart 2022.*
- *Genel resmi rapor Türkiye, Ağustos 2023.*
- *Suriye Tematik Hedef Raporu, Belgeler, Aralık 2019.*

Mor Çatı

- *2023, Faaliyet raporu, 28 Mayıs 2024.*
- *İşkence ve Diğer Zalimane İnsanlık Dışı Muamelelere Karşı Komite'ye sunulan rapor veya aşağılayıcı muamele veya ceza, 17 Temmuz .*

Türkiye Adalet Bakanlığı

- *Adalet istatistikleri, 2023, Mart 2024.*

Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği (UNHCR)

- *Bölgesel flaş güncelleme, Suriye'deki durum krizi, 24 Aralık 2024.*

Sheffield Üniversitesi

- *"Biz sizi sizden daha iyi tanıyoruz", Çin'in Uygur diasporasına yönelik ulusötesi baskısı, 13 Nisan 2023.*

Venedik Komisyonu

- *Türkiye Ceza Kanunu, 15 Şubat 2016.*

Kadın Cinayetlerini Durduracağız Platformu (KCDP)

- *2023 yıllık raporu, 10 Ocak 2024.*
- *2024 yıllık raporu, 9 Ocak 2025.*

Yenisey, Feridun

- *Türk Ceza Muhakemesi Kanunu, Ceza Muhakemesi Kanunu, 2009 yılında yayımlanmıştır.*

Yonucu, Deniz

- *"Sectarianism as racism, The collective punishment of Alevi communities in Turkey," Institute of Race Relations, Vol. 65(3), 6 November 2023, pp. 47-68.*